

ERDÉLYI TÁRSADALOM

Társadalomtudományi szakfolyóirat

XIII. évfolyam 1. szám

Kolozsvár

2015

ERDÉLYI TÁRSADALOM

Társadalomtudományi szakfolyóirat

XIII. évfolyam 1. szám

Kolozsvár
2015

Erdélyi Társadalom

A kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem Magyar Szociológia és Szociális Munka Intézet
és a Max Weber Társadalomkutatásért Alapítvány lektorált folyóirata.
Megjelenik évente két alkalommal.

Alapítók

Horváth István, Magyarai Tivadar, Péter László, Veres Valér

Főszerkesztő

Veres Valér

Lapszámfelelős szerkesztők

Berszán Lídia – László Éva

Szerkesztőbizottság

Benedek József, Berszán Lídia, Csata Zsombor, Geambaşu Réka, Horváth István,
Kiss Dénes, Magyarai Tivadar, Pásztor Gyöngyi, Péter László,
Dániel Botond (szerkesztőségi titkár)

Szerkesztőtanács

Bárdi Nándor, Csepeli György, Kuczi Tibor, Ladányi János, Lengyel György,
Lőrincz D. József, Mezei Elemér, Pászka Imre, Szabó Béla, Tamás Pál

Olvasószerkesztés, korrektúra

Berszán Lídia – Dániel Botond – Kustán Magyarai Attila

Borítóterv

Módi István-Hunor

DTP

Virág Péter

A szerkesztőség postacíme

Revista „Erdélyi Társadalom”

Str. Dostoievski/Plugarilor nr. 34, RO–400075 Cluj-Napoca/Kolozsvár
Telefon +40 264 599 461, fax: +40 264 430 611. E-mail: et@socasis.ubbcluj.ro

A folyóiratban közölt írások letölthetők a CEEOL (www.ceeol.com) adatbázisból.
A tanulmányok beküldésével kapcsolatos információk és a régebbi számok elérhetők
a www.erdelyitarsadalom.ro honlapon.
A kiadványhoz érkezett kéziratok megjelentetéséről két külső szaklektor anonim bírálata
(double-blind peer review) alapján a szerkesztőség dönt.

Kiadó: Presa Universitară Clujeană

Nyomda: Incitato

ISSN: 1583–6347

A lap kiadását támogatja:

Communitas Alapítvány

BBTE – Szociológia
és Szociális Munkaképző Kar

Tartalom

1. Összpont: reziliencia

BERSZÁN Lídia: Megküzdés és reziliencia? Amikor a kevesebb több	9
DÁNIEL Botond – DEÁK Enikő: A helyi szociális háló vizsgálata a közösségi reziliencia szemszögéből Gyergyószentmiklóson	21
MÁTÉ Dezső: Reziliens romák identitáskonstrukciói	43
POLEDNA Sorina: Az anyaság tapasztalata mint rezilienciaforrás a szabadságvesztéses börtönbüntetésre ítélt nők esetén	57
SZABÓ Béla: Reziliens városok	73

2. Mezőny

ALBERT-LŐRINCZ Enikő – ALBERT-LŐRINCZ Csanád: Szimbólumokba és narratívákba rejtett közösségi rezilienciajegyek – segítők percepciójában	87
BOTHÁZI Renáta – BALÁZS Előd – DÉGI L. Csaba: Egy lendületes csapat tíz éve terepen. Beszámoló az Independence Zone évtizednyi tevékenységéről	101
GYÖRBÍRÓ András – HÁMOS Mária Dalma – GYÖRBÍRÓ Nóra – BORZÁSI Kinga: Innovatív reziliencianövelő kísérlet a roma közösségek esetében: A magyarországi roma szakkollégiumok mint a roma értelmiségi elitképzés úttörői. Tapasztalatok és alkalmazható tanulságok az erdélyi oktatási rendszer számára	119

3. Szempont

LAZSÁDI Csilla: Óvodás gyerekek megküzdési stratégiájának és a családjaik szocio-demográfiai változóinak összefüggésvizsgálata. A reziliens személyiség protektív mechanizmusainak és kockázati tényezőinek korai feltérképezése. Térképrészlet	131
TÚRÓS Margaréta: Emigrációs kérdőjelek az Erdélyből Magyarországra áttelepült, középkorú értelmiségiek jelenlegi identitásával kapcsolatban	149
FEKETE DEÁK Ildikó: A családi környezet szerepe az egyén reziliens alkalmazkodásának kialakulásában	163

4. Recenziók

BERSZÁN Lídia: Şerban Ionescu (szerk.): Értekezés a támogatott rezilienciáról	171
BORZÁSI Mária: Könyv a tekintélyelvűségről	175
VITA Emese: Moszkva tér, végállomás?	181

English Abstracts	185
A szerzőkről	191

ET

ÖSSZPONT:
REZILIENCIA

1

Megküzdés és reziliencia? Amikor a kevesebb több

A fogyatékos gyermeket, családtagot nevelő és gondozó családok megküzdését kutatva 2003–2004-ben megalkottuk a sikeresen megküzdők kritériumait. A kapott adatokat és válaszokat ezen a szűrőn át értelmezve kirajzolódott egy megküzdési profil. Tíz évvel később megismételtük a felmérést és azt találtuk, hogy az adatok értelmezésénél nem tarthatóak az első kutatásban használt megküzdési kritériumok. Azért, hogy jobban megértsük ezt a jelenséget, mélyinterjúkat végeztünk és felvettünk egy CHIP (Coping Health Inventory For Parents) kérdőívet, mely a szülők által használt megküzdési viselkedésre ad betekintést. Az így kapott eredmények még inkább kihangsúlyozták azt a sejtésünket, hogy ami a fogyatékossgal való szembesülés első időszakában a sikeres megküzdés faktora volt, az az évek során lényegesen átminősült.

Ez a jelenség nemcsak az egyes családok élettörténetének a szempontjából értelmezhető, de rávilágít arra is, hogy milyen átfedések és különbségek vannak a megküzdés és a reziliencia fogalomköre között, és milyen szakmai kihívást jelent ezeknek a családoknak a 'kísérésében' a támogatott reziliencia.

Kulcsszavak: megküzdés, támogatott reziliencia, fogyatékos gyermeket nevelő családok, reziliencia támogató modell.

BEVEZETÉS

Kutatások igazolták, hogy az eltérő fejlődést mutató vagy fogyatékos gyermeket nevelő családok életminősége szignifikánsan eltér a tipikus fejlődésű gyermekek családjaitól (Gardiner-Iarocci 2012; Leung–Li-Tsang 2003). Ezek a kutatások hosszú ideig csak a diszfunkcionalitás indikátoraira fókuszáltak, mint a diagnózis súlyossága és típusa, szülői stressz, ingatag mentális egészség, pesszimizmus, a gondozó megterheltsége. Egy átlagos családnak is rengeteg kihívással kell szembenéznie, mint egy gyermek születése, nevelése, iskoláztatása. Ha ezekhez a kihívásokhoz hozzátevéődik, hogy a gyermek fejlődési rendellenességgel vagy fogyatékossgal diagnosztizált, az egyensúlyban maradás különleges adaptációs készségeket feltételez.

A szakemberek véleménye megosztott arra nézve, hogy azt a pozitív megküzdést, egyensúlyt és kitartást, amely egy fogyatékos személy családjában kialakulhat rezilienciának kell-e, lehet-e nevezni. Az érvelők egy része (Hastings 2008; Retzlaff 2007; Burns-Beck 2006, id. Ionescu 2013) a reziliencia átfogó meghatározására hivatkozva egyértelműen igennel válaszolja meg ezt a kérdést: a reziliencia, szerintük egy olyan jellemző, amely a traumát vagy krónikus adverzítást (csapás, balszerencse, megpróbáltatás) átélő személyekre jellemző, akik adaptív magatartást tudtak/tudnak kialakítani a negatív hatások ellenére is. A definícióhoz még hozzátartozik, hogy a reziliencia egy interaktív folyamat eredménye a személy, család és a környezet között.

Az érvelők másik része (Barak-Atzaba 2003; Gardiner-Iarocci 2012; Békés 2002) a tartós fogyatékossgal folyamatjellegére figyelmeztet, és az ehhez való adaptív viszonyulást is csak dinamikus folyamatként tartja értelmezhetőnek, amelyben benne lehetnek a sikeres megküzdés momentumai is, de átmeneti időszakok és visszaesések is. A sikeres adaptáció ebben az értelme-

zésben éppen ez a folyamatos munka, ennek a 'fel-nem adása' a saját személyiséggel és a környezeti feltételekkel, ahol mindig ébernek kell lenni, és naponta meg kell harcolni a jóllétért. Az elfogadásról való döntés, ami a megküzdés döntő momentumja, azt jelenti, hogy a családtagok, szülők felépítenek egy önreprezentációt, amely magába foglalja a diagnózis előtti és utáni énjüket is, illetve a valós helyzetet, amely nem azonos a vágyottal (Barak-Atzaba 2013). Az a magatartásmód és adaptációs képesség viszont, ami a fogyatékos-sággal sikeresen megküzdő családoknál jellemzi a családtagokat, a kutatások szerint igen magas reziliencia értékeket mutat (Willis 2006; Gupta-Singhal 2004; Berg 2003 id. Ionescu 2013). A két érvelés az interaktív környezeti hatások fontossága szempontjából is konvergál. A fogyatékos-sággal való megküzdés folyamatjellegéhez ragaszkodók is hangsúlyozzák: az egész életúton át kitarító adaptáció elengedhetetlen feltétele a támogató környezet és a szociális szolgáltatások megléte és elérhetősége.

TÁMOGATOTT REZILIENCIA

A hagyományos, klinikumból kiinduló, a diszfunkciókra fókuszáló segítői magatartással szemben a támogatott vagy asszisztált reziliencia az erősségekre épít és a környezeti feltételekkel is intenzíven dolgozik, nemcsak a kliensként jelen levő egyénnel, családdal, esetleg csoporttal. Ennek a szemléletnek a gyökerei a funkionalista iskolába nyúlnak vissza (ld. Rank 1929) és az erősségekre alapozó beavatkozási modellként kerültek be a segítői gyakorlatba (Colley 1996; Cyrulnik 2001; Hodges-Clifton 2004, id. Ionescu 2013: 45–84). A segítő szakember ebben a felállásban nem eset-gazda, hanem a 'reziliencia tutora', „a kormány minden esetben a kliens, kliensek kezében van” (Ionescu 2013: 34).

Rezilienciatípusok

A reziliencia fogalma a rizikó kutatás során került felszínre. Miért van az – tették fel a kérdést a kutatók, hogy a fogyatékos-sággal szembesülő családok egy részénél nem alakul ki tartósan negatív következmény, életútjuk normális menetben halad, nem válnak sem deviánssá, sem deprimálttá semmilyen értelemben, sőt, sikeresen meg tudnak felelni a felnőtt szerep és a társadalmi élet többi követelményeinek is? Feltételezhető, hogy van *invulnerabilitás*, vannak 'pszichikailag sebezhetetlen'¹ egyének, akik emocionálisan ellen tudnak állni a hosszan tartó, súlyos rizikónak is? A szakemberek többsége elveti ezt a feltevést, sőt, az invulnerabilitást nem tartják a reziliencia szinonimájának, sem pedig feltétlenül pozitív kvalitásnak. Ezzel szemben azt állítják, hogy a sikeres megoldásokat találók helyzetében olyan erőforrások, olyan támogató tényezők vannak, amelyek kombinálódva a rizikóval, megóvják őket a tartós károsodástól, de ők sem immunisak, őket is megéri, csak nem teszi tönkre a probléma. A reziliencia tehát nem azt jelenti, hogy nincs rizikó vagy diszfunkció, hanem „sikeres adaptációt jelent a megpróbáltatás

1 Anthony (1987) nevezte így a nem-vulnerábilis egyéneket, de ezt a feltételezését Garmezy (1993) vitatta, szimplistának minősítette, mivel azt sugalmazza, hogy létezik olyanfajta szociális immunitás, ami azt jelentené, hogy amire a legtöbb ember érzékeny, arra némelyek teljesen ellenállóak.

ellenére” (ang.: „successful adaptation despite adversity”). A fogyatékossgal kapcsolatos legelső reziliencia-kutatások szerint a reziliencia 3 típusa körvonalazódik (Masten és Mtsai 1990):

1. *megküzdési* – „úrrá lenni a rosszon” (ang.: „overcoming the odds”)
2. *kibírni* – „kitartani a stressz alatt” (ang.: „sustained competence under stress”)
3. *talpra állni* – „felépülni a traumából” (ang.: „recovery from trauma”)

A fentieket összegezve tehát elmondhatjuk, hogy reziliencia-faktorok mindazok a külső és / vagy belső erők, amelyek segítenek megküzdni, túlélni, kibírni egy nehéz problémát vagy élethelyzetet, vagy csökkentik, enyhítik a rizikó-és adverzitás-hatásokat.

A RIZIKÓ ÉS A PROTEKTÍV FAKTOROK KOMPLEXITÁSA

Mind a rizikó, mind a protektív faktorok diszpozicionális (belső, személyiségi) és kontextuális (külső, környezeti) összetevőkre bonthatók.

A *diszpozicionális attribútumok* a temperamentum, szociális irányultság, változásra való fogékonyság, kognitív képesség, küzdőképesség. A *kontextuális* faktorokon belül elsődleges a családi miliő (pozitív kapcsolat a szülővel vagy szülői pozícióban levő felnőttel, kohézió, melegség, egyensúly, gyermekkori törődés megtapasztalása), de nagy jelentőségű a családon kívüli társas környezet hatása is (közösségi erőforrások, kiterjedt szociális támogató kapcsolatrendszer, amit az egyén használhat). Egyes szakemberek (Conolly-Novak 2007, id. Ionescu 2013) mint ’humán –faktor’ és ’helyzeti, szituációból fakadó’ hatásokat nevezik meg a protektív és kockázati tényezők összetevőit.

Humán-faktorok mindazok a szükségletek, értékek, elvárások, hitek, motivációk, jellemző vonások, érzelmek, képesség és attitűdök, melyek a személyt jellemzik. A megküzdő képesség alakulását az szabja meg, hogyan kombinálódnak, milyen belső variációkat hoznak létre ezek a humán-jellemzők. GREEN (2007) a fogyatékos személyek családjánál az anyákat érő nehézségek szempontjából megkülönböztet *szubjektív terheltséget* (subjective burden), ami elsősorban az ő személyes emocionális kimerültségüket, igénybevételüket (distress) jelenti és *objektív, környezeti terheltséget*.

A kutatási eredmények szerint az apákra kevésbé hat a fejlődési rendellenességgel vagy fogyatékossgal diagnosztizált gyermek okozta érzelmi stressz, ezért a depresszió tünetei is kevésbé jelentkeznek náluk. Az apák inkább kognitív megküzdési módokat választanak, és a kutatás szerint nagyobb önbizalommal rendelkeznek, mint az anyák. Az anyák sokkal inkább emocionális megküzdési stratégiákat használnak, nyitottabban beszélnek a gyermek diagnózisával kapcsolatos érzéseikről, készségesebbek segítséget kérni szakemberektől (Barak-Levy – Atzaba-Poria 2013). Ha egy családban fogyatékos gyermek születik gyakori, hogy az anya kimarad a munkából, a család anyagi helyzete is, társadalmi státusa is romlik. Az anyák és az apák fő stresszora többnyire a gyerek jövője. Az anyák további aggodalma, hogy odafigyeljenek a többi családtag szükségleteire is, de a kimerültség érzés, a szabadidő hiánya is stresszorként hat. Az apák első helyre a partnerükkel/házastársukkal való időtöltést tették, illetve hogy meg legyen az anyagi fedezet a család szükségleteire.

Szituációs faktorokként definiálhatjuk azokat a különbségeket, melyek abból fakadnak, hogy milyen környezeti tényezők – életrajzi, szociális, politikai, gazdasági, történelmi – befolyásolják

a viselkedésüket. A szocio-kulturális terheltség mindazt a nyomást is magába foglalja, amelyet a társadalom közvetít az egyén és család számára. A kutatások azt mutatták ki, hogy a fogyatékos gyermekeket nevelő anyák szignifikánsan magasabbnak ítélték meg az szocio-kulturális környezetből érkező megterhelést, mint az érzelmi megterheltséget (Gupta-Singhal 2004). Külső nehézségként az idő-, pénz- és energiaigényes kezeléseket, a támogatások megszerzésének adminisztratív kényszerét nevezték meg. Az emocionális megterheltséget „az elképzelt gyermek” elvesztése jelenti, de a környezetből érkező megbélyegzés is fontos stresszornak mutatkozott. A reziliencia szempontjából mindkét hatás fontos.

A kontextuális vagy környezeti hatások, közvetlen (direkt), vagy közvetett úton vezetnek a rizikó kialakulásához. A szegénység közvetlen rizikó-hatása például az, hogy az élelem és ruházat minősége gyengébb, a szolgáltatásokhoz való hozzáférés nehezebb; közvetett hatása lehet, hogy a szülőket leterheli a mindennapi élet gondja, nem tudnak kellő időt, figyelmet fordítani a gyermekeik szükségleteire.

Rizikófolyamatnak nevezi a szakirodalom „azt a mechanizmust, ahogyan a rizikó faktor elvezet a szociális problémák kialakulásához” (Paster és mtsai 2009: 1339). Amikor az egyén, vagy család nem tud megküzdeni a rizikó-faktorok kiváltotta negatív hatással, akkor egy inadaptív viselkedéssel reagál, s ez magatartássá szilárdulva szociális problémává válik. (Pl. A fogyatékoság miatt kapott negatív környezeti viszonyulás hatására a család elzárkózó vagy ellenséges viselkedéssel reagálhat, elszigetelődik, ami a család társadalmi kizáródását eredményezheti.) A prolongáló, hosszan ható stressz maradandó nyomot hagy. A kritikus élet-események következtében felerősödik a rizikófaktorok közötti interreláció. A stressz kiváltódását meghatározzák a gyermekkel kapcsolatos tényezők, mint annak életkora, neme, és a probléma milyensége is. Ezen túl a szocio-demográfiai jellemzők is hatnak, mint társadalmi osztály, jövedelem és lakóhely, valamint a család megküzdési erőforrásai, a diagnózis elfogadása és a problémaészlelés milyensége. Mindezek mellett a házastársi konfliktusok és a környezetből érkező negatív reakciók is stressz források lehetnek. A gyermek mindennapi ellátásával, fejlesztésével kapcsolatos felelősség, félelmek a gyermek jövőjét illetően, mind stresszt eredményez. A szociális szolgáltatásoknak és a szupportív segítői kapcsolatoknak ezt a *rizikóláncot* kell megszakítaniuk.

REZILIENCIA, POZITÍV KÖVETKEZMÉNYEK ÉS FEJLŐDÉS

A reziliencia több mint személyiség-jegy vagy jellemző, erőforrást és kompetenciát is jelent. A kompetencia ebben az összefüggésben olyan eredményes adaptáció a sokszor nehéz és negatív körülményekhez, amely a későbbi, jövőbeli magatartási folyamatokat is meghatározza, megerősödést, edzettséget hoz. Sokféle egyéb magatartás és személyiségi jellemző is kell a sikeres megküzdéshez. A reziliencia biztosította pozitív következményt a szociális normák szerinti funkcionalitás méri le. Családok esetében a reziliencia kritériuma az is, hogy az életciklusra jellemző feladatokra és kihívásokra megfelelő megoldásokat találjanak.

Attól függően, hogy a fejlődési folyamatban hol tart az egyén vagy a család, másként válaszol az adverbizásra. Okozhat negatív változást a magatartásában, de lehet érési esély is. Az egyéni sajátosságok és a hozott viselkedésminták erősebben hatnak a személyiségfejlődés kezdeti szakaszában (csecsemő és kisgyermekkorban), az interperszonális hatások meghatározóak a későbbi idő-

szakban (kamaszkorban). A reziliencia tehát nem egy fix attribútum, hanem egy dinamikus jellemző.

*Protektív folyamat*nak nevezi a szakirodalom azt a mechanizmust, „ahogyan a támogató tényezők, és a reziliencia elvezetnek a rizikó-faktorokkal vagy adverzítással való sikeres megküzdéshez” (Ionescu-Gousse id. Ionescu 2013: 276–279). A folyamatnak három lehetséges útja van: a rizikó-tényező ható idejének lerövidítése, a hosszú távon ható rizikó megelőzése, vagy a rizikó-tényezők halmozódásának megelőzése és az önbecsülés megerősítése. Fogyatékoság esetében nem jöhet szóba az első két lehetőség: a diagnózis hosszú távon hat és többnyire progresszív folyamatokat jelent a jövőre nézve. A negatív hatások halmozódásának megelőzése és az önbecsülés erősítése marad ebben a felvetésben az egyedüli járható út. Ha a segítő szakma és a szociális ellátó rendszer hatékonyan akar jelen lenni a protektív folyamatok megteremtésében és fenntartásában, akkor a támogatott vagy asszisztált reziliencia lehetőségeit kell kiaknázni.

Család és reziliencia, avagy családi reziliencia

A reziliencia definíciói minden esetben hangsúlyozzák ennek a sajátosságnak az interaktív jellegét. Ha a fogyatékoság esetében kutatjuk a reziliencia támogatásának az esélyeit, evidens, hogy elsősorban a legközelebbi környezet, a családi támogatás meglétét vagy hiányát kell mérnünk.

Walsh (2009) *családi rezilienciának* nevezi azt az összefogást és közös megküzdést, amely ugyanúgy, mint az egyéni reziliencia, különböző családon belüli és kívüli faktoroktól meghatározott. A család hitrendszere, szervezési mintázatai, valamint kommunikációs és probléma megoldási képessége tartoznak a belső tényezők közé.

A hitrendszer ebben a felvetésben nem csak az istenhit meglétére vagy hiányára utal, hanem mindazokra a keresésekre és meggyőződésekre, amellyel értelmet adnak a fogyatékoságnak. A családi reziliencia szempontjából meghatározó, hogy van-e pozitív vagy legalább elfogadható hitük a nagy *Miért?*-re vonatkozóan, tudják-e kihívásként, küldetésként tekinteni? A másik kulcskérdés, hogy közös-e, családi-e ez a hit? Hiszen ha közösen, együtt tekintik kihívásnak vagy misszióknak, akkor összefogó, egyesítő erővé lehet még a súlyos fogyatékoság is. Együtt könnyebb éltetni a reményt, könnyebb a jövőre gondolni. A közösen vallott és gyakorolt hit, a transzcendens segítségbe vetett bizalom értelmet és célt ad a problémákon és a földi léten túl is. Tartást és kitartást ad, a mentálhigiénés egészség fenntartásában is egyértelműen protektív hatású minden spirituális hitgyakorlat: ima, ünnepek, vallásos családi és közösségi élmények.

A család szervezési mintázatait elsősorban a szereposztás rugalmassága és a kötődések minősége határozza meg. A fogyatékoság többször, újból és újból próbára teszi, megbontja az egyensúlyt. Sok rugalmasság is kell ahhoz, hogy a családtagok képesek legyenek kompenzatórikusan együttműködni és ismételten megtalálni az egyensúlyt. A kölcsönös támasz és elkötelezettség, egymás határainak és sajátos reagálási módjának az elfogadása és a tisztelete az a tanulási folyamat, amely fenntarthatja a rezilienciát.

A családi kommunikáció kongruenciája/egyértelműsége és tisztasága (clarity), a nyílt érzelmkifejezés (bánat-öröm, harag-hála, félelem-bizakodás stb.) meghatározóak a családi élet minősége szempontjából. Fogyatékoság jelenléte esetén nagy az érzelmi teher, széles amplitudón mozoghatnak a családtagok emócióik. A támogató családi légkör nem a negatív érzések elfojtását jelenti, de a viselkedésért való felelősség vállalását és a pozitív interakcióra való törekvést. A

negatív érzelmek szerepeltetése is beleférhet ebbe a nyíltságba, mindaddig, amíg nem terheli túl a családi légkört és nem válik egyirányúvá: egyik családtag mindig csak panaszodik, a többiek, mindig erősek kell legyenek. A humor, a megbocsájtás és a megerősítő, elismerő, pozitív visszajelzések gyakorlata a lényege a jó családon belüli kommunikációnak. Ilyen esetben könnyebb a problémamegoldás, a kreatív megoldáskeresés és a további lehetőségek feltárására irányuló figyelem.

Megküzdési viselkedések felmérése

Weiss (2002) kutatásai során azt találta, hogy a fogyatékos, autista gyerekek anyái ellenállóbbnak bizonyultak a depresszió, szorongás, deperszonalizációs mutatók szempontjából, kevesebb szomatikus panaszuk volt és szülői hatékonyságuk megítélésében nem mutattak szignifikáns különbséget a normális átlagtól (id. Ionescu 2013: 276–279).

Hasting és munkatársai (2006) a Szülői Stressz-Indexet vették fel fogyatékos gyermeket nevelő anyáknál (75 személy). Azt találták, hogy kétharmaduk a klinikai küszöb fölötti értéket ért el, 2 év múlva megismételték a felmérést és stabilak maradtak az értékek. (id. Ionescu 2013: 276–279).

Connolly-Novak (2007) adaptációs stratégiák felmérése során a következőket tapasztalta (F-COPEs, 2001 – Family Crisis Oriented Personal Evolution Scales): Ötféle magatartást lehet beazonosítani a fogyatékos okozta stresszhelyzetekkel való konfrontáció során: 1. közösségi támogatást keres (68%), mindig elmondja azt, ami bántja vagy a rossz történéseket egy családtagnak; 2. pozitívan átkeretezi a stresszes eseményeket, azért, hogy ne bátortalanodjon el és könnyebben meg tudja emészteni; 3. intenzívebben bízik Istenben, jár istentiszteletre, keresi a spirituális támogatást, élményt; 4. az egész család 'beindul', keresi a segítséget, megoldást, ha van valami gond (93% hasonló helyzetűektől, 80% közösségi programoktól, szolgáltatóktól, 56% szakembertől); 5. elkerülés, várakozó magatartás, passzivitás: tévét néz, vár, hogy elmúljon a rossz, kialakuljon valami (azt is jelenti, hogy nem pánikol be). (id. Ionescu 2013: 276–279)

Paster és kutatótársai (2009) összehasonlították, hogy van-e különbség a sérült gyermeket nevelő szülők és a tipikus fejlődésű gyermekek szülei által használt megküzdési stratégiák között. Eredményeik alapján levonták a következtetést, hogy a szociális támaszkeresést szignifikánsan nagyobb arányban használták a sérült gyermekek szülei, jellemzőbb volt rájuk a menekülés kerülése és a pozitív átértékelés is. Akik rendelkeztek szociális támasszal, kevesebb stresszt és depresszióra utaló tünetet mutattak és segítettek nekik az is, ha volt jövőtervük a gyermek fejlődésére vagy alkalmazkodásának a segítésére. (Paster 2009: 30)

Kersh és társai (2006) sérült gyermeket nevelő szülőknél kutatták a házastársi kapcsolat minőségét és a szülői rezilienciát befolyásoló tényezőket, illetve ezek egymás közötti hatásait. Azt találták, hogy a házassági megelégedettség és a szülői hatékonyság közötti összefüggések különböznek az apák és anyák esetében. Az anyáknál a férj támogatása a fogyatékos gyermek nevelésében egyértelműen meghatározta a házastársi kapcsolattal való megelégedettséget. Az apáknál a szülői hatékonyság érzet és a házassággal való megelégedettség nem függött össze szignifikánsan. Ők inkább a párjukkal együtt töltött időtől, a közösen megélt szociális szerepektől tették függővé a háztartási kapcsolat minőségének a megítélését. Sokan számoltak be arról, hogy egész személyiségükben, az életük minden területén reziliensebbek lettek: jobban odafigyelnek a kapcsolataikra, keresni kezdték az élet értelmét, spirituális fejlődésen mentek át, fel-

ébredt bennük az Isten-kérdés, „hosszú és sokszor fájdalmas, de pozitív fejlődéstörténet”-ként határozták meg az életútjukat. (Kersh 2006: 883–893)

SAJÁT KUTATÁS: REZILIENS SZÜLŐI MEGKÜZDÉS A GYERMEK FOGYATÉKOSSÁGA ESETÉN

A szülői reziliencia felmérése egy folyamatban levő longitudinális kutatás része. (Erről a kutatásról már közöltünk adatokat az Erdélyi Társadalom 2012/2. számában, lásd bővebben: Berszán, 2012: 32–52.) Az első kutatás 2002–2004 között zajlott. A minta összesen 400 Erdélyben élő családból állt, ezek 9 különböző megye 108 településén élnek. A fogyatékos gyermek/ fiatal életkora ezekben a családokban 0–23 év között volt.

A második kutatás 2012–2014 között és jelenleg is zajlik. Az előzőleg lekérdezetteket mérjük fel újból 10 év távlatából. A fogyatékos gyermek/ fiatal életkora ezekben a családokban 10–33 év között van. A kutatás elemzési egységei mindkét lekérdezés idején a fogyatékos gyermeket nevelő családok.

A második lekérdezésnél az életminőség, életesély kérdőív mellett egy szülői megküzdési kérdőívet is alkalmaztunk. Ezt a felmérést 37 szülő vállalta be. A megküzdési viselkedést a CHIP (Coping Health Inventory For Parents; szerzők: Hamilton I. McCubbin, Marilyn McCubbin, Robert S. Nevin, Elizabeth Cauble, in Walsh 42: 1–18) kérdőívvel mértük, mely krónikus vagy súlyos egészségügyi gonddal, illetve fogyatékossgal élő gyermekek szülei számára készült és lehetséges megküzdési viselkedéseket sorol fel. A felsorolt 46 kijelentést a szülők 0-tól 4-ig terjedő skálán pontozzák (egyáltalán nem segít, minimálisan segít, közepesen segít, nagyon sokat segít).

Faktoranalízis során négy alskála különíthető el:

- I. Megtartani a családi egységet, együttműködést és a helyzet pozitív értelmezését. Az összpontszám pozitívan megküzdő anyák esetében nagyobb mint 40.
- II. Szociális támasz megléte: olyan ellátórendszeri vagy rokoni kapcsolatok, amelyek besegítenek időnként a szülő tehermentesítésébe. Az összpontszám pozitívan megküzdő anyák esetében nagyobb mint 28.
- III. Jobban megérteni és segíteni a fogyatékos családtag állapotát beszélgetve orvosokkal, szakemberekkel és más szülőkkel. Az összpontszám pozitívan megküzdő anyák esetében nagyobb mint 15.
- IV. Törődni magammal, vigyázni a saját egészségemre, időnként fellelegezni, kikapcsolódni, feltöltődni. Az összpontszám pozitívan megküzdő anyák esetében nagyobb mint 23.

1. tábla

Alskála neve	Összehasonlítási átlag
I. Megtartani a családi egységet	>40
II. Szociális támasz	>28
III. Érteni, segíteni a fogyatékos családtagot	>15
IV. Törődni magammal, vigyázni a saját egészségemre	>23

A fenti alskálákat még árnyalja: a) a gyermek életkora, b) van-e férj és ő támogatóan van-e az anya mellett a családban? c) a kapcsolat minősége azzal az intézménnyel, ahová jelenleg a fogyatékos gyermek tartozik d) hit Istenben. Minél idősebb a fogyatékos gyermek, annál nagyobb horderejű a szülő pozitív megküzdő képessége.

A 37 válaszadó szülő minden esetben anya. Minden válaszadónak 10 év fölötti fogyatékos gyermeke van, akik mind a „súlyos” fogyatékosági kategóriába tartoznak. Az alskálákon elért pontszámok között erős korreláció áll fenn (Pearson Correlation = 0,000–0,002).

2. tábla

Rezilienciakritériumok	Családok						
	1. cs.	2. cs.	3. cs.	4. cs.	5. cs.	6. cs.	7. cs.
I / 40	48	43	41	44	40	47	43
II / 28	40	50	44	38	44	38	40
III / 15	24	23	18	20	21	22	16
IV / 23	26	28	24	23	25	23	23
a fogyatékos gyermek életkora	23 év	18 év	38 év	43 év	31 év	24 év	18 év
van-e férj és ő támogató-e?	+	0	+	+	-/+	+	+
a kapcsolat minősége az intézménnyel	+	+/-	+	+	+	+	+
hit Istenben	+	+	+	-	+	+	+
Összpontszám	112	116	103	102	105	107	99

A fenti alskálák kritériumai szerint 7 személy minősül hosszú távon is reziliensnek a fogyatékossgal való megküzdésben. Náluk minden alskála értéke eléri vagy meghaladja a megküzdési skála által megadott összehasonlítási átlagot. Valamennyiüknek a fogyatékos gyermeke betöltötte már a 18 évet. A 7 családból egyben már nem él az édesapa, egy család esetében pedig nem egyértelműen támogató az apa attitűdje. Mindegyik anya pozitívnak ítéli a gyermeke aktuális intézményével való kapcsolatát (nappali foglalkoztató központ, védett műhely, lakóotthon) Ezekkel a szülőkkel mélyinterjú is készült, ahol kiderült, hogy már a tíz évvel ezelőti kérdőívfelvételekor is a sikeresen megküzdők közé tartoztak.

Az interjúk alapján két hangsúlyos feltételt találtunk: 1. a család lakóhelyén létezik intézményi ellátottság felnőtt fogyatékos személyek számára; 2. az anyák időben felfigyeltek arra, hogy önmagukra is vigyázniuk kell, hogy a fogyatékos családtag szempontjából is az a jó, ha nem áldozzák fel teljesen magukat, saját egészségüket és a legfontosabb kapcsolataikat. A mélyinterjúban kivétel nélkül ezt vonják le továbbadható konklúzióként: nem szabad sem a házasságot, sem az egészséges gyermekkel való jó kapcsolatot, sem a saját egészséget, lelki épséget feláldozni a 'fogyatékos oltárán'. A „kevesebb gyakran több” – fogalmazza meg bölcsen az egyik anya. „Nem tölthet ki és uralhat mindent a gyermek fogyatékosága. Neki is az a jó, ha olyan a hangulat, hogy nem menekül el sem az apja, sem a testvére.” Míg a fogyatékossgal való megküzdéskor egyértelmű volt, hogy akik ebben sikeresek, nem adnák bentlakásos intézménybe a fogyatékos gyermeküket, a hosszú távú reziliencia szempontjából úgy tűnik, azok is a sikeresek közé tartoz-

nak, akik a jövőben nem a családon belül szeretnék megoldani a jövő kérdését, hanem találtak rá lehetőséget és el tudják fogadni felnőtt fogyatékos gyermekeik számára a lakóotthoni életformát.

Az első felméréskor már körvonalazódó reziliens stratégia még inkább kihangosodott az interjúk során: az elfogadás egy első megküzdésből, és az évek során kialakuló nehéz szakaszok utáni ismételt talpraállásokból áll. Elmondásuk szerint több kritikus szakaszon átmentek a reziliensnek bizonyuló családok is, időnként meg-megingott az egyensúly, de ismételten vissza tudták azt állítani. Egy olyan intézmény lehetősége, ami átvesz a fogyatékos családtag mindennapi foglalkoztatási feladataiból, egyértelműen támogató faktornak bizonyult.

REZILIENCIATÁMOGATÓ MODELL

A címben felvetett kérdés: megküzdés és reziliencia egymáshoz való viszonya szempontjából az mondható el, hogy fontos, meghatározó lépés a fogyatékossgal való konfrontáció után az elfogadás és a pozitív megbirkózás. De hogy ki tud-e tartani a szülő, a család hosszú távon is ebben a pozitív megküzdésben, lesz-e az évek, évtizedek alatt egyéni, családi reziliencia a kezdeti elfogadásból, annak már nagyon sok szociálpolitikai vonatkozása is van. Ahol van a felnőtt fogyatékos személyek számára is foglalkoztató központ, nappali ellátás, ahol van esélye a lakóotthonba költözésnek akkor, amikor a szülő életkoránál és egészségi állapotánál fogva már nehezen tud minden kihívással szembenézni, ahol létezik valamilyen 'respiro' lehetőség, ott kisebb a veszélye a hősies kitartás utáni összeroppanásnak, kimerülésnek. Ezek mellett – a megküzdési kérdőívek, s leginkább a mélyinterjúk ezt tárják fel – csak annak a megértése és elfogadása segíthet, hogy „a kevesebb gyakran több”: hosszú távon csak akkor bírnak fogyatékos gyermekeik támaszai lenni, ha feladják azt az igényt, hogy mindent feláldozzanak érte és jobban odafigyelnek saját testi-lelki egészségük karbantartására.

Összegzésként nem elsősorban tanulságok, hanem egy kérdés körvonalazódik: melyek azok a társadalmi és családi vagy személyiség tényezők, amelyek ajánlottak lennének egy hatékony rezilienciát támogató modellt kidolgozásában? A kutatók többsége egyetért abban, hogy nincs egységesen bevált recept, de körvonalazható néhány ajánlás: elsősorban a protektív faktorok megkeresése a személy, család konkrét helyzetében, aztán a közösségi provokáció és támogatás egyensúlyának a megteremtése. A segítő szakember részéről mindenképpen fontos az ellátó rendszer és a vonatkozó jogszabályok alapos ismerete, a feladatok hierarchiájának felállítása, akció-terv, konkrét lépések, hosszú távú kísérés és elérhetőség. Ha az estemunka a prioritás, akkor mindenképpen egy háromdimenziós áttekintés szükséges: az aktuális családi életciklus, a fogyatékos családtag egyéni életszakasza és a fogyatékossg típusának a konkrét ismérvei mentén kell tervezni.

IRODALOMJEGYZÉK REFERENCES

1. Anthony, E. J. (1987). *Risk, vulnerability, and resilience. An overview*. In: Anthony, E. J. – Cohler, B. J.: *The invulnerable child*. The Guilford psychiatry series. Guilford Press, New York, 3–48.
2. Barak Levy, Y. – Atzaba, Poria (2013). *Paternal versus maternal coping styles with child diagnosis of developmental delay*. *Research in Developmental Disabilities* (34) 2040–2046.
3. Békés, Vera (2002). *A rezilienciajelenség avagy az ökológizáló tudományok tanulságai egy ökológizált episztemológia számára*. In: *Tudomány és történet*. Szerk. Forrai, G. – Margitay, T. <http://www.tankonyvtar.hu/altalanos-tudomany/tudomany-tortenet-bekes-080906> (letöltve 2014. szeptember 22-én).
4. Berg, Inso Kim (1995). *Konzultáció sokproblémás családokkal*. Animula Kiadó, Budapest.
5. Berszán, Lídia (2012). *Jogok és esélyek. A fogyatékos gyerekek/ fiatalok helyzete és lehetőségei Romániában – longitudinális kutatás*. In: *Erdélyi Társadalom Szociológiai Szakfolyóirat X. évfolyam 2. szám*. Kiadó: Presa Universitară Clujeană. ISSN: 1583–6347, 32–52.
6. Berszán, Lídia (2005). *Újrakezdeni nap mint nap: családterápia fogyatékos gyermekek szüleivel*. In: *Család – Gyermekek – Ifjúság* (2005/IV) 28–35.
7. Berszán, Lídia (2008). *A fogyatékos személyek társadalmi integrációja*. Kolozsvári Egyetemi Kiadó, Kolozsvár.
8. Gardiner, E. – Iarocci, G. (2012). *Unhappy (and happy) in their own way: A developmental psychopathology perspective on quality of life for families living with developmental disability with and without autism*. *Research in Developmental Disabilities*. 33, 2177–2192. <http://www.sciencedirect.com/science/journal/08914222/30> (letöltve 2014. október 11-én).
9. Green, S. E. (2007). *“We’re tired, not sad”: Benefits and burdens of mothering a child with a disability*. *Social Science & Medicine* 64, 150–163.
10. Goldstein, Sam – Brooks, Robert B. (2012). *Handbook of Resilience in Children*. Springer US.
11. Gupta, A. – Singhal, N. (2004). *Positive perceptions in parents of children with disabilities*. *Asia Pacific Disability Rehabilitation Journal*, Vol. 15 No. 1, 22–35 <http://www.sciencedirect.com/science/journal/08914222/30> (letöltve 2014. november 10-én).
12. Ionescu, Șerban (2013). *Tratat de reziliență asistată*. Trei Könyvkiadó, Bukarest.
13. Kersh, J. – Hedvat, T. T. – Hauser-Cram, P. – Warfield, M. E. (2006). *The contribution of marital quality to the well-being of parents of children with developmental disabilities*. *Journal of Intellectual Disability Research* 883–893. <http://www.sciencedirect.com/science/journal/08914222/30> (letöltve 2014. október 12-én).
14. Kisler J, H. (2010). *Parental reaction to disability*. *Paediatrics and Child Health* 20 (7), 309–314.
15. Leung, C. Y. S. – Li-Tsang, C. W. P. (2003). *Quality of life of parents who have children with disabilities*. *Hong Kong Journal of Occupational Therapy*.
16. Masten, Ann S. – Reed, M. G. (2002). *Resilience in development*. In: Snyder, C. R. – Lopez, S. J. (ed.): *The handbook of positive psychology*. Oxford University Press, New York, 74–88.

17. Masten, Ann S. – Best, Karin M. – Garmezy, Norman (2008). *Resilience and development: Contributions from the study of children who overcome adversity*. Cambridge University Press <http://journals.cambridge.org/> (letöltve 2008. október 31-én).
18. Paster, A. – Brandwein, D. – Walsh, J. (2009). *A comparison of coping strategies used by parents of children with disabilities and parents of children without disabilities*. *Research in Developmental Disabilities*, 1337–1342. <http://www.sciencedirect.com/science/journal/08914222/30> (letöltve 2014. október 12-én).
19. Rank, Otto (1929). *The Trauma of Birth*. Dover Press, London.
20. Reich J. W. – Zautra A. J. – Hall, J. S. (2010). *Handbook of adult resilience*. The Guilford Press, New York.
21. Walsh, F. (2003). *Family Resilience: A Framework for Clinical Practice*, Family Process. The Guilford Press, New York.

Dániel Botond – Deák Enikő

A helyi szociális háló vizsgálata a közösségi reziliencia szemszögéből Gyergyószentmiklóson

A tanulmány a gyergyószentmiklósi helyi szociális háló működését vizsgálja a közösségi reziliencia szemszögéből, különös tekintettel a sérült gyereket nevelő családok számára biztosított szolgáltatásokra. A kutatás empirikus alapját a helyi szociális szolgáltatások körében végzett két felmérés adatai, a gyergyószentmiklósi polgármesteri hivatal által készített környezettanulmányok adatbázisának statisztikai elemzése, valamint sérült gyereket nevelő családokkal és szociális programvezetőkkel készített interjúk jelentik. Az eredmények azt mutatják, hogy a gyergyószentmiklósi szociális háló a szolgáltatások magas száma mellett a reziliencia sok pozitív jelét mutatja. Ezek a diverzitás, a szolgáltatások életképessége és társadalmi beágyazottsága. Továbbá pozitívum, hogy az együttműködés keretei évek óta ki vannak épülve, a szervezetek önállóan pozitív jövőképpel és saját célokkal rendelkeznek, azonban negatívum, hogy hiányzik a valós együttműködés, a szolgáltatások közötti tapasztalatcsere, a közös jövőképtervezés, a problémák megoldására tett közös törekvések.

Kulcsszavak: közösségi reziliencia, szociális háló, szociális szolgáltatások

A reziliencia az egyén vagy a közösség azon képességét jelenti, hogy megküzdjön a stresszel, leküzdje a csapásokat, vagy pozitívan alkalmazkodjon a változáshoz (Kaplan 1999, Varghese és mtsai 2006). A közösségi reziliencia fogalmát a szakirodalomban elsősorban a természeti csapásokkal vagy a társadalmi válságokkal hozzák kapcsolatba, azonban találunk olyan meghatározást is, amely szerint a közösségi reziliencia a közösség azon képessége, hogy a hirtelen jött sokkhatásoknak de ugyanakkor a lassú lefolyású társadalmi stresszhatásoknak is képes megfelelni (IFRCRCS 2012). Hegney és munkatársai (2008) szerint a közösségi reziliencia egyik fontos mutatója, tíz másik tényező mellett, a fejlett szociális háló és szociális támogatás megléte.

Tanulmányunkban a gyergyószentmiklósi szociális háló fejlődését, működését vizsgáljuk a közösségi reziliencia szemszögéből. A gyergyószentmiklósi szociális háló egyedülálló a Székelyföldön, mivel a város méretéhez képest (18.259 lakos) igen sok és változatos szociális szolgáltatást biztosít (a legutóbbi felmérésünk szerint szám szerint 41-et). Arra vagyunk kíváncsiak, hogy sűrűsége és változatossága mellett más kritériumok szerint a háló mennyire tekinthető reziliensnek?

Tanulmányunkban rövid elméleti bevezető után a gyergyószentmiklósi szociális szolgáltatások körében végzett két felmérés adatainak segítségével bemutatjuk a város szociális hálóját, ezután pedig egy sajátos célcsoporton, a sérült gyereket nevelő családok példáján keresztül vizsgáljuk meg, hogyan képes a háló a szociális problémahelyzetben lévő személyek, családok igényeire válaszolni.

A kutatás empirikus alapját a gyergyószentmiklósi szociális szolgáltatások körében végzett két felmérés (2012, 2014) adatai, a gyergyószentmiklósi polgármesteri hivatal által készített

környezettanulmányok adatbázisának statisztikai elemzése, valamint sérült gyereket nevelő családokkal és szociális programvezetőkkel készített interjúk (12, illetve 5 interjú) jelentik.

A tanulmány végén igyekszünk néhány véleményt, következtetést, javaslatot megfogalmazni a közösségi reziliencia szemszögéből a gyergyószentmiklósi szociális háló szerkezetével és működésével kapcsolatosan.

A KÖZÖSSÉGI REZILIENCIA FOGALMA ÉS BEFOLYÁSOLÓ TÉNYEZŐI

A közösségi reziliencia fogalmával több tudományterületen is találkozunk, azonban ezek között nincs egyetértés a fogalom jelentését illetően. Az Egyesült Államokban működő Közösségi és Térségi Reziliencia Intézet (Community and Regional Resilience Institute) szakértői 46 előző definíciót elemezve alakították ki saját reziliencia-meghatározásukat. A különböző tudományterületekről származó meghatározások több szempont szerint is különböztek egymástól. Egyesek a rezilienciára mint az egyének, csoportok, szervezetek, közösségek, természeti vagy humán rendszerek egy bizonyos képességére tekintettek, mások szerint a reziliencia egy folyamat, amely egy adott krízishelyzetben végbemegy. Egyesek szerint a reziliencia inkább a rendszer ellenállóképességét, szilárdságát, tűrőképességét jeleníti meg, míg mások szerint inkább az alkalmazkodó képességét. A reziliencia egyesek szerint csak krízishelyzetben mutatkozik meg, mások szerint viszont a közösség inherens, dinamikus és fejleszthető tulajdonsága (CARRI 2013).

Véleményünk szerint a szerzők által idézett meghatározások egy további fontos szempont alapján is osztályozhatóak, mégpedig aszerint, hogy a gyors és/vagy lassú lefolyású társadalmi krízishelyzetekre vonatkoztatják-e a reziliencia képességét. A 46 meghatározás között mindhárom esetre találunk példákat. A legtöbbször a meglepetésszerű, gyors lefolyású krízisek esetén beszélnek rezilienciáról (Mileti 1999, Bruneau 2003, Godschalk 2003, Timmerman 1981, Wildavsky 1991, Paton 2001, Chenoweth 2001, Coles 2004, Subcommittee on Disaster Reduction 2005, Perrings 2006, Liu 2007, Rose 2007), mások általánosan beszélnek nyomásról, stresszről függetlenül attól, hogy ez gyors vagy lassú lefolyású-e (Resilience Alliance 2006, Adger 2003, Brown 1996, Centre for Community Enterprise 2000, Allenby 2005) és olyanokat is találunk, akik csak a lassú lefolyású kríziseket vették be definícióikba (Ganor 2003, Kofinas 2003)

A CARRI szakértői szerint megfigyelhető, hogy az egyes szerzők aszerint határozzák meg a reziliencia fogalmát, hogy milyen céllal dolgoznak vele (CARRI 2013). Mivel mi a szociális háló rezilienciáját vizsgáljuk, ezért a lassú lefolyású, a közösségre nagy nyomást gyakorló, társadalmi problémákról beszélünk elsősorban. Ezek között megemlíthetjük a gazdasági szerkezetváltásokkal járó problémákat (gondolunk itt például a rendszerváltás utáni gazdasági átalakulásokra, amikor nagyon sok ipari vállalat jutott csődbe, sok régióban hatalmas mértékű munkanélküliséget generálva, vagy a legutóbbi pénzügyi-gazdasági válság hatásaira), a fiatalok munkanélküliségét, az infrastrukturális lemaradottságot, ezek következtében egyre nagyobb méreteket öltő más településekre vagy akár külföldre irányuló migrációt, a közösségek előregedését, a népességfogyást, vagy éppenséggel az etnikai arányok megváltozását, az etnikumközi konfliktusokat. Beszélhetünk ugyanakkor más társadalmi problémákról is, mint például a fiatalok (és nem csak fiatalok) körében egyre elterjedtebb alkohol- és kábítószerhasználatról, vagy

a családok átalakulásáról, válásokról, egyszülős családokról stb., amelyek mind társadalmi nyomást jelentenek egy-egy közösségre.

A rezilienciát meghatározó tényezők kapcsán a Nemzetközi Vöröskereszt és Vörösféldhold Mozgalmak Szövetsége szerint a reziliens közösségekre az jellemző, hogy jól informáltak, jól szervezettek, rendelkeznek külső kapcsolatokkal, infrastruktúrával és szolgáltatásokkal, valamint különböző gazdasági lehetőségekkel és képesek természeti erőforrásaikat jól igazgatni (IFRCRCS 2012). Ausztrál kutatók pedig egy kisvárosban végzett vizsgálat alapján 11 olyan tényezőt különítettek el, amelyek a rezilienciát meghatározzák. (Hegney és mtsai 2008).

Hegney és munkatársai szerint a közösségi rezilienciát befolyásoló legfontosabb tényezők a következők: a társadalmi hálózatok és a társas támogatás, a tanulás képessége, a korai tapasztalatok, a környezet és az életmód, az infrastruktúra és a támogató szolgáltatások, a változatos és innovatív helyi gazdaság, a pozitív kilátások, az értelemkereső magatartás, a különbözőségek elfogadása és felkarolása, a hiedelmek és a vezetés (Hegney és mtsai 2008).

Vizsgálatunk során egyik nagy kihívást az jelentette, hogy tudatosan különválasszuk az egyes szinteket, és odafigyeljünk arra, hogy mikor beszélünk a gyergyószentmiklósi városközösség rezilienciájáról, a szociális szervezetek által alkotott szociális háló rezilienciájáról, vagy a sérült gyereket nevelő családok rezilienciájáról. Az egyes tényezők ugyanis többé-kevésbé mindegyik szinten értelmezhetőek.

A gyergyószentmiklósi szociális háló vizsgálatok a Hegney és mtsai által leírt tényezőket vettük figyelembe, azok közül is azokat, amelyek leginkább értelmezhetőek a szociális szolgáltatásokra (hálózatosság, tanulási képesség, jövőkép és céltudatosság).

A *társadalmi hálózatok* nagyban hozzájárulnak az egyének és csoportok rezilienciájához. A hálózatok erős kötéseket biztosítanak egy adott társadalmi csoporton belül, valahová tartozás érzését, társas támogatást, és közös identitás érzését adják, ugyanakkor kapcsolatokat biztosítanak más külső csoportokhoz, amelyek segítségével a csoport tagjai társadalmi, anyagi és politikai erőforrásokat vonhatnak be. A hálózatosság segíti a közös célok kialakítását, a rendszer alkalmazkodását és rugalmasságát. A hálózaton belül lehetővé válik az információk és erőforrások megosztása.

A formális oktatás, a tapasztalatokból való tanulás és a példaképek által, vagy jó gyakorlatok megismerésén keresztül történő *tanulás* építik a rezilienciát azáltal, hogy növelik a személyek és csoportok megküzdési képességeit az élet kihívásaival szemben. A közösségek tanulhatnak a kollektív tapasztalataikból is és fejleszthetik a rezilienciájukat az elkövetkező csapásokkal, nehézségekkel szemben.

A *céltudatosság* fontos eleme a rezilienciának, mivel motivációt és fókuszot, a jelenre és a jövőre irányultságot biztosít. Egyéni szinten a céltudatosság lehetővé teszi az embereknek, hogy számukra fontos célokért dolgozzanak és átlássák a „nagyobb képet” a nehézségek vagy a stresszes időszakok alatt. Községi szinten a közös cél megléte arra biztatja a közösség tagjait, hogy együtt dolgozzanak. A *pozitív kilátások* magabiztosságot, jövővel kapcsolatos optimizmust, kitartást, elhivatottságot, humorérzékenységet, a változás iránti hajlandóságot mind magukba foglalják. A pozitív kilátásokkal rendelkező egyének és csoportok hajlamosak arra, hogy a csapásokat és nehézségeket inkább leküzdeni való kihívásoknak tekintsék, mintsem leküzdhetetlen problémáknak. A reziliens egyének és csoportok arra is képesek, hogy pozitívumokat találjanak a nehézségeikben.

A szerzők a tényezők között megemlítik a *diverzitást* is, amelyről leginkább egyéni szinten és kulturális diverzitásként beszélnek, viszont megegyeznek abban, hogy a közösség rezilienciája szempontjából a változatosság fontos erősséget jelent, mivel a különböző tagok különböző tudást, értékeket, látásmódot, kapcsolatokat jelentenek és erősítik a közösséget (Hegney és mtsai 2008).

Mivel a reziliencia egy komplex konstrukció, az öt meghatározó tényező is többé-kevésbé egymáratevődnek, kapcsolatban vannak egymással. Egyes tényezők elsősorban az egyénre fókuszálnak, míg mások inkább a közösségekre. Ugyanakkor mindegyik tényező mindhárom szinten (egyén, csoport, közösség) alkalmazható. A reziliencia fejlesztése is rendszerint komplex folyamat, hiszen egyidőben több tényezőt céloz meg. Az egyes tényezők fejlesztése mindig az adott helyzetnek megfelelően történik, figyelembe véve az adott célcsoport erősségeit és gyengeségeit. A szerzők szerint sok kutató úgy véli, hogy az egyének reziliencia-szintjének a növelése hatékonyabb megoldás, mintha az egyes rizikótényezőket próbálnánk csökkenteni, a kríziseket megelőzni. Az egyes rizikótényezők, mint a szárazság, munkanélküliség vagy a szolgáltatások hiánya közösségi szinten is hat. Sok esetben közösségi szintű reziliencia-programokra van szükség annak érdekében, hogy a közösség egyes tagjainak jólétét növelni tudják (Hegney és mtsai 2008).

A GYERGYÓSZENTMIKLÓSI SZOCIÁLIS HÁLÓ BEMUTATÁSA

A gyergyószentmiklósi szociális háló sokak szerint egyedülálló a Székelyföldön, mivel a város méretéhez képest (18 259 lakos) igen sok és változatos szociális szolgáltatást biztosít. Tanulmányunkban arra keressük a választ, hogy a szolgáltatások magas száma mellett más kritériumok alapján a szociális háló mennyire tekinthető reziliensnek? A következőkben ezért röviden áttekintjük a szociális háló szerkezetét, foglalkoztatási potenciálját, tevékenységét és célcsoportjait, időbeli alakulását és a háló tagjai közötti különböző együttműködések.

A gyergyószentmiklósi Műhely Egyesület a Babeş-Bolyai Tudományegyetem Magyar Szociológia és Szociális Munka Intézetével közösen már két alkalommal készítettünk felmérést a gyergyószentmiklósi szociális szolgáltatásokról. Első alkalommal, 2012 április-májusában 30 szolgáltatás kérdőíves felmérésére került sor. A kérdőív a következő témákat járta körül: a szolgáltatások céljának és célcsoportjának felmérése, a rendelkezésre álló erőforrások, a szociális szolgáltatások közötti együttműködések, az önkéntesség szerepe a szociális szolgáltatásokban, az önkéntesség népszerűsítési módjai, a szociális szolgáltatók társadalmi kommunikációja. Az eredményekből tanulmány nem született,¹ azonban segítségükkel elkészült a gyergyószentmiklósi szociális szolgáltatások címlistája és később katalógusa.² A katalógusban tevékenység szerint vannak csoportosítva a szolgáltatások és minden szolgáltatást egy-egy adatlap mutat be.³ Máso-

1 Vizont a kutatás és előzetes eredményei bemutatásra kerültek a III. Gyergyói Mentálhigiénés Napok konferencián: <https://vimeo.com/album/2376640/video/65770428>

2 A címlista és a katalógus a <http://civil-gyergyó.ro/eroforraskozpont> címen található.

3 Az adatlap rövid és hasznos információkat tartalmaz, mint például a szolgáltatás logója, működtetői háttere, elérhetőségei, továbbá a szolgáltatás célcsoportjai, a szolgáltatás rövid leírása és konkrét szol-

dik alkalommal 2014. április–májusban már 41 szolgáltatást sikerült találnunk, és ezekkel egy rövid adatlapot kitölttessünk. A felmérés célja a szolgáltatásokról rendelkezésre álló alapadatok frissítése volt, valamint annak felmérése, hogy milyen humán erőforrással rendelkeznek (főállású alkalmazottak és önkéntesek), alkalmaznak-e szociális munkásokat, valamint fogadnának-e szakmai gyakorlatozó diákokat.

A szolgáltatások működtetői háttere

Egy korábbi tanulmányban, az erdélyi magyar szociális szférát a bourdieui mezők és almezők fogalmi segítségével értelmeztük. A mező fogalom meghatározásának elemei szerint megvizsgáltuk a mező funkcióját, speciális tőke kérdését, szerkezetét és határait, működési módjának néhány aspektusát.

A szociális mezőt először szektorális alapon osztottuk fel (állami, nonprofit, gazdasági), majd a nonprofit almezőt a szervezetek professzionalizálódása és formalizáltsága alapján négy újabb almezőre. Ezek „fentről lefele” a következők voltak: a professzionalizálódott szociális szervezetek (amelyek alatt Romániában az akkreditált szociális szolgáltatásokat működtető szervezeteket értettük), a jogi bejegyzéssel rendelkező és elsődlegesen szociális tevékenységet folytató szervezetek, a jogi bejegyzéssel rendelkező, de elsődlegesen más tevékenységet folytató szervezetek (pl. oktatási, kulturális stb.), amelyek szociális tevékenységgel is rendelkeznek, végül pedig azok a szervezetek, informális csoportok, akik jogi bejegyzéssel nem rendelkeznek (pl. gyülekezeti „caritas” csoportok, különböző problémahelyzetben lévő személyek öngyógyító csoportjai stb.) (Dániel 2014).

Ezen modell szerint a gyergyószentmiklósi szociális háló összetételéről elmondhatjuk, hogy nagyon változatos, közel azonos arányban vannak jelen a különböző típusú szervezetek. Legfrissebb felmérésünk eredményei szerint a városban 24 szervezet 41 szolgáltatást működtet. A szervezetek ötöde tartozik az akkreditált szolgáltatással rendelkező professzionális szolgáltató szervezetek közé, a jogilag bejegyzett szervezetek aránya 29,17, illetve 16,67 százalék, ugyanakkor a nem bejegyzett szervezetek (informális csoportok, kisközösségek) aránya is jelentős, ezek a szervezetek negyedét teszik ki.

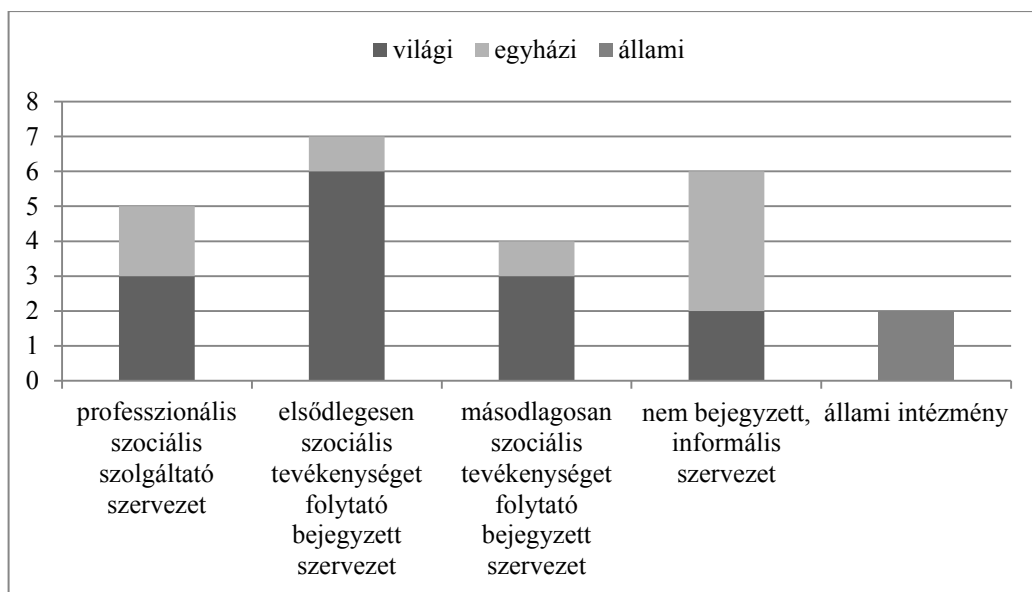
A városban az önkormányzat és a Megyei Szociális és Gyermekvédelmi Igazgatóság intézményei, programjai képviselik az állami oldalt.⁴

Az egyházak a háló különböző szintjein is jelen vannak, mind a professzionális szolgáltató szervezetek között, mind a bejegyzett szervezetek között, mind pedig az informális csoportok, közösségek között találunk egyházi háttérű szervezeteket. Ezek száma főként az utóbbi csoportban jelentős.⁵

gáltatás, amit nyújtani tud. A katalógusban lehet keresni is, például kulcsszavak szerint, működtetői szervezet szerint, működési szint szerint (helyi, térségi) és a szolgáltatás célcsoportjai szerint.

4 Az önkormányzat a szociális és gyámügyi iroda mellett önálló ifjúsági irodát működtet, a megyei szociális igazgatóság pedig egy felnőtt sérülteket ellátó ápoló és gondozó központot, valamint a gyermekvédelmi hálózathoz tartozó családi típusú otthonokat.

5 A professzionális szolgáltató szervezetek között a Gyulafehérvári Caritas és a Dévai Szent Ferenc Alapítvány, az elsődlegesen, illetve másodlagosan szociális tevékenységet folytató szervezetek között a Szent Márton Alapítvány, illetve a Kolping Család Egyesület, a nem bejegyzett szervezetek között

1. ábra. A szociális hálót alkotó szervezetek eloszlása működtetői háttér szerint (forrás: saját szerkesztés)

Amikor 2013-ban a nonprofit hátterű erdélyi magyar szociális szervezeteket vizsgáltuk 223 szervezetet sikerült beazonosítani. Eredményeink azt mutatták, hogy az egyházi hátterű szervezetek inkább a másodlagosan szociális tevékenységű szervezetek között vannak jelen. Az egyház az akkreditált szervezetek között is jelentős arányban képviselteti magát, és a más hátterű (világi, vegyes) szervezetekhez hasonló arányban akkreditáltatják szolgáltatásaikat (Dániel 2014). Hasonló helyzetet találunk Gyergyószentmiklóson is. Az egyházi hátterű szervezetek hasonló arányban találhatók az akkreditált szolgáltatásokat működtető szervezetek között, mint a világi szervezetek, ugyanakkor az egyházi hátterű szervezetek többsége inkább a nem bejegyzett, informális szervezetek, csoportok között található.

Jogi forma szerint a szervezetek kétharmada működik nonprofit keretek között, negyede nem bejegyzett szervezet és 8,33 százaléka állami intézmény. Egyházi háttérrel a szervezetek harmada rendelkezik, világi jellegű szervezetek és csoportok a szervezetek közel 60 százalékát, az állami hátterűek pedig 8,33 százalékát teszik ki. A legjelentősebb szolgáltatók a Gyulafehérvári Caritas különböző ágazatai (összesen 11 önálló szolgáltatással), a Dévai Szent Ferenc Alapítvány és az ORA International Segélyszervezet (3-3 szolgáltatással). Az állami intézmények mellett a Tenerum Egyesület és a Szent István Plébánia rendelkezik két programmal, végül 14 olyan szervezetet és csoportot találunk, amely 1-1 programot működtet.

pedig a Szent István- és Szent Miklós-plébániák caritas csoportjai, az Őszi Rózsa Idősek Klubja és a Gyergyószentmiklósi Magyar Baptista Közösség Roma Missziója rendelkezik egyházi háttérrel.

A szociális háló foglalkoztatási potenciálja (alkalmazottak és önkéntesek)

Mind a szociális háló méretéről, mind az állami, nonprofit és egyházi szervezetek súlyáról árnyaltabb képet kapunk, ha megnézzük a szociális háló foglalkoztatási potenciálját. A nemzetközi szakirodalomban ugyanis a nonprofit szektor méretét nemcsak a szervezetek számával méri, hanem azzal, hogy az egyes országok aktív munkaerejének mekkora hányadát képes alkalmazni (Salamon és mtsai 2003). A szociális háló méretének vizsgálatakor így valóban fontos szempont nemcsak a szervezetek és szolgáltatások száma, hanem azok foglalkoztatási potenciálja is.

A két felmérés eredménye azt mutatja, hogy a gyergyószentmiklósi szociális hálót alkotó szolgáltatásoknál összesen körülbelül 240-260 személy dolgozik.⁶ Ezekhez jönnek hozzá a vezető beosztásban lévő személyek, akik között egyaránt vannak önkéntesek és fizetett alkalmazottak is. Emiatt a foglalkoztatottak számát csak becsülni tudjuk. Azt azonban a becslések alapján is elmondhatjuk, a nagyságrendek érzékeltetése érdekében, hogy a főállású foglalkoztatottak körülbelül háromnegyede dolgozik a professzionális nonprofit szervezeteknél, valamivel több mint ötöde az állami szolgáltatásoknál és a maradék néhány százalék pedig a többi szolgáltatásnál. A professzionális szolgáltató szervezetek esetén növekedés tapasztalható az alkalmazottak számában, ugyanakkor az állami szolgáltatásoknál csökkenést tapasztaltunk.⁷

A szociális háló társadalmi beágyazottságát mutatja a szervezetek/szolgáltatások önkéntes foglalkoztatási potenciálja. A felmérések eredményei szerint a gyergyószentmiklósi szociális szolgáltatások körülbelül 260 önkéntest foglalkoztatnak. Ez a szám két évvel ezelőtt 210 körül volt. A növekedést két tényezővel is magyarázhatjuk. Az önkéntesek számának emelkedése egyrészt köszönhető annak, hogy nőtt az önkéntesség népszerűsége a városban, illetve javult a szervezetek önkéntes-bevonó képessége. Ha csupán azokat a szolgáltatásokat nézzük, akiket két évvel ezelőtt is sikerült felmérni, akkor 210-ről 225-re emelkedett az általuk bevont önkéntesek száma. Másrészt pedig az önkéntesek száma amiatt is nőtt, hogy újabb szervezeteket sikerült megkérdezni. Ezek között vannak olyanok is, amelyek már két évvel ezelőtt is léteztek, de vannak olyanok is, amelyek csupán azután létesültek.

Az önkéntesek eloszlását már pontosabban ismerjük a különböző típusú szolgáltatások között. Az eredményeink azt mutatják, hogy az önkéntesek eloszlása viszonylag egyenletes a különböző típusú szolgáltatások között, a két felmérés adatait összehasonlítva pedig az állami szolgáltatásoknál csökkenést, a többi szolgáltatásnál növekedést tapasztaltunk. Továbbá az is látható, hogy az elsődlegesen szociális tevékenységet folytató bejegyzett, de nem professzionizálódott szervezetek alkalmazottak hiányában erőteljesebben építenek az önkéntes munkaerőre.

6 A 2012-es felméréskor 202 teljes állású és 5 részmunkaidős foglalkoztatottat, a 2014-es felméréskor pedig 223 teljes állású és 21 részmunkaidős foglalkoztatottat találtunk.

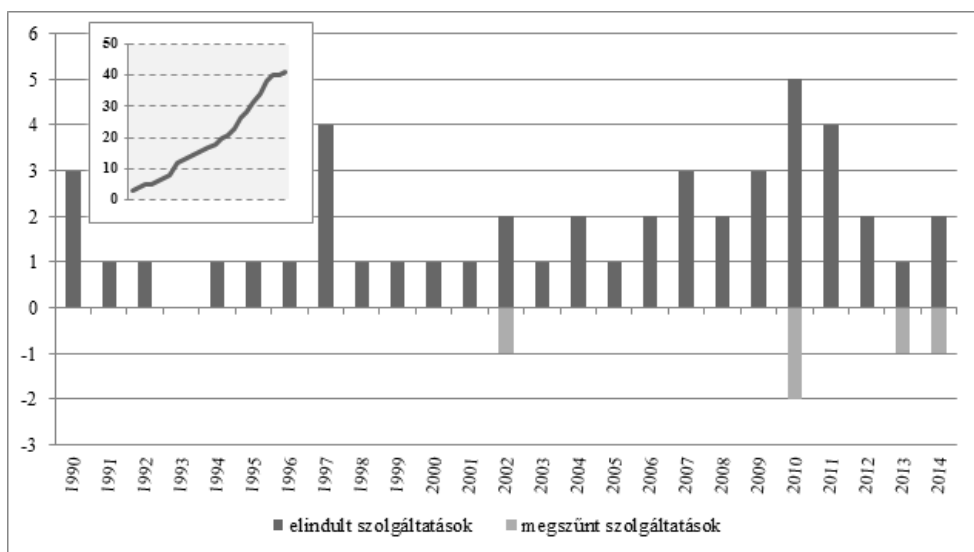
7 A professzionális szolgáltató szervezeteknél 136 teljes munkaidős és 2 részmunkaidős alkalmazott helyett idén már 170 teljes állású és 14 részmunkaidős foglalkoztatottat találtunk, az állami szolgáltatásoknál 63 teljes állású foglalkoztatott helyett csupán 49-et, mellettük 2 személy dolgozott részmunkaidőben

A szolgáltatások fő tevékenységei, célcsoportjai

A gyergyószentmiklósi szociális háló komplexitásának vizsgálatához érkező nézzük meg, hogy az egyes szolgáltatások milyen tevékenységekhez sorolhatók be, illetve milyen célcsoportokat szolgálnak ki. A felmérések eredményei azt mutatják, hogy a legtöbb szolgáltatás a karitatív tevékenység, adományosztás, valamint a gyermekvédelem, családvédelem területén működik. Jelentős még az idős és a fogyatékkal élő személyek számára nyújtott szolgáltatások száma is. A legkevesebb szolgáltatás a szenvedélybetegeknek, a romáknak, illetve a sajátos veszélyeztetett helyzetben lévő személyeknek áll a rendelkezésére (családi erőszak áldozatai, hajléktalanok stb). A szolgáltatások pontos listája tevékenységi terület szerint csoportosítva megtalálható a mellékletben.

A háló időbeli változása

A gyergyószentmiklósi szociális háló a rendszerváltás óta folyamatosan növekedett. A háló változását jelen tanulmányban nem helyezük átfogóbb gazdasági és szociálpolitikai kontextusba, csupán egy rápillantást szeretnénk nyújtani alakulására. Első ránézésre azt látjuk, hogy ez a növekedés, kisebb megtorpanásokkal exponenciális jellegű volt és csupán öt olyan szervezet volt, amely időközben megszüntette tevékenységét.⁸

2. ábra. A gyergyószentmiklósi szociális háló időbeli változása
(forrás: saját szerkesztés)

8 Az Életműhely Alapítvány 1997–2002, a Remény Alapítvány 1997–2010, a Harmónia Alapítvány 1999–2013, a Betegek Egyesülete 2007–2010, míg a Hugona Szervezet 2009–2014 között működött. A megszünt szervezetekről az 1998–1999-es civil fórumok jegyzőkönyvei, résztvevői listái alapján tájékozódunk. Ugyancsak itt számos magánalapítvány neve is előkerült (Iulius Weil Alapítvány, Len Alapítvány, Benedek Alapítvány, amelyeknek a későbbiekben semmilyen nyilvános tevékenységét nem találtuk meg a helyi sajtóban).

Együtműködések a háló szintjén

A gyergyószentmiklósi szociális szolgáltatások közötti együtműködések sem a 2012-es, sem a 2014-es felmérés esetében sem képezték explicit módon a vizsgálat tárgyát, így ezekről csupán saját helyismeretünk és a Gyergyói Civil Portálon fellelhető dokumentumok alapján tudunk írni.

A szociális háló történetét áttekintve négy jelentősebb korszakról beszélhetünk. Ezek közös jellemzői, hogy mindegyik időszakban volt egy szervezet hálózatépítő, koordinátor szerepben, aki a tevékenységeket szervezte.⁹ Az első három időszak között és után is többéves szünetekre került sor. A szünetek oka az volt, hogy a háló szervezésével foglalkozó személyeknek más feladatai lettek, és nem maradt olyan személy, aki az együtműködést koordinálja. A szervezetekben azonban megmaradt az igény az együtműködésre, ezt bizonyítja az a tény, hogy időről időre felbukkant egy újabb szervezet, amely az integrátor szerepet megpróbálta betölteni. Első két időszakban minden civil szervezet meg volt szólítva, utóbbi két próbálkozás esetén pedig csak a szociális szervezetek.

Az Esély Alapítvány 1998–2000 között, a Civil Társadalom Fejlesztéséért Alapítvány (FDSC) támogatásával valósította meg a Reflektorfényben a Civil Szervezetek nevet viselő programját. A program keretében havi rendszerességgel televízióműsort mutattak be a helyi televízióban, kiadványt jelentettek meg (amelyben helyet biztosítottak minden bemutatkozni vágyó civil szervezetnek), illetve állandó képűjság oldallal rendelkeztek a helyi televízióban, ahol nyilvánosságra hozhatták a hirdetni valókat, civil szervezeteket és fiatalokat érintő híreket. A program szerves része volt a gyergyói civil szervezetek találkozóinak szervezése is. Az I. Gyergyói Civil fórumra 1998 november 11-én került sor, amelyet további 13 találkozó követett. A találkozók általában 6–17 szervezet vett részt, közöttük szociális szervezetek is.¹⁰ A kilencedik találkozó után (1999 szeptember) két új elem jelent meg: megegyeztek arról, hogy minden következő alkalommal a házigazda egy problémájára fognak ötletbörzézni elősegítve ezáltal a tevékenységüket, és létrehoztak egy levelezőlistát civil-gyergyo@yahoo.com címmel. Ez a levelezőlista ma is él, 343 taggal, akik havonta átlagosan 30 üzenetet váltanak egymással.

A Pro Libris Könyvbarátok Egyesülete és a Harmónia Alapítvány 2005–2006-ban szervezett találkozókat a városi könyvtár épületében. Ezek rendszerint pályázatíró műhelyek voltak, ahol civil szervezetek számára nyújtottak segítséget a pályázatok megírásában. Egy alkalommal 2006 februárban közös jövőképtervezésre is sor került.¹¹

A Gyulafehérvári Caritas Vidékfejlesztés 2008 márciusában tett kísérletet a gyergyói szociális-karitatív szervezetek együtműködési fórumának megteremtésére. Az első fórumon 17 sze-

9 Az első időszakban (1998–2000) az Esély Alapítvány, a másodikban (2005–2006) a Pro Libris Könyvbarátok Egyesülete és a Harmónia Alapítvány, a harmadikban (2008–2009) a Caritas Vidékfejlesztés, míg a negyedikben (2012-től napjainkig) a Műhely Egyesület.

10 A fórumok témái a következők voltak: eseménynaptárak egyeztetése, tapasztalatcserék könyvelésről, önkéntestoborzásról, tevékenységek tervezése (pl. Civil Nap), településfejlesztés, választások és civil szféra stb. A találkozók egy részéről készült beszámolók megtalálhatók a civil-gyergyo.ro portálon.

11 <http://www.hhrf.org/hargitanepe/2006/febr/hn060214t.htm>. Erről az időszakról nem találtunk adatokat a gyergyói civil szervezetek portálján, így a történetek rekonstruálása még előttünk álló feladat.

mély vett részt. Az első kerekasztal célja egymás kölcsönös megismerése volt, a konkrét közös akciótervek beazonosítása és az erőforrások egyesítése. Ezt a találkozót még két találkozó követte, az egyik általánosabb jellegű, a második témaközpontú (ezen az Európai Önkéntes Szolgálat bemutatására került sor). Utóbbi találkozón 13 személy vett részt 10 szervezetet képviselve.

Újabb többéves szünet után 2012-ben a Műhely Egyesület is újraindította a szociális-karitatív szervezetek kerekasztalát és kísérletet tett a Gyergyói Szociális Erőforrásközpont létrehozására. A jelenlegi program keretében (2013-ban) két kerekasztalra került sor. A találkozók szervezése mellett két felmérésre került sor, a Babeş–Bolyai Tudományegyetem Magyar Szociológia és Szociális Munka Intézetével közösen, 2012-ben és 2014-ben. Jelenlegi tanulmányunkban is ezen felmérések eredményei alapján vizsgáljuk a gyergyószentmiklósi szociális hálót. A 2012-es kutatás eredményeképpen létrehozták a szociális szolgáltatások vezetőinek levelezőlistáját (szocialishalo@civil-gyergyoy.ro címmel), a gyergyói szociális szolgáltatások címlistáját, illetve katalógusát. A levelezőlistának 40 tagja van. Az egyesület legutóbbi programjának keretében egy szakkönyvtárt hozott létre a segítő foglalkozásuk számára szociális munka, szociológia, pszichológia, menedzsment témájú szakkönyvekkel és folyóiratokkal. A könyvtár 2014 októberében indult 138 kötettel.

A szociális szolgáltatások problémái

Idei felmérésünk alkalmával a szolgáltatásvezetők nagyrésze a különböző erőforrások hiányát nevezte meg, mint a szolgáltatás legnagyobb problémája. Kivételt képeznek a nemrég indult szolgáltatások, ahol inkább a népszerűsítésre van legnagyobb szükségük.

Pénzügyi téren a szolgáltatások vezetőinek egy része konkrétan az anyagi források hiányát jelölte meg, mások olyan személyt keresnek, aki segítene finanszírozási lehetőségek felkutatásában, pályázati lehetőségeket találni, vagy konkrétan pályázatokat írni a szervezet számára. A humán erőforrás esetén az alkalmazottak és az önkéntesek hiánya egyaránt említésre került. A nonprofit szolgáltatók elsősorban szakemberekre vágnak (gyógypedagógusra, pszichológusra, logopédusra), az állami szolgáltatásoknál pedig általánosan fogalmazva alkalmazottat, plusz személyzetet szeretnének. A szolgáltatásvezetők közül 11-en mondták azt, hogy szükségük lenne további önkéntesekre, akik a szolgáltatás működtetésében, vagy programok szervezésében segítenének. Mindezek mellett két személy még a képzések hiányát is megemlítette.

A SÉRÜLT GYEREKET NEVELŐ CSALÁDOK HELYZETE ÉS IGÉNYEI GYERGYÓSZENTMIKLÓSON

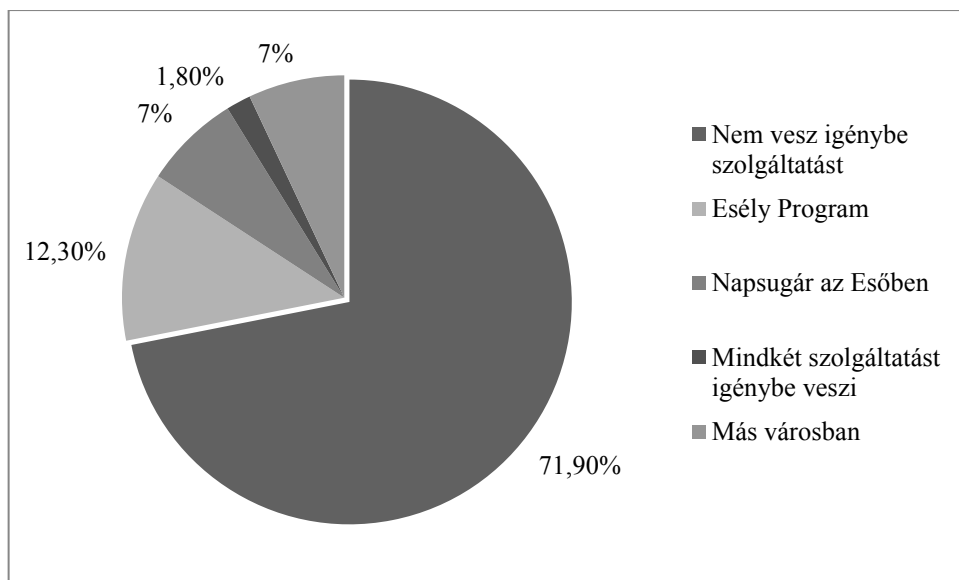
A sérült gyereket nevelő családok helyzetének és igényeinek felmérésére és a helyi szociális ellátórendszer válaszána vizsgálatára 2013–2014-ben került sor. A kutatás egy szakdolgozat keretében valósult meg, mint háttérkutatás.¹² A kutatás során statisztikailag feldolgoztuk a helyi önkormányzat nyilvántartásában szereplő szociális környezet-tanulmányokat, valamint 16 in-

12 Deák Enikő: Sérült gyereket nevelő családok igényei Gyergyószentmiklóson a helyi szociális ellátórendszer tükrében, Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Református Tanárképző Kar, Református

terjút készítettünk szülőkkel és további 5 interjút intézményvezetőkkel. A családok kiválasztásában két szempontot követtünk. Az első az volt, hogy életciklusoknak megfelelően válasszunk ki családokat. A második pedig az, hogy olyan családokat is kérdezzünk meg, akik igénybe veszik a helyi sérülteknek szóló szociális szolgáltatásokat és olyanokat is, akik nem. A kutatás során azokkal a szociális intézményvezetőkkel készítettünk interjúkat, akiknek vannak sérülteknek szóló szolgáltatásaik. Gyergyószentmiklóson négy ilyen jellegű tevékenységet működtető szervezetet és a polgármesteri hivatalt kerestünk fel. A szervezetek bemutatásánál továbbá a Gyergyói Szociális Szolgáltatások Katalógusát is felhasználtuk.

A sérült gyerekek és családjaik néhány jellemzője

A polgármesteri hivatal szociális irodájának nyilvántartásában közel 300 sérült személy szerepel. Közülük 57 olyan gyerek és fiatal, akik még nem töltötték be 18. életévüket, valamint 242 felnőtt. A gyerekek 57,9 százaléka fiú és 42,1 százaléka lány, átlagéletkoruk 9,6 év, a felnőttek 45 százaléka férfi és 55 százaléka nő, a legfiatalabb személy 20 éves, a legidősebb 94 éves. A népesség átlagéletkora 50,84 év.

3. ábra. *A szociális szolgáltatásokat igénybe vevő családok aránya*
(forrás: saját szerkesztés)

Ami a gyermekek *sérültségi fokát* illeti azt látjuk, hogy több mint negyven százalékuk (40,4 százalék) súlyosan sérült, közel negyedük (26,3 százalék) közepesen sérült és egyharmaduk (33,3 százalék) pedig enyhén sérült. A vizsgált csoport közel harmada (32,1 százalék) hat év

alatti gyerek, 41,1 százaléka 7 és 15 év közötti gyerek, 26,8 százaléka pedig 16–18 év közötti fiatal. Nemzetiségi bontásban közel háromnegyedük magyar (73,2 százalék), közel negyedük pedig roma (23,2 százalék), míg a románok aránya csupán 3,6 százalék.

A 6 évesnél idősebbek valamivel több mint fele van beiskolázva normál tanintézménybe (56,1 százalék), tizedük (10,8 százalék) pedig speciális oktatásban vesz részt a Napsugár az Esőben Egyesületnél. Ami a szolgáltatások igénybevételét illeti, a családok 71,9 százaléka a városban található egyik szociális szolgáltatást sem veszi igénybe. Az Esély Programhoz a gyerekek 12,3 százaléka, a Napsugár az Esőben Egyesület nappali foglalkoztatójába a gyerekek 7 százaléka jár. Több olyan család is van, akik gyakorlatilag más városba költöztek, vagy más város intézményébe járatják gyerekeiket annak érdekében, hogy speciális szakszolgáltatást tudjanak igénybe venni (az ők arányuk szintén 7 százalék).

Ezen családok fele költözésük előtt egy helyi szolgáltatást is igénybe vett. Végül van egy olyan család is, aki mindkét szolgáltatásnál próbálkozik és többségi oktatási intézménybe (óvodába) is próbálja vinni gyermekét.

A különböző sérültségi fokozattal rendelkező gyerekek különböző arányokban veszik igénybe a vizsgált szolgáltatásokat. A súlyos sérültséggel rendelkezők 39,1 százaléka, a közepes fokozatban lévők 13,3 százaléka, az enyhe fokozatban lévők 5,3 százaléka. A különbségek statisztikailag is szignifikánsak (Chi négyzet = 7,910; $p=0,019$) Ebből az is látszik, hogy a szolgáltatások leginkább a súlyosan sérült gyerekek számára próbálnak segítséget nyújtani, ugyanakkor ezen célcsoport esetében is csupán a rászorulóak kevesebb mint felét képesek ellátni. A kiszorultak magas arányát a szociális szolgáltatások vezetői az interjúk során úgy kommentálták, hogy egyaránt szerepet játszik benne a kapacitáshiány (az Esély Program esetén) és a szülők hozzáállása is (a Napsugár az Esőben Egyesület nappali foglalkoztatója esetén), akik annak ellenére nem viszik gyerekeiket az intézménybe, hogy az intézmény tudná fogadni őket.

Életkor alapján nem találunk szignifikáns különbséget (Chi négyzet = 2,517; $p=0,642$), a különböző korcsoportokhoz tartozó gyerekek közel hasonló arányban vesznek részt a helyi szolgáltatásokban.

A sérült gyermekek családi helyzetét és lakáskörülményeit vizsgálva különösen fontos, hogy a családok negyede egyszerűs család, a családok körülbelül tizedére jellemző a különélés, illetve a válás, további 5 százalékuk esetén pedig a szülők semmilyen kapcsolatban nincsenek egymással. Az apák tizede semmilyen, vagy csupán alacsony végzettséggel rendelkezik, körülbelül harmaduk szakiskolával, 12,5 százalékuk középfokú, 15 százalékuk pedig felsőfokú végzettséggel. Az anyák esetében valamivel jobb az arányok, mivel 40,2 százalékuk rendelkezik középfokú végzettséggel, de a felsőfokú végzettségük aránya náluk is alacsony (10,6 százalék). Az iskolai végzettség nélküli szülők minden esetben a romák közül kerülnek ki. A lakáskörülményeket illetően azt találtuk, hogy a családok harmada (34,1 százalék) él egyszobás, közel fele (45,5 százalék) pedig kétszobás lakásban. Csupán a családok ötödének (20,5 százalék) van három vagy annál többszobás lakása. A lakások átlagos alapterülete a szociális környezettanulmányok alapján 51,04 négyzetméter.

A sérült személyek számára szolgáltatást nyújtó szervezetek bemutatása

Az *Esély Program* 2001-ben indult az Esély Alapítvány keretében és 2009. február 1-jétől került át a Gyulafehérvári Caritashoz. A programon belül mozgásfejlesztést, gyógytornát bizto-

sítanak mozgássérült és halmozottan sérült gyerekek és fiatalok számára. 25 gyerekkel dolgoznak jelenleg, akik közül 15 gyergyószentmiklósi, 10 vidéki. Rajtuk kívül mozgáskorlátozott és kisebb mozgásszervi problémákkal élő fiatalok járnak gyógytornára a programhoz (összesen 48 személy). A kliensek életkorát tekintve a 0-tól 22 évesekig terjed a skála, ennek fele már több éve igénybe veszi a program által nyújtott szolgáltatásokat, míg mások viszonylag rövid ideje. Régebb a program keretében működött szülőcsoport is, voltak olyan tevékenységek, amelyek a szülői közösséget erősítették (kirándulások, művészetterápiás foglalkozások), de ezek pályázatfüggők voltak. Jelenleg vannak integrált programjaik is (sérült és egészséges fiatalok közös tevékenységei), amelyek szintén pályázatfüggők.

A *Napsugár az Esőben Egyesület* napközis foglalkoztatót működtet értelmi sérültek számára. A szolgáltatást jelenleg 42 személy veszi igénybe a városból és a környező községekből. A legfiatalabb 3 éves, a legidősebb 53 éves. A fluktuáció viszonylag alacsony, a többség 17 éve jár a foglalkoztatóba. A program keretében három osztályban speciális oktatás zajlik, van egy felnőtt és egy autista csoportjuk. A programvezető által megfogalmazott erősségük a minőségi fejlesztés, a felszereltség, a sokszínű program és a jó személyzet. Sok szakemberrel dolgoznak együtt (pszichológus, logopédus, szociális munkások, tanítók) és sok önkéntes segítségét élvezik. Az egyesület önkormányzati és állami támogatásból, illetve külföldi támogatásokból működik. A programvezető szerint nehézséget jelent, hogy a felnőtt sérültek számára nem tudnak munkát biztosítani, az anyagi források szűkössége is gondot jelent és a faluról való szállítás is nehéz.

Az *Ulla és SV Egyesület* a nappali központhoz járó gyerekek szüleiből alakult. Külön egyesületként működnek, nem dolgoznak együtt a nappali központot működtető egyesülettel. Céljuk, hogy a szülőket tehermentesítsék, ezért egy megyei szintű Respiro központ létrehozását tervezik a városban. A központot 8 férőhelyre tervezik, ideiglenes ellátást fejlesztést és foglalkoztatást biztosítana (személyenként évente maximum 30 napig), amíg a szülők szabadságra mehetnek, vagy például elvégezhetik a lakásfelújítási munkálatokat. A központ elindításáért egyelőre sikertelenül pályáztak a Norvég Alaphoz, de szándékukban áll újrapróbálkozni. Az önkormányzat biztosítana épületet abban az esetben, ha a központot sikerül felszerelniük. A kezdeményezés vezetője elmondta, hogy szerinte a helyi ellátórendszerben a szakemberek hiánya jelent problémát, szeretné, ha a központban minél több szakember dolgozna (logopédus, gyógytornász, pszichopedagógus, szociális munkás stb.), hiszen szükség lenne a gyerekek foglalkoztatására és nem csupán arra, hogy a felügyelet legyen megoldva. Sérült gyereket nevelő édesanyaként a szülők tehermentesítését is elsődleges szempontnak tartja.

A *Hargita Megyei Mozgássérültek Egyesülete* védett foglalkoztatót működtet a városban. Az államilag akkreditált foglalkoztató műhelyben felnőtt sérültek egy foglalkozásvezető segítségével vállalnak munkát (leginkább textíliákat készítenek és kertészkednek, nyáron pedig parkgondozást végeznek a helyi önkormányzatok megbízásából). A központban jelenleg 12 fiatal dolgozik. A központ vezetője elmondta, hogy nagyon sok segítségre van szükségük a szolgáltatás fejlesztése érdekében.

A *gyergyószentmiklósi polgármesteri hivatal szociális irodájának* vezetőjével készített interjúból megtudtuk azt, hogy a sérült személyeknek szóló szolgáltatásaik kategóriájába tartozik a tanácsadás, a szociális juttatásokhoz való hozzájutás segítése, a különböző szakorvosokhoz való irányítás, különböző kéréstípusok megszerkesztése és azok kitöltése a kliensek szükségleteinek megfelelően, esetenként azok megírása a kliensek helyett. A legnagyobb nehézséget a bonyolult

bürokrácia jelenti a szakembereknek. Azt is megtudtuk, hogy a polgármesteri hivatal próbálja anyagilag is támogatni a városban működő szociális tevékenységű egyesületeket.

Megyei Szociális és Gyermekvédelmi Igazgatóság intézményeként az *Ápoló és Gondozó Központ* feladata, hogy megyei szinten biztosítsa a fogyatékkal élő felnőttek speciális gondozását, növelje az említett célcsoport rehabilitációs esélyeit, valamint elősegítse a családba és társadalomba való beilleszkedésüket. Továbbá az intézmény hivatása a fogyatékkal élők biztonságának szem előtt tartása és a számukra veszélyes helyzetek elhárítása. Az intézmény a teljes ellátás mellett elsősorban egészségügyi szolgáltatásokat és szociális gondozást biztosít, ezen kívül pszichológiai tanácsadást, foglalkozásterápiát.

A sérült gyereket nevelő családok igényei és a helyi ellátórendszer válasza

A Gyergyószentmiklóson élő sérült személyeket vizsgálva azt láthatjuk, hogy mind a gyerekek és fiatalok, mind pedig a felnőttek esetén nagyon heterogén csoportról van szó, akár a sérültségük fokát, akár típusát nézzük. A családokkal készített interjúk alapján jól elkülöníthetők a különböző csoportok: a mozgássérültek, az értelmi sérültek, a halmozottan sérültek és a szervi betegséggel élők. Ugyanakkor jól látszódtak azok a különbségek is, amelyek a családok társadalmi háttéréből adódtak, illetve abból, hogy jelenleg melyik családi életciklusban találhatóak. A következőben néhány alapvető kérdés mentén fogalmazzuk meg kutatásunk következtéseit.

Milyen mértékben képes kiszolgálni a helyi szociális háló a sérült gyermekeket nevelő családokat?

Eredményeink azt mutatták, hogy a 18 éven aluli gyerekeket nevelő családok 71,9 százaléka egyetlen szociális szervezet szolgáltatását sem veszi igénybe, továbbá a családok 7 százaléka kénytelen más városban segítséget keresni, így a sérültségi fokozatba besorolt gyerekek és fiatalok 21,1 százaléka jár valamelyik szociális programhoz. Ha csak a súlyosan sérülteket nézzük, akkor a működő szolgáltatások a családok 39,1 százalékának tudnak csak segítséget nyújtani. Ugyanakkor azt is láttuk, hogy ebben egyaránt szerepet játszik a kapacitáshiány de a szülők bizalmatlansága vagy érdektelensége is. A 18 évet betöltött fiatalok és felnőtt sérültek esetén nem rendelkezünk megbízható statisztikákkal arra vonatkozóan, hogy mekkora arányban tudják igénybe venni ezeket a szolgáltatásokat.

Melyek azok az igények, amelyekre a helyi szolgáltatások képesek választ adni?

Amint azt láttuk, a városban három olyan szociális szolgáltatás működik, amelyek a sérült gyerekek és fiatalok számára nap mint nap fejlesztést, foglalkoztatást biztosít. Ez a három szolgáltatás részben képes választ adni a családok igényeire. Az Esély Programba járó gyerekek és fiatalok számára sok esetben a mozgásfejlesztés nagyon nagy eredményekkel járt, ugyanakkor megadja a közösséghez tartozás élményét, a szülők számára időszakosan szülőcsoportban való részvétel lehetőségét, információkat, segítségnyújtást, anyagi és érzelmi támogatást. A Napsugár az Esőben Egyesület által működtetett nappali foglalkoztató sokat segít az (elsősorban értelmi sérült) gyerekek fejlesztésében, foglalkoztatásában, felügyeletében. A gyerekek családjai számára fontos segítség a fejlesztés és foglalkoztatás mellett az is, hogy délelőttként nem kell felügyelniük gyerekeikre. Ugyanakkor egyéni fejlesztésben is részesülnek, még ha nem is akkora mértékben, és olyan sok szakember által, mint amennyire szükségük lenne. A felnőttek számára

munkát biztosító védett foglalkoztató is fontos szerepet játszik, bár még nagyon kevés felnőtt sérült számára tudják biztosítani a szolgáltatást, sok segítségére lenne szükségük a program fejlesztéséhez.

Melyek azok az igények, amelyekre a helyi szolgáltatások nem képesek választ adni?

Mindezen igények mellett, azonban a családok az interjúk során számos más szükségletet is megfogalmaztak, amelyekre a helyi ellátórendszer nem képes választ adni.

Szinte minden típusú sérültség esetén és minden korosztályban megjelent a szakorvosi ellátás igénybe vételének nehézsége. A település mérete miatt (körülbelül 18.259 személy lakik a városban) hiányoznak azok a szakorvosi szolgáltatások, amelyekre a sérült gyereket nevelő családoknak szüksége lenne. Ezért nagyobb városokba (Marosvásárhelyre, Kolozsvárra, vagy akár külföldre) kell utazniuk viszonylag rendszeresen azért, hogy a gyerekeik számára az egészségügyi szolgáltatásokat biztosíthassák. Mindez anyagilag komoly terhet jelent a családok számára, egyesek emiatt a költözést választják.

Szintén minden korosztály esetén megjelent az időszakos felügyelet szükséglete. Ez főként az idősebb gyereket nevelők esetén volt hangsúlyosabb, mivel ezekben a családokban a szülők már évek óta nem voltak pihenőszabadságon, egyesek akár évtizedeken keresztül csak a gyermekeiknek élnek. A találkozások alkalmával érezhető volt fáradtságuk, fásultságuk, kiegészítésük.

Ugyanígy szinte minden korosztálynál megjelent az egyéni, személyre szabott (elsősorban) kognitív fejlesztés igénye. A helyben elérhető szolgáltatások fontosak ugyan, de nem elég komplexek, mindkét szolgáltatásból hiányzik az egyéni fejlesztés lehetősége, hiányoznak a speciálisabb sérültségek esetén szükséges fejlesztések is. Ugyanakkor fontos azt is megjegyeznünk, hogy a gyerekek általában csak egyik vagy másik szolgáltatást veszik igénybe (nagyon ritka az eset, aki a nappali foglalkoztatóba és mozgásfejlesztésre is járjon).

A szülőcsoportok iránti igény főleg az idősebb gyereket nevelő szülőknél jelent meg, akik egyre több támogatást igényelnek az évek előrehaladásával. Szintén az idősebb gyereket nevelő szülők említették azt, hogy az anyagi terhek is egyre nagyobbak, ahogy a gyerek nő, illetve az adminisztratív feladatok is egyre megterhelőbbek (főként az éves ellenőrzésre, „kommisszióra” járást említették, amelynek nem látják értelmét, főleg azért, mert a gyerek helyzetében amúgy sem történik olyan mértékű változás, amely a sérültségi besorolását befolyásolná).

A mozgássérült gyerekek és fiatalok számára az akadálymentesítés is komoly szükségletet jelent, és sok nehézséget okoz az, hogy ez alig van megoldva a városban, így nagyon nehezen tudnak közlekedni. Mindezek miatt a szállításuk is nehézséget jelent. Szintén a szállítás megoldása, a szolgáltatások elérésében jelen lévő fontos probléma, főleg a vidékiek számára, és annak ellenére, hogy ezen fiatalok nem képezik a kutatás tárgyát, fontosnak tartjuk megemlíteni ezt az igényt is.

Milyen csoportok szorulnak ki a szolgáltatásokból?

A legfiatalabb korcsoport esetén azok, akik halmozottan hátrányos helyzetű családokból származnak. Ezekben a családokban a szülők aluliskolázottsága, alulinformáltságuk és társadalmi tőkájük, kapcsolathálójuk szegényessége miatt nem ismerik a városban működő szolgáltatásokat.

Minden korosztály esetén a romák, és közülük is főleg azok, akik mélyszegénységben, a városrészi romatelepen élnek. Ők csak szociális juttatásokra támaszkodnak, a szociális szolgáltatá-

sok szinte elérhetetlenek számukra.¹³ Problémáikra a helyi polgármesteri hivataltól és annak szociális munkásától várják a megoldást. A városban élő többé-kevésbé integrálódott romák között viszont van olyan, akinek fogyatékkal élő gyereke részt tud venni az egyes szolgáltatásokban.

A szervi betegek szintén kiszorulnak a szociális szolgáltatásokból, pontosabban számukra nincs semmilyen speciális szolgáltatás. Nekik szintén nagy szükségük lenne önszorgó csoportokra, tanácsadásra.

Az értelmi sérültek közül azok, akik nehezen illeszkednek be a közösségbe. Ők elhagyni kényszerülnek a szolgáltatásokat (ez főként a nappali foglalkoztató esetén volt hangsúlyos, a mozgásfejlesztésnél ugyanis egyéni foglalkozások vannak). Számukra különösen fontos lenne az egyéni fejlesztés.

A 18 évet betöltött sérült fiatalok, akik kikerülnek az oktatási rendszerből, vagy a szociális szolgáltatásokból. Az ők legfontosabb igényeik a védett foglalkoztatás és a védett otthonok megteremtése. Ez utóbbi főleg azoknál a személyeknél fontos, akik szülei már idősebbek, és egyre nehezebben tudnak gondoskodni gyerekeikről. A felnőttek adatait tartalmazó nyilvántartásban is láttuk, hogy a felnőttek inkább csak szociális juttatásokban részesülnek és nagyon alacsony azok aránya, akik szociális szolgáltatásokat tudnak igénybe venni.

Hogyan próbálnak a szervezetek választ adni a megoldatlan igényekre?

A szolgáltatókkal készített interjúkból az derült ki, hogy a szolgáltatások vezetői, munkatársai érzékelik a családok problémáit. Az Esély Program vezetője is megfogalmazta annak a szükségét, hogy a program szolgáltatásait egyéni fejlesztéssel bővítsék, több szakembert tudjanak foglalkoztatni (gyógypedagógus, pszichológus), ugyanakkor a szülőcsoportot és az integrált programokat is szeretnék folytatni. Ezen kívül azt is megfogalmazták, hogy a szülők munkaerőpiaci integrálására, foglalkoztatására is szükség lenne, valamilyen módon lehetőséget teremteni arra, hogy míg a gyerekek a fejlesztő tevékenységen vesznek részt a szülők is tudjanak (részmunkaidőben, védett foglalkoztatásban) dolgozni, ezáltal kiegészítő anyagi forrásokhoz jutni.

Azt is láttuk, hogy az Ulla és SV Egyesület egy tehermentesítő, Respiro központ létrehozását tervezi, és ennek érdekében tesz lépéseket, ugyanakkor a Napsugár az Esőben Egyesület védett lakóotthonok építését tűzte ki távlati célul, a magukra maradó sérültek számára. A helyi önkormányzat elsősorban a szociális juttatások biztosításában veszi ki a részét, ugyanakkor igyekszik támogatni a szociális tevékenységű nonprofit szervezeteket céljaik elérése érdekében.

Ami az interjúkból még kiderült, hogy a sérültekért dolgozó egyesületek között van ugyan kapcsolat, azonban közös programokat, közös fejlesztő projekteket nem valósítanak meg, inkább párhuzamosan próbálnak dolgozni saját konkrét célcsoportjaik (a szolgáltatásukat igénybe vevő családok) érdekében.

13 Míg a magyar családok 68,3 százaléka van kiszorulva a szolgáltatások köréből, addig ez az arány a romáknál 92,3 százalék. A különbség az alacsony esetszám miatt statisztikailag nem szignifikáns, viszont jelzés értékű.

KÖVETKEZTETÉSEK A GYERGYÓSZENTMIKLÓSI SZOCIÁLIS HÁLÓ REZILIENCIÁJÁRÓL

Tanulmányunkban a gyergyószentmiklósi szociális hálót vizsgáltuk a közösségi reziliencia szemszögéből. Bár központi témánk a közösségi reziliencia volt, nem vállalkoztunk a gyergyószentmiklósi helyi közösség rezilienciájának feltárására, sem arra, hogy a szociális háló hogyan járul hozzá ennek fejlesztéséhez, erősítéséhez. Mindezek későbbi kutatások tárgyát képezhetik. Vizsgálatunk a szociális szolgáltatások által alkotott háló rezilienciájával foglalkozott, és bár ehhez a sérült gyereket nevelő családok példáját használtuk, az ők rezilienciájukat szintén nem kívántuk most vizsgálni.

A tanulmány során abból a kérdésből indultunk ki, hogy a gyergyószentmiklósi szociális háló, a sűrűsége és változatossága mellett más kritériumok alapján mennyire tekinthető reziliensnek? Ahhoz, hogy erre választ tudjunk adni, megvizsgáltuk a városban létező szociális szolgáltatások működtetői hátterét, tevékenységek és célcsoportok szerinti megoszlását, a foglalkoztatási potenciáljukat, a háló időbeli fejlődését, valamint a háló szintjén megvalósult együttműködési törekvéseket. Mindezek mellett a sérült gyereket nevelő családok példáján keresztül azt is megvizsgáltuk, hogyan képes a háló a szociális problémahelyzetben lévő személyek, családok igényeire válaszolni, melyek az erősségei, és milyen téren vannak még hiányosságai.

A háló rezilienciájának vizsgálatakor Hegney és munkatársai (2008) által azonosított 11 tényező segítségével elemeztük a szolgáltatásokat.

Általánosságban elmondhatjuk, hogy a gyergyószentmiklósi szociális hálót a szolgáltatások magas száma mellett magas *diverzitás* is jellemzi. Ez a diverzitás több szempontból is megnyilvánul. A szolgáltatások nagyon változatos tevékenységgel és viszonylag összetett célcsoporttal rendelkeznek, különféle szociális problémákat céloznak meg. Ugyanakkor a működtetői háttér szerint is változatosság jellemző, egyaránt megtalálhatóak a professzionizálódott szociális szolgáltató szervezetek, a jogi bejegyzéssel rendelkező szervezetek és az informális csoportok is. Ugyanakkor az állam mellett a nonprofit szervezetek és az egyház szerepvállalása is jelentős. A szervezetek méretére is a diverzitás jellemző, hiszen a 41 szolgáltatást 24 szervezet működteti, közöttük vannak olyanok is, amelyek több szolgáltatást működtetnek, de nagyon sokan vannak azok is, amelyek csupán egy szolgáltatást. A diverzitás nagyban erősíti a háló rezilienciáját, hiszen egy-egy szolgáltatás vagy szervezet kiválása, megszűnése esetén (legyen szó akár a nagyobb szolgáltató szervezetekről), a háló tovább tud élni.

Ez a veszély kevésbé fenyegeti a hálót, a szolgáltatások *életképesei*, a szolgáltatások megszűnése nem jellemző a gyergyói szociális hálóra. Amint azt a háló változásának vizsgálatakor láttuk, nagyon alacsony a megszűnt szolgáltatások száma, aránya. Az 1990 óta indult szolgáltatások alig tizede szűnt meg a településen. A háló az elmúlt években folyamatosan növekedett, a sérült személyekkel foglalkozó szolgáltatások esetén azt is láttuk, hogy ez a növekedés szerves, az újabb szolgáltatások próbálnak a meglévőkre építeni, a lefedetlen igényekre válaszolni (pl. Respiro központ). Ugyanakkor szintén a sérült gyerekeket nevelő családok példáján láttuk azt is, hogy ezek a szolgáltatások még mindig csupán a rászorulókat kevesebb mint felét képesek kiszolgálni, és hogy *számos csoport még mindig kizorul* a szolgáltatásokból, különösen a romák, de a szervi betegek, vagy a felnőtt sérültek is. A romák társadalmi integrációjával ugyanakkor na-

gyon kevés szociális szolgáltatás foglalkozik, csupán egy a negyvenegyből. Ez a terület sokkal nagyobb figyelmet érdemelne.

A háló rezilienciáját egy időben erősíti a professzionalizálódott és az állami szolgáltatások *magas foglalkoztatási potenciálja* és a nonprofit szervezetek önkéntes-foglalkoztatási potenciálja is. Utóbbi különösen jól jelzi azt, hogy a szervezetek *beágyazottsága* a helyi társadalomba jelentős, szükség esetén sok embert képesek megmozgatni. A foglalkoztatás egyrészt előny, másrészt ugyanakkor teher is a szervezetek számára, hiszen komoly felelősséggel és időnként kihívással jár úgy működtetni a szolgáltatásokat, hogy a meglévő alkalmazottakat meg tudják tartani. A szervezetek szinte mindannyian az erőforrások hiányát határozták meg, mint legfontosabb problémájuk, ez az erőforráshiány pedig egyaránt jellemző a gazdasági és a humán erőforrások területén is.

A reziliencia különböző mutatói közül a diverzitás mellett kiemelten a hálózatosodással és együttműködésekkel, a tanulásal, valamint a pozitív jövőképpel és céltudatossággal foglalkozunk (Hegney és mtsai 2008).

A *hálózatosodás és együttműködések* területén pozitívumnak tekinthető, hogy létezik egy törekvés a szervezetek közötti kapcsolatok erősítésére, időről időre fellépnek olyan aktorok, amelyek a hálózatintegrátor szerepét felvállalják. Jelenleg is van ilyen szereplő, azonban figyelmeztető jelként tekinthetünk arra, hogy ezek a próbálkozások a múltban mind elhaltak. Az együttműködés keretei adottak (gondolunk itt a fórumokra-kerekasztalokra, a levelezőlistákra vagy a szociális katalógusra), azonban a sérült személyekkel foglalkozó szervezetek példáján is látjuk, hogy a valós együttműködés még alacsony.

A *tanulás* szempontjából elmondható, hogy a hálóra nem jellemző a továbbképzések, tapasztalatcserék szervezése, ezáltal számos külső és belső tanulási lehetőség kiaknázatlan marad. Évek óta nincs olyan esemény, amely arra koncentrált volna, hogy a szervezetek közötti tapasztalatok cseréjét, a jó megoldások megosztását bátorítsa.

Ami a *pozitív jövőképet*, valamint a *céltudatosságot* illeti azt tapasztaltuk, hogy a szolgáltatások 2012-ben még egyöntetűen pozitívnak látták jövőjüket. A szolgáltatások vezetői arra a kérdésre, hogy véleményük szerint milyen lesz a szolgáltatás sorsa a jövőben egyöntetűen azt válaszolták, hogy fejlődni (esetleg szinten maradni) fog, senki nem félt visszaeséstől, vagy megszűnéstől. Idei kutatásunk alkalmával azonban, a sérült személyekkel foglalkozó szolgáltatások vezetői, főleg az akkreditált szolgáltatások esetén, jelezték, hogy az állami szubvenció összegének csökkenése komoly anyagi terheket jelent számukra, ezért jövőképük sem annyira pozitív. Szintén a sérült személyekkel foglalkozó szolgáltatások vezetőivel készített interjúkból látszik az is, hogy ezen szolgáltatások komoly céltudatossággal rendelkeznek. Ez a céltudatosság azonban csak a szervezetek szintjén működik, a háló szintjén a szolgáltatások nem fogalmaztak meg közös jövőképet. A fórumok, kerekasztal beszélgetések elvileg erre lehetőséget adnának, azonban a közös stratégia kialakítása még várat magára.

Összességében úgy gondoljuk, hogy a gyergyószentmiklósi szociális háló amellelt, hogy látványosan sok szociális szolgáltatás működik a településen, a reziliencia nagyon sok pozitív jelét mutatja. Ezek közül érdemes kiemelni a diverzitást, a szolgáltatások életképességét és társadalmi beágyazottságukat. Szintén pozitívumként értékelhetjük, hogy az évek során kiépültek a szolgáltatások közötti együttműködés keretei. Az igazán erős, valós együttműködés azonban még nem valósult meg. Habár a szervezetek önállóan elég pozitív jövőképpel és saját célokkal ren-

delkeznek, jól ismerik a célcsoportjaik szükségleteit és erőforrásaikhoz mérten tesznek is értük, hiányzik a szolgáltatások közötti tapasztalatsere, a közös jövőképtervezés, a közös problémák megoldására tett közös törekvések. Mindezek miatt az együttműködés erősítésén dolgozó szervezet és a helyi szolgáltatások előtt még sok munka áll.

IRODALOMJEGYZÉK

REFERENCES

1. Carri (2013). Definitions of Community Resilience: An analysis. A CARRI Report. Community and Regional Resilience Institute, Oak Ridge. <http://www.resilientus.org/wp-content/uploads/2013/08/definitions-of-community-resilience.pdf> (letöltve 2014. augusztus 27-én).
2. Dániel, Botond (2014). Az erdélyi magyar nonprofit háttérű szociális szféra szociológiai jellemzői. *Civil Szemle*, 2014/1, 83–107.
3. Hegney, D. – Ross, H. – Baker, P. – Rogers-Clark, C. – King, C. – Buikstra, E. – Watson-Luke, A. – Mclachlan, K. – Stallard, L. (2008). Building Resilience in Rural Communities Toolkit. Toowoomba, Queensland, The University of Queensland and University of Southern Queensland. http://www.uq.edu.au/bluecare/docs/toolkit_v5.pdf (letöltve 2014. augusztus 27-én).
4. IFRRCRS (2012). Understanding community resilience and program factors that strengthen them. A comprehensive study of Red Cross Red Crescent Societies tsunami operation. International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, Geneva. http://www.ifrc.org/PageFiles/96984/Final_Synthesis_Characteristics_Lessons_Tsunami.pdf (letöltve 2014. augusztus 27-én).
5. Salamon, Lester M – Sokolowski, S. Wojciech – List, Regina (2003). Global Civil Society. An Overview. The Johns Hopkins University Institute for Policy Studies, Center for Civil Society Studies, Baltimore, <http://www.un.mr/vnu07/docs/SC/globalciv.pdf> (letöltve 2014. augusztus 30-án).

1. sz. melléklet. *A gyergyószentmiklósi szociális szolgáltatások listája, 2014*

	Működtető	Program megnevezése
	Karitatív tevékenységek, adományosztás	
1	ORA International Segélyszervezet	Család segít családot program
2	Hargita Megyei Vöröskereszt	Hargita Megyei Vöröskereszt Gyergyószentmiklósi fiókja
3	Szent Miklós Római Katolikus Plébánia	Szent Miklós Plébánia Caritas csoportja
4	Szent István Római Katolikus Plébánia	Szent István Plébánia Caritas csoportja
5	Szent Márton Alapítvány	Szeretetkonyha
6	Kolping Család Egyesület	Kolping család

7	Szent Miklós Szervezet	Nagycsaládosok, idősek, gyerekek anyagi segítése
8	Lorántffy Zsuzsanna Nőegylet	Lorántffy Zsuzsanna Nőegylet
9	Gyergyószentmiklós Önkormányzata	Szociális és gyámügyi iroda
	Gyermekvédelmi, családvédelmi szolgáltatások	
10	Megyei Szociális és Gyermekvédelmi Igazgatóság	Családi típusú elhelyezőközpontok
11	ORA International Segélyszervezet	Családi típusú elhelyező központ
12	Dévai Szent Ferenc Alapítvány	Szent Anna Gyermekotthon
13	Dévai Szent Ferenc Alapítvány	Kós Károly délutáni napköziotthon
14	Dévai Szent Ferenc Alapítvány	Felszegi délutáni napköziotthon
15	Gyulafehérvári Caritas Szociális Ágazat	Családsegítő Szolgálat
16	Fészek Egyesület	Fészek Egyesület – gyergyói anyák egyesülete
17	Tenerum Egyesület	Ringató Program
18	Búzakalász csoport	Pedagógiai foglalkozások hátrányos helyzetű gyermekek számára
	Idősellátás	
19	Gyulafehérvári Caritas Szociális Ágazat	Szent Erzsébet öregotthon
20	Szent István Római Katolikus Plébánia	Őszirózsa idősek klubja
21	Gyulafehérvári Caritas Szociomedikális Ágazat	Otthoni gondozás
22	Gyulafehérvári Caritas Szociomedikális Ágazat	Mozgáskompetencia-fejlesztő központ
23	Gyergyói Nyugdíjasok Önszegélyező Pénztára	Gyergyói Nyugdíjasok Önszegélyező Pénztára
	Szociális szolgáltatások fogyatékkal élő személyek számára	
24	Gyulafehérvári Caritas Szociális Ágazat	Esély program
25	Napsugár az Esőben Egyesület	Szociális szolgáltatások értelmi sérülteknek
26	Ulla és SV Egyesület	Ulla és SV Egyesület
27	Megyei Szociális és Gyermekvédelmi Igazgatóság	Ápoló és gondozó központ
28	Hargita Megyei Mozgássérültek Egyesülete	Védett foglalkoztató sérült személyek számára
	Prevenációs és fejlesztő szolgáltatások gyerekek, fiatalok számára	
29	Gyulafehérvári Caritas Szociális Ágazat	Korai nevelő és fejlesztő központ
30	Gyergyószentmiklós Önkormányzata	Ifjúsági Információs és Tanácsadó Iroda
31	Tenerum Egyesület	Nagyító Program
	Betegséggel küzdők segítése, egészségmegőrzés	
32	Főnix – Daganatos Betegekért Egyesület	Főnix Daganatos Betegekért Egyesület
33	Gyergyói Cukorbeteg Egysülete	Gyergyói Cukorbeteg Egysülete

	Önkéntes programok	
34	Gyulafehérvári Caritas Szociális Ágazat	Önkéntes program
35	Egyesület a Gyergyói Ifjúsági Központért	Gyergyói Nemzetközi Önkéntes Program
	Szakképzés, felnőttképzés	
36	Gyulafehérvári Caritas Vidékfejlesztés	Felnőttképzési program
37	Gyulafehérvári Caritas Szociomedikális Ágazat	Caritas Iskola
	Veszélyeztetett csoportok védelme	
38	ORA International Segélyszervezet	Hajléktalan szálló és bántalmazott anyák menhelye
	Szociális szolgáltatások szenvedélybetegeknek és hozzátartozóiknak	
39	Gyulafehérvári Caritas Szociális Ágazat	KI-ÚT konzultációs program szenvedélybetegeknek és hozzátartozóiknak
	Roma integráció	
40	Gyergyószentmiklósi Magyar Baptista Közösség	Gyergyószentmiklósi Magyar Baptista Közösség Roma missziója
	Közösségfejlesztés, vidékfejlesztés, falugondnokság	
41	Gyulafehérvári Caritas Vidékfejlesztés	Falugondnoki szolgálat

Máté Dezső

Reziliens romák identitáskonstrukciói*„Te nem egy cigány vagy, hanem a cigány vagy.”*

Hipotézisem szerint a mai roma értelmiségiek többsége részese volt az oktatási intézmények szelektív és diszkriminatív rendszerének, esetükben mégis nagymértékű társadalmi mobilitás ment végbe. A tanulmány célja a reziliencia hatásmechanizmusainak feltárása az 1980-as évek után született magyarországi roma diplomások körében. Céлом megvizsgálni azokat a láthatóan sikeres folyamatokat, rugalmas alkalmazkodásokat, amelyek esetükben történtek. Kutatási kérdésem az említett generáció társadalmi reziliencia változásaira, hatásaira fókuszál: Hogyan és miként képesek maguknak újabb elérendő célokat kitűzni? A koragyermekkori traumák az egyén életében milyen hatásmechanizmusokat eredményeznek? Hogyan és mekkora mértékben sajátítja el az évek alatt teljesítendő ismereteket és kompetenciákat? A közoktatási rendszer gyakran nem veszi figyelembe a tanulót, csak kimeneti és bemeneti követelményeket helyez elé. A reziliens személy ezekben az esetekben elsajátítja az iskola által követelt tananyagot annak ellenére, hogy gyakran nincsen tisztában annak jelentés tartalmával. A különböző kompetenciák hiánya a személy önhibája miatt erősödik meg, mivel az iskola a formális értékeire alapoz. A gyorsütemű társadalmi mobilitás során bekövetkezett státuszváltozás elővetítheti a következő réteg elvárásait. Mit vár el az újabb szint, és milyen addig nem tapasztalt követelményeket kér a magasabb társadalmi réteg az érvényesüléshez? A folyamatos bizonyítási és megfelelési kényszer esetükben egy új kettős vagy többszörös identitást alakít ki, akaratuktól függetlenül. Kérdés, hogy a negatívnak értékelt kisebbségi lét és az esetleges koragyermekkori traumák az egyén életében milyen újabb változásokat eredményeznek?

Kulcsszavak: roma diplomások, mobilitás, reziliencia

A tanulmány célja a reziliencia hatásmechanizmusainak vizsgálata az 1980-as évek után született magyarországi roma diplomások¹ körében. Szándékom feltárni azokat a láthatóan sikeres folyamatokat, rugalmas alkalmazkodásokat, amelyek esetükben történtek. Hipotézisem

1 A tanulmányban mindvégig a roma terminust használom, amely többek között az MTA TK intézményközi Kritikai Roma Tanulmányok Kutatócsoport is preferál. „Az elnevezés-önelnevezés problematikájának (amely tehát egyszerre hat a romának, cigánynak mondott közösségekre és a tudományos diskurzusra, melynek meg kell neveznie önmagát) új lehetőségét kínálja a roma elnevezés egy elsősorban ideológiai mozzanattal bíró pozícióból elgondolva. Az Európai Parlament ernyő-termínusnak [umbrella-term] gondolja el a roma elnevezést, ami azt jelenti, hogy nem a megjelölő, megnevező ereje hangsúlyos a fogalomnak, hanem az a célja, hogy általánosságban fogalmazhasson meg olyan kérdéseket, melyek a különböző cigány, roma közösségek és a nem roma, nem cigány közösségek közötti társadalmi kommunikációra vonatkoznak. Tehát az elnevezésnek nem célja, hogy bármit is elmondjon az ideértett közösségekről, emellett hangsúlyos, hogy a fogalomhasználat mögött meghúzódó szemlélet tiszteletben tartja a különböző roma közösségeket, és azok saját nyelvi önmegnevezéseit. A roma elnevezéssel ugyanakkor többszintű és erős érdekvédelemesítő erő is párosul, hiszen a

szerint a mai roma értelmiség többsége részese volt az oktatási intézmények szelektív és diszkriminatív rendszerének, esetükben mégis nagymértékű társadalmi és gazdasági mobilitás ment végbe (Kemény–Janky–Lengyel 2004). Kutatási kérdésem az említett generáció társadalmi reziliencia mértékére fókuszál az új helyzetekben: Hogyan és miként képesek újabb elérendő célokat kitűzni? A koragyermekkori traumák² milyen változásokat, hatásokat eredményeznek. Céloom bemutatni olyan emberek reziliens életútjait, akiket a társadalom (valamint saját maguk is) sikeresnek és romának definiál. Azt gondolom, hogy a sikeresség faktorát ebben az esetben egy olyan szimbolikus, államilag és társadalmilag elismert, eredményhez célszerű kötni, mint a főiskolai vagy egyetemi diploma. Nem zárom ki viszont annak a tényét sem, hogy lehetséges diploma nélküli sikeresség és társadalmi megbecsültség. A megközelítés egy újabb nézőpontot adhat az eddigi romákról szóló beszédmódokban. Véleményem szerint a romákról szóló ábrázolások és kutatások többsége áthajlik egy szenvedés diskurzusba, amit többségében nem a vizsgált csoport tagjai irányítanak és határoznak meg. A csoport identitása nagyrészt külső ismeretszilánkokból tevődik össze, amelyek gyakran negatív elemeket tartalmaznak.

„A cigányság konstrukciója az elzárkózás, az elkülönítés élménymintáiból táplálkozik...” (Székelyi–Örkény–Csepeli–Barna 2005: 17).

Az első roma diplomások és/vagy „roma elit”³ megjelenése óta, mára kialakult egy réteg, amely reflektálni kíván az eddig zártnak tűnő társadalomtudományi eredményekre, elképzelésekre és sajnos azt kell mondanom, hogy a gyakran ki nem mondott burkolt előítéletekre.⁴ A mások általi besorolás és meghatározás számukra kiegyensúlyozatlan önmeghatározást eredményezhet.

társadalmi problémák – vélik ennek megfelelően a Commission képviselői – jól megragadhatók, hasonló mintázatot mutatnak Európa különböző országaiban, így van esély generális rendezésükre.” A kutatás terepét biztosítják a mai roma szakkollégium diákjai. Romaversitas Alapítvány, Jezsuita Roma Kollégium és Szakkollégium, Wlislócki Henrik Szakkollégium, Wáli István Református Cigány Szakkollégium, Szegedi Keresztény Roma Szakkollégium.

- 2 Trauma alatt értelmezem azt a jelenséget, eseményt, amely bekövetkezte után a személyek számára külső szakember segítsége szükséges. Például: mentor tanár, szociális munkás, pszichológus stb.
- 3 Eddig publikált cigány/roma életútinterjú kötetek:
 - a) CSALOG Zsolt 1976 Kilenc cigány. Kozmosz Kiadó, Budapest.
 - b) JUHÁSZ Júlia 1999 Találkoztam boldoguló cigányokkal is. Taninfó Kiadó, Budapest.
 - c) FORRAY R. Katalin 2004 Életutak – Iskolai pályák. Interjúk cigány roma fiatalokkal. Gypsy Studies – Cigány Tanulmányok 13.
 - d) SZÁLE László 2009 Kitérők – Interjú tizenöt cigány értelmiségivel. Kornétás Kiadó
 - e) KORNISS Péter – ZÁVADA Pál 2011: Egy sor cigány. Corvina Kiadó
- 4 Példaként a legutolsó Kolozsvárott megrendezett 2014-es évi HSA-UBB nemzetközi szociológus konferencia, egyik szekciójában elhangzott mondatot idézném egy hazai és nemzetközi körökben is elismert professzortól: „A cigányok nem tudják saját magukat megszervezni és nincsenek cigány diplomások sem.” Ez a mondat meglátásom szerint nem csupán arra világít rá, hogy a társadalomtudományok irányítói megelégednek a több mint negyven éves eredményekkel, hanem mutat egyfajta megroskadást és előítéletességet is.

„A kisebbségtől elveszik a nevét, elveszik a jogot, hogy meghatározza magát. A többség által használt kategóriákat kényszerítenek rá és ennek következtében bekövetkezik a legfontosabb elvétel, az identitás elvétele.” (Csepli 1996).

Véleményem szerint, ha megközelítőleg az elmúlt negyven év romákról szóló hazai és nemzetközi oktatási teljesítményt, mobilitást vizsgáló kutatásokat⁵ elemezzük, akkor hamar arra következtésre juthatunk, hogy az eredmények az alábbiakat mutatják. A tanulók iskolai eredményét és jövőjét befolyásolja:

1. Szülők iskolai végzettsége, foglalkozása és társadalmi háttere: minél nagyobb a szülők iskolai végzettsége és minél magasabb presztízsű állásuk van, annál több az esélye a gyermeknek, hogy színvonalasabb oktatásban részesüljön. A nagyobb társadalmi státusszal rendelkező családok olyan pluszszolgáltatásokat⁶ tudnak biztosítani gyermekeik számára, amit a legtöbb esetben az alacsonyabb társadalmi csoportok nem tudnak megfizetni (Derdák–Varga 2010).

2. Kapcsolatok, társadalmi tőke: az egyik legnagyobb mobilitási faktor. Minél szélesebb és kiterjedtebb a személynek (családnak) az ismeretségi köre, annál nagyobb mértékben tud hozzáférni a társadalmi javakhoz⁷ (Bourdieu 1978).

3. Területi elhelyezkedés: a lakóhely és környezet nagymértékben befolyásolja a tanuló iskolai teljesítményét. A nem megfelelő lakhatási körülmények és /vagy az iskola távolsága (naponta történő vidéki ingázás)⁸ a tanulót leterheli, amelynek következménye a gyenge tanulmányi eredmény (Cserti Csapó 2006).

4. Nyelvi helyzet: a kidolgozott kóddal rendelkező családok gyermekei könnyebben tudják értelmezni a formális közeg⁹ információit. Ezzel szemben a korlátozott kóddal rendelkező gyerekek, már az iskolába kerülésük előtt hátránnyal indulnak, mivel az iskola a formális értékeket/nyelvezetet részesíti előnyben (Orsós 2002).

5. Előítéletek: az iskolai teljesítményét leginkább a ráirányuló előítéletek, befolyásolják. Ha a pedagógus a gyermek felé negatív attitűdöket és értékeket közvetít, az a tanulót a legkárosabb fejlődési irányba vezetheti: többek között sikertelen iskolai teljesítmény, alacsony önértékelés, és identitászavar (Csepli 1998).

Ismerve a fentebb felsorolt eredményeket, amennyiben egy társadalmat megosztó kérdés a napi diskurzus része, az legalább annyira lehet káros, mint hasznos.¹⁰ A roma diplomások meg-

5 Ide sorolhatóak a szociológiai, romológiai, társadalmi, pszichológia, oktatási, nyelvészeti kutatások.

6 Délutáni magántanárak órái (grafika, zene, képzőművészet, pszichológia).

7 Például egy betöltendő állás.

8 Számtalan esetben a vidéki tanulók naponta akár 60–80 kilométert is ingáznak az oktatási intézmény és lakóhelyük között, amelynek többek között eredménye lehet a gyengébb iskolai teljesítmény, iskolakerülés és kimaradás.

9 Formális közeg alatt értem az olyan intézményeket, amelyeket többnyire a roma családok „hivatalnak” tekintenek. Ilyen például az óvoda, iskola, templom, önkormányzat, munkaügyi központ.

10 A szélsőséges, előítéletes nézeteket valló személyek (és politika) gyakran a fentebb említett tanulmányokat, átértelmezve és manipulatíván használják fel. Magyarországon azt lehet ma látni, hogy a nacionalizmus és az újnacionalizmus sajátos újszerű szövevénye van érvényben. Az arra nyitottak csoportjában nem kizárólag a „hétköznapi embert”, hanem az államot irányítókat, a politikai, gazdasági, közigazgatási döntéshozókat is megtalálhatjuk.

jelenése és a tudományok kiszélesedése megengedi, hogy egy újabb perspektíva képviselhesse magát, amely jelenleg fordulópontjához ért. Egy eddig nem érintett szempont felől lehet megközelíteni a romaság kérdéskörét.

Erre ad lehetőséget a reziliencia fogalmának értelmezése, amelyet a nemzetközi szakirodalom az 1970-es években, ökológiai értelemben,¹¹ majd az 1990-es évektől szocio – ökológiai kontextusban használt először. Alva és Padilla 1991-ben az Egyesült Államokban élő mexikói gyerekeknél figyelték meg a jelenséget, miszerint az alacsony társadalmi státusz és az iskolai környezet diszkriminatív jellege ellenére kiemelkedő tanulmányi eredményeket értek el egy támogató pedagógus segítségével. Ezeket a diákokat sebezhetetleneknek nevezték (Alva – Padilla M. 1991). Európai kontextusban Edith H. Grotberg, koragyermekkori traumák elemzésekor hasonló eredményekre jutott. Grotberg kutatási eredményei és megfigyelései is ezt igazolják. Az általa vizsgált diákok szintén kiemelkedő teljesítményeket értek el karrierjükbe, s ennek feltételezett motivációja a megfelelés és a többséghez való alkalmazkodás kényszere volt. A vizsgált gyerekeket rezilienseknek nevezte (Grotberg H. 1995). A reziliencia a legegyszerűbb értelmezésben rugalmas ellenálló képességet, megújulási, továbbfejlődési képességet jelent. Békés Vera hazai kontextusban a jelenséget az alábbiak szerint definiálja.

„Rendszer, ami megőrzi belső egyensúlyát a ráható erők ellenében, ... képes visszatérni korábbi egyensúlyi állapotába. Olyan ellenálló készség, ami sokkhatás ellenében alakul ki” (Békés 2012: 3).

Ha a szociológia, pszichológia, vagy az oktatás szemszögéből közelítjük meg a fogalmat, akkor ennek értelmében a „rendszer” nem más, mint a reziliens személye, a „ráható erő” pedig a kora gyermekkori traumák. A gyermek a sokkhatás következményeként védekező mechanizmust indít a ráható erők ellenében, ennek következménye újabb rejtett tulajdonságok előhívása, amely a kreativitás és önmegvalósítás formájában bontakozik ki. A reziliens személyek tudtukon és akarataukon kívül indítanak védekező mechanizmust a folyamat elején, az általános iskola első osztályában, amikor már észreveszik, viszont még nem ismerik fel a megkülönböztetés tényét. A fokozott bizonyítási kényszer nyomása végigkíséri mobilitási pályájukat, kezdve az általános iskola első osztályától egészen a felsőoktatásig. Mindvégig minden társas interakcióban és a nyilvánosságban mindenkinek meg szeretnének felelni. Azt gondolják, akkor tudnak valós emberi életet élni, és akkor tudja őket a többségi társadalom elfogadni, ha magasabb szintet tudnak elérni, mint egy nem roma középosztálybeli, értelmiségi. Esetükben ez azt jelenti, hogy a felfelé haladó társadalmi mozgás az alsó gyenge középosztály alattitól az erős középosztály felettiig irányul.

Legalább két szintugrás valósul meg esetükben, gyakran kihagyva és átugorva a közbeeső társadalmi szinteket. Hirtelen bekövetkező és a többségi társadalomhoz viszonyítva gyors szintváltások következnek be. Ezeket a mozgásokat sok esetben a nem roma közeg nem tudja besorolni és kétkedve észleli, mivel számukra egy addig szokatlan jelenséggel szembesülnek: a

11 Crawford Stanley Holling ökológus figyelt fel a reziliencia jelenségére az 1970-es években.

roma elit megjelenésével. Ekkor dől meg számukra a „szegény cigány (pejoratív értelemben)” elképzelés.

Társadalmi mobilitásuk során a reziliens személyek iskolai pályájukon újabb kompetenciákat bontakoztatnak ki, valamint képesek előrevetíteni a magasabbnak vélt társadalmi réteg elvárásait. Fontos a reziliens személyek részére a kiszámítható akadályok megelőzése, felkészülés az újabb társadalmi réteg elvárásaira. Az egyének az alapvető hétköznapi, közösségi szituációkban nem ismerik fel, hogy a társadalmi mobilitás szintjei között mozognak, csupán akkor tudatosul bennük, amikor egy újabb szinten vannak. A reziliens személyek életében a mobilitás során bekövetkezett státuszváltozás előrevetíti a következő társadalmi réteg elvárásait, valamint előjelezheti, hogy mit vár el az újabb szint és milyen követelményeket kér az elért réteg a további sikeres érvényesülésükhöz (Andorka 1982). Folytonos kihívások elé állítják személyiségüket, és amennyiben nem érik el a kitűzött célt (külső befolyásoló tényezők ellenére is), magukat hibáztatják a sikertelenség miatt. Ezekben az esetekben a kockázat az egyének magasabb társadalmi rétegbe való jutása Ekkor a reziliensek tudják mérlegelni a kockázatot, és amennyiben nem sikerül a feljebb lépés, újabb megoldási, mobilitási lehetőséget keresnek. Társadalmi előrelépésüket a technikai eszközökhöz való hozzáférésük és azok használatának esélye is meghatározza. A szegényebb társadalmi rétegben élők figyelme gyakran olyan elérhetetlen technikai eszközökre koncentrálódik, amelyek szintén a kreativitásuk előhívását segíti. A szinteket¹² elváró közoktatási rendszer nem veszi figyelembe, hogy a tanulók miként és hogyan sajátítják el az évek alatt teljesítendő ismereteket, egyedül a kimeneti és a bemeneti követelményeket helyezi a tanulók elé. A reziliens személyek ezekben az esetekben elsajátítják az iskola által követelt tudást, annak ellenére, hogy gyakran nincsenek tisztában annak jelentés tartalmával. Ennek oka lehet a közoktatásban megjelenő megkülönböztetés és a tanulói kompetenciák átadásának hiánya.¹³

A különböző tudások hiánya gyakran a személyek önhibái miatt erősödnek meg, mivel az iskola a formális értékekre alapoz. Óvodai nevelésről az esetükben nagyon ritkán lehet beszélni, mivel az nem teljes, hiányos, gyakran csak egy évet jártak¹⁴ (Havas–Kemény 1995). Pályaválasztáskor a tudásukhoz mérten alacsonyabb szintű közoktatási intézménybe irányítják a pedagógusok a tanulókat, annak ellenére, hogy érdemjegyeik gyakran jobbak, mint nem roma tárasa-

12 A társadalmi mobilitás szintjeként értelmezem a közoktatási rendszer vizsgáit (pályaválasztás, szakvizsgák, érettségi, felvételik).

13 Ha elképzelünk egy tizenkét fokból álló lépcsőt (ami az osztályokat szimbolizálja), a nem reziliens személy a magasabb társadalmi státusz és a közoktatás befogadóbb jellege miatt, a lépcső második, harmadik fokáról kezdhet. Ezzel szemben a reziliens személy az előbb felsorolt faktorok hiánya miatt a lépcső alsó fokáról indulhat. A cél, mindkét személynek felérni a lépcső legfelső fokára egyszerre. Amíg a nem reziliens személy egyesével veheti a lépcsőfokokat, és minden egyes szinten megállhat, addig a reziliens személynek kettesével vagy hármával kell ugrálnia, hogy a követelményeket teljesítse. A különbség akkor adódik, amikor a közoktatás kéri azokat a kompetenciákat, amelyek a kimaradt fokokon helyezkedtek el. Ennek következménye a reziliens személy néhány képesség hiánya. Pozitívum viszont esetükben, hogy a közoktatás által megkövetelt hiányzó elemeket pótolni tudják egyedi kreativitásuk során.

14 Azok esetében, akik három évig jártak óvodába, elmondható, hogy heti két vagy három napot vettek részt a foglalkozásokon.

iké (Fehérvári–Liskó 1998). Korábbi kutatások is alátámasztják azt a megállapítást, hogy a hátrány és a siker nagysága egyenesen arányos egymással. Minél több hátránnyal szembesül a reziliens személy és azt tudja ellensúlyozni, annál nagyobb lesz a sikere (Székelyi–Örkény–Csepeli–Barna 2005). A reziliens személyeknél megfigyelhető a bizonytalan jövőkép, viszont határozottak a rövidtávú céljaik. Tudják, hogy a közeljövőben, mit, mikor, miért és hogyan fognak tenni. Jellemzi továbbá őket a korai önállóság és az „egyedüliség”. Korai döntéseiket gyakran egyedül kell meghozniuk. Későbbi éveik során számos esetben fontos egy családon kívüli segítő is, aki lehet a pedagógus személye vagy a roma szakkollégiumok felől kapott támogatottság (Varga 2010).

A reziliens személyek életében (eddig hét megkérdezett, magát romának valló életútinterjú alapján), minden esetben volt legalább két traumatikus esemény.¹⁵ A legelső formális trauma társadalmi mobilitásuk során az általános iskola első osztályában történt, amikor a pedagógus szembesítette a tanulót negatívnak beállított kisebbségi létével. Alanyaim esetében koragyermekkorukban, még nem lecsiszolt a rájuk aggatott roma kategória. Tudomásuk van a családtól romaságukról, viszont annak értékeit és hozadékait még nem tudják értelmezni. A gyakori külső, többségi társadalom által hangsúlyozott követendő értékek kezdetben a szülők és gyermekeik teljes asszimilációs törekvéseit erősítik, amelyek a saját roma nyelvi és kulturális értékek szégyenét eredményezik.

A roma családok ezekben az esetekben nem tekintenek átadandó örökségként a roma nyelvekre és tradíciókra.¹⁶ A középiskolai és egyetemi éveik alatt, önszántukból és saját maguk megismerése céljából újra tanulják a nyelvet és próbálják újra összerakni a kopásban lévő roma kultúrát. A közoktatási intézmények nem adták meg annak a lehetőségét, hogy a roma tanulók iskolai keretek között megismerhessék és meghatározhassák önmagukat.

A második faktor, amely traumatikus hatású volt koragyermekkorukban sokkal szélesebb skálájú.¹⁷ Ilyen töréspont volt társadalmi mobilitásuk során a szülők és/vagy nagyszülők halála. Azoknak az embereknek a hirtelen kitörlése az életükből, akikhez addig kötődtek. Ezeket a kötődéseket később pótolhatják a mentorpedagógus és vagy roma szakkollégiumok. Traumatiként értékelhetőek még a tartós betegségek, hajléktalanság, családon belüli erőszak és a családon belüli szexuális molesztálások. Ezek az esetek sokszor mutatnak egymással szoros átfedéseket is. A katarzis beállta után az alanyok nem mutatnak érzelmi reakciókat. Elindul náluk a nyilvánosság felé irányuló általános érzelemelhárító védekezés. A trauma beállta után a védekező mechanizmus fázisokban és párhuzamosan az ért veszteségek feldolgozásával együtt történik, amely során meg erősödik a reziliens személyek identitása. Ez a folyamat nem csupán identitásuk

15 A reziliens roma személy gyerekkorában minimum két trauma történt: 1. szembesülés (negatívnak vélt) kisebbségi helyzetükkel; 2. szülők és/vagy nagyszülők elvesztése, tartós betegség, hajléktalanság, családon belüli erőszak, molesztálás.

16 (Ennek következménye a jelenleg is zajló roma nyelvek és kulturális szokások közösségen belüli elhalványulásának.)

17 Eseteikben a szegénység nem erősen befolyásoló tényező, viszont az is nagymértékben meghatározta mobilitásukat. A családok többsége nem érte el az alsó középosztálybeli átlagfizetéseket.

megerősödésének terminusai, hanem a traumák elgyászolásának az időszaka is egyben. (1. táblázat)¹⁸

1. tábla. *Az identitás megerősödése és trauma feldolgozás fázisai a reziliens személyeknél*

Identitást megerősítő fázisok	Gyászt feldolgozó fázisok
szégyen/trauma	trauma/szégyen
harag/tagadás	tagadás/harag
bizonyítások	alkudozás
elfogadás	depresszió
büszkeség	elfogadás

Megállapíthatjuk, hogy az első három szakasz életükben gyakorlatilag teljesen megegyezik. Az én megerősödése és a trauma gyásza párhuzamosan halad.

Az első szakasz a trauma bekövetkeztének és a személy megtörésének fázisa. Ekkor a kezdeti sokk után szégyent érez, a megtörtént esemény miatt saját magát hibáztatja és szeretne a nyilvánosság elől visszavonulni. Folyamatos önkérdezés szakasza jellemzi az egyént, miért vele történt az, ami megtörtént.

A második szakasz a düh és a tagadás fázisa. Ekkor az egyén nem csak saját magát hibáztatja a történetek miatt, hanem a környezetét is. Tagadja az eseményt, nem vesz róla tudomást és keres magának egy pótcselekvést, amelyben sértettségét kifejezheti és megmutathatja környezetének. Ezeket a cselekvéseket a mentor és/vagy segítő személynek szükséges egyrészt korlátok között tartania, másrészt viszont biztosítania kell számára a szükséges terepet. Az önkifejező cselekvések¹⁹ legmegfelelőbb terepét a kreatív cselekvések tudják biztosítani számukra.

A harmadik fázis az alkudozás és az önbizonyítások kezdeti szakasza. Ekkor elindul az identitásépítésben a folyamatos megfelelési kényszer-mechanizmus. Ettől a ponttól kezdve, minden élethelyzetben és szituációban fokozottan szeretne megfelelni mindenkinek, mivel azt gondolja, hogy saját léte miatt történtek a traumatikus események.

A negyedik fázis²⁰ a gyászolás és a traumák sikeres feldolgozási és elfogadási szakasza. Ettől a szakasztól kezdve kap pozitív és építő visszajelzéseket addigi munkájára, amelyek újabb célok kitűzésére ösztönzik. Fennáll a veszélye ugyanakkor, hogy a személy tartós depressziós állapotba kerülhet, amikor egy újabb töréspont²¹ következhet be életében. Ekkor kiléphet az addigi vé-

18 A traumáknak a reziliens személyek életében felnőttkorukban is nagy hatásuk van. Ekkor önszántukból fordulnak segítségért, hogy az addig fel nem dolgozott eseményeket elgyászolják.

19 Ilyen cselekvések lehetnek a különböző sporttevékenységek (például: úszás, futás, boksolás), képzőművészetben való kibontakozás (például: festészet, szobrászat, fényképezés, vagy az versekben, prózában való elmélyedés és azok versenyein való nyilvánosság előtti közlése).

20 Ha a mentor és/vagy segítő hatásosan segítette a reziliens személyt.

21 Töréspontként értelmezem a közoktatás során megélt diszkriminatív eseteket, egyéni traumákat, pozitív támogatók megjelenését, pályaválasztást, jövőképváltozást, a különböző oktatási és társadalmi szinteken megjelenő változásokat és kihívásokat. Általános iskola első, ötödik, nyolcadik osztályok,

dett környezetből, és ha a segítségeit visszautasítja, megtörhet az addig reziliensnek ígérkező életpálya.

Az ötödik és egyben végső fázis amikor reziliens személy eléri a büszkeség és saját maga elfogadásának szakaszába. Büszkén viseli és elfogadja traumáit, sőt megkérdőjelezi a többség addigi megbélyegzéseit és bekategorizálásait.

„Gyakorlatilag nem látjuk magunkat sem pozitív képben, sem semleges képben. Mindig csak negatív képben látjuk vissza magunkat. Ez szerintem egyrészt öngyűlölethez is vezet, meg ahhoz is, hogy nincsen önbizalmunk. Sehol nem látjuk pozitívan vissza magunkat, csak állandóan ezek a szociofotók, amikre én személy szerint nagyon mérges vagyok. Ennek szerintem sokkal több a negatív hozadéka, mint a pozitív. Ez a negatív ábrázolás még akkor sem menti fel az alkotókat, ha azok Romák”.

A reziliens roma személyek életében a társadalmi mobilitás egyik legfőbb eredménye, hogy az addigi családi környezet és viszonyok teljesen átrendeződnek, megváltoznak. Mivel sokan magasabb iskolai végzettséggel rendelkeznek, mint akár a többségi társadalom középosztálya, nehéz számukra újra visszamenni saját addigi településükre. Ez nem azért történik, mert a roma környezetük nem fogadná és támogatná őket továbbra is, hanem mert az esetleges települések nem tudnak számukra diplomai szintjükhöz mérten munkát biztosítani.²² Esetükben nem csupán társadalmi, hanem területi mobilitás is történik. A területi mobilitás egyik fő oka a középiskolai majd később felsőfokú tanulmányaik.²³

A társadalmi és területi mobilitás velejárója a kettős vagy többszörös identitás is. A többségi és kisebbségi identitáselemek előhívása helyzet és szituációfüggő. A különböző hétköznapi társas interakciók határozzák meg, hogy a kettős vagy többszörös identitással rendelkező reziliens roma emberek mikor melyik értékeket hívják elő. Ezek az egyéni kogníciók segítik a személyt döntései meghozatalában. Véleményem szerint a kettős vagy többszörös identitás meghatározza párválasztásukat is. Annak ellenére, hogy ma már megvan annak a lehetősége, hogy a diplomás roma emberek szintén diplomás roma személyt válasszanak párjukként, az esetek többsége azt mutatja, hogy a többségi társadalom tagjai (nem feltétlenül magyar állampolgár) közül választanak, akik szintén rendelkeznek felsőfokú végzettséggel. A nagymértékű területi és társadalmi mobilitás számukra lehetővé teszi a párválasztás szabadságát és kiszélesedését is.

Állításomat egy többszörös identitással rendelkező reziliens roma ember életútjának elemzésével kívánom alátámasztani.

valamint középfokú oktatás alatt kilencedik, tizenkettedik és felsőfokú tanulmányaik alatt bekövetkezett változások.

22 Gyakori tényező a zártnak tűnő közigazgatási és oktatási rendszerekbe való nehéz munkához jutás. Erről a hatásmechanizmusról bővebben olvasható a 2013-as Egyenlő Bánásmód Hatóság TÁMOP-5.5.5/08/1-es „A diszkrimináció elleni küzdelem – a társadalmi szemléletformálás és a hatósági munka erősítése” című kutatásban.

23 Leggyakrabban területi mobilitás történik esetükben a vidékről a fővárosba vagy külföldre való költözésükkor.

Általános információk

Interjúalanyom egy harminc éves, sajátmagát Romungró/Kárpáti romának valló férfi. Fontosnak tartotta kiemelni, hogy a roma elnevezést használja, mert véleménye szerint a cigány megnevezés sokkal inkább hordoz magában pejoratív jelentéstartalmat. Nógrád megyében, Salgótarjánban született. Egy lakótelepen éltek, ahol magas volt a roma emberek számaránya. A Magyarországon lévő középosztályi szintet nem érték el, hozzájuk képest szegényeknek, viszont a helyi lakótelepi viszonyokhoz képest jobb módúaknak számítottak. Születése után pár évvel később elköltöztek Bátonyterenyére. A településen közel húsz éves koráig lakott, majd később Budapestre költözött. Van egy tizenegy évvel idősebb bátyja, aki jelenleg az USA-ban él családjával. Többek között megélhetési okok miatt emigráltak közel tíz éve. Mindkét roma szülői ágtól biztos információi vannak egészen a dédszülőkig visszamenőleg. Édesapja betanított munkásként dolgozott a környéken működő üvegyárban. Édesanyja közel tíz évet dolgozott dadusként a helyi óvodában, majd később helyi döntések miatt elbocsátották. Az óvodai munkát követően nyugdíjazásáig szintén a környéken lévő lámpagyárban dolgozott betanított munkásként. A szülők beszélnek a Romungró nyelv Kárpáti dialektusát, de alanyom jelenlétében kiskorától kezdve tudatosan nem használták. Nem tanították meg a nyelvre egyrészt, mivel a család teljes asszimilációra törekedett, másrészt aggódtak, hogy ha átadják a nyelvi kultúrát, akkor a későbbiekben gyerekeiknek hátrányuk fog adódni belőle. Az apai család inkább értéknek veszi a roma létet, mint az anyai család. Az alany újra tanulta a nyelvet felsőoktatási keretek között. Jelenleg párkapcsolatban él Prágában párjával, egy negyven éves olasz férfival.

Tanulmányok

Óvodai nevelése hiányos csupán két évig részesült iskolás kor előtti foglalkozásokban. Általános iskolai tanulmányait a helyi önkormányzati fenntartású intézményben végezte, ahol magas a roma tanulók létszáma. Az iskolában jelenleg is intézményen belüli szegregált oktatás folyik, ahol a pedagógusok sajátos kritériumok alapján, elkülönítve oktatják a roma tanulókat, amelynek legfőbb faktora a roma kategóriába történő besorolás. A tanulók egy iskolán belül, azonos időben, de külön tanteremben, külön pedagógussal, különválasztva tanulják/ tanulták a matematikát, magyar nyelv és irodalmat, történelmet és az angolt, mint idegen nyelvet.

Pályaválasztásakor a helyi pedagógusok interjúalanyomat képességeihez mérten alacsonyabb szintű oktatási intézménybe sorolták, de a tényleges beiratkozást szülei megakadályozták. Édesanyja és édesapja nem fogadták el a helyi iskola javaslatát, így esett a választás a környéken lévő kereskedelmi és közgazdasági szakközépiskolára, ahol sikeresen érettségizett. Az osztályában Ő volt az egyedüli roma tanuló. A középiskolai évek alatt csatlakozott még egy diák, akit romaként definiáltak, de a személy saját magát nem identifika lta annak. Kiemelte, hogy valószínű jelen volt az iskolákban a rasszizmus és diszkrimináció, de Ő akkor nem érezte, mert nem tudta annak jelentését. Általános és középiskolai tanulmányai kritikus pontjának tekinti, hogy nem tanulhatott semmit a romákról. Véleménye szerint a közoktatásban nem adták meg annak lehetőségét, hogy kötelező tanórai kereteken belül vagy pedig a délutáni foglalkozásokon tanulhatt volna saját roma kultúrájáról. Tudott romaságáról, viszont hiányolta annak lecsiszolását és pozitívabb kontextusba helyezését. Megfogalmazása szerint láthatatlannak érezte magát.

„Láthatatlanok vagyunk, tehát nem látod a saját arcodat.”

Többek között ez a megállapítása motiválta, hogy jelentkezzen az Apor Vilmos Katolikus Főiskola Vácott- Nemzetiségi Roma tanító szakra, amit sikeresen elvégzett. Ebben az időszakban is folytonos bizonyítási kényszert és felelősséget érzett az osztálytársadalmi elfogadottság érdekében. Fontosnak tartja a roma gyerekek kisebbségi identitásának az erősítését. Tapasztalata szerint felnőtt korban csak akkor lehet sikeres egy ember, ha saját magában letisztáz minden olyan kérdést, amely gátolhatja a mindennapi életben, karrierben. Az egyetemi évei alatt megismerkedett más, magukat szintén romának valló diákokkal, akikkel később egy közösséget alakított ki. Első diplomája megszerzése után a Lakatos Menyhért Általános Iskola és Gimnáziumban két évet tanított Cigány népmeseteret és a Romani (Lovári dialektus) nyelvet. Később az EMMI Nemzetpolitikai Főosztályán dolgozott szintén két évet, de felmondott, mert nem érezte munkájának felelősségét és véleménye szerint nem bízták meg komolyabb feladatokkal, amelyek újabb kihívások elé állíthatták volna. Felmondása után az Uccu Alapítvány munkatársa lett, ahol ismét „helyén és jelen” érezte magát. Munkáját eredményesnek, sikeresnek és a magyar társadalom hasznának vélte. Itt két évet dolgozott szerződéssel, majd később önkéntes munkákat vállalt, mert felvételt nyert a Közép Európai Egyetem (CEU) Roma Access Programjának (RAP) angol nyelvi képzésére. A program elvégzése után kiköltözött Prágába, olasz származású, azonos nemű párjához és jelenleg Csehországban próbálnak meg közös jövőt építeni.

Szűkebb és tágabb környezete (családja, barátai,) tudnak szexuális orientációjáról, amit saját meglátása szerint elfogadtak. Eddigi sikerei ellenére, jelenleg úgy gondolja, hogy nem Magyarországon szeretne élni. Célja változtatni az eddigi többségi társadalmak (hazai és nemzetközi) által kialakított negatív roma elképzeléseken és véleményeken.

A külső, gyakran valótlan megbélyegzés ellen szeretne dolgozni a jövőben. Interjúalanyom eddigi sikeresnek mondható mobilitása során több olyan „trauma” elszenvedője volt, amelyeket egy-egy megugrandó akadályként tekintett a nagyobb társadalmi befogadottság érdekében. Az első traumatikus helyzete óvodai nevelése alatt történt. Ekkor szembesítették először a roma létével és a többségtől való eltéréssel. Az óvodai nevelők „lecigányozták”. Ez később megisméltődött az általános iskola első osztályában, amikor a pedagógusok újból szitokszóként használták a cigány népelnevezést. Többek között emiatt sem preferálja a „cigány” etnikai elnevezést, mert számára ez sértő, megalázó és lealacsonyító. Egy olyan érzet, amit a mai napig sem sikerült megfelelően feldolgoznia. Középkorlása évei alatt volt egy mentortanár segítőtje, aki beszélgetéseivel folyamatosan támogatta. Emlékei szerint a pedagógus egy meghatározó mondata kezdeményezte nála a fokozott bizonyítási kényszert.

„Te nem egy cigány vagy, hanem a cigány vagy.”

A folytonos bizonyítás végigkísérte társadalmi mobilitását, amelyet főként a megfelelés irányított. Sokszor érezte, hogy van benne „egy ösztönző erő, ami előre viszi és segíti a határokon felüli átemelkedésben”. LBMTQ létéről saját belátása szerint középkorlása kora óta tud, de ennek a tudata akkor még inkább az elbújásra és a fokozott bizonyításra kényszerítette. Kialakult benne egy olyan érzet, hogy ha kitudódik roma léte mellett melegsége az a társaiban és környezetében még inkább ellenszenvet és utálatot fog kiváltani személye felé. Számra az igazi áttörést a fővárosba való migráció jelentette. Ekkor fordult szakember (pszichológus) tanácsáért, és ez után erősödött meg benne interszexualitásának pozitív értéke. Interjúalanyom jelenlegi sikerei

mögött többszörös identitásának és kisebbségi létének a kritikus megismerése és elfogadása áll. Egyrészt számára szükséges volt az alaposabb én-megismerés, másrészt a mélyebb csoportidentitás megismerésére, amelyek megválaszták a kérdéseit.²⁴ Társadalmi mobilitása során fontos volt számára a szilárd értékrend és a saját magáról kialakított pozitív önkép. Az esetleges téves önkép kialakítása és a segítség visszautasítása, elmulasztása identitászavarhoz, identitáskrisziszhez vezethetett volna.

Összegzés

Megítélésem szerint azt kijelenthetjük, hogy romákról szóló mindennapi diskurzus inkább problémaorientált, mint inkább pozitív elemeket feltüntető. Mindez annak ellenére történik, hogy ma már meglenne annak az esélye, hogy a romáknak mondott emberek is aktívan és pozitívan képviselhessék magukat a nyilvánosság előtt. Ahogyan egyre inkább teret biztosít magának a roma értelmiség, úgy éled újra az elvesztettnek megítélt kultúra. Allport szerint az előítéletek mindig, mindenhol megmutatkozhatnak a mindennapokban, s ezek a különböző csoportok között kölcsönösek. Erik H. Erikson elmélete is igazolódott, miszerint a szűkebb és tágabb családi környezet, történelem, és kultúra együtt alakítják az egyén énképét. Alanyom újra fel kellett fedezze saját identitását. Szülei, szűkebb családja kiszorította a roma nyelvi kultúrát. Ezt a számára hiányosságnak tekinthető egységet felnőtt korában pótolta. Interjúalanyom szerint identitása konstruktív és állandóan változó. Ő határozhatja meg mikor melyik szerepét és tulajdonságát részesíti előnyben.

Krappmann (1980) elmélete szerint az identitás nem egy készen kapott, szilárd és változtathatatlan konstrukció: bár vannak adott elemei, az alany azokat az identitás elemeket választja ki, amelyek a helyzetének és szituációjának megfelelőek. Ez megkérdőjelezi Csepeli György és a Berger–Luckmann páros stabil és készen kapott identitás elméletét. Véleményem szerint a reziliens roma értelmiségiek identitásalakulása valahol a két főbb tárgyalt elmélet között található. Mobilitási esélyük és egyéni sikerességük az én és a társas lét alapos, kritikus és reflektív megismerésében rejlik.

IRODALOMJEGYZÉK REFERENCES

1. Andorka, Rudolf (1982). *A társadalmi mobilitás változásai Magyarországon*. Gondolat Kiadó, Budapest.
2. Allport W., Gordon (1999). *Az előítélet*. Osiris, Budapest (104–274).
3. Alva, Sylvia Alatorre – Padilla, M. Amado (1991). Academic Invulnerability Among Mexican Americans: A Conceptual Framework http://www.ncela.us/files/rcd/BE020472/Academic_Invulnerability.pdf (letöltve 2014. március 13-án).
4. Berstein, Basil (1971). *Class, Codes and Control*. Paladin, London.

²⁴ Mit jelent és miket hordoz magával a roma és LMBTQ csoporttagság külön-külön és hogyan értelmezheti azok metszeteit.

5. Békés, Vera (2002). A rezilienciajelenség, avagy az ökológizálódó tudományok tanulságai egy ökológizált episztemológia számára. In: Forrai Gábor – Margitay Tihamér (szerk.): *Tudomány és történet*. Typotex, Budapest. 215–228.
6. Blaskó, Zsuzsa (2002). Kulturális tőke és társadalmi mobilitás. *Szociológiai Szemle*. 2002/2. szám 3–27.
7. Bourdieu, Pierre (1978). *A társadalmi egyenlőtlenségek újratermelődése*. Gondolat Kiadó, Budapest.
8. Ceglédi, Tímea (2012). Reziliens életutak, avagy a hátrányok ellenére sikeresen kibontakozó iskolai karrier http://www.szociologia.hu/dynamic/szocszemle_2012_2_ceglledi.PDF (letöltve 2014. május 15-én)
9. Coleman, James S. (1988). Social capital in the creation of human capital. *American Journal of Sociology* <http://courseweb.lis.illinois.edu/~katewill/forchina/readings/coleman%201988%20social%20capital.pdf> (letöltve 2014. május 10-én)
10. Crawford, Stanley Holling (1998). Two Cultures of Ecology”, *Conservation Ecology* <http://www.consecol.org/vol2/iss2/art4> (letöltve 2014. április 2-án).
11. Cserti, Csapó Tibor (2006). Szociológiai, szociális tényezők a cigány népesség vizsgálatában. In: Forray R. Katalin (szerk.): *Ismertek a romológia alapképzési szakhoz*. HEFOP 3.3.1-P-2004-09-0134/1.0 Bölcsész Konzorcium, PTE, Budapest.
12. Csepeli, György (1998). *Előítélet és antiszemitizmus*. József Műhely, Budapest.
13. Derdák, Tibor – Varga, Aranka (1996). Az iskola nyelvezete – idegennyelv. In: *Régió Kisebbség, politika, társadalom* 1996. 7. évfolyam 2. szám.
14. Fehérvári Anikó – Liskó Ilona (1998). *Felvételi szelekció a középfokú iskolákban*. Oktatókutató Intézet. Kutatás közben.
15. Feischmidt, Margit (2013). Társadalmi kirekesztés és a mobilitás lehetőségei aprófalvakban élő, cigánynak tartott emberek életében. In: Kovács, K. – Váradi, M. (szerk.): *Hátrányban vidéken*. Budapest: Argumentum Kiadó.
16. Forray, R. Katalin (2004). Életutak – Iskolai pályák. Interjúk cigány roma fiatalokkal http://nevtud.btk.pte.hu/files/tiny_mce/Romologia/Kiadvanyok/GS13.pdf (letöltve 2014. április 14-én).
17. Grotberg, H. Edith (1995). A Guide to Promoting Resilience in Children: Strengthening the Human Spirit <http://resilnet.uiuc.edu/library/grotb95b.html> (letöltve 2014. március 28-án).
18. Havas, Gábor – Liskó, Ilona (2005). *Szegregáció a roma tanulók általános iskolai oktatásában*. Kutatás közben. Oktatókutató Intézet, Budapest.
19. Kállai, Ernő (2001). *The Situation of the Roma in Hungary on the Threshold of the Third Millennium*. Ministry of Foreign Affairs, Hungary.
20. Kemény, István – Janky, Béla – Lengyel, Gabriella (2004). *A magyarországi cigányság, 1971–2003*. Gondolat Kiadó, MTA Kisebbségkutató Intézet.
21. Kovács, Éva – Vajda, J. (2002). Interchanged Identities – the Role of a Jewish School in a Mixed Marriage. *The history of the family* 7.
22. Krappmann, Lothar (1980). Az identitás szociológiai dimenziói. *Szociológiai Füzetek*, Budapest.

23. Lannert, Judit (1996). *Változások a hazai iskolaszervezetben*. http://www.hier.iif.hu/hu/educatio_reszletes.php?id=33 (letöltve 2014. április 1-jén).
24. Morauszki, András (2013). Roma tanulók az általános iskolákban (Területi elkülönülés és teljesítménybeli lemaradás). In: Gereben, F. – Lukács, Á. (szerk.): *Fogom a kezét, és együtt emelkedünk. Tanulmányok és interjúk a roma integrációról*. Faludi, Budapest:
25. Neményi, Mária Kisebbségi identitások vizsgálata a szociálpszichológiában. Roma származású gyerekek identitásstratégiái. <http://kisebbssegkutato.tk.mta.hu/uploads/files/archive/675.pdf>
26. Németh, Szilvia (2004). *Quality public education against segregation. REI-project, results of the first monitoring study*. Research report. Budapest.
27. Orsós, Anna (2002). A beás nyelv szociolingvisztikai helyzete - Friss kutatások a romológia körében, Pécs PTE BTK Romológia Tanszék, *Gypsy Studies – Cigány Tanulmányok*. 10.
28. Papp, Z. Attila (2012). Az iskolaválasztás motivációi és kisebbségi perspektívái. *Kisebbség-kutatás* 3.
29. Szabó-Tóth, Kinga (2004). Magyarországi és angliai kiemelkedett cigányok identitástípusainak összehasonlító elemzése. PhD dolgozat.
30. Székelyi, Mária – Örkény, Antal – Csepeli, György – Barna, Ildikó (2005). *A siker fénytörései*. Sík Kiadó, Budapest.
31. Varga, Aranka (2002). Cigány gyerekek az oktatásban. In: László János – Forray R. Katalin (szerk.): *A roma közösség kultúrája és iskolai pszichológiája*. PTE BTK Pszichológiai Intézet – Romológia Tanszék, Pécs.

Sorina Poledna

Az anyaság tapasztalata mint rezilienciaforrás a szabadságvesztéses börtönbüntetésre ítélt nők esetén

A bűncselekményekhez kötődő nemek közötti különbségek kulcsfontosságú elemei közé soroljuk mind a bűncselekményekre való motivációt, mind pedig a nemek megkülönböztetését a szervezés során, a kapcsolatok gondozását, az erkölcsi fejlődés és a társadalmi kontrollhoz kötődő különbségeket.

Véleményünk szerint a szabadságvesztéses börtönbüntetésüket töltő nők rezilienciára való képességének elemzésében mindkét aspektust tárgyalni kell, főként, ha a reziliencia lehetséges forrásként az anyaszerep tapasztalatát tarjuk szem előtt. Ebben az értelemben reflektálnék néhány közelmúlti kutatási eredményre amely a szamosújvári börtönben zajlott.

Kulcsszavak: nemek megkülönböztetése, bűncselekményre való motiváció, anyaszerep, reziliencia

BEVEZETÉS: A BŰNCSELEKMÉNYEKET ELKÖVETŐ SZEMÉLYEK REHABILITÁCIÓJA

A „börtönök születésével” egy időben világossá vált ezen intézmények szerepe, de ugyanakkor a korlátai is. A cél a fogvatartottak magatartásának a javítása, melyet az ebben a munkakörben érdekeltek, legyenek bár politikai törvényhozók, gyakorló szakemberek, vagy kutatók, többkevesebb optimizmussal fenntartottak. A „nothing works”¹ időszaka után következett „egy kétegyekkel teli időszak a bűnözők rehabilitációjának hatékonyságára, jelentőségére, relevanciájára vonatkozóan” (Ward és Maruna 2007: 12). A nézőpontok változása következtében, ma már a rehabilitációval foglalkozó szakterület retorikája és kutatása egyre inkább a dezisztenciálisra² összpontosít, a hangsúly inkább a „what helps?” mint „what works” (War és Maruna 2007: 285) irányába tolódik el. Ez azt jelenti, hogy a bűnöző erős pontjaira/erőforrásaira és nem a hiányosságaira terelődik a figyelem. Ezen megközelítés egyik következménye arra vonatkozik, hogy egyre nagyobb jelentőséget kapnak azok az aspektusok, amelyeket a bűnöző saját maga is értékel a bűnelkövetéstől való távolmaradás folyamatában. (Farral 2004 id Friestad, SkogHansen

1 1974-ben Robert Martinson, a What Works című tanulmányában, a börtönbüntetésüket töltő bűnözőket érintő rehabilitációs programok hatékonyságát elemezve a „nothing ” végkövetkeztetésre jutott. Ez emblematikus kifejezéssé vált mindarra, amit „tumura punitiv”-ként nevezünk, ami a bűnözők és bűntények tárgyalását illeti. Ugyanakkor megerősítette a szkepticizmus irányzatát is, ami ebben a közegben a rehabilitációs beavatkozásokra vonatkozik.

2 Maruna (2001) a rezisztenciát úgy határozza meg, mint egy eseményt, amely meghatározza azt a helyzetet, amikor az individuum permanensen megszűnik bűncselekményt elkövetni.

2010: 286). Ebbe a gondolat sorba illeszkedik a „jó élet”³ modelljének a fogalma, amely szerint az egyének természetes módon hajlandók bizonyos „humán javakat”⁴ megszerezni egy teljesebb élet elnyerésének reményében (Poledna 2013: 366). Jelen tanulmányban azt vizsgáljuk, hogy ebből az indokolt perspektívából miért is tekinthető segítségnek a fogvatartott nők számára a reziliencia, a rugalmas ellenálló képesség fejlesztése. Tanulmányunkban szeretnénk elemezni a női bűnözés specifikumait, ideértve a szabadságvesztéses büntetésre ítélt nők eseteit is, a női reziliencia egyik forrásának, mégpedig az anyaság tapasztalatának a tükrében,

A SZABADSÁGVESZTÉSES BÜNTETÉSRE ÍTÉLT NŐK REZILIENCIÁJA

Fogalmi meghatározások

A trauma és a reziliencia két olyan fogalom, amely kölcsönösen feltételezik egymást; a reziliencia megértésében vonatkoztatnunk kell arra a traumás eseményre/élményre, amelynek válaszként jött létre, úgy ahogy a trauma sem érthető meg anélkül, hogy ne vonatkoztatnánk azokra az implikációkra, forrásokra, az ösztönzésekre és reakcióra, melyeket a személy a trauma következményeként fejleszt ki. A trauma egyik relációs meghatározása, amelyet hasznosnak tartunk jelen elemzésünkben, azt a tényt emeli ki, hogy a trauma tulajdonképpen egy kapcsolat a „fenyegető helyzet jellemzői” és a személyes jellemzők, „egyéni elhárítási lehetőségek” között az adott helyzeten belül. A trauma implikálja a „vitális következményeket, ami az egész életre kihat, ideértve a társadalmi egzisztenciát is”. (Rupper 2012: 87) A fogva tartás megtapasztalása egyértelműen traumatikus tapasztalat, nemcsak azért mert szabadságvesztéssel jár, sokszor erőszakkal fémjelzett szociális interakciót eredményez, az énkép és önbecsülés sokszor negatív irányba történő elmozdulását, egészségügyi problémákat eredményez, hanem azért is mert stigmatizációt, címkézést idéz elő, és nem utolsósorban azért is mert felfüggeszt olyan esszenciális társadalmi szerepeket, mint amilyen a családi kör, amely kötődési és relációs zavarokat idéz elő az elítélt számára fontos személyekkel kapcsolatosan. Az utóbbi aspektus nagyon is egyértelmű a fogvatartott nők esetében, mivel a nők számára az anyaság tapasztalata és a kapcsolatok imperatívusza meghatározó jelleggel bír az identitásuk felépítésében.

A maga nemében a reziliencia egy dinamikus fogalom, amely összegyűjti és magába foglalja a valóság aspektusainak a jelentésrétegeit, amelyhez nemcsak a stresszes, traumatikus vagy hátrányhelyzetekhez való alkalmazkodást soroljuk, hanem az egyének/közösségek azon képességét, hogy visszaállítsák egyensúlyukat, regenerálódnak és folytatni tudják a fejlődési folyamatukat. Ilyen értelemben a rezilienciát a nemkívánatos eseményekre adott válasznak is tekinthetjük, amely legalább egyik dimenziót hangsúlyossá teszi a következő kettő közül: az egyik a regenerálódásra összpontosít, vagyis az egyensúly gyors visszaszerzésének, és az eredeti állapotba való visszatérésnek a képességére; a másik a fenntarthatóság dimenziója, ami a regenerálódási útvo-

3 A „jó élet” modellje az RNR- modell kiegészítő modellje, amely a kockázatkezelést helyezi középpontba, a „jó élet” modellje hangsúlyozza azt a szerepet, amelyet a rehabilitációs folyamatban a bűnöző erős pontjai és forrásai betöltenek.

4 Az alapvető humán javak (primary goods), olyan tapasztalat, cselekedet vagy helyzet, amely önnön hasznából jön létre és belsőleg használ (Ward & Marshall 2007: 279 id Poledna, S. 2013: 364)

nal folytatását és működésének jobbítását és növekedését célozza a stresszes tapasztalatra adott egészséges reakció eredményeként (Reich és mtsai 2010).

A szervezeti kultúra elmélete szerint a reziliencia nem csak egyéni szintű attribútumokban rejlik, hanem a kapcsolódási képességekben is. A nők esetében olyan kapcsolatok létesítése, melyet a kölcsönösség (mutuality), empátia, felelősségteremtés (empowerment) és bátorság jellemez, ezek képviselik a reziliencia alapköveit (Jordan 2005: 4–5). A nők esetében sorsdöntőek az ilyen kapcsolatok, mivel „jelentéseiben kapcsolódást generálhatnak önmagukkal és másokkal, értékelésben és értelemben egyaránt (Bylington 1997, Covington 2007). Az élettársal való kapcsolat tapasztalata, és főként az anyaság tapasztalata, világosan tükrözi azt a tényt, hogy a kölcsönösség (anya-gyermek kapcsolatából) olyan dimenzió, amely lehetővé teszi a változást, mivel mindegyik a kapcsolatban, és mint ilyen, a visszakapcsolódási folyamatban résztvevő személy megkönnyíti a fejlődést, a kölcsönös ráhatásnak és együttműködésnek köszönhetően; a nőnek erőt ad, valós felelősségteremtést (empowerment) eredményezve.

Ugyanakkor az általunk javasolt megközelítés operatívvá teszi a Ionescu (2013) által javasolt „irányított reziliencia” fogalmának a jelentését is. Az irányított reziliencia központi eszméje a „felszabadító fejlődés”, olyan folyamat, amely feltételezi egyrészt az egyén törekvését az identitás újraépítésében, másrészt a segítő beavatkozást is egy intézet részéről, az irányított reziliencia révén (esetünkben a büntető intézet⁵). Ez utóbbi előnyben részesíti azokat a reziliencia útvonalakokat, amelyek megnyilvánulnak, bátorítva a szubjektív autonómiát, a tudatazonosság fejlődését, az egyén aktív megnyilvánulását és mint „önnön egzisztenciájának a megteremtőjét, szem előtt tartva, személyes és társadalmi reflexiók helyzetbe kerülését” (Kaufmann 2001, id. Pourtois – Humbeeck – Desmet 2013: 76)⁶. Mi lesz a rezilienciás fejlődés következménye? A szakirodalomban (St. Joseph – A. Linley 2006, Muntean, A. – Munteanu, A. 2011) három lehetséges rezilienciás fejlődési típust különböztetnek meg a traumatikus eseményeknek kitett egyén esetében: 1. a másokkal való kapcsolatok újraértékelése; 2. az énkép változása, az egyén tudatában lesz rezilienciájának és önnön erejének, valamint a kockázati tényezőknek és sebezhetőségének; 3. az átélt traumatikus események következményeként létrejön egy változás az életfilozófikus felfogásában. Véleményünk szerint, ezen rezilienciás fejlődési útvonalak bejárása bizonyos feltételek mellett és bizonyos rehabilitációs beavatkozások következtében a fogvatartott nők számára is lehetővé válna, melyet a női bűnözés milyensége határoz meg, amelyre a következőkben utalni is fogunk.

5 A nálunk használatos javító rendszerekben kezd kialakulni segítségnyújtó programok, melyek erre a perspektívára alapoznak, gondolunk itt a „jó élet” modelljére, mint a szabadságvesztéses börtönbüntetésre ítélt foglyok rehabilitációs modelljére, melyet A szabadságra való felkészítés programjában alkalmaztak « A börtön utáni visszaesés kockázatának a redukálása» (Poledna S. 2009, Dumescu és mtsai 2009, Poledna, S. 2013).

6 Az idézet egy megjelenés alatt álló tanulmányból való: *A szabadságvesztéses börtönbüntetésre ítélt nők rezilienciájáról való reflexiók.*

A NŐI BŰNÖZÉS SAJÁTOSÁGA

Ki az a több ezer fogvatartott nő?

Ők „napjaink egyik legláthatatlanabb közössége”.

(Cruells & Igareda 2005: 3)

Mivel a fogvatartott személyek nagy többsége férfi⁷, úgy ahogy azt az erre a kérdésre vonatkozó kutatások és jelentések adatai is bizonyítják, a női bűnözésre kevés kutatás vonatkozik (QCEA jelentés 2007⁸, MIP Women, Integration and Prison 2005, ICPS 2011, 2013). Nehéz összehasonlító tanulmányokat megvalósítani, mivel az országos statisztikák⁹ nagyon sokszor hiányosak, vagy teljesen hiányoznak; akár még az EU-ban is nem mindig tartalmaznak adatokat az összes országból és/vagy az összes elemzett aspektusról, főként, ha női bűnvádi elítéltekről van szó. Mindezek ellenére a kutatások adatai, értelmezései és következtetései érdekes információhalmazt nyújtanak a fogvatartott nőkről.

A világ büntetőintézeteiben lévő nők átlag életkora 30 év (ICPS 2008), a legtöbb esetben szociálisan hátrányos környezetből, olyan családokból származnak, amelyet a szegénység, családon belüli erőszak, a szülők különélése vagy válása, alkoholista és/vagy kábítószeres előélet jelleméz. Az ő esetükben beszélhetünk marginalizációról, diszkriminálásról és társadalmi kirekesztésről, mivel „a társadalmi kirekesztés eredete/dimenziói egyaránt gazdasági és kulturális valamint politikai természetűek” (Cruells–Igareda 2005, Women Integration and Prison¹⁰ 2005: 22). Ebben az értelemben, mind az irodalomban és a feminista kutatásokban, mind pedig a hivatalos dokumentumokban, valamint az Európai Tanács jelentéseiben megtalálható az a nézőpont, amely szerint a nemek alapvető változónak tekinthetők a szociális differenciálódás területén. A szociális kirekesztettség¹¹ olyan nem-specifikus aspektusokat emel ki, mint a bizonytalan gazdasági állapot, melyben az elítélt nők éltek azelőtt, az alacsony iskolázottsági szint,

7 Az International Centre for Prison Population 2011 (ICPS) megfelelően a világ börtönintézményeinek 80%-ában a börtönbüntetésüket töltő nők a börtön populáció 2%-9%-át képviselték. Léteznek változások kontinentális szinten ami a nők és fiatal lányok prevalenciáját illeti a börtönök teljes populációjában, az átlagérték 4,45%.

8 The Quaker Council for European Affairs – Women in Prison 2007 (QCEA) 14 európai országból elemzi azokat az adatokat, amelyek a börtönben lévő nőkre, a nők által elkövetett bűntényekre, a büntető politikák és a rehabilitációs intézkedésekre vonatkoznak. Románia nincs képviselve, valószínű adathiány miatt.

9 2008-ban a fogvatartott nők aránya a teljes börtönpopulációhoz viszonyítva: Franciaországban 3,7%, Angliában és Skóciában 5,4%, Németországban 5,4%, Spanyolországban 8,3%, Olaszországban 4,4% ; a törvénykezéssel kapcsolatos különbségek abból adódnak, hogy ezeknek az országoknak más-más attitűdöt és politikát mutatnak a szabadságvesztéses börtönbüntetésre ítélt nők esetén, mint a férfiak esetében (ICPS 2008, International profile of women in prison, pg.4)

10 A tanulmány alapjaként egy hat európai országot érintő kutatás áll (Spanyolország, Franciaország, Anglia, és Skócia, Németország, Magyarország, Olaszország), mely a MIP Women Integration & Prison; an analysis of the sociolabour integration processes of women prisoners in Europe nevezetű projekt része volt

11 A szegénység az egyik legegységértelműbb tényező, de a társadalmi kirekesztés egyaránt vonatkozik a nem megfelelő lakhatási, tanulási egészségügyi és szolgáltatási jogokra és feltételekre (MIP 2005)

a társadalmi sebezhetőség, a társadalmi és gazdasági megvonások, amivel szembesülniük kellett, egyszülős családok, és nem kevés esetben az érzelmi, testi és szexuális visszaélések, amelyeket átéltek. Eszerint méltán kijelenthetjük, hogy a fogva tartás kirekeszti azokat a nőket, akik előzőleg, a börtönbüntetés előtt, nem voltak szociálisan kirekesztettek, és a gondolatsort tovább folytatva, kizárja a már szociálisan kirekesztett nőket is (Cruells – Igeda 2005).

Ami az elkövetett bűncselekményeket illeti, amiért ezeket a nőket elítélték, dominálnak a vagyoni természetű bűncselekmények, ezt követik a személyi sérülésekre (emberölés) vonatkozó bűncselekmények, és végül azok, amelyek illegális kábítószerre vonatkoznak (QCEA 2007).

A nők által kitöltött büntetések időtartama különbözőek, összefüggésben áll mindegyik ország bűnügyi rendszerének a koncepciójával, büntetőrendszerével, és a szabadságvesztéssel járó büntetésekhez kapcsolódó politikával. Eszerint Európában a nők börtönbüntetésének átlagos időtartama 2007-ben néhány hónaptól (Finnország és Dánia) egészen 7 évig (Koszovó, Örményország, Azerbajdzsán) (QCEA) terjedt. A büntetés letöltésének időtartama alatt, a legtöbb intézményben a nők specifikusan felszerelt fogva tartó intézményben vannak őrizet alatt, a legtöbb európai országban több mint egy a nők számára kialakított fogvatartó intézet létezik. A 2007-es adatoknak megfelelően kevés országban volt egy-egy női börtön és külön női részleg a férfiaknak szánt börtönökben. Ez a helyzet, amely nagymértékben jelenleg is jellemző, többek között Romániában is, negatív következményekkel jár az elítélt személyek esetében, mivel a családi kapcsolatok, főként a gyermekekkel való kapcsolat előre láthatóan sérül a nagy távolságok és az anyagi természetű gondok miatt. Ami a fogvatartottak felkészítését illeti a szabadulás utáni időszakra, ugyanazon okokból kifolyólag a társadalmi beilleszkedési lehetőségeiket is érinti, mivel az elítélt nők szabadulásra való felkészítésben a közösség bevonása is problematikusává válik.

A szabadságvesztéses büntetésre ítélt nők esetében a legdrámaibb aspektust a gyermekekkel való kapcsolat képezi, és ennek következményei, a szeparáció, ami az anyai kötődést, a gyermekek fejlődését érinti, főleg, ha azok kiskorúak. Egy az ICH-MHSW¹² (2012) által koordinált tanulmány kimutatja, hogy Európában a bebörtönzött nők nagy százalékban anyák is: eszerint Olaszországban a bebörtönzött női populáció 90%-a az anya is, Spanyolországban 70%, Angliában 66%, Magyarországon 58% és Franciaországban 48%. Ugyanakkor a kutatások kiemelik a nemek közti világos különbségeket a gyermekek gondozásában, a család felől jövő segítséget a szabadságvesztéses börtönbüntetés letöltésének időtartama alatt. Scottish Working Group on Women's Offending (2012) szerint Skóciában minden évben körülbelül 27 000 gyermekre volt hatással, hogy szülei börtönben voltak, olyan feltételek mellett, ahol a bebörtönzött populáció 5%-át nők képezték, és ennek 2/3-a anya volt. Angliában 2010-ben több mint 17 000 gyermek szakadt el a börtönbüntetését töltő anyjától, és a becslések szerint a börtönbüntetésüket töltő nők között minden héten születik két gyermek. Ez idő alatt a börtönbüntetésüket töltő nők gyermekeinek csupán 9%-át gondozzák az apák (Earle, J. – Nadin, R. – Jacobson, J. 2014).

12 Gyermek egészségügyi Intézet, Mentálhigiéné és Szociális Segítségnyújtás Osztálya, Bántalmazás és Elhanyagolás Kutatásának és Megelőzésének Központja, Görögország, Az Európa Bizottság Daphne III Program „Gyereket nevelni börtönből” koordinátora.

Ezen megállapításokat igazolják az ICH-MHSW (2012) tanulmányának adatai is: több európai országban¹³ a börtönbüntetésüket töltő nők 25%-a nyilatkozta, hogy a férje vagy élettársa vigyáz a gyermekeire, összehasonlítva a férfi nemű fogvatartottakkal, akik 92%-ban azt nyilatkozták, hogy feleségük, élettársuk, vagy az anyjuk gondoskodik a gyermekeiről, míg börtönbüntetésüket töltik. Valószínű az anyákat érinti a legnagyobb felelősség a gyermekek felnevelésében és gondozásában, vagy lehet, éppen egyedülálló anyákként vigyáznak gyermekeikre. Ezek alapján elfogadhatjuk, hogy a gyermekekre nagyobb hatással van az anya bebörtönzése, mint az apáé. Az ítélet után fogvatartott nők gyermekei közül csupán 5%-a marad a családi fészekben (ICPS 2008). A gyermekek 12%-a gyermek elhelyezési központokba kerül, vagy örökbe fogadják, 27%-a kerül az anyai vagy apai nagymamához, és a gyerekek 29%-ára vigyáznak más rokonok. (ICH-MHSW 2012).

Sajátos helyzetet képviselnek azok a nők, akik teherbe estek és a börtönbüntetés alatt szülnek. Az európai jogszabályok lehetővé teszik, hogy az újszülött és a kicsi gyermek a börtönbüntetését töltő anyja mellett maradhasson, mivel a különválasztás komoly érzelmi megrázkódtatást jelentene a gyermek részére. Az életkor, ameddig a gyermek a börtönbüntetését töltő anyja mellett maradhat (szükség esetén, vagy az erre kialakított speciális egységekben) országról országra változik. Eszerint vannak olyan országok, ahol ez az időszak 6-9 hónap (Magyarország, Hollandia), de olyan országok is ahol a gyermekek az anyjuk mellett maradhatnak, ameddig betöltik a 3-4 életévüket (Ausztria, Litvánia). A jelentés szerint Norvégia az egyedüli ország, ahol a gyermekek egyáltalán nem élhetnek a börtön zárt környezetében, az anyák és újszülött gyermekeik őrizetmentes terekben vannak elszállásolva. (QCEA jelentés 2007: 51).

A FOGVATARTOTT NŐK HELYZETE ROMÁNIÁBAN

Ahhoz, hogy a Romániában fogvatartott nők helyzetét, különösképpen az anyák helyzetét összegzően bemutassuk, utalni fogunk mind a rendelkezésünkre álló hivatalos adatokra, mind pedig egy átfogóbb jellegű saját kutatásunk eredményeire, amelyben részleteket mutattunk be a fogvatartott nőkkel készített interjúkból, mivel ezen információk lényegesek voltak a jelen anyag létrejöttében.

A mi országunkban is jelen vannak a nemek közti különbségek, ami a fogvatartott állomány struktúráját illeti, de a bűnözési profil jellegzetességeit illetően is. Eszerint Romániában a 2012-es évben a bírói hatóságok által jogerősen elítélt személyek közül a férfiak 94,3%-ot, a nők pedig 5,7%-ot képviseltek (Anuarul Statistic 2014: 640). 2014-ben a romániai börtönökben 32 508 személyt tartottak őrizet alatt, amelyből a szabadságvesztésre ítélt nők 4,7%-ot képviseltek (International Centre for Prison studies, az Administratia Nationala a Penitenciarelor din Romania – *Romániai Börtönök Országos Igazgatósága* által kiadott adatok alapján, 2014). Romániában egyetlen egy börtön működik nők számára,¹⁴ és hét speciális részleg egyéb fogva

13 Olaszország, Spanyolország, Anglia, Magyarország, Franciaország, Görögország

14 Targșor Női Börtön, Prahova megye, 2014. szeptember 2-án női populációja 667 személye lesz.

tartó intézetben; ezekben a részlegekben 2013. december 31-én¹⁵ összesen 1559 szabadságvesztéses börtönbüntetésre ítélt nő található. A jogerősen elítéltek közül (1355) 1039, azaz 66,65%-uk letöltendő büntetése 2-5 évig és 5-10 évig tart. A nők többsége a következő korcsoporthoz tartozik (számsorban): 31–40 éves (451), 41–50 éves (351) és 21–30 éves (304). Iskolázottsági szintjük alacsony, 281, azaz 33,65% írástudatlan, vagy csak az elemi osztályokat fejezték be (243); és 491-nek, azaz 31,5%-ának gimnáziumi tanulmányai (Poledna 2014). Ami a bűntényeket illeti, amiért ezeket a személyeket elítélték, a romániai helyzet különbözik a nemzetközi helyzettől, ahol, amint azt már előzőleg bemutattam, túlsúlyban vannak az illegális kábítószer-ekhez kapcsolódó bűntények (International Centre for Prison Studies 2008). Romániában a nők által elkövetett bűncselekmények nagy része a tulajdon ellen irányul, ez konkrétan a minősített lopás. Az elkövetett bűncselekmények természete szerint, a Romániában szabadságvesztésre ítélt nők állományának struktúrája a tavalyi év végén azt a tényt támasztja alá, hogy a legtöbben a minősített lopás bűntényét követték el: 22,7% (308 az 1355 fogvatartottból), 12,1% garázdaság (164), csalás és szélhámosság 12% (163), és minősített emberölés 9,6% (131). Észrevehető az értékek általános csoportosulása a tulajdon- és a személy ellen erőszakkal elkövetett bűncselekmények körül. A bűntények számát figyelembe véve az emberkereskedelem megelőzésére és leküzdésére irányuló törvény (119), valamint az a kábítószer-kereskedelemre és -használatra vonatkozó törvény (161) köré csoportosulnak. A szabadságvesztéses büntetésre ítélt nők számából, a statisztikák adatai szerint 465, azaz 29,8% visszaesőnek számít.

A szabadságvesztéses büntetésre ítélt nők, akik egyben anyák is

Ahogy az előbbiekben már kiemeltém, a kutatások és a szakirodalom rávilágít arra, hogy ami a szülői szerepeket illeti, a nők esetében a fogva tartás komoly következményeket von maga után, sokkal inkább mint a férfiak esetében: a gyermekek általános fejlődése, a szülőkhöz való kötődés sokkal inkább sérül. Az ANP keretén belül az egyik szakembercsoport által (Balan, A. – Motaitianu, M. – Onulescu N., C. 2004) 2004-ben publikált összehasonlító tanulmány¹⁶ megállapította, hogy a fogvatartott nők kezelésének specifikus problémái elsősorban az anyák gyermekeitől való elválasztásához, a nők orvosi problémáihoz, a súlyos társadalmi helyzethez, az alkohol és kábítószer okozta függőséghez, a férfakkal való kapcsolatuk problémásságához, a terhes nők és a szoptató anyák speciális étrendjéhez köthetőek. A mi meglátásunkban ehhez kapcsolódik még, hogy nagyon kevés az olyan program, amelynek célja a bűnözői magatartás változtatása, vagy amely a törvényszegő nők specifikus szükségleteit és tanulási módját veszi alapul és kérdésfeltevéseinek megfogalmazására irányul. A 2004-ben publikált összehasonlító tanulmány azt mutatja, hogy a kutatás ideje alatt, azaz 2002-ben, Romániában a börtönben lévő populáció 4,25%-át a nők képviselték. Eszerint 2500 gyermeknek volt börtönben az édesanyja, úgy hogy a fogvatartottak 60%-ának volt kiskorú gyermeke: 45,2%-ának egy gyermeke, 35%-ának két gyermeke, 10%-ának három gyermeke és 9,8%-ának több mint három kiskorú

15 A Romániai Nemzeti Börtönintézmények Igazgatósága hivatalos statisztikáinak megfelelően (ANP)

16 14 európai börtönintézményből gyűjtöttek válaszokat (Anglia, Ausztria, Belgium, Dánia, Svájc, Franciaország, Olaszország, Lengyelország, Portugália, Moldávia, Szlovákia, Spanyolország, Svédország, Magyarország).

gyermeke volt. Ezeknek a gyermekeknek az anyjuk elítélése után esetenként a nagyszülők (42,8%), vagy az apák (36%), vagy más rokonok (7,9%) viselték a gondját, valamint speciális intézetek (10,3%), vagy néhány esetben barátok (2,6%) is gondjukat viselték (Balan, A. – Motataianu, M. – Onulescu, N. C. 2004: 175).

Az adatok azt is kimutatják, hogy az elítélés előtt a nők 51,1%-ának volt munkahelye, és 48,9%-a nem volt alkalmazva sehol az elítélés pillanatában. Több mint 50%-a elismerte, hogy legalább egyszer egy hónapban szoktak fogyasztani alkoholt vagy kábítószer használni, és 10%-uk válaszolta azt, hogy a büntett elkövetésének ideje alatt alkohol vagy kábítószer befolyása alatt álltak.

A nők közel 50%-a ismerte be, hogy az elítélés előtt, élete során valamilyen erőszakot szenvedett el: közülük 10,9% szexuális erőszak, 34,3% testi erőszak, 34,2% pszichikai, 9,35% szexuális és testi, 9,2% szexuális, testi és pszichikai, 3% szexuális és pszichikai erőszak áldozata volt. Az erőszakos esetek 26,5%-a azelőtt történt velük, hogy betöltötték volna a 18. életévüket, 67,2%-a pedig miután elérték ezt a kort. Ráadásul a kutatásban részt vevő nők 26,7%-a vallotta be, hogy a börtönbe kerülésük előtt volt már öngyilkossági kísérletük. A fentebb említett, látszólag száraz statisztikai adatok is rávilágítanak arra a kockázati tényezőre, melyet a fogvatartott nők társadalmi sebezhetősége jelent.

A szabadságvesztéses börtönbüntetésüket töltő nőknek a családjuktól való nagy távolság problémáját is kihangsúlyozza a fenti kutatás; eszerint Romániában a nők 45,4% százaléka töltötte börtönbüntetését a lakóhelyétől kevesebb, mint 100 km-re, 15,1% a lakóhelyétől 100–200 km közötti távolságra, és 39,5% több mint 200 km távolságra. Az a tény, hogy egyetlen egy női börtön létezik Romániában, nagymértékben megmagyarázza azt aényt, hogy a kiskorú gyermekkel rendelkező fogvatartott anyák csupán 27,2% láthatta egyszer egy hónapban a gyermekét, 16,9% nem többször, mint egyszer három havonta, 12% legalább egyszer évente, és 42% egyszer sem látta gyermekét, mióta börtönbüntetését tölti. (Balan, A. – Motataianu, M. – Onulescu, N. C. 2004: 176).

A kutatás, amelyet az elmúlt két évben végeztünk az ország egyik börtönében, jól szemlélteti, és úgy gondoljuk, hogy kiegészíti és kidomborítja azokat az információkat, amelyeket a korábbiakban már bemutattunk. A 2014-es év elején a büntetőintézetben, ahol a kutatást végeztük 172 nő volt őrizet alatt. Ezek közül 44 nő engedélyével több interjúorozatot készítettünk, az elején fél strukturált interjúkat, majd utána narratív típusú „élettörténet” interjúkat. Az általunk alkalmazott metodológia abból a posztmodern eszméből indul ki, mely szerint el kell fogadjuk az igazságok és perspektívák, azaz a narratívák többoldalúságát. Kutatási módszerként az „élettörténet” típusú interjúk mellett döntöttünk, mivel osztjuk azt az eszmét, miszerint „egy élettörténet szerepe elsősorban az, hogy egy helyre tegye a lényeges elemeket, eseményeket és hitet egy személy életében, hogy mindezeket összeillesztve egy jelentéssel teli egységes képet alkosson.” (Atkinson 2006: 38). Ezt az utat követtük mi is, abból a meggyőződésből kiindulva, hogy a reziliencia egyik perspektíváját alkalmazva, ez a típusú interjú segít a jobb megértésben, az interjúban részt vevő fogvatartott nők életpaszatalatainak feltárása és ezek jelentéssel való felruházása által. Az általunk használt adatgyűjtő eszköz egy félig strukturált interjúra vonatkozó útmutató volt; ennek tematikus egységeiből megemlítjük: a gyerekkor, serdülőkor és az eredeti családban való élet; traumatikus események és tapasztalatok, párkapcsolat, az anyai sze-

rep; társadalmi inklúzió/exklúzió; bűnözői előélet (kockázati és védelmi tényezők), tervek a családi életre vonatkozóan.

Az általunk meginterjúvott nők szociodemográfiai profilja a következő dimenziók köré rajzolódik: A fogvatartott összes nő közül 44-nek kevesebb, mint egy éve volt a szabadulásig, ezek közül 31-nek (70,45%) volt kiskorú gyermeke. Jelen elemzés az utóbbi vonatkozásra összpontosít. A meginterjúvott nők közül a legtöbb 17 a 31-ből (54,8%) a 21–30 év közötti korosztályhoz tartozik, ezt követi a 30 év fölöttiek csoportja 11 (35,5%) személlyel, és a 21 év alattiak csoportja, 3 (9,6%) személy. A többség, 15 (48,3%) személy nem volt büntetett előéletű, 12 (38,7%) személy büntetett előéletű és 4 (12,9%) fogvatartott visszaeső bűnöző. Az iskolázottsági szint nagyon alacsony: 5 (16%) írástudatlan, 9 (29%) csak 4 osztályt fejezett be, és ezek közül 6 (19,35%) csak 1-2 osztály végzett el. A kutatásba bevont nők közül a bűntény elkövetésének idejében egyetlen nőnek sem volt munkahelye, 26 (83,8%) személy szakképesítés nélküli volt. Gyermekes fogvatartott nő 31 volt, ezek közül 10 (32,2%) házas volt, amiből 5-nek a házastársa is szabadságvesztéses börtönbüntetést töltött, 19 (61,3%) élettársi kapcsolatban volt, amiből 8-nak az élettársa is szabadságvesztéses börtönbüntetést töltött, 2 fogvatartott özvegy volt.

Az általunk meginterjúvott 31 fogvatartott nő közül 12-nek (88,7%) kettőnél több kiskorú gyermeke volt, és 61,3%-uknak 1-2 gyermeke volt. A gyermekek helyzete a következő: a legtöbb esetben, 14, a gyermekek elhelyezésére valamilyen kihelyezési formát alkalmaztak¹⁷ (6 esetben a gyermekek család típusú kihelyezési központban voltak, 4 esetben gyermekvédelmi intézményben, 3 esetben a nagyszülőknél, és egy esetben a gyermekek nevelőszülőknél voltak elhelyezve), 13 esetben a család és egyéb rokonság (nagyszülők, apák) gondjaira bízva, 4 esetben egyéb helyzetek álltak fenn.

A nők elítélésének okai: minősített lopás és garázdaság 19 (61,28%), minősített emberölés 4 (12,9), prostitúció 2 (6,4%), egyéb bűntények 6 (19,4%), ide számítjuk a kiskorúval való rossz bánásmódot. A kutatásban részt vevő nőkre kirótt büntetések időtartamát tekintve 23 (74,2%) személynek 1–4 év, 8 (25,8%) személynek 5–10 év között változott.

Mindezen információk alapján kijelenthetjük azt a tényt, hogy az általunk végzett kutatásban a börtönbüntetésüket ülő nők abba a csoportba tartoznak, amit kockázati csoportoknak nevezünk: nagy többségük 2 vagy annál több gyermekű fiatal anyák, az esetek nagy többségében a gyermekek élettársi kapcsolatból származnak, partnereik is a legtöbb esetben szabadságvesztéses büntetésre ítélt személyek. A nők iskolázottsági szintje alacsony, és nincs szakképesítésük. A legtöbbjük tulajdon elleni bűncselekményt követett el, szabadságvesztéses börtönbüntetésre ítélték, amely legalább egy évig távol tartja őket gyermekeiktől.

Ahogy azt a szegénységről és társadalmi kirekesztésről szóló jelentések mutatják, az iskolázottság a szegénység egyik meghatározó eleme, ennek az aránya a foglalkozás státuszától függ. Azokra a fogvatartott nőkre, akikre kutatásunk irányult, a nagyon alacsony iskolázottsági szint jellemző, a bűntény elkövetésének idején munkahely és szakirányú végzettség híján voltak; következésképpen azt gondoljuk, hogy azon kategóriába tartoznak, akik családjukkal együtt folya-

¹⁷ A 272/2004 Törvény értelmében.

matosan szembesülnek a mélyszegénységgel¹⁸. Továbbmenve, ha a társadalmi marginalizálódás¹⁹ intézményes szemléletének szintjéhez viszonyítjuk, akkor ez kellőképpen jellemzi a fogvatartott nők és gyermekeik helyzetét. Amint azt tudjuk, a szegénység – mindazon közvetlen hatással, amelyet termel – hiányos táplálkozás, anyagi okok miatti korlátozott iskolai előmenetel – egy sor ehhez társuló sebezhetőségi területet gerjeszt – a szolgáltatások igénybe vételének korlátozása, marginalizálódás a gyermekek között, gyenge iskolai eredmények és az iskolából való kimaradás – amelynek jelentős hatása van a gyermekek egész életét érintő fejlődésre és előmenetelre (World Vision jelentés 2014). Kutatásokkal bizonyított, hogy a bebörtönzés hatása előrevetíti és előírányozza a szegénységet és a társadalmi marginalizációt nemcsak az elítéltek esetében, hanem indirekt módon a családjuk és főként a gyermekek esetében is.

2012-ben Romániában a gazdasági válság okozta anyagi veszteségek aránya 29,9% az EU-s 10,3%-hoz képest. „Az indikátor természeténél fogva egyes alapanyagok hiányát méri, amely nagymértékben érinti a román gyermekeket. Ha EU-s szinten átlagosan az anyagi veszteségek azonos arányban érinti a gyermekeket és felnőtteket (11,7% a 18 év alatti populáció esetén, és 10,3% a 18–64 éves korosztály esetén), a romániai gyermekek sokkal jobban szenvednek a súlyos anyagi veszteségektől, mint a felnőttek (37,9% a 27,9%-hoz képest)²⁰. A mi véleményünk szerint ezek a megállapítások még inkább érvényesek azoknál a gyermekeknél²¹, akiknek az anyjuk a börtönbüntetését tölti, és már a szabadságvesztés előtt is szegénységgel és a társadalmi marginalizációval küszködtek.

Hogy ezek a nők hogyan élik meg a szabadságvesztéses börtönbüntetés tapasztalatát, megérthetjük abból a néhány interjúrészből, melyet ezekkel a fogvatartott nőkkel készítettünk.

A CSALÁDI ÉLETTEL KAPCSOLATOS ESEMÉNYEK ÉS TAPASZTALATOK

Az interjúalanyok többsége utalást tesz arra a családra, ahonnan származik, kiemelve a szülőikkel való együttélés élményeit:

18 Ami a mélyszegénységet illeti, Romániában a 2007-es évben magas fokú szegénységgel találkozunk azokban a háztartásokban, ahol a családfő háztartásbeli (14,3%) vagy eltartott személy (11,4%). A legnagyobb fokú szegénység azoknál vehető észre, akik nem jártak iskolába, akik csak az elemi iskolát, vagy gimnáziumot végezték el; amikor a szegénység foka nem függő, magasabb kockázatot mutat a nők esetében (Szegénység Romániában jelentés, 2007: 38)

19 „A periférikus szociális helyzet, az egyén vagy csoport elszigetelődése, a közösség korlátozott hozzáférési joga a gazdasági, politikai, oktatási és kommunikációs forrásokhoz, amely a minimális társadalmi feltételek hiányában nyilvánul meg” (a szociális marginalizáció megelőzéséről és megakadályozásáról szóló 2002/116 sz. törvény)

20 A gyermek jogainak védelmére és terjesztésére vonatkozó nemzeti stratégia 2014–2020: 19

21 Romániában „háromból egynél több gyermek tekinthető relatív szegénynek, és nagyjából háromból egy gyermek él állandó szegénységben, lévén szegény volt 2011-ben de legalább két évben is az elmúlt három évből. A serdülőkorúak (12–17 év) a legkiszolgáltatottabbak, és a relatív szegénységre vonatkozó indikátorok tükrén keresztül láthatjuk a legmagasabb szintű relatív szegénységet és a legfontosabb növekedést 2007-től (32,4%) egészen 2012-ig (38%) (A gyermek jogainak védelmére és terjesztésére vonatkozó nemzeti stratégia 2014–2020: 20).

A legjobban anyámat szerettem, meghalt, mióta én itt vagyok (a börtönben); egyedül nevelt fel minket, engem és a testvéreimet; apám meghalt, amikor 16 éves voltam. Ő nagyon szigorú ember volt, sokat fegyelmezett, nagyon csúnyán tudott szidni, nem volt szabad semmi. Megverte anyámat is, ő elszökött velünk, aztán csak visszatért. (CM, 42 éves)

A családi környezetet sokszor a konfliktusok és a szülők túlzott alkoholfogyasztása vagy alkoholizmusa miatt jelentkező szegénység jellemzi:

Engem a nagymamám nevelt fel. A szüleimnek volt állásuk, de ittak, emiatt pénz nélkül maradtunk, és elküldtek koldulni, főleg a testvéreimet. Amikor én 17 éves voltam, elváltak. Én már akkor az első büntetésemet ültem. Apám alkoholista volt, anyám olyan asszony volt, hogy inkább csak szántam, közénk állt, hogy ne verjen meg az apám. A baj az, hogy ő is ivott. Eladták a blokkot, vettek egy kicsi egyszobás házat, ott laktak ők és a testvéreim. Apám néha eljött nagyanyámhoz, és fenyegetőzött, hogy ha nem ad neki pénzt, elvisz engem onnan. Engem is elküldött néha koldulni, de én nem csináltam, inkább loptam egy üzletből, és azt vittem el neki. (MC, 33 éves)

Egy másik tapasztalat a családba való „reintegráció” sokkja, miután több évet eltöltött a kihelyezési központokban, amely magyarázatot ad arra a sajátos többletjelentésre, amelyet sok fogvatartott nő ad a családnak és szülői szerepének:

Anyám árvaházba adott engem és egyik fiútestvéreimet. Mi 15-en voltunk testvérek, az egyik meghalt, apám pedig már 20 éve meghalt. Engem beadott O.-ba, a testvéreimet BC.-be, én akkor nagyjából öt hónapos voltam. Egészen 12 éves koromig ott voltam. Jó volt. Nem tudtam mi az, lopni, vagy hogy nincs mit enni (...) Ha ott maradtam volna, most nem lennék a börtönben. Lehet, lenne egy mesterségem is. Amikor értem jöttek, én nem is ismertem meg anyámat. Azt mondtam, hogy menjen el, mert nem ismerem. Nem is tudtam, hogy van anyám; elcsalt egy babával. (VN, 35)

A gyermekkorban és kamaszkorban történő túlkapások megtapasztalása a legdurvább traumás eseményeknek számítanak, amelyekben a legtöbb interjúalany nem tudott túllépni:

A nagybátyáim, anyám testvérei vertek. Egyszer majdnem meghaltam egy ütés miatt a fejemen. Főleg az egyik bátyám, aki nemrég halt meg, mindig vert, hogy hozzak neki pénzt italra. Ott, nálunk a), mindenki szegény, a férfiak meg isznak. No, és megvert. Egyszer a cipője sarkával verte a fejemet. Én nem tudtam visszaütni, és idegességemben összevágtam magam a borotvával. Akkor vágtam meg magam az ablaküvegben, hogy szabaduljak ki, de akkor a testvéreim is jól elverték. (VN, 35)

Az a tény, hogy sok fogvatartott nőnek alacsony az iskolázottsága, a szülők döntésével is magyarázható, akik nem értékelték az iskolázottságot:

Soha nem jártam iskolába, nem engedtek a szüleim. Nem tudom miért, nem mondták. (AE, 29 éves)

Apám nem engedett iskolába, mert kellett menni árulni, de nekem tetszett az iskolában, két osztályt végeztem. Oda jártak még hozzám hasonló lányok is, jó volt... Ha jártam volna iskolába, lehet, most nem lennék itt. Lehet felvettek volna egy üzletbe, árulni. (MC, 33)

Kijártam 2-3 osztályt, amikor az árvaházban voltam, de nem igazán tudtam írni, olvasni. A börtönben elkezdtem iskolába járni, most IV-es vagyok. Azért tanulok, a gyerekeimért. (VN, 35)

AZ ANYAI SZEREP

A fogvatartott nők legnagyobb aggodalma a gyerekeihez kötődik, ehhez a témához kapcsolódnak még a házastársi viszonyról szóló beszélgetések is:

Hogy megszabaduljak a szülőktől és a balhéktól, összeálltam C-vel. Azt hittem, az életem jobb lesz vele. C. is lopott, neki 3 osztálya van. Nagyjából 5 évig éltünk együtt, apósoméknál laktunk. Aztán én börtönbe kerültem. Közben őt is lecsukták, kiengedték, megint lecsukták. Szintén zsebtolvajlásért. Amikor férjhez mentem, majdnem 17 éves voltam. Van egy közös fiunk, aki most 16 éves. A második élettársammal van még három kicsi gyerekünk. Ő vigyáz rájuk. (MC, 33)

Néhány interjúalany az elítélés előtt megpróbálta a lehető legjobb megoldást megtalálni arra, hogy biztosítva legyen, hogy a gyermekeinek jól viselik a gondját:

A templomban dolgoztam, takarítottam, és megkértem az atyát, hogy vegye magához a gyermekeimet, oda a központba. Van A.-on egy központ, ahol a gyerekek éjjel is ott maradhatnak, egyesek csak nappal jönnek, hogy megoldják a házi-jukat. A legkisebbek is ott vannak. A 13 éves kislányom egy jó családnál van, a férfi sebész. Addig marad náluk, amíg én itt vagyok. A nagyok megkeresnek, tudják, hogy le vagyok csukva, a többiek nem tudják, hol vagyok. (MM, 48)

A nyugtalanság, ami a gyerekekről jövő hírek hiányából fakad, megjelenik a legtöbb beszélgetésben; a család anyagi helyzete, a család és a börtön közötti nagy távolság olyan helyzeteket teremt, melyekben az elítélteket nem látogatják. Más esetekben, mivel sokan közülük nem tudnak sem írni, sem olvasni, nem is kapnak leveleket, kihangsúlyozza azt a szorongást és stresszt, amit az elítéltek élnek át akkor, amikor a gyermekeikről van szó:

14 évesen szültem az első gyermekemet. Az első férfitől. A második élettársamtól van három kicsi gyermekem. A férfitől, akivel most vagyok, nincs gyermekem. A gyerekek az apámnál vannak, de én tudom, hogy nem jó ott nekik, mert apám mindig iszik, és mondta valaki, hogy nincs, mit adjon nekik (nn. enivalót, ruhákat). Tudom, hogy nem jó a gyerekeknek. Kértem a tavaly, hogy küldjék a kicsiket is a kihelyezési központokba, mert a nagy már ott van. (PA, 32)

A szegénység tudomásulvétele viszi rá őket, hogy arra kérik a családtagjaikat, hogy ne látogassák, amit normálisnak tartanak az ő helyzetükben:

Visszautasítottam a látogatást, hogy nekik könnyebb legyen; abból a pénzből, amit az útra meg a csomagra költ, az anyám inkább vegyen valamit az unokáknak és a kislánynak. Még a fogdából írtam nekik, hogy ne látogassanak. (MC, 22)

Az életmód, ahogyan az elítélés előtt éltek, valamint a bűnözés megtapasztalása, több esetben az anyasággal kapcsolatos érzések erős felkavarásához vezet. Egyes interjúalanyok azért születtek több gyereket, hogy ezzel késleltessék a beidézés végrehajthatóságát:

Tíz gyereket csináltam, csakhogy ne kerüljek börtönbe. Vártam egy rendeletet. Négy gyerekem volt, amikor azt a tettet csináltam. Lopásért tartóztattak le. Az orvosi vizsgálaton mondták, hogy terhes vagyok. Szabadon engedtek, szültem, és utána a kislánnyal voltam egyéves koráig, és én, hogy tudtam, hogy idézésem van, mind csináltam a gyerekeket. Ebben az időszakban is loptam. (TC, 45)

Mások megszakították a büntetés végrehajtását, hogy szülhessenek, aztán visszatértek a börtönbe. Ezek a tapasztalatok nyomot hagynak nemcsak az anya-gyermek kapcsolatban, a gyermekek fejlődésében, hanem az újszülöttől távol levő fogvatartott nők lelki állapotában is:

Hat hónapos terhes voltam, amikor elítéltek. Elengedtek, hogy szüljek. Miu-tán szültem, csak tíz hónapig ültem a gyerekekkel, aztán magamtól visszajöttem, csak azért, hogy két hónappal hamarabb szabaduljak. Vigyázni akarok a gyerekekre; most anyámnál vannak. (VN, 35)

Á CSALÁDI ÉLETTEL KAPCSOLATOS TERVEK

Az interjúalanyok folyamatosan megfogalmazzák a családi élettel és elsősorban a gyermekeikkel kapcsolatos terveiket:

Segíteni akarom a testvéreimet, az unokaöccseimet, mert ők is segítettek a beteg kislányomon. (CM, 42)

Beszélnék arról, mi a fontos számukra:

Fontos, hogy szabad legyél, hogy a gyermekeid mellett legyél. Szeretném, hogy legyen egy családunk, és boldogan éljünk, vagyis szépen éljünk, hogy megértsük egymást. (PM, 32)

Magamhoz akarom venni a gyermekeimet és haza akarok menni. Nekem a gyermekeim számítanak a legtöbbit az életben, aztán a szülők, és csak azután jövök én. Magamnak jobb életet szeretnék, mint ami volt, hogy kint legyek (nn, szabadon), ne legyenek gondjaim, hogy jó férjem legyen. (CC, 32)

Többen vissza akarnak térni oda, ahonnan elindultak, hálásak azoknak a közeli rokonoknak, akiktől segítséget, megértést és elfogadást kaptak:

Nem akarok többet lopni. Dolgozni akarok, bárhol, akár napszámban is, a falusiakkal. Nem akarok többet börtönbe jönni. Ha meghal az anyám, az állam elveszi a gyermekeimet. (VN, 35)

KÖVETKEZTETÉSEK

Az interjúk alkalmat adtak, hogy olyan nők hallassák a hangjukat, akiknek az anyaság tapasztalatának a megélése olyan életkép része, amelyből kibontakozik, hogy a szülőkkel való kapcsolatuk sokszor a szenvedés egyik forrása, a gyerekkorukat és fiatalkorukat beárnyékolta a szegénység, problémás kötődésekkel, legtöbbször alárendelt kapcsolatokkal fémjelezve, melynek gyakori jellemzője volt az erőszakosság az apák vagy élettársak részéről, valamint gyakori volt részükről a büntetett előélet is. Ezen tapasztalatok következményévé vált a bűncselekmények elkövetése és a börtönítélet.

Beszélhetünk-e ebben a kontextusban az anyaság tapasztalatáról, mint a reziliencia egyik lehetséges forrásáról? Úgy gondoljuk, hogy igen, és ebben az értelemben két argumentummal szeretnénk szolgálni, amely az eddigi elemzésből kitűnik:

Egyrészt, a büntetés letöltésének az ideje alatt a nők többségének a legnagyobb szenvedést a gyermekeiktől való elválasztás jelenti, és a legmélyebb szorongásokat a gyermekek jóléte, gondozása és helyzete váltja ki.

Másrészt, mikor a szabadulás utáni terveikről vagy arról beszéltek, hogy mi a fontos az életükben, az interjúkból kitűnt, hogy a fogvatartott anyák szempontjából a legértékesebb dolog és a legerősebb motivációs faktor, maga a gyermek.

Ezeket a szempontokat figyelembe véve úgy gondoljuk, hogy a szabadságvesztéses büntetésre ítélt nők esetében az anyaság szerepéről, megtapasztalásáról és főként az anyai kötelek helyreállítására irányuló reflexió, a megértés fejlesztése és minőségének a javítása egyaránt a reziliencia egyik forrásává válhat mind a fogva tartás traumatikus tapasztalatának megélésében, mind pedig védekező mechanizmusokat válthat ki a visszaesés elkerülésében. Úgy gondolom, hogy a fogvatartott nőket már a fegyházba való belépéskor be kellene vonni egy a reziliens fenntartható fejlődést elősegítő programba, amelyet az anyaság szerepének az (át) értékelése köré lehetne felépíteni.

E gondolatmenetet folytatva, úgy gondoljuk, hogy egy sajátos nézőpontú „irányított reziliencia” mentén, olyan programokkal dolgozhatunk, amelyet kimondottan ennek a ’kedvezményezett’ rétegnek állítottak össze, mind az énkép változására vonatkozóan, mely által a nők tudatában lesznek rezilienciájuknak és önnön erejüknek, valamint a kockázati tényezőknek és sebezhetőségüknek, mind pedig a többi emberrel való kapcsolat hitelessé tételében, de legfőképpen az anyai kötődés megerősítésében. Így fokozatosan lehetségessé válna a fogvatartott nők élettel kapcsolatos perspektíváinak változása, az őket ért tapasztalatok, életesemények, a rájuk vonatkozó társadalmi szerepek, mindenekelőtt az anyaszerep helyes megértése, az önreflexió képességének visszaszerzése vagy elsajátítása révén.

IRODALOMJEGYZÉK
REFERENCES

1. Atkinson, R. (2006). *Povestea vieții*. Interviu, Polirom, Iași.
2. Bădescu, G. – Petre, N. – Anghel, D. (2014). *Bunăstarea copilului din mediul rural. Raport de cercetare World Vision*. Ed Risoprint, Cluj-Napoca.
3. Bălan, A. – Moțățăianu, M. – Onulescu, N. C. (2004). Tratatamentul femeilor private de libertate în penitenciarele europene. In: Stănișor, E. (ed.): *Universul carcerat*, Editura Oscar Print.
4. Convington, S. S. (2007). The relational theory of women's psychological development: implications for the criminal justice system. In Zaplin, R. (ed.): *Female offenders: critical perspectives and effective interventions* (second ed.), Jones and Bartlett Publishers, London.
5. Cruells, M. – Igarada, N. (2005). *Women Integration & Prison*, MIP Project, Aurea Editores.
6. Durnescu, I. – Lewis, S. – McNeill, F. – Raynor, P. – Vanstone, M. (2008). *Reducerea riscului de recidivă după închisoare*. Lumina Lex, București.
7. Friestad, C. – Skog, I. – Hansen, L. (2010). Gender Differences in Inmates Anticipated Desistance. In: *The European Journal of Criminology* 7 (4) 285–298.
8. Jensen, K. B. – Jankowski, W. N. (1993). *A Handbook of Qualitative Methodologies for Mass Communications Research*. Routledge, London.
9. Earle, Jenny – Nadin, Rebecca – Jacobson, Jessica (2014). Brighter futures. Working Together to Reduce Women Offending, *Prison Reform Trust*, London.
10. Ionescu, Ș. (2013). *Tratat de reziliență*. Editura Trei, București.
11. Jordan, J. V. (2005). Relational Resilience in Girls. In: Goldstein, S. – Brooks, R. (ed.): *Handbook of Resilience in Children*. Springer, New York.
12. Muntean, A. – Munteanu, A. (2009). *Violență, Traumă, Reziliență*. Polirom, Iași.
13. Poledna, S. – Sandu, M. – Berne, A. – Foca, L. – Palaghia, M. (2009). *Manual de formare profesională privind lucrul cu persoanele condamnate care urmează să se lubereze din penitenciar*. Lumina Lex, București.
14. Poledna, S. (2013). Women inmates' narrative identities and family life projects. In: Rogobete, I. – Neagoe, A. (ed.): *Contemporary issues facing families: An interdisciplinary dialogue*. Verlag für Kultur und Wissenschaft, Bonn (363–381).
15. Poledna, S. (2014). Reflecții asupra rezilienței femeilor condamnate privativ de libertate. Lucrarea în curs de publicare, prezentată la al doilea Congres Mondial consacrat Rezilienței: „De la persoană la Societate”, Timișoara.
16. Ruppert, F. (2010). *Traumă, atașament, constelații familiale. Psihoterapia traumei*. Editura Trei, București
17. Schwartz, J. – Steffensmeier, D. (2008). The Nature of Female Offending. Patterns and Explanation. In: Prince, B. – Sokoloff, N. (ed.): *The Criminal Justice System and Women*, Mc Grawhill, New York.
18. Steffensmeier, D. – Allen, E. (1995). Gender, Age and Crime. In: Shely, J. (Ed.) *Handbook of Contemporary Criminology*. Wadsworth, New York.
19. Ward, T. – Maruna, S. (2007). *Rehabilitation: beyond the risk paradigm*. Routledge, London.

20. Ward, T. – Marshall, B. (2007). Narrative Identity and Offender Rehabilitation. In: *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, vol. nr. 51, June (279–297).
21. Zaplin, R. (2008). *Female offenders: critical perspectives and effective interventions* (second ed.), Gaithersburg, MD: Aspen.

KUTATÁSI JELENTÉSEK ÉS TÖRVÉNYEK

22. Anuar Statistic 2014
23. Ministerul Muncii, Familiei și Protecției Sociale: Sărăcia în România: profil, tendințe, politici de combatere și prevenire în anul 2007
24. Raport International Centre for Prison Population, 2011
25. Raport International Centre for Prison Population, 2008: International profile of women in prison
26. The Quaker Council for European Affairs – Women in Prison, 2007 (QCEA)
27. Proiectului MIP Women Integration & Prison; An analysis of the sociolabour integration processes of women prisoners in Europe
28. Scottish Working Group on Women's Offending Raport (2012)
29. Raport al Institutul pentru Sănătatea Copilului, Departamentul pentru Sănătate Mintală și Ajutor Social, Centrul pentru Studiul și Prevenirea Abuzului și Neglijării Copilului, Grecia, coordonatorul Programului Daphne III al Comisiei Europene „Să crești un copil în închisoare” (ICH-MHSW), 2012
30. Strategia națională pentru protecția și promovarea drepturilor copilului 2014–2020
31. Legea 272/2004
32. Legea nr. 116/2002 privind prevenirea și combaterea marginalizării sociale

Szabó Béla Reziliens városok

Különböző tudományos megközelítések és elméletek, valamint politikai programok születettek arra vonatkozóan, hogy erősebbé tegyék a városokat. Ez a koncepció főként a kisebb sérülékenységet és a kihívásokkal szembeni érzékenyebb társadalmi, illetve gazdasági feltételek kialakítását jelenti. Jelen tanulmány igyekszik összefoglalni a jelenleg ismertebb fogalmakat és megközelítéseket. A bemutatott elméletek magukba foglalják az állampolgárok egyéni szintjét, az életszínvonal vagy a környezeti problémák és a gazdasági kihívások szélesebb körű megközelítését, valamint egyes stratégiákat a különböző krízishelyzetekre vonatkozóan.

A modern európai társadalmak életkörülményei jelentős változásokon mennek keresztül, melyek leginkább az utóbbi (gazdasági) krízis hatására indult be. A gazdasági bizonytalanság, a munkaerő migrációja és a társadalmi kirekesztés csak néhány olyan kihívás, amivel az egyénnek szembesülnie kell. Mindez megnövekedett önbizalomhiányhoz, csökkenő bizalomhoz és szolidaritáshoz vezet az európai lakosok körében és ugyanakkor hangsúlyozza annak fontosságát, hogy szükség van fenntarthatóbb, reziliens városok kialakítására Európa-szerte, hogy megbirkózhassanak a gazdasági és társadalmi krízisekkel. Ezért a szociális védelem és az integrációs politikák folyamatos reform alatt állnak, melynek oka a pénzügyi megszorítások és a kormányzási változások. Ennek ellenére egyes városok prosperálnak, mások meg a lakosok életkörülményeinek a romlását tapasztalják. Egy sor városmodell ismertetése után egy olyan koncepció kerül bemutatásra, amely ezeket a helyi eltéréseket próbálja megragadni, beazonosítva azokat a tényezőket, amelyekkel egy város rezilienciája növelhető.

Kulcsszavak: reziliens városok, egészséges városok, tanuló városok, kompetitív városok, Smart városok, összetartó városok, városok rezilienciájának felmérése

A reziliencia fogalma alapvetően a pozitív adaptációt, a mentális egészség megtartását vagy avisszanyerését jelenti egy negatív töltetű esemény bekövetkeztének ellenére. Jóllehet maga a fogalom először a bántalmazott gyermekekkel kapcsolatos vizsgálatokban jelent meg, a terminus nagyon gyorsan bekerült más tudományterületek fogalomkészletébe is, úgymint: pszichológia, pszichiátria, szociológia, biológia (ezen belül pedig megemlíthető a genetika, epigenetika, endokrinológia és az idegtudományok). Annak ellenére, hogy számos tudományterület használta a fogalmat, az eredeti jelentéstartalma megmaradt: általánosítva az egyén megküzdési képességeinek a vizsgálata jelentette a célt, összefüggéseket keresve az egyes tudományterületek által kiemelt tényezőkkel. Később a fogalom használata már nem feltétlenül csak az egyéni szintre vonatkozott: vizsgálták családok, csoportok, szervezetek rezilienciáját is (Hermann és mtsai 2011). Az alábbiakban következzen néhány koncepció, amelyben egy adott település (város) sikeres adaptációjának feltételeit határozzák meg.

ÖSSZETARTÓ VÁROS

A társadalmi kohézió egy olyan fogalom a városokkal kapcsolatban – de ennél nagyobb területen élő közösségek számára is – melyet széles körben megvitattak az elmúlt időszakban európai szinten. A Maastrichti Szerződés (1992) például már azt hangsúlyozza, hogy az Európai Unió általános politikai célja a gazdasági és társadalmi kohézió. Az Európa Tanács átdolgozott Társadalmi Kohéziós Stratégiája (2004) úgy határozza meg a dokumentumban megjelenő fogalmat, mint egy „a társadalomnak azon képessége, hogy jólétet biztosítson valamennyi tagja számára, minimalizálva a különbségeket és elkerülve a polarizációt. Egy összetartó társadalom egymást kölcsönösen támogató szabad egyének közösségéből áll, demokratikus eszközökkel törekedve ezekre a közös célokra” (Európai Tanács Társadalmi Kohéziós Stratégiája 2004: 3). Egy város kohéziós képessége ezek alapján két lényeges összetevőn alapszik: egyrészt az idealisztikus összetevő, mely az egyén a társadalmi közösséggel való pszichológiai azonosulására vonatkozik; másrészt egy relációs összetevő a megfigyelt kapcsolatok tekintetében (Rajulton 2006: 462).

A „SocialPolis” elnevezésű innovatív uniós projekt (www.socialpolis.eu), melynek céljai a szakirodalom áttekintése és a szakértői tapasztalatok összegzése volt, átfogalmazta a társadalmi kohézió kifejezést *egzisztenciális területekké*. Ilyen területekként azonosították a következőket: jólét, szociális szolgáltatás, piac, gazdasági fejlődés, lakhatás, szomszédság és egészség, irányítás (kormányzás), kreativitás és innováció, oktatás és képzés, sokszínűség és identitás, szomszédság fejlesztés, alulról jövő kezdeményezések, társadalmi és területi egyenlőtlenségek, mobilitás, telekommunikáció, biztonság és városi ökológia, környezetvédelem.

A kanadai szövetségi kormány Szociális Kohéziós Hálózata egy holisztikus okozati modellt dolgozott ki a társadalmi összetartásra, mely magyarázni próbálja a társadalmak kohéziós képességének a célját. A kiindulópontok az egyének (a társadalmon belül), akiknek megvan a képességük és szándékoznak is együttműködni annak érdekében, hogy teljesítsék életútjukat (Stanely 2013: 9). Mindezen túl a társadalom számos szociális javat termel (gazdasági jólét, egészség, biztonság, szociális szolgáltatás stb.) melyek elosztódnak a társadalom tagjai között. Ezt a folyamatot nyilván a társadalom- és gazdaságpolitika formálja. Ebben a modellben empirikusan beazonosítható néhány feltételezés a társadalmi összetartás hatásáról:

- Nagyobb társadalmi kohézió a viselkedési normák és intézményi szabályok szélesebb körű elfogadásához vezet
- A társadalmi tőke fontos szerepet játszik a normákon és megosztott eszközökön keresztül
- A megnövekedett társadalmi összetartozás aktívabb részvételt eredményez a civil társadalomban.
- Nagyobb társadalmi kohézió esetében nagyobb a politikai támogatása azoknak a tevékenységeknek, amelyek kollektív javakat állítanak elő (pl. egészség, oktatás, javak univerzális hozzáférhetősége, méltányosság és igazságosság).
- Nagyobb társadalmi eredményesség az egyének és a családok számára, magasabb társadalmi kohéziót eredményez (visszacsatolás).

EGÉSZSÉGES VÁROS

Már 1998-ban a WHO úgy határozta meg az „egészséges várost”, mint amely fizikai és szociális vonatkozásában folyamatosan fejleszti vagy fokozza környezetét és kibővíti azokat a közösségi forrásokat, melyek lehetővé teszik az egyének kölcsönös támogatást az élet funkcióinak az ellátásában és a maximális lehetőségeik kifejlesztésében (WHO 1998).

A WHO Európai Egészséges város hálózata (WHO-EHCN) 1990 óta létezik, melynek több mint 30 országból 90 város a tagja. Az említett hálózatban levő városok jellemzői a vertikális az építkezési szabályozásban, a hatékony település-menedzsment az erőforrások és hulladék-anyag koncentrációjának tekintetében, a sokszínűség az ökoszisztémában és a kultúrában, hatékony információs és kommunikációs rendszer főleg az innováció és az oktatás terén. Ezek a meghatározó tényezők maguk után vonják az egészséges városok néhány paraméterét: tiszta és kiváló minőségű fizikai környezet, stabil és fenntartható közrend, támogató közösség, széleskörű részvétel, szociális kapcsolatok hozzáférhetősége, nyitottság szellemi tevékenységekre, sokszínű és innovatív városgazdálkodás, megfelelő szintű közegészségügyi szolgáltatások és magas szintű egészségi állapot (De Leeuw 2011: 219).

KREATÍV VÁROS

Ebben a fogalomban a kreativitás és a tudás/tudomány, mint a városgazdálkodás versenyképességének a központi tényezői kerülnek előtérbe (Burdack–Lange 2010). Florida (2002) szerint a gazdasági sikeresség (eredményesség) leginkább a kreatív társadalmi osztály jelenlététől függ. Ennek az osztálynak a tagjai olyan személyek, akik megfelelő ismeretcsomaggal rendelkeznek a tudományos, mérnöki, építészeti, művészeti, zenei, szórakoztatóipari és oktatásbeli területeken. Az ő gazdasági szerepük az, hogy új ötleteket, új technológiát, új tartalmat „gyártsanak”. Mellettük ugyanakkor szükség van pénzügyi és üzleti területen, valamint jogi egészségügyi és ezekkel kapcsolatos területeken tevékenykedő kreatív szakemberekre is (Florida 2002: 8).

A kreatív osztály kialakításához a tolerancia, a tehetség és a technológia előfeltételként jelentkezik. Ez határozza meg, hogy egy adott város vagy régió képes lesz-e sikeresen berendezkedni vagy sem. A kreatív közigazgatási területek (pl. reklám, marketing, divattervezés) nagyon dinamikusak, magasan képzett alkalmazottakkal és transznacionális szinten működnek. Éppen ezért a regionális versenyképesség kialakításában létük alapvető fontosságú (Burdack – Lange 2010: 59).

TANULÓ VÁROS

A tanuló város/régió olyan entitás, „mely felismeri és megérti a tanulás kulcsszerepét az alapvető jólét, a szociális stabilitás és az önmegvalósítás kifejlesztésében. Véges erőforrásait kreatívan és érzékkel mozgósítja úgy, hogy kifejlessze a teljes emberi lehetőségeket minden polgárában, hogy azok megértsék és megfelelően, pozitívan reagáljanak a változásokra” (Longworth 2006: 21).

Longworth (1999) szerint a tanuló város oktatást és képzést nyújt, valamint participatív, kulturális és gazdasági környezetet a tanulási lehetőségek biztosításán, indoklásán és aktív támogatásán keresztül azért, hogy fejlessze valamennyi polgárának a lehetőségeit (Longworth 1999: 112). Az erőforrások mozgósítása, a személyes növekedés és a társadalmi összetartás valamint a gazdasági eredményesség támogatásának érdekében minden szektorban ugyanúgy az elgondolás része (Longworth 1999: 199).

VERSENYKÉPES VÁROS

Egy város vagy régió versenyképessége arra a helyi gazdasági és közösségi képességre vonatkozik, melyen keresztül növekvő életszínvonalat nyújt lakosainak (Malecki 2002: 930). Kresl (1995) a versenyképes városok meghatározóit stratégiai és gazdasági szempont szerint csoportosította. A gazdasági tényezőkhöz olyan elemek tartoznak, mint a termelés, infrastruktúra elhelyezkedése, gazdasági struktúra és városi kényelem. A másik szempont összetevői a területi igazgatás hatékonysága, város-stratégia, a köz- és magánszektor együttműködése és az intézményi rugalmasság. Ezen túlmenően a kulturális tevékenységek és a kényelem a versenyképes városok alapvető részeként értelmezhetők (Dziembowska-Kowalska-Funck 1999: 1394).

REZILIENS VÁROS

Pickett megfogalmazásában a reziliencia fogalma tulajdonképpen egy metaforája annak a képességnek, hogy egy rendszer alkalmazkodni tudjon változó körülmények között (Pickett és *mtsai*. 2004: 381). Birkmann (2008) és Greiving–Fleischhauer (2009) szerint a reziliencia egy olyan tudományos fogalom, melynek egyértelmű hangsúlya a klímaváltozáson és a katasztrófa-helyzetek kezelésén van. Mindazonáltal a reziliencia más területekkel is kapcsolatba hozható: gazdasági (pl. pénzügyi krízis), szociális (pl. társadalmi problémák, munkahelyek elérhetősége, biztonság), technológiai (pl. üzemi balesetek), politikai (pl. terrorizmus, háborús konfliktusok, kormányváltás) (Müller 2010: 4).

A közösségek rezilienciájával kapcsolatosan ezek a meghatározások néhány sor akcióhoz vezetnek. A kollektív reziliencia érdekében a közösségeknek csökkenteniük kell a kockázatokat és az erőforrásbeli különbségek mérséklésre bátorítani a helyi lakosokat, szervezeti kapcsolathálót létrehozni, növelni és védeni a szociális támogatásokat és tervezni azt, amire nincs terv. Mindez rugalmasságot, döntéshozó készséget és megbízható információforrást követel, melyek az ismeretlen helyzetekben is működnek (Norris és *mtsai*. 2008: 127). Bristow (2010) számára a reziliencia stratégiák legalább négy szempontot kell, figyelembe vegyenek:

- Sokszínűség: többféle termelő és energiaforrás, helyi ellátási láncok kiépítése, hangsúly az etikus és fenntartható termelésen és fogyasztáson.
- Eloszlás: helyi tulajdon, helyi körülményekhez igazított vállalkozások, magasabb arányú kisvállalkozások.

- **Kölcsönösség:** kulturális emancipáció, politikai és szociális megerősödés (empowerment), civil szféra, meghatározó értékek a gondoskodás területén, együttműködés és közreműködés.
- **Modularitás:** nemzetközi és régió belüli hálózatépítés az információ megosztásának érdekében; a regionális szintű irányítás, mint a helyi kezdeményezések központja.

Az összetartó város és az egészséges város fogalmai az egyéni perspektívát hangsúlyozzák még akkor is, ha az egészséges város inkább a lakosok létfeltételei köré épül. Az összetartó város az értékeket, normákat valamint azonosulást és kohéziót hangsúlyozza. Külön figyelembe részesül ugyanennél az elméletnél a helyi lakosság társadalmi kirekesztésének és marginalizációjának problémája is. Az egészséges város fogalomköre rávilágít a város környezetének a körülményeire tág értelmezésben, hangsúlyozva a fizikai környezet fontosságát, de ugyanakkor a megélhetési és demokratikus feltételeket is. A gazdasági szektor jelentősége az egyén szemszögéből kerül elemzésre. A versenyképes város, a kreatív város és a tanuló város fogalma ugyanúgy fontosnak tartja a gazdasági tényezőt, egy sor más összetevő mellett. Talán az egyik legérdekesebb része ezeknek a koncepcióknak a versenyképes város stratégiai meghatározói: a városoknak szükségük van települési stratégiára, a köz- és a magán szféra együttműködésére a versenyképességük érdekében. A reziliens város emellett a krízishelyzetekre kidolgozott stratégiák fontosságára is felhívja a figyelmet.

Egy olyan városnak, amelyben mindezek a nézőpontok integrálva vannak, kezdeményezőknek, stratégiának kell lennie nemcsak az lakosok szintjén, hanem a gazdasági, szociális, kulturális és oktatási területeken is.

EGY LEHETSÉGES MODELL A VÁROS-REZILIENCIA FEJLESZTÉSÉRE

Az alábbiakban egy olyan projekt célkitűzései kerülnek bemutatásra, amely igyekszik ötvözni a fenti modelleket, lehetőséget adva egy adott városnak, hogy egy standardizált mérőeszköz segítségével (SOLID©ITY-INDEX) meg tudja határozni azokat a területeit, ahol akciótervek kidolgozására van szükség a reziliencia-képesség növelése érdekében. Ennek a projektnek a keretében számos európai intézmény és város(vezetés) állt össze, hogy kidolgozzák a program egyes mozzanatait és lépéseit, mely jelenleg az Európai Bizottság Horizont 2020 elnevezésű kutatási és innovációs keretprogram elbírálása alatt van. A kilenc pályázó partner között ott van a Babeş-Bolyai Tudományegyetem Magyar Szociológia és Szociális Munka Intézete is, ezen kívül öt további társult partner és tíz városvezetés (melyek között megemlíthető Sepsiszentgyörgy is) biztosítják a megfelelő tudományos és szakmai háttérrel. A projekt mozaikszava SOLID©ITY, amely a „Towards a SOLidary, Innovative, Dynamic and Cohesive CITY” jelmondatot szimbolizálja.

A SOLID©ITY 10 jelentősebb sajátos célkitűzést fogalmaz meg, ezek a következők:

1. A lakosság megítélésének a beazonosítása a szolidaritással és életkörülményekkel kapcsolatosan, valamint a SOLID©ITY-INDEX kifejlesztése.

A fent említett vélemények kiértékelése mikro-szinten egy kérdőív kifejlesztésének a segítségével fog történni a konzorcium szintjén az európai és nemzetközi módszertan alapján (pl. European Quality of Life Survey, European Working Condition Survey, World Value Survey and International Social Survey Program). A kérdőív kérdezőbiztosok segítségével, reprezentatív mintaválasztás módszerével, személyes felkeresés által gyűjt adatokat. A továbbiakban a feldolgozott eredmények alapján elkészül a SOLID©ITY-INDEX.

2. Városi, municípiumi adatok gyűjtése és elemzése

A jelenlegi helyi állapotok feltérképezésére az adott európai városokban statisztikai adatgyűjtés és elemzés zajlik, majd a gazdasággal, infrastruktúrával, kultúrával és a közösséggel kapcsolatos dimenziók mentén. Ahol van rá lehetőség és alkalmazható, a kutatócsoport nyilván a városvezetés rendelkezésére álló adatokból indul majd ki.

3. Összevetni a helyi adatokat a SOLID©ITY-INDEX eredményeivel, lehetséges fedések, összefüggések (korrelációk) felderítése érdekében.

A második pontban meghatározott célkitűzések alapján a munkacsoport elemzi a lehetséges összefüggéseket a lakosok véleményeit, percepcióit (első célkitűzés) és a helyi feltételeket a városban (a már említett dimenziók mentén).

4. Beazonosítani és elemezni a releváns politikai stratégiákat melyeken keresztül serkenthető a szolidaritás, elkerülhető, kezelhető vagy leküzdhető a krízisek társadalmi hatásai és következményei.

Ez a negyedik célkitűzése a vizsgálatnak azt kívánja elérni, hogy a négy dimenzió mentén (gazdaság, társadalom, szociális helyzet, kultúra és szociális infrastruktúra) értékelje a helyi politikai stratégiákat (elkülönítve őket az általánosabb, országos szintű politikáktól). Ennek alapján lehetőségessé válik egy részletes és összetett rálátást nyerni bizonyos politikai stratégiák kidolgozására és alkalmazására, de azok hatásaira is. Mindezek nyilván minőségi elemzést követelnek meg.

5. Elemezni, értékelni a politikai stratégiákat a helyi statisztikai adatok kontextusában, valamint összevetni ezeket a SOLID©ITY-INDEX-el.

A helyi politikai stratégiák megformálásának folyamata, alkalmazása és nyomon követése az első három célkitűzésben megfogalmazottak kontextusában kerül értelmezésre. Így megfelelő módon kideríthető, hogy milyen elképzelések léteznek és, melyek azok ezek közül, amelyek működnek.

6. A jelenlegi társadalmi befektetések hasznosságának a felmérése és felbecsülése által jó gyakorlat-példákat azonosítani és körülhatárolni; jelezni azokat a nyomvonalakat, melyeken keresztül ésszerű és fenntartható az állami és/vagy magánszféra szociális kiadása. A helyi politikai stratégiáknak fontos hatása van egy város szociális befektetéseire valamint a polgárainak a szolidaritásában. Elemzés alá kerülnek a különböző csoportok számára szánt szociális beruházások és azok eredményei. Ezáltal a SOLID©ITY hozzájárul az Európai Bizottság tudásalapjához a helyi szintű szociális beruházások hatékonyságára vonatkozóan.

7. Párbeszédet teremteni és kezdeményezni azokkal a politikai érdekeltekkel és gyakorlókkal, azzal a témával kapcsolatban, hogy miként fejleszthetőek a szociális szolgáltatások nyújtása előreláthatatlan városi dinamikai helyzetben és folyamatban lévő gazdasági krízisben. A SOLID©ITY keretén belül végzett kutatások hozzájárulnak ahhoz, hogy megerősítsék és fejlesszék a városok rezilienciáját, valamint a krízishelyzetek kezelésének képeségét. Az akadémiai kutatás eredményeinek politikai és adminisztratív téren való kamatoztatása az adott területeken tevékenykedő szakemberek bevonásával, párbeszéddel biztosítható. Mivel a szociális szolgáltatások szolgáltatói kiemelkedő szerepet játszanak a lakosok jólétének és a város szolidaritásának a biztosításában, kulcsfontosságú elősegíteni azon szerepüket, melyen keresztül erősítik a városi rezilienciát és stabilitást.

8. Jobban megérteni az önkormányzati és városi szociális dinamikát, a megküzdést, az adaptációt és az enyhítést célzó stratégiákat krízishelyzetekben.

Az empirikus kutatások (lakosok kérdőíves felmérése és önkormányzati statisztikai adatok gyűjtése) rávilágítanak a szociális dinamikára és azok összefüggéseire a helyi politikai stratégiákkal. Így felderíthetőek a sikeres stratégiák (különösen a lakosok szempontjából), valamint azok a tényezők, amelyek ezeket befolyásolják.

9. Nagyobb érzékenység és tudatosság biztosítása a felkészültség és a reziliencia biztosítása érdekében a jóléti hatóságok és szervezetek számára. Az eredmények terjesztési folyamatának részeként kifejleszthető egy SOLID©ITY STRESS TEST. Ez az eszköz fokozza a városok felkészültségét a krízishelyzetekre, mivel egy átlátható képet nyújt különböző kulcsterületek potenciális vészhelyzeteiről. Növeli a krízishelyzetre való felkészültséget, mivel a SOLID©ITY STRESS TEST több lehetséges forgatókönyvet lefed, amellyel a városok felmérhetik a vészhelyzeteket. A SOLID©ITY ugyanakkor megfelelő politika stratégiákat is nyújt, így az önkormányzatoknak lehetőségük van fokozni a rugalmasságukat (rezilienciájukat).

10. A politikai döntéshozatal támogatásának a kifejlesztése, valamint képzési eszközök kidolgozása, melyekkel lehetővé válik az önkormányzati érintettek számára, hogy kritikusan önértékeljék a városuk felkészültségét és rugalmasságát a gazdasági krízis társadalmi következményeivel és hatásaival szemben. A SOLID©ITY projekt keretén belül képzési eszközöket kíván kifejleszteni, amelyekkel növelhető a felkészültség, tudatosság és a kríziskezelési készség. A stressz-teszt eszköz (9. célkitűzés) önértékelési céllal is hasznosítható az önkormányzatok számára, mellyel beazonosíthatóak a problémák. A képzési eszközök ekkor arra használhatóak, hogy erősítsék a politikai stratégiákat ezeken a területeken.

A különböző városokkal kapcsolatos felfogások alapján a SOLID©ITY projekt egy sajátos modellt fejleszt ki: a szolidáris, innovatív, dinamikus és összetartó várost. Ebben a felfogásban az európai városok a nemzeti politikai, törvények, kultúra és gazdasági keretek hatása alatt állnak és azoktól függenek. De annak ellenére, hogy ezek a keretek mély hatást gyakorolnak egy adott helyi területre, egy város képes olyan helyi körülményeket létrehozni és befolyásolni, mely növeli a szolidaritást, innovációt, összetartást – ezáltal fejleszti saját rezilienciáját és a krízishelyzetek kezelésének képességét.

Az összehasonlító kutatási projekt ezért azt a célt szolgálja, hogy lehetővé váljon a szociális védelem és integrációs politikák innovatív és stratégiai megközelítésének az azonosítása és elemzése helyi szinten. Ezen túlmenően rálátás nyílik arra, hogy a politikai, a társadalmi és igazgatói szerepkörök miként oszlanak meg az állami, magán és tercier szektor között. Értékelhetővé válnak a társadalmi eredmények, a társadalmi megtérülés és hatékonyság az önkormányzatok és a helyi civil társadalom általi befektetésekkel, valamint beavatkozásokkal kapcsolatban.

Mint egy végső eredményként, a kutatás javaslatokat fogalmaz meg azzal kapcsolatban, hogy miként osztható szét a rendelkezésre álló erőforrás a legjobb eredmények elérésének érdekében. Ez segítheti majd a helyi vezetést abban, hogy megfelelő programokat dolgozzanak ki, amelyekkel fejlesztik a lakosság rezilienciáját a külső sokk-hatással szemben, valamint erősítik a szolidaritás érzését közöttük.

A SOLID©ITY koncepciója két fontos alapfeltételezésből indul ki. Az első szerint egy város azon képessége, hogy megfelelően kezelni tudja a krízishelyzetet, nagymértékben függ a helyi életkörülményektől és a lakosság közötti szolidaritás mértékétől. Ezt a képességet mérné az előbbiekben említett index, melynek alapját a helyi lakosok nézőpontja adja az említett témákkal kapcsolatban (életkörülmények, szolidaritás). A mási alapfeltételezés, hogy a helyi feltételek befolyásolhatóak az önkormányzatok által bizonyos politikai stratégiákon keresztül. Éppen ezért a kutatási projekt feltérképezi és elemzi a helyi adottságokat, feltételeket és stratégiákat. Az elemzett szempontok négy csoportba sorolhatóak, ezek mentén több indikátor által nyerhető egy jól átlátható kép egy adott településről. Az alábbi táblázat ezeket a mutatókat sorolja fel.

1. tábla. *Elemzési szempontok a települések rezilienciájának felmérésére*

Gazdasági dimenzió	Releváns mutatók
Gazdasági fejlődés	Helyi GDP/fő Utóbbi öt év átlagos növekedési üteme Tőkebefektetés/munkahelyek száma Induló vállalkozások száma
Szegénység	Szegénységi arány Jövedelemkülönbségek tartománya (Gini) Átlagos jövedelem az alsó decilisben Különböző juttatásokban részesülők aránya
Munkaerőpiac	Munkanélküliségi ráta Foglalkoztatási ráta Alacsony bérű szektor mérete A szekunder és a tercier szektor kapcsolata
Társadalmi befektetés	Átlagos költségek várandós nők esetében Átlagos költségek minden 3 év alatti gyerek esetében Átlagos költségek minden oktatási intézményben levő gyermek esetében Átlagos költségek a 65 év fölötti személyek esetében

A szociális infrastruktúra dimenziója	Releváns mutatók
Lakásügy	Sürgősségi menhelyek száma 1000 lakosra Családon belüli erőszak áldozatai számára fenntartott menhelyek 1000 lakosra Szociális lakásokban lakók aránya A lakbérek átlaga és skálája
Biztonság	Bűnözési ráta Rendőrségi állomány aránya a lakossághoz viszonyítva Droggal kapcsolatos jogsértések száma 1000 lakosra Bántalmazások száma 1000 lakosra
Általános közszolgáltatások	Hulladékkezelés költsége háztartásonként Elektromos áram (kWh) ára Víz ára (per liter) Telefonhívás átlagos percköltsége
Szociális szolgáltatások	Hosszú távú ellátásra (65 év felettiek) kialakított helyek száma a lakossághoz viszonyítva Egészségügyi alkalmazottak száma 1000 lakosra Önkéntesek aránya a szociális szolgáltatásokban Foglalkoztatói nyugdíjrendszerrel rendelkező vállalkozások száma
Társadalmi dimenzió	Releváns mutatók
Demográfia	Külföldi népesség aránya Etnikai kisebbségek aránya 14 év alattiak aránya a 14–65 évesekhez viszonyítva 65 év fölöttiek aránya a 14–65 évesekhez viszonyítva
Nemi egyenlőség	Aktív női munkaerő aránya Nemek közti fizetéskülönbségek aránya Női szegénységi ráta Családon belüli erőszak női áldozatainak aránya
Generációs igazságosság	Bruttó adósság, mint GDP arány (helyi) 14 év alattiak szegénységi rátája Nyugdíjkorhatár fölöttiek szegénységi rátája Függőségi ráta (15–60 évesek aránya a 15 év alattiak és 65 év fölöttiekhez képest)
Civil társadalom	Párttagok aránya 1000 lakosra Helyi pénzbeli támogatások a civil szervezeteknek Önsegítő csoportok száma – alulról induló kezdeményezések
Kulturális dimenzió	Releváns mutatók
Oktatás	Beiratkozási arány az óvodai és az iskolai alsó tagozat szintjén Átlagos költségek minden iskolásra Beiratkozási arány az egész életen át tartó tanulás kurzusaira Egyetemet végzettek aránya

Identitás és sokszínűség	Azon háztartások aránya, ahol nincs szélessávú kapcsolati lehetőség Hagyományörző fesztiválok, események száma Rasszista, xenofób háttérű bántalmazások száma Migrációs háttérű tanácsstagok aránya a helyi vezetésben
Szabadidő	Nyilvános uszodák száma 1000 lakosra Ülőhelyek száma moziban 1000 lakosra Ülőhelyek száma színházban 1000 lakosra Helyi támogatások értéke sportkluboknak
Kreativitás és művészet	Múzeumok száma 1000 lakosra Helyi támogatások értéke kulturális szervezeteknek Színházak/operaházak száma 1000 lakosra Gyakorlótermek száma zeneművészek számára

A SOLID©ITY projekt egy kapcsolatot szeretne létrehozni a fent említett perspektívák között. A cél az, hogy meghatározható legyen a városok cselekvési tere, valamint értékelni lehessen a stratégiákat. A SOLID©ITY továbbmegy a városok számára előírt egyes kiindulópontokon és bizonyos stratégiák ismertetésén és megpróbál egy értékelési standardot kifejleszteni a települések stratégiai számára.

IRODALOMJEGYZÉK REFERENCES

1. Birkmann, Jörn (2008). Globaler Umweltwandel, Naturgefahren, Vulnerabilität und Katastrophen-Resilienz. Notwendigkeit der Perspektiverweiterung in der Raumplanung. In: *Raumforschung und Raumordnung*, 66(1), 5–22.
2. Bristow, Gillian (2010). Resilient regions: re-'place'ing regional competitiveness. In: *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, 3(1), 153–167.
3. Burdack, Joachim – Lange, Bastian (2011). Accommodating creative knowledge workers? Empirical evidence from metropolis in Central and Eastern Europe. In: Müller, B. (ed.): *German Annual of Spatial Research and Policy 2010. Urban Regional Resilience: How Do Cities and Regions Deal with Change*. Springer, Berlin. 59–68.
4. De Leeuw, Evelyne (2011). Do Healthy Cities Work? A Logic of Method for Assessing Impact and Out-come of Healthy Cities. In: *Journal of Urban Health. Bulletin of the New York Academy of Medicine*, 89(2), 217–231.
5. Dziembowska-Kowalska, J. – Funck, R. (1999). Cultural Activities: Source of Competitiveness and Prosperity in Urban Regions. In: *Urban Studies*, 36(8), 1381– 398.
6. EUROPEAN COMMITTEE FOR SOCIAL COHESION (CDCS) (2004). A new Strategy for Social Cohesion – Revised strategy for Social Cohesion http://www.coe.int/t/dg3/socialpolicies/socialcohesiondev/source/RevisedStrategy_en.pdf
7. Florida, R. (2002). *The Rise of the Creative Class: And how it's Transforming Work, Leisure, Community and Everyday Life*. Basic Books, New York.

8. Greiving, St. – Fleischhauer, M. (2009). *Klimawandelgerechte Stadtentwicklung. Rolle der be-stehendenstädtebaulichen Leitbilder und Instrumente.*
9. Hermann, Helen – Stewart, Donna E. – Diaz-Granados, Natalia – Berger, Elena L. (2011). What is resilience? *Canadian Journal of Psychiatry*; May 2011; 56, 5
10. Kresl, P. K. (1995). The determinants of urban competitiveness: a survey. In: Kresl, P. K. – Gappert, G. (ed.): *North American Cities and the Global Economy: Challenges and Opportunities.* Thousand Oaks: Sage (44), 45–68.
11. Longworth, N. (1999). *Making Lifelong Learning Work: Learning Cities for a Learning Century.* Sterling / VA: Stylus Publishing.
12. Longworth, N. (2006). *Learning Cities, Learning Regions, Learning Communities: Lifelong Learning and Local Government.* Taylor and Francis, London.
13. Malecki, E. (2002). Hard and Soft Networks for Urban Competitiveness. In: *Urban Studies*, 39(5–6), pp. 929–945.
14. Müller, B. (2010). German Annual of Spatial Research and Policy 2010. *Urban Regional Resilience: How Do Cities and Regions Deal with Change?* Springer, Berlin.
15. Norris, F. H. – Stevens, S. P. – Pfefferbaum, B. – Wyche, K. F. – Pfefferbaum, R. L. (2008). Community Resilience as a Metaphor, Theory, Set of Capacities, and Strategy for Disaster Readiness. In: *American Journal of Community Psychology*, 41(1–2), 127–150.
16. Pickett, S. T. A. – Cadenasso, M. L. – Grove, J. M. (2004). Resilient cities: meaning, models, and metaphor for integrating the ecological, socio-economic, and planning realms. In: *Landscape and Urban Planning*, 69(4), 369–384.
17. Rajulton, F. – Ravanera, Z. R. – Beaujot, R. (2007). Measuring Social Cohesion: An Experiment Using the Canadian National Survey of Giving, Volunteering, and Participating. In: *Social Indicators Research*, 80, 461–492.

ET ————— 2

MEZŐNY

Albert-Lőrincz Enikő – Albert-Lőrincz Csanád Szimbólumokba és narratívákba rejtett közösségi rezilienciajegyek – segítők percepciójában

Egy többlépcsős kutatás egyik láncszemének ismertetésére vállalkozik a tanulmány. Első részében a közösségi rezilienciára és a közösségi megelőzésre tesszük a hangsúlyt. Terjedelemben is hangsúlyos ez a rész, mivel a vonatkozó ismeretek összefoglaló bemutatása, a közösségi megelőzés és a reziliencia összekapcsolása kutatási adataink konceptualizálásának eredménye. A bemutatásra kerülő vizsgálat az elméleti rész alátámasztására szolgál, és az általunk vizsgált közösségek reziliencia jegyeinek sajátosságaira vonatkozik.

Kutatásunk több célt követ: adatokat gyűjteni a fiatalok és a helyi közösségek viszonyáról, felszínre hozni az erőforrásokat, valamint – az adatgyűjtés során – ráirányítani a figyelmet a közösségben rejlő értékekre.

A közösség feledésbe merült, tudatalattiba vagy tudatelőttibe süllyedt kompetencia-értékű kognitív és affektív tartalommal egyaránt rendelkező üzeneteinek tudatos szintre emelését narratíva, illetve szimbólumelemzéssel végeztük. Száz erdélyi, huszoneves segítőszakembertől és segítőszakmát tanuló egyetemistától gyűjtött közösségi narratíva és a közösségre vonatkozó jelkép elemzésének segítségével szeretnénk felmutatni azokat a rezilienciajegyeket, amelyek az elemzett közösségi narratívákban és a közösséget jelképező metaforákban (szimbólumokban) fellelhetők. Ezeknek tudatosítása egyrészt a segítőknek lehet belső erőforrás, másrészt útmutatás a közösségen keresztüli megelőzés szempontjából, mert olyan viszonyulásokra és eszköztárra mutat rá, amelyek valamikor a kihívásokkal való szembe-sülést segítették.

Kulcsszavak: közösség képi megragadása, közösségi narratívák, szimbólumelemzés, közösségi reziliencia

A közösségi reziliencia tanulmányozásának fontosságára a közösség-alapú prevenció kapcsán áterelődött a figyelmünk. Ahhoz, hogy csökkenthessük a kockázatokat a serdülők életében és, hogy fejlesszük ellenálló képességüket, arra a szocio-kulturális rendszerre is hatást kell gyakorolni, amelyben élnek. Ennek jegyében a család, mint elsődleges közvetítő közeg után a közösséget vettük górcső alá. Azt kezdtük vizsgálni, hogy mit jelent a mai, huszonegyedik századi serdülő számára a közösség, hogyan lehet a közösség alakító-formáló hatásainak – nevelő-befolyásoló, érték átadó, társas igényt kielégítő, fizikai és lelki biztonságot nyújtó, együttműködést elősegítő, kontrollt gyakorló – haszonélvezőjévé tenni őket. Ezzel párhuzamosan megvizsgáltuk a fiatal segítőszakemberek közösséghez való viszonyát is, mivel ők azok, akik kivitelezik a közösség-alapú megelőzést. Az is kérdéses volt, hogy hogyan segíthetjük ma a közösségeket, hogy – a hagyományos értelemben – ismét működőképeseek legyenek. Első lépésként azzal próbálkoztunk, hogy erősítsük a közösségek önismeretét, ráirányítsuk tagjainak figyelmét a közösségükben rejlő értékekre, felszínre hozzuk az erőforrásokat.

Kutatásunk fent vázolt céljának eléréséhez, fő módszerként a közösségi narratívák elemzését és egy projektív eljárást – a közösség szimbólumon keresztüli (képi) megragadását – választottuk. A közösség feledésbe merült, tudatalattiba vagy tudatelőttibe süllyedt kompetencia-értékű

kognitív és affektív tartalommal egyaránt rendelkező, irányadó üzeneteinek tudatos szintre emelését narratíva illetve szimbólumelemzéssel végeztük. A megkérdezettektől (serdülők és fiatalok) olyan közösségi narratívákat kértünk, amelyek arról szólnak, hogy az idők folyamán az illető helyi közösség milyen nagy veszedelmeket élt át és, hogy ezekben az esetekben hogyan történt a továbblépés. Kértük, hogy arra is térjenek ki, hogy mit hallottak helyi közösségükben illetve saját családjukban arról, hogy hogyan lehet túlélni az élet nagy tragédiáit, hogyan lehet fennmaradni.

Munkánk következő részében, a prevenció során fogjuk hasznosítani a szimbólumokból, és narratívákból nyert erőforrás értékű üzeneteket. Ezek tudatosítása abban segítheti őket, hogy a felgyorsult világhoz könnyebben és harmonikusabban tudjanak alkalmazkodni, mivel fogódzókat (érték, norma, modell) és eszközöket (kompetenciák, készségek, ismeretek) nyújtanak számukra.

A fent leírt feltáró munkát a serdülők érdekében végezzük. Ők képezik a tulajdonképpeni prevenció célcsoportját, de ebben a tanulmányban a képzésben lévő és a frissen végzett (max. 3 év) segítőkzemberek kerülnek a figyelem előterébe, abból a meggondolásból, hogy a közösségi értékek tudatosítását velük kell megkezdeni, hogy munkájuk során hasznosíthassák az így nyert tudást. Rájuk vonatkoznak a bemutatásra kerülő adatok.

A prevenció szempontjából nagyon fontosnak tartjuk, hogy közösségen keresztüli megelőzést csak az a segítő végezzen, aki élményszinten ismeri a közösség erejét, megtapasztalta és fontosnak tartja, mert csakis a hiteles üzenet érhet célba. Ebből a meggondolásból kezdtük el megvizsgálni a segítők közösséghez való viszonyát.

A közösségben rejlő erőforrásoknak a tudatos szintre emelésére azért van szükség, hogy a közösségen keresztüli prevenció szolgálatába állíthassuk, elősegítve a generációk közötti kommunikációt és értékátadást. Az érdekelt, hogy a fiatalok érzékelik-e a közösség életképességét, rezilienciáját. Olyan reziliencia elemeket akartunk feltárni, amelyek egy-egy közösségben biztosíthatják a fenntartó fejlődést és elősegítik a pozitív egészségmagatartást, a belső rugalmasságot, a megújuló képességet, a megküzdést, a helytállás és helyreállás képességét, a tehertételekkel szembeni ellenállóképességet.

A KÖZÖSSÉGI REZILIENCIA ÉS A MEGELŐZÉS ÖSSZEKAPCSOLÁSÁNAK LEHETŐSÉGE

A közösségi reziliencia értelmezése

Ma, a változások korában egyre fontosabbnak tűnik az egyének, a családok és a közösségek belső stabilitásának megtartása. Egyre nagyobb szükség mutatkozik az említett rendszerek teljesítő- és teherbíró képességének vizsgálatára és ezek fejlődésének elősegítésére. A lelki egészsége szempontjából meghatározó jelentősége van annak, hogy fennmaradjon a közösségek kohéziója, hogy tagjai megtarthassák önazonosságukat, működő- és fejlődőképesek legyenek. Ezek a jellemzők a reziliencia fogalmához kapcsolhatók.

A rezilienciát az utóbbi években egyre tágabb értelemben használják és egyre több olyan területtel hozzák összefüggésbe, ahol a lényeg az önazonosság megtartása, a működőképesség megőrzése és a folyamatos fejlődés.

Eredetileg szélsőségesen rossz helyzetek áldozatainak megbirkózó, öngyógyító képességet jelentett (Cyrulnick 1993), de ma már a fejlődéssel járó bármely akadály továbblépése, a megújulás lehetősége a meghatározó. 1984-ben még Masten és szerzőtársai (Garmezy, Masten, Tellegen 1984) a rezilienciát a gyermek stresszel való megküzdési képességeként említik, de 1994-ben már maga Masten is felülvizsgálja korábbi álláspontját és a rezilienciát úgy határozza meg, mint olyan általános mintát, vagy sémát, amely sikeres adaptációt eredményez. 1985-ben Rutter azt teszi hozzá az értelmezéshez, hogy a reziliencia a stresszel való szembesegülés, és lehetővé teszi az önbizalom és a társadalmi kompetencia növekedését. 1994-ben maga Gordon (1995) a reziliencia kapcsán a kompetencia növekedésre, és az erőforrások – biológiai, pszichológiai és környezeti – mozgósítására teszi a hangsúlyt. Gordon, Longo, Trickett (1999) szerint a reziliencia legszélesebb értelemben gyűjtőnév, melybe erőforrások, problémakezelő eszközök, tulajdonságok is beletartoznak, az életen segíti át az embert. Wiks 2007-ben a rezilienciát a mentálhigiénével, az önmagunkról való gondoskodás képességével hozza összefüggésbe.

A fogalom köre folyamatosan tágult, olyan meghatározó jegyekkel bővülve, amelyek alkalmassá tették az egyéntől a társadalom felé való tágítását. „Általános értelemben rugalmas ellenállási képesség, azaz valamely rendszernek – legyen az egy egyén, egy szervezet, egy ökoszisztéma vagy éppen egy anyagfajta – azon reaktív képessége, hogy erőteljes, meg-megújuló, vagy akár sokszerű külső hatásokhoz sikeresen adaptálódik” (Békés 2002: 218.).

Humans (idézi Kruse és Schmitt, 2012) a társadalom és a jövő szempontjából elemzi a rezilienciát és központi elemként a felelősséget emeli ki: felelősség önmagunk gondozásáért; felelősség a közösségért, a kapcsolatokért, a szolidaritásért; felelősség a jövőért, beleértve a környezetet, az ökoszisztéma iránti felelősséget is.

A gyors változásokkal, a váratlan tehertételekkel, a kiszámíthatatlansággal való hatékony megküzdés annyira fontossá vált, hogy az EU Fejlesztési Bizottsága kidolgozta és közzétette a fejlődő országbeli reziliencia- és katasztrófakockázat-csökkentési politikájáról (2009–2014) szóló jelentéstervezetet (www.europarl.europa.eu/.../2009_2014/.../944075hu), melyben arra vonatkozóan vannak útmutatások, hogy hogyan lehet segíteni a magatartásbeli változásokra és a katasztrófára való felkészülést kultúrájának kialakítását.

Tanulmányunkban a reziliencia ökológiai szemléletű megközelítését használjuk, miszerint olyan viszonyfogalom, amelyben a környezeti tényezők együttesen váltja ki az adaptív reakciót és határozza meg a reziliencia eredményességét (Vanistendael, Lecomte 2000). Azt gondoljuk, hogy a közösség rezilienciájáért mind a belső tényezők (közösség struktúrája, kohéziója, kulturális hagyományai, szokásai, működésbeli sajátosságai stb.), mind pedig a külső tényezők (közösség és társadalom viszonya, történelmi idő, gazdasági-politikai jellemzők stb.) felelősek.

A közösség-alapú megelőzés és a reziliencia találkozási pontjai

A közösség-alapú megelőzés arra a tényre épít, hogy a közösségen keresztül az egyénre olyan erők képesek hatni, amelyek az egészséges életvitelt eredményezik. Ezek az erők a reziliencia faktorok. Ebben a gondolatmenetben a megelőzés nem más, mint a reziliencia erősítése mind közösségi, mind egyéni szinten.

A közösség meghatározói közül jelen kutatásunk számára az fontos, hogy a közösség társas viszonyok által meghatározott létter, amely a hely fogalmához kötődik. Jellemzi: a valahova tartozás és térbeli közelség, a közös hagyomány és értékrendszer, a közös társadalmi szervezetek

és kölcsönös adminisztratív-politikai viszonyok, kölcsönhatás és közös érdekek, közös cselekvés: életmód és élményvilág.

A közösség, a társadalmi rendszer szerkezetének egyfajta megjelenése és vonatkozik tagjainak területi elhelyezkedésére és cselekvéseikre is. A fenti jellemzőknek köszönhetően személyiségformáló erővel bír.

Az egészségesen működő közösség rezilienciája abban mutatkozik meg, hogy a helyi közösségek képesek strukturálni a helyi társadalmakat, olyan társas-létfeltételeket teremteni, amelyek elősegítik az egészséges fejlődést, megelőzik a devianciákat. (Warren 1956): szocializáción keresztül értékeket olt tagjaiba, megelőzheti a lehetőséget biztosít tagjainak, kielégíti a társas igényt, fizikai és lelki biztonságot nyújt, kontrollt gyakorol, megköveteli az értékek, normák betartását, lehetőséget ad az erők egyesítésére, az egyesülésre, a közös alkotásra.

Ezek azok a működésmódok amelyekben megtestesül a reziliencia, vagyis amelyeken keresztül a közösség védekezik a kockázatokkal szemben, megtartja, kibontakoztatja önmagát.

A továbbiakban számba vesszük azokat a protektív faktorokat, amelyek a közösségi rezilienciát meghatározzák.

A közösség pozitív érzelmi légköre, ami nem az egyéni hangulatok összessége, hanem a közösségi lét szüleménye, a közösség tagjainak elégedettségi szintjét tükrözi. Meghatározói a kohézió és az adhézió, valamint a vezetés módja. Ezért van szükség a közösség motiválására, a célok összehangolására, a távlatok felmutatására. A kohézió hatására az emberek készségebben engedik magukat befolyásolni, a jó cél felé fordulni és eredményesebb lesz a problémák kezelése. A közösség hatékonysága a tevékenységek eredményességében mutatkozik meg.

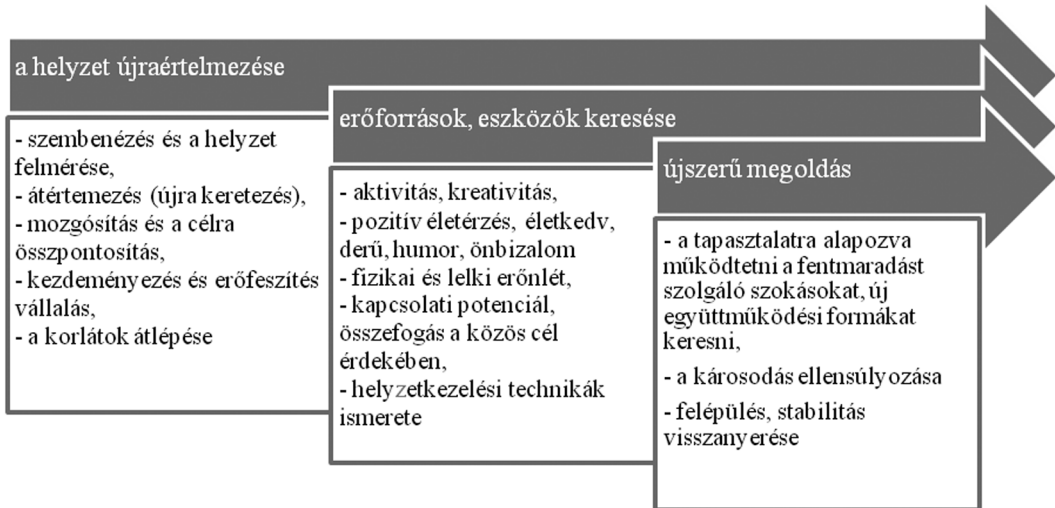
A közösségi értékek: teljesítményekben, hagyományban, a normákban és az érzelmi légkörben öltönek testet. A stabilan felvállalt értékek alkotják a közösség értékrendjét, alakítják kultúráját, ami magát a közösséget is megszilárdítja. A működőképes közösségi kultúra az illető csoportra jellemző normák, értékek, szokások és hagyományok éltetése a kommunikáción és az interakciókon keresztül.

Az optimális konformitás, ami azt jelenti, hogy minden csoporttag meg kell találja azt az optimális konformitás szintet, amelyik szükséges a közös munkához, de nem jár személyességük és személyiségük feladásával. A közösség adaptációs készségét tükrözi, ami az egyik legfontosabb reziliencia tényező. A konformitásra és az elvárások teljesítésének hajlandóságára bíró erőnek köszönhető a szociális kontroll.

A működésképes közvélemény a közösség profilját képviseli. Funkciója a célok megfogalmazásában, a tervek kialakításában és az egységes megmutatkozásban ölt testet, az identitás alapja. A kohézió erősítésén keresztül a csoportközvélemény a közösséggé formálódásnak kulcsfontosságú eleme, az összefogás, az együttműködés hatékonyságának fokmérője. A konstruktív konfliktusmegoldás, a kompromisszumkeresésre való hajlandóság a közösségben rejlő erő forrása, a változásokhoz való alkalmazkodás előfeltétele.

Kompromisszumok és kompenzációk keresése. A konfliktusok személy- és helyzet észlelési hibából, a feladatok nem egyértelmű elhatárolásából, információ hiányból, a kierőszakolt döntésekből, a hatáskörök túllépéséből, koordináció hiányból stb. szülehetnek. Ha elhatalmasodnak rombolókká válhatnak, mert ekkor a tagok a belső csatározással vannak elfoglalva, ami gyengíti a rezilienciát.

Az előzőekben idézett irodalmi források és gyakorlati tapasztalatunk alapján az alábbi konceptuális modellt készítettük, mint a kutatás munkamodelljét.

1. ábra. *A közösségi reziliencia jellemzői*

Összegezve elmondhatjuk, hogy a közösség rezilienciája szempontjából lényeges: a helyzet újraértelmezése és a váratlan lehetőségek (kiút) megtalálása, hogy a folyamat végén érettebb szinten alakuljon ki az egyensúlyi állapot. Ehhez az szükséges, hogy a közösség tagjai aktívan szerepet vállaljanak, tevékenykedjenek a közösen kijelölt cél érdekében. Meg kell találni a megfelelő helyzetkezelő eszközöket, hasznosítva a hagyományos megküzdési technikákat és újakat is ki kell találni. Új normákat és szabályokat kell teremteni, figyelembe véve a megváltozott állapotot és a saját lehetőségeket. A folyamatban „edzetségre” lehet szert tenni. Fejlődik a közösség önismerete és eszköztára, az erőforrások ismerete, javul a kommunikáció, az együttműködés, erősödik a generációk közötti kommunikáció, az értékátadás, nő a közösség kohéziója és önbecsülése, megerősödik a perspektívaérzés, a jövőre orientáltság. A reziliencia főleg abban nyilvánul meg, hogy a közösség képes kreatívan válaszolni a ráható szélsőséges eseményekre, és az összefogás által védelmet tud nyújtani tagjai számára is. A közösség ezen tulajdonságainak köszönhetően lehet a megelőzés bázisa. Egészséges közegben csökken a veszélyeztetettség, működőképessé válnak azok a védő faktorok, amelyek a serdülők proszociális magatartását elősegítik.

A KUTATÁS MÓDSZERTANÁNAK RÖVID ISMERTETÉSE

Kutatásunk bemutatásra kerülő részében segítőszakmát tanuló és frissen végzett segítőszakemberek közösséghez való viszonyát vizsgáltuk projektív módszerek – a közösség szimbólumon keresztüli reprezentációja, közösségi narratívák elemzése – segítségével. Arra voltunk kíváncsiak, hogy hogyan élték meg az odatartozást; mit tudnak arról, hogy az illető közösségek hogyan

élték túl nagy veszedelmeket; valamint, hogy milyen üzenetek hangzottak el a családban arról, hogy hogyan lehet felülkerekedni a nehéz helyzeteken. A vizsgálatokat abból a célból végeztük, hogy új távlatokat nyissunk a közösségi megelőzésben.

Mintánkat hólabda módszerrel állítottuk össze Kolozs, Maros és Hargita megyékből. Az adatokat az idei év május, júniusában gyűjtöttük, és ezidáig száz, a Hargita megyei segítőkötől nyert szimbólumot (a közösségre vonatkozó reprezentációk) és közösségi narratívát dolgozunk fel. Tanulmányunkban ezeknek a bemutatására fog sor kerülni. A vizsgálatban csak a magyar kisebbséghez tartozó hallgatók vettek részt. Az adatok feldolgozása során arra fókuszálunk, hogy milyen rezilienciajegyek bonthatók ki a közösséget jelképező metaforákból, illetve a közösségi narratívákból. A szimbólumokat a Jacqueline Royer (1961) elemző módszere segítségével értelmezzük. A vizsgálat során nyert anyagból a magatartást befolyásoló erőket –szükségletek, értékek, erőforrások –kerestük, azzal a céllal, hogy leírassuk a közösségi reziliencia jellemzőit. A nyert adatokat, a későbbiekben a közösségi megelőzésben hasznosítjuk.

Szemelvények a kutatási eredményekből: szimbólumokba és narratívákba rejtett közösségi rezilienciajegyek

Közösségi rizikó- és védőtényezők a hallgatóktól gyűjtött szimbólumok alapján

A közösségi reziliencia vizsgálatára egy kvalitatív-elemző módszert, a *szimbólumelemzést* használtunk. A közösség jelképen keresztüli megragadása felszínre hozza az adott személy közösséggel szembeni attitűdjének kognitív és affektív elemeit, ugyanakkor azt is tükrözi, hogy az illető közösség mennyire tudott otthonossá, és ezáltal erőforrássá válni a tagjai számára. A képekbe sűrített tapasztalat magában hordozza annak a helyi közösségnek a sajátos jegyeit, amelyben a személy él. A válaszokból kiderül, hogy milyen az adott közösség rezilienciája.

A közösséghez való viszony vizsgálatára azért használtunk projektív módszert (kértünk jelképet), mert „a szimbólum egyfajta mediátor a tudatos és tudattalan, a rejtett és a manifeszt között, sohasem egyoldalúan elvont vagy konkrét, valós vagy nem valós, racionális vagy irracionális” (Jacobi 1999: 94), így a közösségről alkotott reprezentáció teljesebben megjelenhetett, mivel túlhaladta a tudatos kontroll szintjét. A percepciók tükrözik azokat az élményegységekbe sűrített tapasztalatokat, amelyek az adott közösségből származó segítők szakemberekben az évek folyamán kialakultak.

A vizsgálatban résztvevő fiatalokat arra kértük, hogy annak alapján, ahogyan eredeti közösségükhöz (ahol felnőttek) viszonyulnak (amit tudnak róla, és ahogyan megtapasztalták) találjanak egy jelképet (szimbólumot), ami magába sűríti mindazt, amit számukra ez a közösség jelent, és indokolják meg választásaikat.

A választott képek azoknak a főbb érzelmi és szociális szempontoknak a sűrített kifejeződése, amelyek leginkább foglalkoztatják az egyént. Az aspirációkra és a frusztrációkra vonatkoznak, egyaránt képviselik az ént és azt a valóságot, amit jelölnek. Olyan intellektuális, esztétikai vagy materiális szükségleteket engednek felszínre, amiből látni lehet a fejlődés vagy elakadás irányát.

A kapott szimbólumokat és az indoklásokat több szempontból elemeztük: konkrét jelentés, érzelmi töltet, irányultság, dinamika, bevonódási szint, elvontsági szint stb.

Először lépésben, a szimbólumokat konnotációjuk alapján pozitív és negatív tartalmat hordozó csoportokra osztottuk. A jelképek 28%-nak negatív kicsengése (veszélyeztető tényezőket takar)

és 72%-nak pozitív érzelmi töltése volt. Az értelmezésre, a konkrét jelentések kibontására a későbbiekben fog sor kerülni, egyelőre csak annyit jegyzünk meg, hogy a vizsgálatba bevont fiatalok (segítő foglalkozásúak és egyetemi hallgatók) háromnegyedének túlnyomó részt pozitív volt a tapasztalata származási közösségével. Ezek a Hargita megyei helyi közösségek (főleg Gyergyószentmiklós és környéke) be tudták tölteni szerepüket, kialakítva tagjaikban az odatartozás-érzést és azt, hogy tagjaik támaszra találhatnak, számíthatnak segítségre.

A továbbiakban, a *formális-strukturális elemzés* során, a hallgatók által választott jelképeket kategóriákba soroltuk, szintén Royer (1961) módszere alapján. A szimbólumok a növény (21,95%), a tárgy (21,95%), az állat (17,07%), a természeti elem, táj (9,75%), az emberi építmény (9,75%), az érzelmi állapot (9,75%), a cselekvés (7,3%), a testrész (2,43%), kategóriákba voltak sorolhatók. (A felsorolás sorrendje tükrözi, a különböző kategóriába sorolt jelképek gyakoriságát.) A növény, az állat és az érzelmi állapot kategóriákban volt a legtöbb negatív töltetű jelkép. A Royer (1961) által leírt kategóriák mutatják meg az értékelésmódot, a lehetőségeket és az elakadásokat. Ennek megértéséhez ki kell bontanunk a kategóriák latens tartalmát, elemezni kell a választások indoklását.

A *növény* kategóriába tartozó jelképek azt árulják el, hogy milyen a fejlődéshez való viszony, az énerő és az ellenállóképesség. A jobb rálátás kedvéért, minden kategória esetében, felsoroljuk a hallgatók által leggyakrabban választott jelképeket. Példák a választott növényekre: napraforgó, mag, mák, fenyőfa, virág, nagy fa, falevél, csupasz fa, erdő stb. A választott *tárgyak* arról árulkodnak, hogy a személy milyen függőségi viszonyban van a környezetével, hogyan bántak vele, milyen élményekben volt része. Példák a választott tárgyakra: pénzérme, színes labda, színes ruha, lánc, cukorka, kereszt, téglá a falban, kulcs, csokor stb. Az *állat* kategóriába tartozó jelképek a fennmaradás, a védekezés módját árulják el. Ide sorolható példák: kígyó, oroszlán, hangya, farkasfalka, madár, szétszéledt juhnyáj stb. A *természeti elem, táj* a megnyugvásra, regenerációra utal. Példák: folyó, szivárvány, időjárás, napsütötte táj stb. Az *emberi építmények* tartalmazzák a presztízs gondolatát, a választott társadalmi-szociális értékelésmódot, következtetni tudunk az önértékelés szintjére. Jelképesen az épület a menekülés vágyát is magában rejtheti, a projekciók elárulják, hogy milyen konstrukciók nyújtanának biztonságot számukra. Példák: épület, piramis, vártemplom, templom stb. Az *érzelmi állapot* kategóriába sorolt jelképekből megtudhatjuk, hogy mi okoz feszültséget, problémát illetve elégtételt a vizsgált személynek. Példák: jó kedv, mosoly, szétszakadás, kettészakítottság stb. A *cselekvés* az élni akarás kifejeződése, az életerő, életkedv megnyilvánulása. Példák: körtánc, ölelés, kézfogás stb. A *testrész kategóriába* tartozó jelképekből a közösséghez való tartozásra, a kapcsolódás módjára lehet következtetni. Példa: segítő kéz, kéz stb.

Az előbbiekben elemzett kategóriák mindegyike egy-egy pszichés témát fed. Ebből az elgondolásból kiindulva a fenti kategóriákat a J. Royer (1961) által javasolt csoportokba vontuk össze.

- Szenzibilitásra utaló kategóriák csoportja (40,64%), a fejlődésre, a fennmardásra vonatkozik. Ide a növény, állat, természeti elem kategóriákat soroltuk.
- Szociális attitűdöt (14,2%) takar az érzelmi állapot és a cselekvés kategória.
- Az akaratra, énerőre (18,29%) vonatkoznak a tárgyak.
- A jövőre (26,41%) irányulnak a növényeket és az az emberi építményeket tartalmazó kategóriák.

A fenti csoportokba sorolt szimbólumok gyakorisága, valamint a választások indoklása azt mutatja, hogy a vizsgált személyeket leginkább a fennmaradás és a továbblépés lehetőségei foglalkoztatják. A kirajzolódó vitalitás, aktivitás, a tenni akarás az egyik legfontosabb reziliencia elem. Ellenben kockázatot jelenthet a túlzott védekezésre való beállítódás. A másik fontos témacsoport a jövő percepcióhoz kapcsolható. Ezen a téren védelmet jelent az erős perspektíva-érzés, de szembevető a szorongás, a kiszolgáltatottságérzés is. Előremutató, hogy a jövőképet a megküzdés, az akarat, az énerő tartja fenn és, hogy fontosnak ítélik a közösségbe való beágyazottságot, az összetartozást.

A választott jelképek érzelmi-motivációs háttere reagáló magatartásra, környezetre irányuló cselekvésre utal, azt sugallja, hogy megvannak azok a lelki aktivitást fenntartó erők, amelyek biztosítékkal szolgálhatnak a tehertételekkel, a kihívásokkal, a váratlan fordulatokkal való megküzdésben. A képek dinamizmusa eléggé magas elégedettségi szintet tükröz. Veszélyeztető azonban a szimbólumok erős érzelmi töltete, az idealizálás magas foka.

A szimbólumokból kihámozható értékek közül a vitális-értékek (életvitel, létstabilitás) jelennek meg leggyakrabban, ezt követik a társas-értékek (összetartozás, biztonság, szabadság, függetlenség), majd az alap-értékek (hasznosság, szépség, harmónia) következnek.

A fentiekben leírt kategóriák latens tartalmai alapján rálátást kaptunk arra, hogy a végzettjeink és a hallgatók hogyan látják és értékelik származási közösségük erőforrásait, megküzdési módjait, rezilienciáját. Jellemző, hogy a közösséget inkább dinamikájában ragadják meg, fontosnak tűnik annak fennmaradása, fejlődése. A szimbólumokból kiolvasható az énerő és az ellenállóképesség. A képek általában erős közösségi kohézióra utalnak, valamint az összetartozás érzésére, amiből pozitív élményeik származhattak. Ennek ellenére hangsúlyos a védekezés. (A legtöbb negatív töltetű kép ebben a kategóriában fordul elő, ami veszélyérzetre utal.) Megjelenik a szabadságvágy is, a távlatot az összefogásban látják. A megkérdezett személyek számára a közösségek főleg a megnyugvást, a feltöltődést, a regenerálódást szolgálják, de itt is megjelenik a veszélyérzet, főleg a kiszámíthatatlanság. Nagyon erős a presztízs iránti vágy, ami szorongásra, kisebbségi komplexusra utalhat. Arra is kapunk útmutatást, hogy mi jelenthetne biztonságot. Ez a templom, ami az egyház közösségszervező szerepére és az anyanyelvi kultúra fontosságára utalhat. A legnagyobb gondot a szétszakadásban, az összefogás hiányának veszélyében látják. A továbblépés záloga az életmotiváltság, a pozitív életérzés, ami a legtöbb szimbólumból kitűnik.

Összességében megállapítható, hogy a fiatalok megélésein keresztül vizsgált közösségi reziliencia működőképes. A helyi közösségek át tudják adni azokat az erőforrásokat, reziliencia elemeket, amelyek a kihívásokkal szembeni megküzdésben segíthetnek. A feltárolt érzelmi-motivációs elemek tekintetében azt látjuk, hogy a legerősebben a felülkerekedési szükséglet, a biztonság szükséglet, valamint a társas szükséglet fogalmazódik meg.

Mint már említettük, a szimbólumok háromnegyede pozitív kicsengésű, ami azt jelzi, hogy a közösségek az egyén számára elég nagy védelmet jelentenek. A kockázati tényezők a veszélyérzettel (szétszakadás, kiszámíthatatlanság) függenek össze. A védekezésre való beállítottság származhat a közösségek évszázados tapasztalatából, de az egyéni sorsokból is.

A hallgatóktól gyűjtött közösségi narratívákban fellelhető rezilienciajegyek

A narratívaelmézés célja az, hogy a közösségi kultúrából felszínre hozzuk azokat a történeteket, elbeszéléseket, amelyek arról szólnak, hogy nehéz helyzetek esetén hogyan viselkedett a helyi közösség. Ezek a narratívák generációról-generációra adódtak tovább és ösztönző mintaként befolyással lehettek a közösség tagjainak életére.

A vizsgálatba bevontaktól azt kértük, hogy mondjanak olyan történeteket, amelyeket a családban vagy a szomszédságban hallottak és arról szólnak, hogy a sorscsapások (természeti katasztrófák, háborúk, járványok, nagy veszteségek stb.) esetén mit tettek az emberek, hogyan lehettek túlélők. Továbbá arra kértük, hogy számoljanak be arról is, hogy milyen üzeneteket kaptak a felnőttektől a krízishelyzetek túlélésére, hogyan kell élni nehéz időkben.

A megkérdezett 100 Hargita megyei fiatal segítő összesen 22 közösségi narratívát ismert, de mindenki mondott legalább egy olyan üzenetet, „élet-receptet”, amit eddigi élete során saját közösségében hallott.

A narratívákból alkotott tematikus csoportokat az alábbi táblázat segítségével mutatjuk be, ahol az egyik oszlopban feltüntetjük a krízishelyzetet (manifeszt tartalom), a másikkban azt a közösségi cselekvést, amely a megoldást jelentette és egy harmadik oszlopban hozzárendeljük azokat a rezilienciajegyeket, amelyek kitűnnek belőlük.

1. tábla. *Közösségi narratívákban fellelhető rezilienciajegyek*

Manifeszt tartalom	Közösségi cselekvés	Rezilienciajegyek
<i>Természeti katasztrófák:</i> kiszáradtak a kutak, tűzvész, árvíz, szárazság	tovább költöztek; összefogással újra építés; mindenki azzal segít, amivel tud; „semmitől kezdeni”, nem adták fel	tájékozódás, együttműködés, szervezkedés, összefogás, megtervezés, időben felismerni a helyzetet, kitartás, felelősség
<i>Háborúk:</i> tatárjárás, madéfalvi veszedelem, 1948-as forradalom, II. világháború, bombázások, menekülés, fogság	küzdelem, túlélés, túllenni rajta; a földeket megdolgozták; a nők átvették a férfiak szerepét; esténként összeültek, segítettek egymásnak és közben beszélgettek; szokásaikat megtartották; nevettek a szerencsétlenségükön; sírásnak és siránkozásnak nem volt helye, idő sem volt rá; megosztották, ami volt; kevesen is harcoltak, mert lehet győzni; fedezetbe, biztonságba vonultak; átvették egymás helyét; a feladatokat mindig teljesítették; csak a körülmények, de nem a sors ellen lázadtak; elfogadás, de nem beletenyugvás; „tették, amit éppen kellett”	feladatra koncentráció, érzelmi távolságtartás, társadalmi és családi szerepek betöltése, kompenzációk, helyzetek felismerése és jó időzítés, önfeláldozás, figyelem a másokra, új eszközök, megoldások használata, rugalmasság

<i>Kommunista elnyomás, kollektivizálás</i>	egymásnak segítettek kölcsönrel, élelemmel; titkokat megőrizték; hittek Istenben	összefogás, remény, leleményesség, kreatív megoldások
<i>Járványok, betegségek: pestis járvány, sorozatos betegségek</i>	hittek Istenben, segítettek a betegeknek, fertőtlenítettek	belátás, együttműködés, újszerű megoldások
<i>Emberi gyarlóság: válások, Both vára története, „elátkozott helyek”, megromlott emberi viszonyok, rablótámadások</i>	változtattak az életmódon, szokásokon, nem viselték el az igazságtalanságot, fontosnak tartották a személyes méltóságot, becsületet, inkább a küzdelmet és a szenvedést választották, mintsem a megalkuvást, felláztak, közösen jártak el a „rossz” emberek ellen	erkölcsösség, elköteleződés, felelősségvállalás, kockázatvállalás, váltásra való készség

A kirajzolódó reziliencia elemek alapján arra következtethetünk, hogy a frissen végzett és képzésben levő segítő szakemberek reprezentációi szerint a vizsgált helyi közösségek (Gyergyószentmiklós és környéke) rendelkeznek azokkal a jellemzőkkel, amelyek a reziliens működés sajátjai. A közösség tagjai – szükség esetén – aktívan és szervezeten vállaltak szerepet, tevékenykedtek a közös célok érdekében is. A történetek háttéréből kibonthatók azok az ismérvek, amelyeket a szakirodalom (például, Nemes Éva 2010) a közösségi reziliencia legfontosabb elemeinek tart: szilárd közösségi identitás, megbékélés a múlttal, reális optimizmus, krízis esetén megoldásközpontú gondolkodás, a megfelelő eszközök megléte és használata, az erőforrások mozgósítása, a közösségi aktivitás összehangolása, az egyéni képességek hasznosítása, egymásba vetett bizalom, együttműködés, fegyelem és felelősség, egészséges kapcsolatok, egymás segítése és nem utolsó sorban az istenhit és a remény. A vizsgált tájegységben megtörténhetett a trauma metamorfózisa: az emberek aktívan befolyásolták sorsukat.

Vizsgálati anyagaink azt bizonyítják, hogy a reziliens működés mintái generációról generációra szálltak és ma is megvannak a fiatalok tudatában. A túlélés módjára vonatkozó tanítások, biztatások általában egy-egy rövid üzenetben fogalmazódtak meg. Ezekre az üzenetekre, amelyeket a szülők, nagyszülők, különösen nehéz helyzetekben gyakran mondogattak a megkérdezettek visszaemlékeztek. Tanácsok formájában maradtak fenn és raktározódtak el, hogy szükség esetén felidézhetőek legyenek. A megkérdezettek 137 családi „jó tanácsot” tudtak felsorolni. Ezeket a 2. táblázatban foglaltuk össze. Egyik oszlopban a kategóriákat állítottuk fel az üzenet konnotációja alapján, példákkal illusztrálva, a másik oszlopban hozzárendeltük a meta-tartalmat.

2. tábla. Közösségi, családi tanításokban fellelhető reziliencia jegyek

Üzenet kategóriák gyakorisága és példák	Meta-tartalom
<p>Összefogásra biztató (26,27%) <i>össze kell tartani és segíteni kell egymást; összetartónak, segítőkésznek, kitartónak kell lenni, bármi is történik; az összetartásban van az erő; sok lúd disznót győz; összetartással, kemény munkával változtass a sorsodon; próbálj meg minden töled telhetőt megtenni, hogy segíts magadon és más on is egyaránt;a rokonok számíthassanak egymásra; a fiatal generáció küzdjön az idősebbek, törekenyebbek helyett; a szegényeken segíteni kell; mindig a következő generációkért kell élni</i></p>	<p>összefogás, összetartás, támogatás, elfogadás, megértés</p>
<p>Tettre, munkára biztató (11,67%) <i>mindig legyen célod; ha igazán kell valami, harcolj érte és megszerzed; munkával lehet túlélni; menjél előre és el tudod érni a céljaidat; akarj, még akkor is, ha éppen nehézségek vannak; éld túl;</i></p>	<p>keményen dolgozni, munka, akarat, kitartás, változtatni, cél, küzdelem, harc</p>
<p>Hitet erősítő, reményt sugalló (11,67%) <i>dolgozz és imádkozz; elmúlik minden rossz; a család mindig ott lesz; hittek Istenben; imádsággal, szenvedéssel, kötelességtudattal lehet túlélni; mindig bizakodni kell és reménykedni, hogy minden jóra fordul; nem szabad elveszteni a hitet, bízni kell a Jóistenben;</i></p>	<p>túlélés, remény, biztatás, imádkozás</p>
<p>Értéket, elvet, közvetítő (hozzáállást megfogalmazó) (36,48%) <i>időnként a családnak össze kell gyűlnie; a nehézségeket meg lehet oldani; mindent át lehet vészlni: háborút, kommunizmust; a holnap még hátra van, eljöhet még az az idő amikor megennénk még a száraz kenyeret is; mindent, amid van be kell osztani, meg kell becsülni; gazdaságosan kell költekezni; egy kéznyújtás, egy barátságos szó, jólelkőség fontos része a családnak; egymáson segítsünk, ha baj van együtt kell maradni; közös erővel mindent könnyebb megoldani, mint egyedül; túl lehet élni minden válságot, ha segítik egymást a családtagok; ne szólj szájam, nem fáj fejem; mindig haza kell várni a távollévőt; légy önfenntartó;</i></p>	<p>önállóság, kitartás, tájékozódás, nyitottság, őszinteség, elfogadás, egyszerűség, kompromisszum, szeretet, a generációk egymásra támaszkodása, együttérés, áldozatot hozni, jólelkőség, beosztás, öröm, élmény, bizakodás, kötelességtudat, takarékoság, spórlás, egymásra figyelés, határozottság, de nem konokság, bátorság, megbecsülés, fennmaradás, megmaradás</p>
<p>Szervezésre vonatkozó (5,83%) <i>előbb gondolkozz, majd cselekedj; őseim felkészültek a háborúkra, élelmiszert, fogyóanyagokat tettek félre, pincét ástak a ház alá; mindig jó helyen kell lenni és akkor nagy gond nem lehet; teljesítették, amit kellett és nem ellenszegültek; a szomszédokkal össze kell jární, együtt kell dolgozni és együtt kell énekelni; nem elfogultan és konokul erősködni, hanem meghallgatni a többieket és közéletet találni; megértéssel, beszéddel lehet előbbre jutni; mindenre fel kell készülni;</i></p>	<p>közös döntés, megbeszélés, kompromisszum keresés, konfliktusmegoldás, előrelátás</p>

Tanulásra, tájékozódásra biztató (4,37%) <i>tanulj meg mindent, mert sosem tudhatod, hogy minek a végzésére szorulsz; minél sokoldalúbb a tudásod, annál hamarabb tudsz változtatni a sorsodon; ismerd meg jobban a természetet, hogy mit kell tudnod, hogy életben maradj; keresd meg a helyed;</i>	menedéket kell keresni, jó bűvőhelyet, önismeret, a természet megismerése, tanulás, ismeretszerzés
Segítségkérés és -keresés (3,64%) <i>amikor baj volt, a földesúrhoz kellett fordulni, ő megvédett; fordulj az idősebbhez; hagyjál mást is a munkához férni; nem vagy egyedül a világon</i>	kölcsonosság, segítség

Ezek a tanítások arra adnak mintát, hogy hogyan lehet túlélő a személy és ezáltal az adott közösség is. Az üzeneteket közös tartalmi jegyeik alapján soroltuk kategóriákba. Előfordult, hogy egy-egy üzenetet több kategóriába is besorolhattunk volna, de a hangsúlyosabb tartalom alapján döntöttünk. A legtöbb üzenet összefogásra biztató (26,27%), ezt követi az orientációt szolgáló (értéket, elvet közvetítő: 36,48%) tanácsok kategóriája, majd a hitet erősítő, reményt sugalló (11,67%), valamint a tette, munkára biztató (11,67%) azonos elemszámmal. A szervezésre (5,83%), a tanulásra, tájékozódásra biztató (4,37%), valamint a segítségkérés és -keresés (3,64%) kategóriákba sorolt üzenetek gyakorisága nem éri el a 10%-ot. A kategóriák felállításánál figyelembe vettük a közösségi reprezentációk indoklásait, melyek alapján már volt egy elképzelésünk az adott közösségek lelkületéről. A közösségek képi megjelenítése adott ötletet arra, hogy például a segítségkérésre és -keresésre külön figyeljünk, mert azt láttuk, hogy ez a viszonyulásmód nem jellemzi az elemzett közösségeket. Mind a szimbólumok indoklása, mind a családi üzenetek nagyon kis százaléka biztat segítségkérésre, inkább az önállóságot promoválja. Az összetartás és az együttműködés gyakori tanács, de valószínűleg kölcsönös kezdeményezésre épül, és nem a „gyengébb” pozíciójából történő segítségkérés.

Ha megnézzük, hogy a családokban elhangzott üzenetekben milyen reziliencia elemek fedezhetők fel, ugyanazt látjuk, amit a közösség reprezentációja alapján már leírtunk. A vizsgált helyi közösségek naprakész tanácsokkal rendelkeztek arra vonatkozóan, hogy ha megnő a teherterétél vagy váratlan veszteség következik be, mit és hogyan kell tenni. Arra is kapunk utalást, hogy előrelátónak kell lenni és felkészülni az esetleges nehézségekre, nem a mának kell élni.

Összességükben nézve, a közösségi, családi üzenetek alapján is megállapíthatjuk, hogy a vizsgált közösségek rendelkeznek a reziliens működés feltételeivel. Az is körvonalazódott, hogy milyen típusú megküzdés jellemzi őket: vannak határozott értékek, felkészülnek a váratlan helyzetekre is, erős a jövőorientáció, de veszélyeztető tényező lehet a túlzott önállóság, a csak saját erőből való kiigazodás igénye. Nem jelenik meg az a törekvés sem, hogy a személy vagy közösség védelmet kapjon, szimpátiát ébresszen és így támogatást nyerjen.

ÖSSZEGZÉS

A beilleszkedés értelmezésében paradigmaváltást jelentett a reziliencia fogalmának bevezetése. Ez egy pozitív szemléletet hangsúlyoz, annak a továbbvitelét ami jól működik és hasznos.

A reziliencia inkább folyamatként mint tulajdonságként értelmezhető. Főleg akkor mutatkozik meg, amikor szükséges az újrendeződés. Két stabilitás közötti állapot, az összeomlástól,

a megsemmisüléstől véd. Tanulmányunkban Polk (1997) szerint értelmeztük a rezilienciát: diszpozíciók, kapcsolódási módok, szemlélet-filozófia, helyzetfelismerés és -kezelés. Abban is megmutatkozik, hogy milyen gyorsan szedi össze magát az egyén vagy a közösség, hogy új fejlődési szintre kerülhessen. Minden ember és közösség sajátja, de nem egyformán működtetik. Épp ezért tartottuk fontosnak, hogy kutatásunkkal felhívjuk rá a figyelmet. Szociális kompetenciákat, kézbentartást, optimizmust, nyitottságot és kompenzációs műveleteket feltételez. Közösségek esetében szükséges az együttműködés, a vezető követése és a bizalom (Ionescu 2010). Tanulható működésmód – ami indokolja vizsgálatunk létjogosultságát is, csak a megküzdő magatartás gyakorlása és megfelelő életszemlélet kell hozzá.

Vizsgálatunk azt bizonyítja – segítők szakemberek és segítők szakmát tanuló egyetemisták tapasztalatára alapozva –, hogy a helyi közösségekben a tanítás-számba menő üzenetek nem halnak el, a mai fiatalok is részesültek belőlük. Feladtunk az, hogy felszínre hozzuk ezeket a mintákat és tudatosá tegyük a bennük rejlő motivációs erőt. A közösségi és a családi üzenetekben évszázados tapasztalat rejlik, kríziskezelésre vonatkozó sűrített minták. A helyzetek kezelésére vonatkozó útmutatások csökkentik a tanácsalansággal járó szorongást, reményt és kapaszkodókat sugallnak, célt és eszközt adnak a cselekvéshez.

A közösség-alapú megelőzés és a reziliencia összekapcsolhatóságát abban látjuk, hogy a rezilienciával jellemezhető közösségekben olyan készségek erősödnek meg az egyéneknél, amelyek az egészséges életvitel alapját képezik, s így biztosítható a devianciák számának csökkentése, beleértve a drogfogyasztást is. Az egészségvédelmet természetes módon, a hétköznapi részeként szeretnénk meghonosítani a közösségek életében, ahová be kell vonni a serdülőket, hogy hasznosítani lehessen az egészségvédő hagyományokat.

Az adatok tükrében szükség van a szorongás, a kiszolgáltatottságérzés, a túlzottan védekező beállítódás enyhítésére, mert a serdülők amúgy is labilis énértékelését negatívan befolyásolhatják ezek a közösségből jövő hatások. Építhetünk az összefogásra, az összetartozás érzésére, a perspektív-érzésre, de tudatosítani kell a segítségkérés fontosságát.

A közösség életében való részvétel, a tevékenységek, az élmények, a hasznosság-érzet ellensúlyozni tudja a serdülők számára azt az űrt, amit időnként önromboló módon próbálnak kitölteni. Nagyobb figyelmet kell fordítani a közösség érték közvetítő, valamint kontroll-szerepére.

A vizsgált helyi közösségek rezilienciájának erősítése a közösség-alapú megelőzés központi eleme lehet, s erre a munkára a vizsgált segítőknek képesnek találtuk.

IRODALOMJEGYZÉK REFERENCES

1. Békés, Vera (2002). A rezilienciajelenség avagy az ökológizálódó tudományok tanulságai egy ökológizált episztemológia számára. In: Forrai Gábor – Margitay Tihamér (szerk.): *Tudomány és történet – Tanulmánykötet Fehér Márta tiszteletére*. Typotex, Budapest, 215–228.
2. Cyrulnick, Boris (1993). *Les nourritures affectives*. In: Claudia Samson (ed.): *Résilience. Notes de lecture*. Odile Jacob, Paris. http://www.hommes-et-faits.com/Livres/Cs_Resilience.htm (letöltve 2014. július 11-én).

3. Conrad, Dac – Hedin, Diane (1991). "School-based Community Service: What We Know from Research and Theory". *Phi Delta Kappan*, June, 743–749.
4. Garmezy, Norman – Masten, S. Ann – Tellegen, Auke A. (1984). The study of stress and competence in children: A Building block for developmental psychopathology. *Child Development* 1., nr. 55., 97–111.
5. Gordon, A. Kimberly (1995). The self-concept and motivational patterns of resilient African American high school Students. *Journal of Black Psychology*, 21, 239–255.
6. Gordon, A. Kimberly – Longo, Rouse Mary – Trickett, Mary (2012). *Fostering Resilience in Children*. Bulletin 875–99., <http://ohioline.osu.edu/b875> (letöltve 2014. július 11-én).
7. Ionescu, Serban (2010). *Psychopathologie de l'adulte. Fondements et perspectives*. „Psychologie SUP”, Paris, Berlin.
8. Kruse, Andreas – Schmitt, Eric (2008). *Generativity as a Route to Active Ageing*. *Current Gerontology and Geriatrics Research*. <http://www.hindawi.com/journals/cggr/> (letöltve 2014. július 14-én).
9. Masten, S. Ann (1994). Resilience in individual development: Successful adaptation despite risk and adversity. In: Wang, M. C. – Gordon, G. W. (ed.): *Educational resilience in inner-city America*. Hillsdale, Lawrence Erlbaum Associates Inc., New Jersey, 3–25.
10. Nemes, Éva (2010). A rezilienciajelenség és a szupervízió. *Szupervízió és coaching*, 8. évfolyam, 1. szám.
11. Polk, V. Laura (1997). Toward a middle-range theory of resilience. *Advances in Nursing Science*, vol 19. Nr. 3:1–13.
12. Royer, Jaqueline (1961). *Le test des metamorphoses: technique projective verbale pour l'etude de la personnalité chez les adolescents*. E. Vitte, Lyon.
13. Rutter, Michael (1985). Resilience in the face of adversity: Protective factors and resistance to psychiatric disorder. *British Journal of Psychiatry*, 147, 598–611.
14. Vanistendael, Stephan – Lecomte, Jacques-Bayard (2000). *Le bonheur est toujours possible. Construire la résilience*. Bayard, Paris.
15. Warren, L. Roland (1956). online date 2009. *Towards a Reformulation of Community Theory*. In: *Human Organization*, Society for Applied Anthropology, vol. XV. 2: 8–11. <http://sfaa.metapress.com/content/4257q4v26r687124/> (letöltve 2014. 07. 14-én).
16. Wiks, J. Robert (2007). *The Resilient Clinician*. Oxford University Press Inc.

Botházi Renáta – Balázs Előd – Dégi L. Csaba Egy lendületes csapat tíz éve a terepen

Beszámoló az Independence Zone évtizednyi tevékenységéről

Romániában a drogfogyasztás egyre jelentősebb társadalmi problémának számít, amelyet hiányos szakmai eszköztárral kezelnek. Az ország drogpolitikája elsősorban restriktív büntetéseket alkalmaz az elítélt szerfogyasztók körében, sokuktól még az orvosi kezelést is megvonják a börtönben. A drogrehabilitációs intézetek pszichoszociális és detoxifikáló szolgáltatásai hiányosak, emiatt egyre kevesebben fordulnak hozzájuk bizalommal. Emellett az ártalomcsökkentésre szakosodott programok is alulfinanszírozottak, fele annyi embert sem tudnak ellátni, mint ahánynak szüksége volna rá. Hasonlóan problematikus a drogprevenciós tevékenységek helyzete is. A kolozsvári alapítású Independence Zone nevű szakmai együttműködés főképp a prevenció területén fejt ki irányadó tevékenységet, immáron tíz éve. A legvesélyeztetettebb csoportra fókuszálva az IZ 2004 óta minden évben részt vesz Erdély egyik legnagyobb ifjúsági fesztiválján, prevenciós tevékenységével és terepkutatásaival hasznos szakmai tapasztalatokat és tanácsokat oszt meg a fiatalok számára szóló prevenciós programokban főszerephez jutó pedagógusokkal. Ebben a cikkben bemutatjuk az IZ tízéves tevékenységének legfontosabb szakmai megvalósításait, illetve kiemelünk néhány szemléletes adatot a fesztiválokon végzett terepmunka kutatási eredményeiből.

Kulcsszavak: drogprevenciós tevékenység, drogpolitika, ifjúsági fesztiválok, terepkutatás

BEVEZETŐ

Mivel idén tíz éve annak, hogy Erdélyben útjának indult egy egyedülálló szakmai együttműködés a drogprevenciós tevékenység területén, úgy véljük, meg kell ragadni az alkalmat, hogy összefoglaljuk ennek a tíz évnek a történetét. Az Independence Zone [IZ] névre hallgató szakmai projekt elsősorban a Fél-sziget Fesztiválon végzett tevékenységéről lehet ismerős, hiszen 2004 óta minden évben jelen volt ezen a rendezvényen. Mára az Independence Zone egyre több szervezet együttműködése révén fejt ki drogprevenciós gyakorlatát, a Fél-sziget mellett más rendezvényekre is meghívást kapott az utóbbi években, és egy ideje az év egészében megtalálható a segítséghez fordulóknak számára az általa működtetett online felületen.

Cikkünk első részében elemezzük a szervezet jelentőségét Románia drogpolitikai közegének viszonylatában, majd szót ejtünk az IZ tevékenységeit korábban bemutató publikációkról. Ezután részletesen bemutatjuk az évek során alkalmazott terepmunka-módszereket, majd elemezzük a legfontosabb adatokat, mind a terepkutatás, mind a néhány éve kitölthető online tesztek eredményeiből.

MI IS AZ AZ INDEPENDENCE ZONE?

Az Independence Zone egy egyedülálló prevenciós szakmai együttműködés, tíz éve a szabadidős drogmegelőzés legjobb gyakorlata Erdélyben. A benne résztvevő non-profit szervezetek 2004 óta dolgoznak közösen a Félisziget Fesztivál keretén belül.

Az IndependenceZone-t a BBTE Szociológia és Szociális Munkás Képző Kar egyik tanára, Dégi L. Csaba alapította 2004-ben és kíséri útján a mai napig. A hozzá és önkéntes diákjaihoz csatlakozó partnerek jelentős tapasztalattal rendelkező, azonos szakterületű és hivatású non-profit szervezetek voltak. A *BBTE Szociológia és Szociális Munkás Képző Kar* mellett főmunkatársnak számít a *Szatmárnémeti Caritas Drogprevenciós irodája* illetve a *Kolozsvári Görög Katolikus Caritas – Drogmegelőző, Felmérő és Tanácsadó Központ*. Az évek során további hét szervezet is részt vett a prevenciós munkában, név szerint: a *Bonus Pastor Alapítvány*, a *Benone Egyesület*, a *Pro Karma Egyesület*, az *Országos Drogellenes Ügynökség kolozsvári illetve marosvásárhelyi Drogmegelőző, Felmérő és Tanácsadó Irodája*, a *Szigeti Magyar Ifjúsági Szervezet*, valamint a *Nordica Egyesület*. A felsorolásból látható, hogy az egyes kormányzati, illetve civil drogmegelőzési szervezetek mellett az egyházak is fontos szerepet vállalnak az IZ (az Independence Zone gyakran használt rövidítése) által képviselt ügyben. A Caritas kolozsvári és satmárnémeti központjai az eddigi években pénzt, időt és szakértelmet nem sajnálva állandó szereplői a fiatalokkal való prevenciós munkának.

Az IZ olyan informáló és személyiségfejlesztő tevékenység együtttest igyekszik megvalósítani, amely alternatívaként szolgál a drogfogyasztásra. A program kapcsán a személyes érintettség, az attitűdformálás tényezői kerülnek előtérbe, amelyeket egy tudatosítási folyamatnak vetünk alá. Közös értékeink: önállóság, döntésszabadság, felelősség, kreativitás és tudatosítás.

ROMÁNIA DROGPOLITIKAI HELYZETKÉPE

Ahhoz, hogy az Independence Zone tevékenységének körülményeit felmérhessük, ismernünk kell Románia drogpolitikai közegét, különösen az utóbbi 10-15 év kontextusában. Egy korábbi tanulmányunkra hivatkozva elmondhatjuk, hogy Romániában a drogmegelőzési szükségletek egyre nagyobb méretet öltenek és folyamatosan súlyosbodnak, míg a szakszerű prevenciós beavatkozásoknak első sorban pénzügyi korlátai voltak az utóbbi évtizedben (Dégi 2014). Az ország drogmegelőzési politikája megkérdőjelezhető, amit két faktor is alátámaszt: a drogfogyasztók kezelésére való törekvés visszaesése, illetve droghasználattal összefüggő halálesetek számának növekedése az utóbbi években. Ezen problémák mellett az említett írás kiemelt fontosságúként kezeli a tényt, hogy az ország hatóságai rosszul menedzselik a droghasználatban- és terjesztésben bűnösnek talált emberek ügyeit lévén, hogy a hatóságok mindmáig egy kriminális ügyként kezelik a drogkérdést és restriktív megoldásokat, szankciókat alkalmaznak velük szemben.

A korábbi tanulmány országos és európai drogpolitikai jelentésekből és jogi dokumentumokból kiindulva a román drogpolitika drogkeresletre- és kínálatra, egészségügyi feltételekre és a prevenciós tevékenységek finanszírozására kifejtett hatását mutatta be. Vizsgálatunkban kiemelt hangsúlyt fektetünk a romániai Országos Drogellenes Ügynökség (ODU) mintegy tíz

éves tevékenységének kiértékelésére. Itt elsősorban amellet érvelünk, hogy a folyamatosan fennálló finanszírozási problémák ellenére az EU-ból és máshonnan ismert ‚bestpractice’ példákat és irányelveket továbbra is követni kell a drogprevenció és a drogosok kezelésének területén. A továbbiakban e szempontok szerint mutatjuk be a Romániára jellemző drogpolitikai helyzetképet.

A posztkommunista romániai társadalomban a droghasználattal kapcsolatosan egy idealisztikus, nyugattal azonosuló, valószerűtlen perspektíva dominál, amelyre nagyvonalakban a drogfogyasztással szembeni tudatlanság, elítélő attitűd és egy alacsony hatékonyságú prevenciókultúra figyelhető meg. Az ország deklarálta ki van téve a fokozott droghasználat veszélyének, hiszen része az úgynevezett balkáni drogkereskedelmi útvonalnak, miközben a drogvédelemre fordítható pénzügyi és humán erőforrásai limitáltak. Az állam 2007 óta tagja az Európai Uniónak, ám a legtöbb tagállammal szemben máig jelentős a gazdasági lemaradása, amit az is jól jelez, hogy az ország egyenlőtlenségi indexei a legmagasabbak között vannak régiószinten. Ennek kiemelt jelentősége van a droghasználat szempontjából is, hisz a társadalmi egyenlőtlenségek növekedése magában hordozza a társadalmi egészségállapot és jóllét csökkenésének kockázatát, amely szorosan összefügg a droghasználat mértékének növekedésével (Dégi 2014: 2).

Románia közigazgatási berendezkedése és intézményi kapacitásai kétségkívül alulfejlettek a legtöbb EU-tagállamhoz képest és ez kihat a drogproblémákkal való küzdelemre is. Bár az ország 2005–2012-es időszakra ütemezett második drogellenes stratégiája kilátásba helyezte a drogfogyasztók megfelelő bio-pszicho-szociális gondozását és az erre a célra kialakítandó szolgáltatásokat, ennek a gyakorlatba ültetése mindmáig nagyon alacsony fokon történt meg. Az utóbbi években az országban működő ártalomcsökkentő programok jelentős része ellehetetlenült a finanszírozás hiányában, és annak ellenére, hogy nyilvánvalóan nagy problémát jelent a droghasználók körében a HIV és hepatitis C (HCV) fertőzések gyakorisága, a számukra biztosított orvosi- és pszichoszociális ellátás mértéke nem éri el a szükséges szintet. Ezek a problémák egy 2012-es adat szerint csak Bukarestben 17 000–24 000 problémás drogfogyasztót érintenek (Dégi 2014).

A drogprevenció helyzete ugyanannyira problematikus az országban, mint a rehabilitációé. A román prevenciókultúrára jellemző, hogy csak az információ-átadás módszerét alkalmazzák, mindenekelőtt a figyelemfelkeltő médiakampányokban, az iskoláskorú népességet megcélozva. Ezek részben hatékonyak lehetnek az általuk kitűzött célokat tekintve, de tényleges hasznosságuk elenyésző. Jellemző, hogy európai kontextusban Románia jelentéseiből az derül ki, hogy az országban a legerősebb a tiltott drogok, az alkohol és a cigaretta használatával szembeni elítélő magatartás, a számok viszont egyre magasabb drogfogyasztási mutatókról árulkodnak a romániai fiatalok esetében (Dégi 2014).

Az említettek mellett jól szemlélteti az elmaradottságot az ország gyenge profilja a Kábítószer-kereslet Csökkentését Célzó Intézkedések Információs Rendszerének (angolul European Exchange on Drug Demand Reduction Action – EDDRA) értékelésében. Itt Románia csak a minimális minőségbeli feltételeket vállalta a drogprevenció tekintetében és egy olyan európai egyezményhez társult, ami szintén csak minimális minőségi standardokat és mércét vállalt a drogfogyasztás csökkentésének érdekében. Szintén jelzésértékű, hogy az EDDRA értékelési rendszere szerint Romániának nincs ‚bestpractice’-ként értékelt drogprevenciókultúra, an-

nak ellenére, hogy ez irányban történtek erőfeszítések. Mindezek arról árulkodnak, hogy a drogprevenció egy háttérbe szoruló politikai és szakmai prioritás az országban (Dégi 2012: 4).

Az ország drogmegelőzési politikájának intézményesülése 2002-re tehető, amikor megalakult az Országos Drogmegelőzési Ügynökség (ODU). A szervezet 47 prevenció központot hozott létre az országban és ebben a formában működött 2008-ig, amikor is felbomlott. 2009-től átkerült a Román Rendőrség Főigazgatóságához. E szervezeti forma fennállásával egy időben rengeteg legálisan előállítható és árusítható pszichoaktív szer került a piacra. 2010–2011 között 200 cég forgalmazott úgynevezett etnobotanikus szert, mintegy 400 üzletben az ország területén. Emellett Románia bekerült az on-line értékesítők élvonalába is a szintetikus drogok piacán. Reakcióként a kialakult helyzetre a hatóságok betiltottak 44 pszichoaktív szert és az országban soha nem látott számban börtönözték be a drogkereskedőket- és fogyasztókat. 2011-től az ODU ismét teljes jogú kormányzati szervezetként működik.

A romániai drogprevenációs politikának jelenleg 3 fő célkitűzése van:

1. Információ- és ismeretterjesztés a drogokkal kapcsolatban
2. A drogprevenációs hálózat további kiterjesztése, és benne szereplő szervezetek fejlesztése
3. A drogprevenációs munka standardjainak felállítás

A prevenció munka elsősorban az iskolákban kap helyet, ahol 2010-ben több mint 700 ilyen jellegű tevékenység zajlott, 562 500 személy megszólításával (Dégi 2014). Következésképpen a prevenció programok továbbra is a drogokkal kapcsolatos információk átadására fektetik a hangsúlyt, annak ellenére, hogy a legtöbb szakértő szerint más módszerek jóval hatékonyabban lennének.

Korábbi tanulmányunkban rámutattunk, hogy a legnagyobb kérdés a drogprevenációs tevékenység kapcsán az, hogy van-e gyakorlati, számokkal igazolható haszna? Mint kifejtettük, a '90-es évek második felében az iskoláskorúakon belül négy év alatt majdnem a négyszeresére nőtt azoknak az aránya, akik valaha kipróbáltak valamilyen illegális kábítószerrel (2,7% 1995-ben, 11,9% 1999-ben) (Dégi 2014: 7). Az NAA létrejöttével elinduló drogellenes programoknak is köszönhetően 2007-re ez a szám visszaesett 4,7%-ra, viszont a 2008-as felbomlás, majd a legális drogok forgalmazásának időszaka jelentősen megnövelte a kábítószer kipróbálók arányát mind az iskoláskorúak, mint a fiatal népesség körében (uo.).

A drogtípusok közül a cannabis számít a legnépszerűbbnek az országban, amit az ecstasy, a heroin és a kokain követ a sorban. Ezeknek és másoknak a használata egyelőre a társadalom egyes partikuláris csoportjaihoz köthető, amelyeknek a méretét nehéz megbecsülni, mivel a társadalom kirekesztően viszonyul a drogfogyasztói magatartáshoz. Jól szemlélteti ez utóbbi kijelentést, hogy a Soros barométer 2011-es felmérései szerint négyből három ember nem bárátkozna vagy lakna egy szomszédságban egy droghasználóval, míg kettőből egy felnőtt szerint a megfelelő megoldás a drogproblémákra az, ha kemény intézkedéseket hoznak a droghasználók ellen (Dégi 2014). Ez a stigmatizáló társadalmi attitűd az egyik fő oka annak, hogy Romániában a drogfogyasztás mértékét rendkívül nehéz felmérni.

Bár a drogok fogyasztása az országban nem számít offenzív magatartásnak, a drogok birtoklását mégis büntetik a hatóságok. Az illegális szerek birtoklása és használata jó esetben anyagi büntetést, súlyosabb esetben börtönbüntetést von maga után. Mindez sokszor indokolt is, ám a fő probléma az, hogy a börtönbüntetésre ítélt drogfüggők nem részesülnek automatikusan orvosi kezelésben, vagy bármilyen rehabilitációs szolgáltatásban, a börtönben töltött idő alatt

(Dégi 2014: 8). Lássunk még néhány önmagáért beszélő adatot, amellyel még inkább szemléltethető a romániai droghelyzet.

Egy felmérésből, amelyet fiatalok körében végeztek (Bădescu et al, 2007), az derül ki, hogy a megkérdezettek 50%-a erős szankciókat alkalmazna a droghasználók ellen, míg azoknak az aránya, akik szerint rehabilitációs szolgáltatást kellene nyújtani az említett egyéneknek csupán 33%. A droghasználók tehát egy olyan marginalizált réteget alkotnak az országban, amelynek erősen korlátozottak a lehetőségei a segítségkérésre.

Az egyik legproblematisabb pont a román drogpolitikában a rehabilitációs központok száma, hatékonysága és keresettsége. A 2000-es évek közepétől a rehabilitációs központok klienseinek száma évről évre csökken. 2009-ben 14%-kal kevesebben vették igénybe ezeket a szolgáltatásokat, mint az előző évben. Mindez nem azt jelzi, hogy csökkent a drogfogyasztás ez által a drogfüggők száma, hanem hogy a rehabilitációs kezelést egyre kevesebben választják bizalommal, mivel a szolgáltatás szakmai minősége sok helyen nem megfelelő. Romániában a specializált drogrehabilitációs eszköztár nagyon szegényes, hiányos pszichoszociális, detoxifikáló szolgáltatásokkal. Az ártalomcsökkentésre szakosodott programok fele annyi ember számára sem elégségesek, mint ahánynak vélhetően szüksége lenne rá (Dégi 2014: 9). Fontos kiemelni azt is, hogy a téves képzetekkel ellentétben Románia esetében is beigazolódnak az elméletek, hogy a droghasználat és abúzus szoros kapcsolatban áll a szegénységgel és a munkanélküliséggel. Beszédesebb, hogy 2010-ben a drogterápiában részesülő egyének több mint fele volt munkanélküli, vagy foglalkozás nélküli (Dégi uo.).

A drogfogyasztás- és túladagolás okozta haláleseteket illetően elmondható, hogy a 2010-ben regisztrált 34 haláleset a valaha volt legmagasabb számon tartott esetszámot jelenti az országban (2012-ig), bár az előző három évben is majdnem ugyanennyit számoltak. A trendek azt mutatják, hogy az ilyen okból elhalálozók többsége férfi, átlagéletkoruk 31 év körül van. Nem mellékes tény, hogy a 2005–2006-os időszakban, amikor lényeges csökkenés történt a rehabilitációs intézetekbe való beutaltak számát illetően, illetve a korábbihoz képest jóval több személyt börtönöztek be drogügyekben, a drogproblémák okozta halálesetek száma lényegesen nagyobb lett, mint a korábbi években (Dégi 2014: 9).

Összegezve a romániai drogpolitikával kapcsolatban elmondottakat kijelenthetjük, hogy kívánatos lenne az országos prevenció és kontrollprogramok újragondolása, újraszervezése. Bár a drogpolitikai célok összhangban vannak az EU vonatkozó stratégiájával, szükség van további prevenció, kezelés és ártalomcsökkentés szolgáltatásaira. Ahhoz, hogy ezek a programok szakmai szempontból is megfelelően és sikeresen működjenek, a hatóságoknak be kell vonni a fejlesztési folyamatba a tudományos szférát is, hogy a kutatások és a részletes szakmai szempontok segítségével a jövőben célzottabb és igényközpontúbb prevenció programok jussanak el a megfelelő célcsoportokhoz.

TEREPMUNKA A FÉLSZIGET FESZTIVÁLON

A Fél-sziget Fesztivál Erdély egyik legnagyobb fesztiválja immáron 11 éve, amelyet a Marosvásárhely szomszédságában fekvő Weekend-telep mellett szerveznek meg évente. Ez alól kivételt képez a 2013-as év, amikor is a Kolozsvár melletti Gorbó-völgyében került sor a rendezvényre.

Az IZ (az Independence Zone rövidítése) szinte a kezdetektől, immáron tíz éve fejti ki HIV-, nikotin-, alkohol-, és drogrevenációs tevékenységét a fesztivál ideje alatt.

Minden évben a résztvevő szervezetek tagjaiból és önkénteseiből egy 15-20 fős csapat összehangolt munkája révén valósul meg a drogrevenációs tevékenység. Az önkéntesek mellett szociális munkások, pszichológusok, addiktológusok foglalkoznak az IZ sátrába betévedő, vagy éppen meghívott fiatalokkal. A meghívás a mindennapi terepen történő kérdőívészés során valósul meg, amikor is a kérdőívet kitöltött személyt a kérdezőbiztosok meginvitálják a sátorba, hogy ismertessék velük a saját „Mérd magad” tesztjük eredményét. Amennyiben ellátogatnak a sátorba, részt vehetnek egy segítő beszélgetésen egy szakemberrel négy szemközt, a kitöltött kérdőívük alapján.

Amit az IZ ajánl:

„*Mérd magad!*” – sátor és terepmunka során alkalmazott önreflexiós kérdőívek, tesztek, amelyek személyre szabott válaszokat biztosítanak a dohány, alkohol- és drogfogyasztás érintettségéről

„*Tanácsadás*” – a tanácsadás keretein belül lehetőség nyílik a személyes véleményformáló beszélgetésekre. A tanácsadás célja a pozitív jövőkép kialakítása. A jövőképből kiindulva megbeszélésre kerül a függőségi szintet mérő tesztek eredményeinek összefüggése az ábrázolt jövőképpel, különösképpen ennek pozitív vonatkozásaival. A tanácsadási folyamat a tennivalókra összpontosít a drogoktól mentes életstílus megőrzése érdekében, valamint bizonyos esetekben a felelősségteljes /tudatos/kontrollált fogyasztás támogatása végett.

„*A drogok változó arca*” – rövid előadások a függőségekről, pozitívan és negatívan, jelenben és jövőben

„*Free Kvíz*” – interaktív, multimédiás drogrevenációs játék; a drogfogyasztás széleskörű, testi, lelki és társas hatásaira kérdez rá, illetve ezekről nyújt interaktív felvilágosítást a résztvevőknek

„*Kérdezz-felelek*” – tájékozottságot, attitűdöt felmérő kérdések a résztvevőknek; vitát serkent a drog (új) és a kapcsolódó HIV / AIDS témákban, amely által részletes információszerezés valósulhat meg

„*Élő könyv és böngészde*” – itt megismerkedhetnek az érdeklődők a témához kapcsolódó szak- illetve szépirodalommal

„*Ditchdrug, chooseschool*” – az IZ csapatától 2013-ban „Ditchdrugs, chooseschool” feliratú karkötőt vásárolhattak a fesztiválozók, amellyel hozzájárulhattak a kolozsvári illetve a szatmári Caritas Szervezetek kortárssegítő programjának elindításához. A kortársképzés célja, hogy olyan fiatalokat képezze, akik megfelelő felkészítés után az iskolai kábítószerfogyasztást megelőző üzenetet közvetítenek környezetükben, baráti körükben, amely megállíthatja, vagy legalább mérsékelheti a fiatalok kábítószer fogyasztását.

A többéves tapasztalat azt mutatja, hogy a félszigetező fiatalok – és nem csak ők – érdeklődéssel, nyitottsággal fordulnak az Independence Zone szervezeténél tevékenykedő szakemberek felé. A tanácsadásra jelentkezők meglepő gyorsasággal avatják be a tanácsadókat olyan személyes élettörténetekbe, amelyek kibányászására a megszokott tanácsadási helyzetben a szakembernek több időt kell szánnia, és különféle technikákat kell bevetnie. A fesztivál által biztosított,

bizonyos szempontokból megkönnyített tanácsadási helyzet a vártnál sokkal nagyobb nyitottságot hoz magával. Ezek a megkönnyített körülmények nem a módszertani vagy etikai szempontok fellazulását jelentik, hanem a tanácsadásra szolgáló tér elrendezésének, formális kereteinek megváltoztatását és az oldott hangulatot. A fesztiválon a tanácsadást igénylőknek nem zárt ajtók mögött foglalatoskodó szakembereket kell felkeresniük. Ember közelebbé teszi a tanácsadókat, hogy az érdeklődők a sátorhoz való közeledéskor már munka közben láthatják őket. A fesztivál hangulata, az Independence Zone-sátor bejáratánál ajánlott tevékenységek, és az önkéntesek feloldják a segítő szakember és ügyfél közötti kezdeti feszültséget. Néhány éve a tanácsadás a résztvevők jövőképeinek feltérképezésével bővült. Az elején vonakodnak attól, hogy színes ceruzát vegyenek a kezükbe, és írják vagy rajzolják le magukat úgy, ahogyan azt pár év múlva elképzelik, de amint belelendülnek a munkába, egyre érdekesebbnek tűnik számukra a tevékenység. Vannak, akik egészen kidolgozott rajzokat készítenek, és aztán szívesen mesélnek arról, hogy mit szeretnének elérni a jövőben. Sajnálatos módon viszont a tapasztalat azt mutatja, hogy a legtöbb fiatal jövőképe eléggé homályos, fiatal felnőttkoruk ellenére nincs konkrét elképzelésük a jövőjükéről, arról, hogy milyen célok fele haladnak, és konkrétan mit tehetnek ezek elérése érdekében.

Akik a fogyasztás ellenére nem mutatták a függőség jeleit, szívesen megosztották tapasztalataikat, amelyek hozzásegítették őket a mértékletes fogyasztáshoz: kellemetlen élményeket, elretentő példákat. Büszkén beszéltek saját jellemvonásaikról, erőforrásaikról, amelyek erőt adnak a szinten maradáshoz. A tanácsadás célja ezekben az esetekben a védőtényezők megerősítése volt. A legtöbb esetben a felvázolt jövőkép és az aktuális drogfogyasztási szokások összefüggése kapcsán az derült ki, hogy kevés fiatal értékeli döntő fontosságúnak a drogfogyasztás káros hatásait a jövőkép vonatkozásában. Általános meggyőződésük, hogy befolyásolhatják fogyasztásukat, és ez hosszú távon nem jelenthet akadályt céljaik elérésében, ugyanakkor belátják, hogy az aktuális helyzet súlyosbodásának negatív következményei lehetnek (Botházi és mtsai 2013).

PUBLIKÁCIÓK AZ IZ TEVÉKENYSÉGÉRŐL

2009-től kezdődően az IZ munkatársai minden évben publikálják a kolozsvári Magyar Közoktatás¹ című, pedagógusoknak szóló szaklapban a kérdőívek eredményeit. Ezeket egyrészt azért tartják fontosnak évről évre közölni, hogy a pedagógusoknak és más szakembereknek rálátása legyen a mai fiatal generáció szerfogyasztási szokásaira, arra, hogy az említett generáció tagjai miként viszonyulnak az egészségüket károsító szenvedélyekhez és hogy milyen a lelki állapotuk, jövőképük. Másrészt pedig igyekeznek hasznos tanácsokkal, lehetőségekkel és prevenció célzattú tevékenységek ajánlásával szolgálni.

Az IZ stábjának meggyőződése, hogy prevenció módszereket figyelembe kell venniük az iskolában tevékenykedő szakembereknek, a szociális munkásoknak, pszichológusoknak, szociálpedagógusoknak, nevelési tanácsadóknak, és a gyerekekkel legtöbb időt töltő pedagógusoknak egyaránt.

1 A folyóirat honlapja: <http://www.comunitas.ro/interaktiv/kozoktatatas/>

Ilyen módszer lehet az elriasztás, ami a drogfogyasztás testi, lelki, szociális, bűnügyi következményeire hívja fel a figyelmet. Viszont azok a fiatalok, akik kipróbáltak már valamilyen kábítószerrel, nem hisznek ennek hatékonyságában. Egy másik lehetőség, hogy korrekt és hiteles információkat adjunk át a fiataloknak, majd megadjuk nekik a döntési szabadságot. Hatékony módszere a szerfogyasztás megelőzésének, hogy harmonikus személyiségű fiatalokat neveljünk, akik megfelelő önértékeléssel, kommunikációs készséggel, stresszkezelési módszerekkel rendelkeznek. Egy ilyen típusú személyiséggel rendelkező fiatal képes lesz könnyen megoldani az életben jelentkező problémákat, képes a realitás világában megfelelő minőségű és mennyiségű örömszerzési forrást találni. És ha ki is próbál valamilyen drogot, kevesebb az esélye, hogy rabja is lesz annak. Fontos, hogy minden fiatal találja meg azt a kortárs vagy felnőtt korú közösséget, ahol jól érzi magát és megfelelően ki tudja bontakozni, ahol megfelelő elismerést és értékelést kap. A pedagógusoknak arra kell törekedniük, hogy minél inkább bevonják a gyerekeket a különböző iskolai klubokba, rendezvényekbe, műhelyekbe, egyesületekbe, sportcsapatokba.

MÓDSZERTAN

Adatbázisunk a 2007 és 2013 közötti terepmunkák során lekérdezett kérdőívek válaszaiból áll. Mivel a 2007 és 2010 között használt kérdőív nem minden pontban egyezik a 2011 és 2013 között használttal, ezért a két kérdőív típus adatait külön fogjuk bemutatni. Az első kérdőívben az alkohollal kapcsolatos teszt 20 kérdést tartalmazott, melyből 6 igen-válasz esetén az egyén komoly alkoholproblémával küzdőnek minősült. A megújult kérdőívben ehhez a tematikához csak négy kérdés tartozott, a kritikus küszöb pedig két igen-válasz volt. Ez utóbbiban a droggal kapcsolatban is négy kérdés szerepelt, amiből két pont jelentette a klinikailag jelentős szintet, ezzel szemben viszont a régi kérdőív csak két kérdést tartalmazott ebben a témában. A dohányzás tematikájában az új kérdőív hozadéka az egy szűrőkérdéses korábbi önértékelő teszthez képest az volt, hogy itt felmérték az egyén nikotinfüggőségének fokát is.

A 2007–2010 között használt kérdőívről

A 2010-ig használt kérdőív első része az alapvető demográfiai adatokon túl olyan információkra is rákérdezett, mint például az egyén havi költőpénze és a szabadidős foglalkozásai, kikapcsolódási szokásai. Ezt követte három szűrőkérdés, amely arra kérdezett rá, hogy az illető dohányzik-e, próbált-e ki már illegális kábítószerrel illetve, hogy szükségesnek tartja-e a Fél-szigeten a túcsere-szolgáltatás bevezetését. A kábítószerrel kapcsolatban az igennel válaszolóktól azt is megkérdezték, hogy milyen típusú szert próbáltak már ki. A túcsere programmal kapcsolatos kérdés 2011-től kikerült a többi közül.

A kérdőív második része az alkohol érintettségét mérte 20 tétel segítségével. Ebben olyan kérdések szerepeltek, mint például: „*Előfordult-e már valaha az életedben, hogy társaságban többet ittál másoknál, és ez nem látszott meg rajtad?*”; „*Tettél vagy mondtál italos állapotban több alkalommal olyasmit, amivel önmagadat vagy családodat kellemetlen helyzetbe, szégyenbe hoztad?*”; „*Kívánod az italt olyankor, amikor indulatos, feszült vagy dühös vagy?*”. A bejelölt igen válaszok alapján a megkérdezettek megtudhatták, hogy mennyire veszélyeztetettek az alkoholfüggőség szempontjából. Amennyiben 4 vagy 5 kérdésre válaszoltak igennel, az alkoholfüggőségre hajla-

mosnak értékelték őket, ha pedig legalább 6-ra, akkor komoly alkoholproblémával küzdőnek minősültek.

A 2011–2013 között használt kérdőívről

A kérdőív összetétele 2011-es évtől kezdődően öt nagy részre osztható. Az előzőhöz hasonlóan itt is demográfiai mutatókra kérdeztünk rá, mint az életkor, a nem, a családi állapot, a lakóhely (megye), a lakhatási jellemzők, a szülők családi állapota 14 éves korban, és nem utolsósorban arra, hogy a családban volt-e visszaélés droggal, alkohollal, vagy gyógyszerekkel kapcsolatban. A kérdőív második, harmadik, és negyedik szakasza a különböző szerekhez – mint a nikotin, alkohol és drog – való viszonyulást, vagyis a különböző szerfüggőségek fokát méri. Mindegyik kérdéskör egy szűrőkérdéssel indul, ami arra kíváncsi, hogy egyáltalán fogyasztja-e az egyén az adott szert. Ez önmagába véve egy kissé problematikus, hiszen a fiatalok gyakran elgondolkodnak, hogyha egy bizonyos szert időnként fogyasztanak, akkor erre a szűrőkérdésre „igen”-nel válaszoljanak-e. A dohányzási szokásokat a Fagerström Nikotin Dependencia teszt (Heatherton, Kozlowski, Frecker, & Fagerstrom, 1991) segítségével mértük fel, míg az alkoholfogyasztást a Cage Alkohol teszt (Ewing, 1984) alapján, míg a drogérintettséget a Cage-AID Drogteszt (Brown és Rounds, 1995) segítségével állapítottuk meg. A kérdőív záró része a depressziós tünetekre vonatkozik, amit a rövidített, 9 tételes Beck Depresszió Skálával (BDI) mértünk fel (Beck, Ward, Mendelson, Mock&Erbaugh, 1961; Rózsa, Szádóczy és Füredi, 2001). A depressziós tünetek együttes összetevői például a szociális visszahúzódás, a döntésképtelenség, az alvászavar, a fáradékonyság, a túlzott aggodás testi tünetek miatt, a pesszimizmus, az örömképesség hiánya és az önvád voltak. A rövidített Beck Depresszió Skála (BDI) depressziós súlyossági kategóriái a következők: 0–9 pont – nem depressziós, 10–18 pont – enyhe depressziós tünet, 19–25 pont – közepesen súlyos depressziós tünet, a 26 fölötti pontérték súlyos depressziós tünetet jelez. A klinikai validálás alapján a klinikai szintű depresszió határértéke a 19 pont (Rózsa, Szádóczy és Füredi, 2001).

Trio 2012

Az Independence Zone csapata 2012-es évre jelentős népszerűsége tette szert, és noha az elmúlt években csak a Félisziget Fesztivál keretében fejtette ki tevékenységét, két éve meghívást kapott két másik erdélyi fesztiválra is. Így jelen voltunk a Kolozsvári Magyar Napokon és a fiERD Táborban is. Ez arra enged következtetni, hogy szervezet preventív munkáját értékeli, és hasznosnak látják a fesztiválok szervezői, és ők is úgy vélik, hogy a rendezvényeken jelen kell lennie ennek a tevékenységnek is. A táblázatok elemzésénél indokolt esetben a 2012-es terepmunka során felvett adatokra külön is fókuszálunk, megvizsgálva azt, hogy a rendezvények némileg eltérő jellege hogyan mutatkozik meg az adatok összehasonlításánál.

A Kolozsvári Magyar Napok egy 2010 óta minden évben megszervezett rendezvény, amely a kolozsvári magyarság számára jött létre. A több napos kulturális rendezvény célközönségébe nem csak a fiatalok tartoznak, a színvonalas koncertek mellett egész napos programok várják az összes korosztály képviselőit. 2012-ben a civil programok kínálatában helyet kapott az IZ drogprenvenziós sátra is. A Fialatok Erdélyért Egyesület Táborának (a továbbiakban fiERD Tábor) története 2009 óta íródik, az eseményt 2012-ben az Erdőszentgyörgy melletti Böződi-

tónál rendezték meg. Az IZ egyetlen alkalommal, ebben az évben vett részt a fesztiválon, amelynek a célközönsége meglehetősen fiatal népesség.

ADATOK ELEMZÉSE

Elemzésünket két csoportra osztottuk, első körben a hét évnyi terepmunka során felvett adatokat értékeljük ki, majd külön vizsgáljuk az online felületen kitöltött kérdőív válaszait. Fontos megjegyzés az első elemzéscsoport táblázataihoz és ábráihoz: az évszámok mindig a Félssziget Fesztiválon végzett terepmunka eredményeit jelzik, a KMN rövidítés a Kolozsvári Magyar Napokat jelenti, míg a fiERD a fiERD Tábort.

1. A fesztiválokön kitöltött kérdőívek elemzése

1. A kérdőívkitöltők száma és nemzetisége

1. tábla. *Kérdőívek száma és nyelve évekre, illetve helyszínekre lebontva*

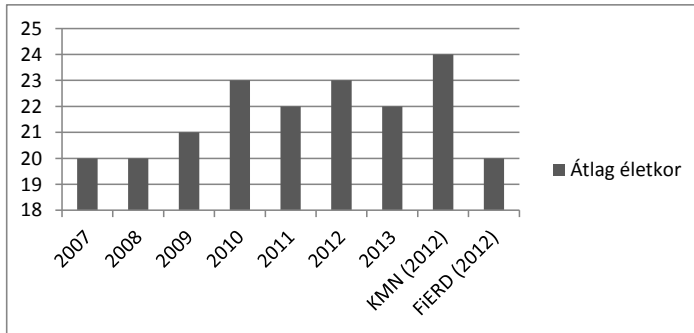
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	KMN (2012)	fiERD (2012)
Kérdőív (db)	67	177	428	454	524	703	605	109	176
román (%)					43,9	29	48,6	9,3	14,9
magyar (%)					56,1	71	51,4	90,7	85,1

A 2007-től rendelkezésünkre álló adatokból első ránézésre az látszik, hogy a Félsszigeten végzett kérdőívvezetés évről évre több embert talált meg. Míg 2007-ben csak 67 fesztiválózó töltötte ki a tesztet, 2009-re ez a szám majdnem meghétszereződött. A tendencia tovább folytatódott, 2011-ben 524, 2012-ben rekordot jelentő 703 megkérdezett került be az adatbázisba. A legutóbbi, Kolozsváron megszervezett Félssziget Fesztiválon, a rendezvény iránti visszafogott érdeklődés ellenére több mint 600-an válaszoltak az Independence Zone kérdőívére.

A kitöltők nemzetiségére vonatkozóan 2011-től vannak adatok, mint látható, ebben az évben, illetve 2013-ban a Félsszigeten nagyjából fele-fele arányban oszlottak meg a magyarok és a románok. 2012-ben ez az arány a magyar fesztiválózóok felé billent, hiszen ők tették ki a válaszadók közel háromnegyedét.

Ha külön vizsgáljuk a 2012-es adatokat, azt láthatjuk, hogy a Félssziget 703 válaszadója jóval több, mint akár a Kolozsvári Magyar Napok, akár a fiERD Táborban elért személyek száma. Utóbbi esetében az alacsony számot alapvetően a táborban résztvevők viszonylag kis száma is indokolja. A Kolozsvári Magyar Napok a résztvevők számának tekintetében egy lapon említhető a Félsszigettel, ám a szóban forgó évben a három esemény közül ezen volt a legkisebb az IZ látogatottsága.

2. A válaszadók átlagéletkora

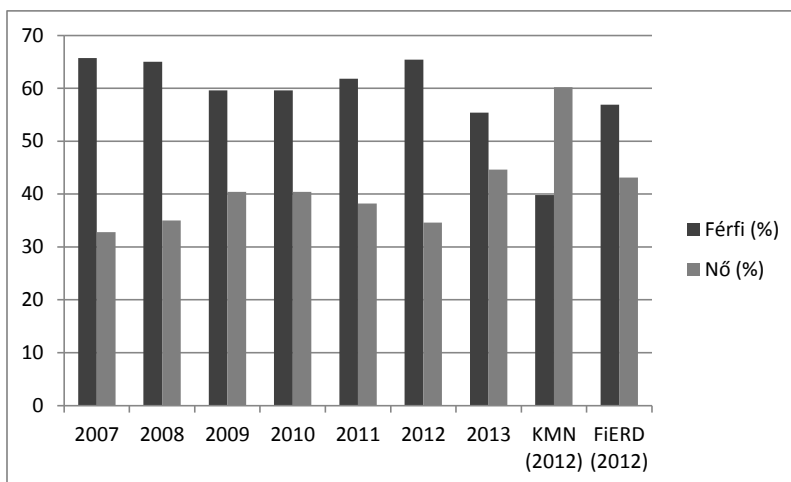

1. ábra. A válaszadók átlagéletkora, évekre és helyszínekre lebontva

Az IZ programja elsősorban a 20–24 év közötti korosztályt találta meg, mint azt az 1. ábrán is láthatjuk. 2007-től a Fél-szigeten zajló terepmunka első három évében 20 vagy 21 év volt a válaszadók átlagéletkora, az utolsó négy évben ezen a helyszínen egy-két évvel idősebb, átlagban 22 és fél éves fesztiválózókat álltak a kérdezőbiztosok rendelkezésére. Tekintve, hogy az utóbbi négy évben jóval magasabb volt a válaszadók száma, mint korábban, elmondható, hogy a Fél-szigeten az Independence Zone kérdőíve által elért népességet elsősorban azok a fiatalok jelentik, akik az egyetemista éveik vége felé közelednek, avagy nem egyetemisták, de már körülbelül 4 éve befejezték a középiskolát.

A két másik 2012-es terephelyszín közül a FIERD a fiatalabb, átlagban 20 éves korosztályt képviselte, míg a Kolozsvári Magyar Napokon (a továbbiakban KMN) a Fél-szigetnél valamivel idősebb, átlagban 24 éves korosztály lépett kapcsolatba a drogprenvenziós sátorral.

3. Nemek szerinti eloszlás

2. ábra. A válaszadók nemek szerinti százalékos aránya, évekre és helyszínekre lebontva

A válaszadók nemek szerinti eloszlása meglehetősen érdekes képet mutat. 2007 és 2012 között a férfiak aránya majdnem mindig 60% körül volt, három évben is szinte kétharmadot tett ki. 2013-ban az előző évekhez képest több nőt sikerült lekérdezni, így a nemek közötti arány nagyjából fele-fele lett. A fiERD táborban a Félzigethez hasonló többségben voltak a férfiak, míg a KMN kivételnek számít, itt a nők képviseltették magukat több mint 60%-ban.

4. Az alkoholfogyasztás- és függőség mutatói

2. tábla. Az alkoholfogyasztók és -függők százalékos aránya, évekre és helyszínekre lebontva

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	KMN (2012)	fiERD (2012)
Fogyaszt-e alkoholt? (%)					85,4	82	86,8	76,9	89,7
Alkoholfüggőség (%)	54,5	57,9	50,7	47	24,1	28,2	26	20,7	47,5

Amint azt a módszertani részben is kifejtettük, a 2007-től 2010-ig használt kérdőív különbözött a 2011–2013 között használttól. Szintén bemutattuk, hogy az alkoholfogyasztás témájában, az első időszakban egy 20 kérdéses skála mérte a fesztiválózókat jellemzőit, ahol a 6 igen-válasz már az alkoholfüggőség szintjét jelentette. Ezzel a mércével az első négy évben átlagosan az alkoholt valamilyen mértékben fogyasztók nagyjából fele minősült alkoholfüggőnek, három év esetében ez az érték meg is haladta az 50%-ot. 2011-től egy másik skála mérte az alkoholfüggőséget, amely szerint a korábbi aránynál jóval kevesebben, átlagosan a fesztiválózókat mintegy negyede minősült alkoholfüggőnek. Szembetűnő viszont az, hogy amíg 2012-ben a Félzigeten a fogyasztóknak csak 28,2%-a számított függőnek, addig a fiERD táborban ez a jelző ennek a csoportnak majdnem a felére volt igaz.

2011-től arra is rákérdezett a teszt, hogy az illető fogyaszt-e egyáltalán alkoholt. Erre a kérdésre is a fiERD táborban válaszoltak a legnagyobb arányban igennel (közel 90%), de a Félzigeten fesztiválózóknak is több mint négyötöde válaszolt igennel, mindhárom évben. A KMN-n majdnem annyian mondtak igent, mint a Félzigeten, de figyelembe véve az itteni válaszolókat eleve alacsony létszámát, nem állapíthatjuk meg, hogy a kolozsvári rendezvény látogatói kevesebben fogyasztanak alkoholt.

5. Droghasználat és -függőség

3. tábla. A drogot kipróbálók és a drogfüggők százalékos aránya, évekre és helyszínekre lebontva

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	KMN (2012)	fiERD (2012)
Kipróbálta-e a drogot? (%)	29,9	38,4	36,4	40,5	18,3	19,7	21,1	1,9	12,9
Drogfüggőség (%)					5,6	19,4	7,2	1,8	26,7

A droghasználattal kapcsolatos kérdés magyarázatra szorul. Míg az első időszakban (2007–2010) a kérdés úgy szólt, hogy próbált-e már ki az illető valaha valamilyen illegális kábítószer, addig a második periódusban (2011–2013) arra kérdeztek rá, hogy fogyaszt-e valamilyen drogot. Az első négy évben évről évre többen mondták, hogy próbáltak már ki valamilyen drogot, a kezdeti 29,9% 2010-re több mint 40% lett. Ehhez képest az új kérdőívben szereplő kérdésre átlagban a félszigetiek egyötöde válaszolta azt, hogy fogyaszt valamilyen szert, a fiERD táborban alig egytizedük állította ugyanezt, míg a KMN-on szinte senki.

Az alkoholfüggőséghez hasonlóan az IZ munkatársai a drogfüggőség mérésére is alkalmaznak egy tesztet 2011 óta. Ebből kiderült, hogy 2012-ben a Félszigeten elért egyének csaknem egyötöde drogfüggőnek minősült, a másik két évben viszont alig több mint 5%-uk. Szintén elenyésző volt ez a szám a KMN-on, nem úgy a fiERD táborban, ahol a teszt eredményei szerint a kábítószer fogyasztóknak több mint negyede mutatta a kábítószer-függőség jeleit.

6. Dohányzási szokások, dependenciaszintek

4. tábla. Dohányzók százalékos aránya évekre és helyszínekre lebontva. Az öt dependenciaszint százalékos eloszlása a válaszadók körében, évekre és helyszínekre lebontva

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	KMN (2012)	fiERD (2012)
Dohányzik (%)	46,3	46,1	53,3	53,3	52,8	54,3	60,6	38	53,2
Nincs függőség (%)					69,9	43,8	67,2	55,8	49,4
Enyhe függőség (%)					15,8	26,4	14,5	23,3	25,8
Közepes függőség (%)					10,2	19,0	10,2	18,6	14,6
Erős függőség (%)					2,9	8,7	7,1	-	7,9
Nagyon erős függőség (%)					1,2	2,1	1,1	2,3	2,2

Ha végignézünk a dohányzók arányán az összes adatolt évben és helyszínen, láthatjuk, hogy majdnem minden Félszigeten és a fiERD Táborban is a megkérdezettek fele dohányzott. Egyedüli kivétel a legutóbbi, 2013-mas Félsziget, ahol a dohányzók aránya elérte a 60%-ot. A legalacsonyabb arányt a KMN-en mérték.

A nikotinfüggőség szintjét 2011 óta mérik. A legnagyobb arányt minden évben és helyszínen azok adták, akik nem számítanak függőnek, a válaszadók minimum 43%, olykor több mint kétharmada ebbe a csoportba tartozott. Az erős vagy nagyon erős függőség szintje az egyéneknek legfeljebb egytizedére volt igaz, de olykor csak 2-4 százalékára. A többi megkérdezetről enyhe vagy közepes nikotinfüggőség derült ki.

7. Depresszió szintje a válaszadók esetében

5. tábla. Depressziós mutatók foka a válaszadók esetében, évekre és helyszínekre lebontva

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	KMN (2012)	fiERD (2012)
Nincs depresszió (%)					76,4	71,4	65,4	79,8	74,9
Enyhe depresszió (%)					17,4	21,3	25,8	12,5	18
Közepesen súlyos depresszió (%)					3,7	4,4	6	3,8	6
Súlyos depresszió (%)					2,5	2,9	2,8	3,8	1,2

A 2011-től használt kérdőív depressziót mérő kérdésblokkjából a szakemberek egy négy-szintes skálát állítottak össze, amely kimutatatta, hogy az egyénre jellemző-e a depresszió, és ha igen, milyen mértékben. A Félsgizeten a válaszadók minimum kétharmadáról elmondható volt, hogy nem mutatják a depresszió jeleit, a 2011-es évben több mint háromnegyedükre volt ez igaz. Hasonlóképpen a fiERD Táborban és a KMN-on, utóbbin az emberek negyötöde mentes volt a depresszió tüneteitől. A kolozsvári rendezvényen enyhe depresszió is csak a válaszadók 12,5%-ra volt jellemző, azonban a Félsgizeten ez az arány két évben is meghaladta a 20%-ot.

8. Tanácsadást igénylők száma

6. tábla. A szaktanácsadást igénylők száma és aránya, évekre és helyszínekre lebontva

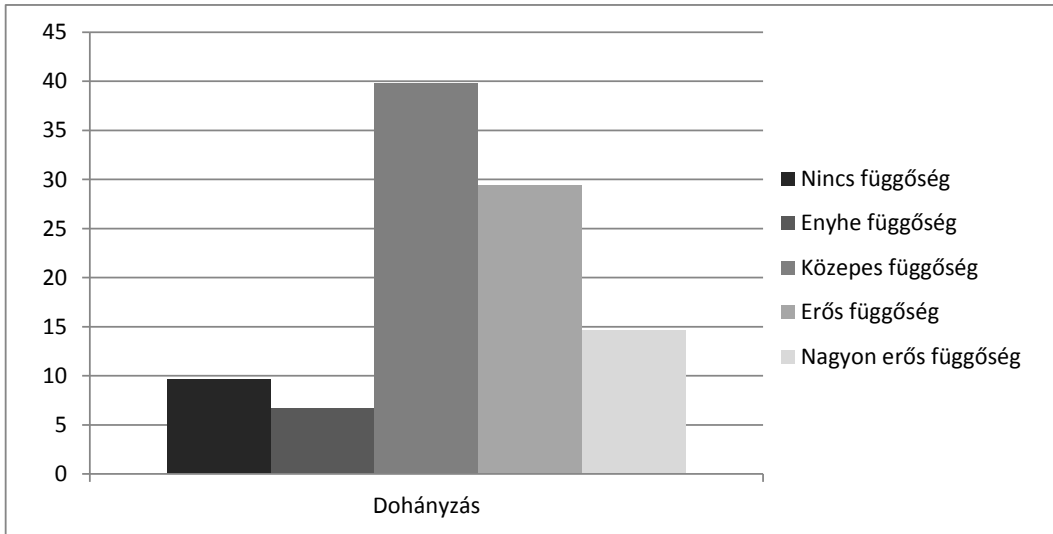
	2011	2012	2013	KMN (2012)	fiERD (2012)
Részt vett-e tanácsadáson?(%)	30,5	9,7	24,3	28,8	33,7
Részt vett-e tanácsadáson? (fő)	159	68	147	30	59

Azok közül, akik az említett terepeken kitöltötték az Independence Zone kérdőívét, 2011 óta bárkinek lehetősége volt az IZ sátrában leülni egy ott dolgozó szakemberrel és szaktanácsokat kérni a felmerülő problémáikkal kapcsolatban. A legnagyobb arányban a 2011-es Félsgizeten vették igénybe ezt a szolgáltatást, konkrétan az egyének 30%-a. Egy évvel később ennek az aránynak mindössze az egyharmada fordult a szakemberekhez, míg tavaly ismét többen, a válaszadók mintegy negyede fordult a tanácsadókhoz. A KMN-on és a fiERD-en egyaránt 30% körüli arányban vették igénybe a szolgáltatást. Összességében elmondható, hogy körül-belül a kérdőívet kitöltő minden negyedik személy szóba állt egy szakemberrel, hogy tanácsot kérjen a problémái kezelésére.

II. Online felületen kitöltött tesztek eredményei

Az IZ a Félsgizet Fesztiválon kívül is elérhető a www.independencezone.ro honlapon, ahol online három nyelven is kitölthető a fesztiválon használt függőséget mérő kérdőív. Mindez Romániában egyedülállóan számít. Az egyik legfontosabb dolog, amit az IZ-ben tevékenyke-

dők ajánlanak e kapcsán, hogy nem robotizált válaszok érkeznek a tesztet kitöltők számára, hanem mindez mögött szakemberek dolgoznak és egyénre szabott válaszokat küldenek vissza (forrás híradó). Ezen felül pedig lehetőség van online tanácsadást is igénybe venni, amennyiben valaki úgy érzi, hogy drogfogyasztási problémákkal küzd, és szívesen beszélgetne erről egy pszichológussal. 2012 februárjában, egy az IZ fejlődő tevékenységéről szóló kolozsvári sajtótájékoztatót követően az online módon kitölthető tesztek létezéséről való tudomásszerzés országsszerte százakat készítetett arra, hogy kitöltse azokat. A következőkben ezeknek a teszteknek összesített statisztikáit mutatjuk be. A honlapra ellátogatóknak három tesztet volt lehetősége kitölteni, a nikotinfüggőségről, az alkoholfüggőségről és a drogfüggőségről.

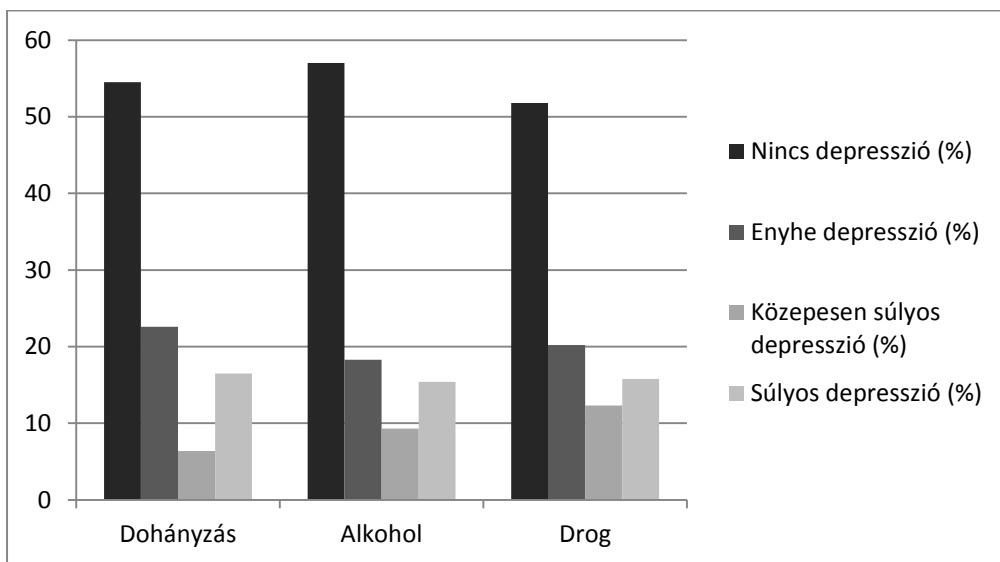
3. ábra. Az online felmérés eredményei a nikotinfüggőség mértékéről

A nikotinfüggőséggel kapcsolatos tesztet töltötték ki a legtöbben, szám szerint 460-an. Átlagéletkoruk 28 év volt, tehát ezt a felületet láthatóan jóval idősebbek is használják, mint amilyen korosztály a fesztiválokra látogat. A nemek szerinti eloszlás ugyanakkor a fesztiválok esetére hasonlít, hiszen a kitöltők csaknem kétharmada férfi.

Amint azt az ábrán is láthatjuk, azoknak az aránya, akik egyáltalán vagy csak enyhén nikotinfüggők jóval kisebb, mint a többi csoportba tartozóké. A válaszolók mintegy 40%-a közepesen függőnek számít, de az erős függőséggel küzdők aránya is csaknem 30%. Ha ehhez hozzávesszük, hogy a maradékról 15% nagyon erős függőség mondható el, megállapíthatjuk, hogy a dohányzás kérdéskörében elsősorban azok töltötték ki az online kérdőívet, akiknek mérsékelt, vagy komoly problémái vannak a dohányzással.

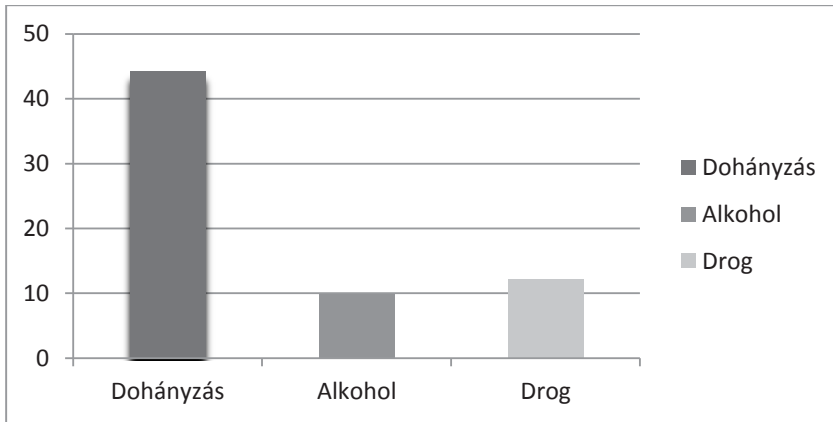
A második legtöbb válasz, szám szerint 280 az alkoholfüggőséget mérő tesztre érkezett. Itt a 31 éves átlagéletkor az előzőnél is magasabb, míg a férfiak aránya itt már háromnegyedet jelent a kitöltőknek. Ebben az esetben a függőséget nem skálán mérték, hanem egy teszt segítségével azt állapították meg, hogy az illető egyén alkoholfüggőnek számít-e, vagy nem. Eszerint a válaszadók 37,1%-a minősült alkoholfüggőnek, tehát a kitöltőknek több mint egyharmada.

A drogfüggőséget mérő teszt esetében 119 kitöltést regisztráltunk, átlagban 29 éves személyektől. A férfiak aránya a dohányosokhoz hasonlóan itt is a kétharmadhoz közelített, tehát kijelenthető, hogy az IZ tapasztalatai alapján a nikotin-, alkohol- és drogfüggőségi problémák inkább érintik a férfiakat, mint a nőket. A kábítószer-függőséget mérő teszt eredményei alapján a 119 egyénnek több mint 40%-a minősült függőnek. Nem mellékes, hogy a fesztiválózók esetében ez az arány legfeljebb a 26%-ot érte el, de csak azon személyek csoportjában, akik fogyasztanak drogot (lásd 3. táblázat).

4. ábra. Az online kérdőíveket kitöltők körében mért depressziófokokozatok

Az online felületen található nikotin-, alkohol-, és drogfogyasztással kapcsolatos kérdőívekben a válaszadóknak olyan kérdésekre is válaszolniuk kellett, amelyből kiderült, milyen mértékben jellemző rájuk a depresszió. Bár – ahogy az ábra is mutatja – mindhárom csoportban az egyének majdnem feléről az mondható el, hogy nem depressziósak, az enyhe depresszió jeleit a csoportok egyötöde minden esetben produkálta. Ennél is szembevetőbb, hogy míg a fesztiválózók esetében a közepes depresszióban szenvedők aránya is maximum 6% volt (lásd 5. táblázat), addig ezeknél a csoportoknál ez az arány minimum ugyanannyi (6%), de a droggal kapcsolatos kérdőív válaszadóinál eléri a 12%-ot is. Ami azonban a legsúlyosabb mutató tekintetben, az az online kitöltők körében kimutatható súlyos depresszió aránya. A dohányzással kapcsolatos kérdőív válaszadóinak 16,5%-a, az alkoholfüggőségi teszt csoportjának 15,4%-a, míg a drogfüggőségi tesztre válaszolóknak 15,8%-a minősült súlyosan depressziósnak. Ezek az arányok nagyságrendekkel nagyobbak, mint a fesztiválózók körében, ahol a legmagasabb érték tekintetben 3,8% volt (lásd 5. táblázat).

5. ábra. A szaktanácsadást igénylők aránya az online kérdőíveket kitöltők esetében

Érdekes, hogy különböző tesztet kitöltők arra a kérdésre, hogy „*Úgy gondolod, hogy szaksegítségre lenne szükséged a dohányzásról/alkoholról/kábítószer fogyasztásról való leszokáshoz?*” elég változó arányban jelölték meg az „igen” választ. A statisztikák szerint a legtöbben – ami szinte fele a nikotin tesztet kitöltőknek – gondolja úgy, hogy segítségre lenne szüksége a leszokáshoz (lásd 5. ábra). Ez az arány az alkohol teszt esetében csupán 9,8%, ami 37,1% alkoholfüggőnek minősülő emberhez képest kevés. Ez nincsen másként a drog tesztet kitöltők esetében sem, ahol segítségre való szükségesség hajlandósága 12,2%, ami a 40%-nyi drogfüggőnek minősített egyén esetében szintén kicsi arány.

ÖSSZEFOGLALÓ ÉS KONKLÚZIÓK

Az Independence Zone Romániában a drogmegelőzés egyik jó gyakorlata, amely már tíz éve fejt ki a tevékenységét és folyamatos szakmai fejlődés jellemzi. Az együttműködés sikerességének alapja az, hogy kormányzati, egyházi és civil szervezetek dropprevencióra szakosodott alakulatai egyaránt részt vesznek benne. A szakmai együttműködés deklarált célja az, hogy a drogfogyasztásra az egyszerű tiltáson túl racionális alternatívákat kínáljon. Ebből kifolyólag az attitűdformálást helyezik előtérbe, amelyet tudatosítási folyamatok révén igyekeznek elérni. A közös értékek, amelyekre a mindezt építik az önállóság, a döntésszabadság, a felelősség, a kreativitás és a tudatosság.

Az IZ tevékenységének kiemelt jelentősége van egy olyan közegben, mint Románia, amely az egyre nagyobb mértékű drogfogyasztásnak kitett Balkán-területek közéjéhez tartozik. EU-tagállamként az országnak követnie kellene az EU által előírt droppolitikai irányvonalat, ennek azonban egyelőre számos, elsősorban anyagi és humán-erőforrásbeli hiány szab gátat. A rehabilitációs és ártalomcsökkentő programok mellett kiemelt hangsúlyt kellene fektetni a dropprevenció tevékenységre, amellyel elsősorban az iskolás korosztályt és a fiatal felnőttek korúakat kell megszólítani. Egy olyan szakmai együttműködés, mint az IZ éppen azért szolgálhat jó példával a drogellenes politika terén, mert felismeri a hagyományos, elítélő attitűd és a restriktív jogszabályzat alacsony határfokát. Azzal a céllal, hogy ezeken változtasson, szakmailag megalapozott, alternatív, de működőképes módszereket javasol és alkalmaz a dropprevencióban.

A 2004 óta minden évben megszervezett fesztiváli terepmunkának nemcsak az alatt a pár nap alatt van haszna, amíg az adott rendezvény tart, hiszen az évente elvégzett terepkutatás hosszú távon információt és szakmai tanácsokat nyújt, elsősorban a pedagógusok és más preventív szakemberek számára. 2009 óta az IZ munkatársai minden évben publikálják a legfrissebb eredményeket egy pedagógusoknak szóló szaklapban, az oktatásban dolgozók ez által juthatnak hozzá az említett hasznos információkhoz.

Ha rápillantunk a terepmunkák 2007 óta regisztrált eredményeire, néhány jelzésértékű adatot mindenképpen érdemes kiemelni. Az alkoholfogyasztást illetően egy két évvel ezelőtt megrendezett fesztiválon a felmérésből az derült ki, hogy az átlagban 20 éves fesztiválózóknak közel 90%-a fogyaszt alkoholt, a fogyasztóknak pedig csaknem fele bizonyos fokon függőnek számít. Az illegális drogok kipróbálására vonatkozóan 2010-ben mérték a legmagasabb arányt, ekkor a 447 személynek több mint 40%-a állította, hogy próbált már ki illegális kábítószer. Ami a drogfüggőséget illeti, az online teszt 119 kitöltőjének több mint 40%-ról derült ki a dependencia, ami egyébként jóval nagyobb arány, mint a fesztiválózóknak esetében.

A nikotinfüggőség a három közül a leggyakoribb, az egyik évben a megkérdezett fesztiválózóknak 56%-ról derült ki, hogy valamilyen mértékben nikotinfüggők. Az erre vonatkozó online teszt kitöltőinek 90%-a minősült cigarettafüggőnek. Az utolsó lényeges mutató a depresszióval kapcsolatos, itt a 2013-as évet lehet kiemelni, amikor a válaszadók 35%-áról derült ki valamilyen mértékű depresszió. Ennél is mellbevágóbb az online tesztek erre vonatkozó eredménye. A három (a dohányzással, a drogfogyasztással és az alkoholfogyasztással kapcsolatos) teszt kitöltőinek egyaránt mintegy 15-16%-a minősült súlyos depresszióban szenvedőnek.

IRODALOMJEGYZÉK REFERENCES

1. Bădescu, G. – Comşa, M. – Sandu D. et al. (2007). Public opinion barometer 1998–2007: *Romania – the country of unhappy optimists*. Soros Foundation Romania, Bucharest.
2. Beck, Aaron Temkin – Ward, C. H. – Mendelson, M. – Mock, J. – Erbaugh, J. (1961). *An inventory for measuring depression*. *Arch Gen Psychiatry*, 4: 561–571.
3. Botházi, Renáta – Ozsváth, Anita-Anikó – Krecsák, Katalin – Dégi, L. Csaba (2013). A felelősség nem átruházható, de megosztható – prevenció a fesztiválózó fiatalok szerfogyasztási szokásainak tükrében. In: *Magyar Közoktatás – Romániai Magyar Oktatási Figyelő*, Cluj-Napoca, 2013/3.
4. Brown, R. L. – Rounds, L. A. (1995). Joint screening questionnaires for alcohol and drug abuse. *Medical Journal, Wisconsin*, 94: 135–140.
5. Dégi, Cs. L. (2014). *Romania's Drug Policy from 2005 to 2012: Experiences with Implementation*. *Substance Use & Misuse*, 49(6), 677–683.
6. Ewing, J. A. (1984). Detecting Alcoholism. *Journal of the American Medical Association*, 252, 1901–1907.
7. Heatherton, T. F. – Kozlowski, L. T. – Frecker, R. C. – Fagerstrom, K.-O. (1991). The Fagerström Test for Nicotine Dependence: a Revision of the Fagerstrom Tolerance Questionnaire. *British Journal of Addiction*, 86(9), 1119–1127.

Györbíró András – Hámos Mária Dalma –
Györbíró Nóra – Borzási Kinga
**Innovatív reziliencianövelő kísérlet
a roma közösségek esetében:
A magyarországi roma szakkollégiumok mint
a roma értelmiségi elitképzés úttörői
Tapasztalatok és alkalmazható tanulságok
az erdélyi oktatási rendszer számára**

A szakkollégiumok sok tekintetben hungarikumnak tekinthetők abban az értelemben, hogy bár egyéb országokban is találunk szép számmal felsőoktatási tehetséggondozást felvállaló intézményeket, a magyarországi szakkollégiumokat a szakmai profil mellett jellemzi egy fajta sajátos mozgalmi jelleg, egy olyan tudatosság és társadalmi felelősségvállalás is, ami nyilván a történelmi-politikai háttértől is meghatározott.

A szakkollégiumok a roma közösség problémáit, illetve azokat a hátrányos szocio-kulturális mutatókat, melyek terén a romák aránya a teljes népességen belül rendkívüli mértékben felülreprezentáltak, sokáig fontos társadalmi kérdésnek tekintették, de a tudományos vizsgálódáson és eseti módon megvalósított civil kezdeményeseken túl, átfogó program nem indult e kérdésben.

A reziliencia a romák esetében véleményem szerint azt jelentené, hogy sikerül kinevelni egy olyan szerteágazó tudományos háttérű értelmiséget, amely valóban a közösség szószólója lehetne, és autentikus válaszokat fogalmazhat meg a roma közösség jogos igényeivel, melyek révén megtalálható a középut a kulturális azonosságtudat megtartása és a kellő mértékű társadalmi integráció között. Az Európai Unió reziliencia politikájának aligha a legebevezetőbb társadalmi csoportokra fókuszál, hiszen e társadalmi csoportok valóban a teljes leszakadás környékén vannak és esetükben a reziliencia nem a továbbfejlődés, hanem a közösségi túlélés előfeltétele.

Dolgozatomban esettanulmány jelleggel, tudományos igényességgel tárom fel a Jezsuita Roma Szakkollégium eddigi működését, tapasztalatait, mind a szakirodalmi feldolgozás, mind a vezetők és végzett szakkollégisták bevonásával, megkérdezésével.

Kulcsszavak: roma szakkollégium, szakmai profil, rezilienciapolitika

A reziliencia fogalma a társadalomtudományokban intelligens alkalmazkodást, túlélési és megbirkózási képességet jelent, társadalmi kontextustól függően eltérő tartalommal, de vélhetően hasonló hatásmechanizmusokon keresztül. Azonban gyakorlatilag evidenciaként kezelhető, hogy míg egyes körülhatárolható társadalmi csoportok jellemzően átmeneti jelleggel kerülnek hátrányos helyzetbe, vannak olyan társadalmi csoportok is, melyek hosszú ideje és

tartósan hátrányos helyzetűnek tekinthetőek.¹ Ezen csoportok jellemzően nem csak szocio-kulturális sajátosságok szintjén vannak a társadalom többségéhez képest rosszabb helyzetben, de sokszor az adott társadalom működése, az előrejutás „játékszabályai” szinte lehetetlenné teszi számukra a nagyszámú felzárkózást, a tömeges társadalmi mobilitás megvalósulását (Williams : 26). Ezen csoportok generációk óta marginalizált helyzetben vannak, számukra a hátrányos helyzet ha nem is természetes, de mindenképpen megszokott állapotnak tekinthető. Miközben elfogadjuk, hogy a reziliencia jelentősége helytől és időtől független tényező és mindig optimalizálható, úgy véljük, kijelenthető, hogy a hosszú időn át és súlyosan hátrányos helyzetben levő csoportok esetében ennek jelentősége hatványozott.

Ezt úgy is megfogalmazhatjuk, Niklas Luhmann paradigmáját felhasználva, hogy a társadalmi előbbrejutás bináris kódja (Luhmann: 71) vagy kódrendszere – vagyis azok a tényezők, amelyek eldöntik, hogy valaki vagy valakik képesek-e érdekeiket képviselni és társadalmilag felfelé mobillá válni – ezen csoportoknak nem kedvez, sőt, sok esetben egyenesen megfosztotta teszi ezen képességeiktől. Ez lehet a kulturális tőke hiánya, a kapcsolati tőke elégtelen volta, a kulturális kódok ismeretének hiánya, a közösség iránti bizalom és kölcsönös alapon a csoport bizalmi deficitje a többségi társadalom irányába. A reziliencia esetükben mindenképpen azt jelenti, hogy képesek alkalmazkodni kollektíven ezen helyzethez, ezen társadalmi valósághoz.

Értelemszerűen nem beszélhetünk homogén módon hátrányos helyzetű csoportokról, de amennyiben egyes hátrányos helyzetet kifejező szocio-kulturális aspektusok terén a csoport jelentősen felül- vagy alulreprezentált (szegénységi küszöb alatt élők aránya, gazdasági javak birtoklása, foglalkoztatottság, várható élettartam stb), akkor véleményünk szerint indokolt lehet társadalmi csoportszinten kezelni a kérdést társadalomtudományi megközelítésben (Williams: 39), főleg, ha a hátrányos helyzet nem a csoport tagjainak egyéni teljesítménye miatt, hanem a csoport kollektív társadalmi helyzete miatt alakul ki.

Az amerikai kontinensen ilyennek tekinthetőek az őslakosok leszármazottjai a Közép- és Dél-Amerikában, a fekete lakosság Észak-Amerikában (Randy: 23), a burakuminok (Nakane: 34) Japánban. Régióinkban, Közép-Kelet Európában a roma közösség talán az, amelyik a legtöbb mutató alapján hátrányos helyzetű közösségként, etnikai csoportként kezelhető (Ringold: 14).

A romák felzárkóztatására számos kísérlet történt az elmúlt időszakban, és ez a folyamat zajlik jelenleg is. Az Európai Unióhoz való csatlakozás óta mind Romániában, mind Magyarországon jelentősen megnövekedett az e közösség életfeltételeinek és társadalmi esélyeinek javítását célzó programok finanszírozási bázisa.² A kérdés politikai súlya is jelentősen megnőtt, ezen a téren az Európai Parlament egy romastratégiát is elfogadott.³ Ráadásul a romák nem csak azokban az európai országokban szenvednek a jellemző szegénység mellett akár fizikai atrocitá-

1 Ferge Zsuzsa: A társadalom amelyben élünk. Előadás a Mindentudás Egyetemén, az írott változat elérhető: <http://mindentudas.hu/elodasok-cikkek/item/19-a-tarsadalom-amelyben-elunk.html> (letöltve 2014. 08. 08-án)

2 http://ec.europa.eu/justice/discrimination/roma-integration/romania/index_ro.htm (letöltve 2014. 08. 11-én)

3 http://index.hu/kulfold/eu/2011/06/24/elfogadtak_az_unios_romastrategiat/ (letöltve 2014. 08. 11-én)

soktól is, ahová kivándorolnak, hanem saját származási országaikban is egyre gyakrabban kerülnek konfliktusba.

Az, hogy az oktatás kulcskérdés a romák társadalmi integrációja és jövőbeli kilátásaik javítása terén, régóta ismeretes a társadalomtudomány számára, sőt, számos szerző járult hozzá értékes elemzésekkel ehhez a gondolatkörhöz (Forray: 224). Mi jelen dolgozatunkban arra vállalkoztunk, hogy esettanulmány jelleggel bemutassuk, hogy a magyarországi roma szakkollégiumok miként tudnak segíteni abban, hogy a fiatal roma értelmiség kinevelése révén hozzájáruljanak a roma közösség helyzetének javításához. Természetesen óvatosan kell kezelnünk bármilyen következtetést, hiszen egy alig három éve megalakult intézményről van szó, azonban a szándékokról és az első eredményekről szeretnénk a tudományos értékelés szintjén beszámolni e cikk keretein belül. Két fő kutatási módszerünk a dokumentumelemzés (az intézmény saját írott anyagának, egyéb kutatások és sajtóanyagok elemzése) valamint interjúk az intézmény vezetőivel és hallgatóival.

A ROMA KÖZÖSSÉGEK FŐBB NEHÉZSÉGEI EURÓPÁBAN

A roma közösségek Európa számos országában jelen vannak, azonban lényeges néhány tényező mentén különbséget tenni köztük, ugyanis ezek rendkívüli mértékben meghatározzák az adott közösség adott országon belüli integráltságát és általános csoporthelyzetét.

Fontos külön kezelni az őshonos roma közösségeket, amelyek több nemzedék óta élnek egy adott területen, és azokat, amelyek őshonos vidékekről vándoroltak jellemzően Kelet-Európa felől Nyugat-Európa irányába, kihasználva az olyan országok EU tagságát, melyekben számottevő roma közösség él (Szlovákia, Magyarország, Románia, Bulgária, Lengyelország stb.). Vélhetően függetlenül attól, hogy az adott közösség felül- vagy alulreprezentált egy adott nemzeti kivándorlási hullám kapcsán (vagyis a kérdés az, hogy arányaiban Magyarországról vagy Romániából több roma vándorolt-e ki, mint magyar vagy román nemzetiségűek) a romák vándorlása mindenesetre nagyobb nyilvánosságot kap a sajtóban, egyrészt sok esetben kirívóan hátrányos szociális és lakhatási körülményeik miatt, más esetben pedig egyes nekik tulajdonított negatív tendenciák miatt. Itt elsősorban a bűncselekményekről van szó, és nem csak hogy a külföldi sajtó és a hatóságok számára nyilvánvaló az elkövetők roma származása⁴ (hiszen olyan etnikai csoportról beszélünk, melyek fizikai jegyek révén nagy eséllyel azonosíthatóak laikusok számára is). Az is megfigyelhető, hogy a saját társadalmuk hajlamos őket okolni azért, amiért az adott ország állampolgárait elmarasztalják.⁵ A sajtó, valamint a politikusok felelőtlen viselkedése és nyilatkozatai nem képezi ezen cikk elemzési tárgyát, azonban él bennünk a gyanú, hogy sok esetben egy-egy feltételezett bűncselekmény kapcsán az adott ország hazai közvéleménye hama-

4 <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/romania/8027694/Romanian-gipsy-gang-snatched-200-children-from-homes-to-use-them-as-beggars.html> (letöltve 2014. 07. 29-én)

5 <http://www.gandul.info/magazin/tigani-schimba-legea-in-anglia-cazul-britanicea-a-carei-casa-a-fost-ocupata-abuziv-nu-este-singular-8631031> (letöltve 2014. 07. 29-én)

rabb elhiszi és borítékolja azt, hogy roma volt az elkövető, mint a külföldi ország társadalma, ahol a vélt cselekmény megtörtént.

Véleményünk szerint a szociális és életmódbeli hátrányok azok, melyeket a legjobban feltérképezett a szakirodalom, ezért ennek taglalását nem érezzük feladatunknak. Gyakorlatilag alig találunk olyan szocio-kulturális mutatót, amelyik terén Romániában a roma lakosság ne állna lényegesen rosszabbul a többségi társadalomhoz viszonyítva. (Forray: 225) A reziliencia, vagyis a hatékony társadalmi alkalmazkodásnak primér feltétele tehát az, hogy ezek a szociális viszonyok valamelyest rendeződjenek, a lakhatási körülmények megoldódjanak. Ahogy Maslow híres piramis-modelljén⁶ is a fiziológiai szükségletek képezik az összes többi felmerülő szükséglet előfeltételét, a roma közösség esetében is értelmetlen elvontabb és absztraktabb közösségi igényeket felvetni, amíg ezen kérdéskör nem rendezett.

A gond azonban az, hogy az elmúlt évtizedek világosan megmutatták, hogy a kívülről érkező segítség valójában csak igen korlátozottan⁷ és sporadikusan tudott valódi változást generálni. Világszerte hallunk olyan történetekről és komoly elemzésekről, melyek értelmében teljes társadalmi csoportok körében sikerült számottevően csökkenteni a szegénységet és a nyomort. Azonban Románia és Magyarország esetében a romák vonatkozásában sem tudományos közlést, sem laikus megfigyelést nem találtunk ami ezt alátámasztaná.

Emiatt fogalmazódott meg bennünk az a feltevés, hogy a baj nagyobb, mint azt a többségi társadalom gondolta a szocialista rendszer bukása után. Huszonöt év alatt vélhetően azért is nem sikerült eredményeket elérni, mert nem sikerült megtalálni a hatékony reziliencia valódi módját. Az intelligens alkalmazkodás ugyanis nem merülhet ki bizonytalan hátterű és kimenetlű segélyezési programokban, hanem a roma közösségnek is egy tudásalapú társadalomhoz kell alkalmazkodnia. Ezért irányult figyelmünk a roma felsőoktatási tehetséggondozás irányába. Lássuk azonban, mely kérdésköröket tartunk itt lényegesnek, a már említett szociális problémák túlmenően.

A roma közösség, habár létszáma nem csekély, szemmel láthatóan igen kis mértékben képes önmaga társadalmi intézményeinek megszervezésére. Sőt, míg más kisebbségek esetében (baszkok, zsidók, muszlimok, kurdok stb) nem egyszer találunk példát nemzetközi együttműködésekre, transznacionális érdek- és jogvédő szervezetekre, a romák esetében ilyet nem látunk, dacára annak, hogy valóban Európa egyik legjelentősebb, számos államban jelen lévő kisebbségről van szó. Ezért is kaphatott nemzetközi szinten is jelentős publicitást az Európai Parlament által elfogadott Európai Romastratégia, hiszen közösségi szinten ez az első olyan cselekvési terv, amelyik multidiszciplináris megközelítéssel foglalkozik ezen közösség legégetőbbnek vélt kérdéseivel és problémáival.⁸

Ami pedig az egyes tagállamokon belüli képviselést illeti, az egyrészt sokszor bohózatba torkolló viszálykodásokat eredményez, ugyanis a számos vajda, király, herceg, akik a roma közösség vezetőinek vélik magukat, számtalanszor a média nyilvánossága előtt esnek egymásnak,

6 <http://psychclassics.yorku.ca/Maslow/motivation.htm> (letöltve 2014. 07. 29-én)

7 <http://www.balkaninsight.com/en/article/little-to-celebrate-halfway-through-europe-s-roma-decade> (letöltve 2014. 07. 27-én)

8 Interjú Járóka Líviával, a Roma-stratégia előterjesztőjével. <http://www.inforadio.hu/arena/3917/> (letöltve 2014. 07. 11-én)

ami mindenképpen méltatlan a romákra nézve, hiszen nekik valóban legitim és hatékony képviselőre lenne szükségük.⁹ Másrészt a politika kitalált ugyan intézményeket, mint pl. az etnikai kisebbségek parlamenti képviselője, azonban rendszerint minden nagyobb pártban van roma képviselő vagy roma munkatársak, akik állítják, hogy ők a közösség elfogadott és legitim képviselői, és a tennivalók és az ehhez szükséges bölcsesség kizárólagos képviselői. Azonban azt gyanítjuk, a politikának a pártpolitikai dimenziója nem megfelelő arra, hogy egy teljes közösség számára kielégítő megoldásokat termeljen ki, hiszen a párt- és frakciófegyelem ezeket a kérdéseket óhatatlanul felülírja, például egy fejlesztési terv vitájában. Márpedig arra a kérdésre, hogy például egy olyan térségben, amelyik jelentős roma lakossággal rendelkezik szükség van-e bármilyen típusú fejlesztésre, vélhetően szakmai állásponton nyugvó választ kell adni, nem politikai csaták által kiérlelt döntések kellene meghatározóak legyenek. A politika persze fontos terep az akaratképzésben, csak nehezen hihető, hogy a pártfegyelemnek magukat alávetni kénytelen roma képviselők közül valamennyinek igaza van. Tartunk attól, hogy amennyiben a roma közösség nem találja meg annak a módját, hogy saját legitim képviselői, civil szervezetei és politikai aktorai legyenek, akkor továbbra is a nagy pártoknak kiszolgáltatott „bezzeg-képviselők” maradhatnak a dominánsak, nem vitatva el, hogy ennek nagyon gyakran óriási haszna is lehet, hiszen az Európai Romastratégia megalkotója maga is pártpolitikus volt. Fenntartjuk viszont azt, hogy ez egyes emberek elhivatottságának függvénye és ez a fajta struktúra aligha alkalmas a roma közösség igényeinek megjelenítésére.

A másik fontos kérdés, ami úgyszintén nem világos minden esetben, főleg a laikus többségi társadalom számára, hogy ki is a roma? Vagy kik a romák? Egyáltalán, roma közösségről vagy roma közösségekről kell beszélni?¹⁰

Vannak olyan vélekedések, melyek szerint a roma társadalom rendkívül heterogén, és az egyetlen közös vonása az, hogy a többségi társadalom szemében ők romák. Más esetben viszont azt találjuk, és itt a fentiekben többször hivatkozott Romastratégia is releváns dokumentum, hogy mégiscsak számos közös vonás miatt indokolt egységként kezelni a roma közösséget.

Jelen dolgozatban nem kívánjuk eldönteni ezt a vitát, de mindenképpen jelezni kívánjuk, hogy a leghitelesebb vélhetően az volna, ha roma szerzők maguk fogalmaznának meg releváns tudományos cikkeket e témában. Azonban jelenleg a roma kutatók aránya fájóan kevés, így sajnos nehéz hiteles információkhoz jutni.

Ennek okaként természetesen számos tényező feltételezhető, s minden bizonnyal kisebb-nagyobb mértékben mindegyik közrejátszik ebben. Vélhetően azonban a legfontosabb az, hogy a romák esetében az iskolai lemorzsolódás, a továbbtanulók arányának elmaradása a többségi társadalomtól, a roma nemzetiségű roma-kutatók hiánya fontos tényezők. Ezen pedig valóban olyan jellegű kísérletekkel lehet segíteni, mint a felsőoktatási elitképzés és a kutató roma értelmiség kinevelése.

9 <http://www.romanalibera.ro/special/documentare/cine-e-mai-puternic-decat-regele-cioaba-imparatul-presedintele-sau-directorul-romilor-310633?c=q2561> (letöltve 2014. 07. 12-én)

10 Forray Katalin előadása a Mindentudás Egyeteme sorozatban. <http://mindentudas.hu/elodasok-cikkek/item/122-egyutt-vagy-kulon?-ciganyok-romak-magyarok-es-az-iskola.html> (letöltve 2014. 08. 11-én)

Természetesen feltehető az a kérdés is, hogy miért ne vizsgálhatná a romák belső viszonyait, társadalmi helyzetüket és közösségi szükségletüket nem roma kutató. Vizsgálhatja, sőt, vizsgálják is, igen eredményesen. A roma közösségekről sok olyan tény, melyek nélkül még kevesebb fogódzónk lenne a téma megértéséhez nem roma szerzőktől tudunk. Persze, emellett az sem vitatható el, hogy nagy mértékben fedezhetőek fel analógiák egyéb kisebbségben élő és társadalmilag kirekesztett csoportok és a romák között, és a „best practice transfer”, vagyis a „jó gyakorlatok továbbadása” révén számos probléma kezelhető. Azonban minden egyes közösségnek vannak olyan belső viszonyai, melyek igazán feltehetően csak egy a közösséghez tartozó személy számára tárulnak fel.

A kutatási módszertan egyik bevett és bizonyos esetekben legfontosabb módszere a „résztevő megfigyelés”, amelynek meghatározó feltétele a bizalom. Márpedig evidenciaként jegyezhető meg, hogy egy roma származású kutató könnyebben integrálódhat e célból egy roma közösségbe mint egy nem roma származású személy.

Ezen túlmenően, amennyiben elfogadjuk, hogy az amerikai feketék számos szocio-kulturális vonatkozásban hasonlóságot mutatnak a Kelet-Európai romákkal (a hosszú ideje egy helyben élés – még ha előbbi esetben ez néhány száz, utóbbiban néhány ezer évet is jelent, de mindenképpen több nemzedéket –, a társadalmi elitpozíciókban és értelmiségi státuszokban való alul-reprezentáltság, szociális hátrányok stb) akkor találhatunk példákat arra¹¹, hogy egy közösségen belüli szerző nem csak hogy hatékonyabban tudja vizsgálni saját csoportjának kérdéseit, hanem sajátos élettapasztalataiból adódón olyan megközelítéseket is tud alkalmazni, amelyek a csoporton kívüli kutatókban meg sem fogalmazódhatnak. Feltételezhetőnek tartjuk, hogy amennyiben roma kutatók jelentkeznének színvonalas kutatásokkal, az akár teljes paradigmaváltást is hozhatna a romakutatás terén. Fontos hangsúlyozni, hogy nagyra értékelendő minden olyan eredmény, ami a roma közösség megismeréséhez közelebb vitt, de a kép nem lehet teljes autentikus roma szerzők tudományos közlései nélkül.

MI LEHET A HATÉKONY MEGOLDÁS?

Mint korábban említettük, úgy véljük, a roma társadalom esetében rezilienciáról akkor beszélhetünk, ha a közösség sikeresen alkalmazkodik a társadalmi viszonyokhoz, maga fogalmazza meg igényeit és önmagának biztosítja és vívja ki ezeket. Azonban amihez alkalmazkodni kell az nem egy statikus és jól feltárt, hanem egy rendkívül dinamikusan változó tudásalapú társadalom. Ezért úgy véljük, a helyzet változásának kulcsa az, hogy sikerül-e a roma közösségnek olyan értelmiségi réteggel gazdagítani a magyar társadalmat, mely mindkét felvetett kérdéskörre, a politikai és társadalmi képviseletre is megoldást kínál. A képviselet, mégpedig a legitim képviselet, nélkülözhetetlen a társadalmi igények kifejezésére és szükségletek elérésére (ráadásul

11 Talán a legjobb példa arra, hogy egy közösség belső tagja milyen kiemelkedő tudományos újdonságokkal szolgálhat a harvardi egyetem afro-amerikai közgazdásza, Roland Fryer aki számos téren paradigmaváltást idézett elő az afro-amerikai helyzetét elemző tanulmányaival. Kutatásairól bővebben itt lehet olvasni: <http://scholar.harvard.edu/fryer/home> (letöltve 2014. 07. 19-én)

számarányuk kapcsán a roma közösségek megfelelő politikai képviselő mellett egész komoly területi önkormányzati pozíciókkal rendelkezhetnek, és ez a lehetőség éles kontrasztban áll a fennálló helyzettel, ahol nem találunk jelentős pozíciókat melyeket romák töltenek be saját közösségük támogatásának jóvoltából, ahol vannak ilyenek, azok többnyire egyéb politikai szereplők támogatásának köszönhetik státuszukat). A tudományos kutatás pedig definíció szerint alkalmas kell legyen arra, hogy az adott közösség igényeit jobban megismerve segítsen hatékonyabb támogatást szerezni és tervezhetőbb, szakmai alapokon nyugvó jövőképet formálni. Aki ezen terület fontosságát vonja kétségbe, nem hihet abban, hogy a tudományos kutatásnak szerepe lehet az emberiség előmozdításában.

Úgy véljük mindezek fényében, hogy kutatásunk középpontjába érdemes a roma felsőoktatási elitképzést emelni, azzal együtt, hogy tudjuk, hogy aránytalanul kevés roma fiatal jut el a felsőoktatásig, és ezért bármilyen roma közösségnek szánt felsőoktatási tehetséggondozás megcsenvedti azon potenciális tehetségek hiányát, akik talán az általános iskolát sem fejezték be különböző okok miatt. Jelen kutatás keretein belül arra vállalkozunk, hogy kvalitatív módszerekkel megpróbáljuk megvizsgálni, hogy a roma felsőoktatási tehetséggondozás legígéretesebb kezdeményezése, a magyarországi roma szakkollégiumok miként működnek, és főleg, milyen szerepet játszhatnak az effajta roma értelmiség nevelésében.

A KUTATÁS MÓDSZERTANA

Jelen kutatás keretében arra voltunk kíváncsiak, hogy a magyarországi roma szakkollégiumok milyen mértékben és módon válhatnak a roma közösség felzárkóztatási és érdekérvényesítési színtereivé. Ehhez eszközként az intézmények hallgatóival készítettünk félig-strukturált interjút. Több intézmény: a Jezsuita Roma Szakkollégium, a Romaversitas és a Szegedi Keresztény Roma Szakkollégium diákjai közül 8 fővel készítettünk félig-strukturált interjút. Nagyobb témaköröket átölelő kérdéseket tettünk fel, hagyva, hogy a megkérdezettek maguk egészítsék ki ezeket és fejtsék ki ezzel kapcsolatos részletes véleményüket. A kutatás tehát kizárólag kvalitatív módszerekre épült.

A KUTATÁS EREDMÉNYEINEK BEMUTATÁSA

Az áttekinthetőség kedvéért az átfogóbb kérdések alatt ismertetjük a megkérdezettek összesített véleményét:

– Miért érezte úgy, hogy a szakkollégiumi tagság hozzájárulhat ahhoz, hogy hatékonyabban végezze tanulmányait?

A kérdés kapcsán az általános vélekedés az volt, hogy amikor jelentkeztek az intézménybe, alapvetően nem, vagy csak kis mértékben tudták, egész pontosan mire számítsanak. Kivételt csak az a megkérdezett jelentett, akinek rokona már járt az egyik intézménybe, így ő konkrétabb elvárásokat is meg tudott fogalmazni. Két kivétellel azonban mindenki arra helyezte a hangsúlyt, hogy jelen pillanatban milyen előnyöket kínál számukra a szakkollégium. Mindezekelőtt a szakmai fejlődéshez biztosított segítséget emelték ki, különös tekintettel a nyelvtanu-

lás lehetőségére és arra a tényre, hogy a szakkollégiumok könyvtárai megvásárolják azokat a tankönyveket, melyekre az egyetemen szükség van, és ezáltal komoly anyagi terhektől mentesítik a tagokat. Kirajzolódott, hogy van olyan intézmény, amely akár különórák költségét is fedezi a tagok számára korrepetáció céljából, ugyanakkor több interjúalany is bevallotta, hogy számukra a szakkollégiumi ösztöndíj révén kapott anyagi támogatás is igen komoly motivációt jelent.

– *Hogyan fogadta otthoni saját környezetét, hogy Ön egyetemi tanulmányokba fogott és szakkollégista lett?*

Ezzel a kérdéssel arra kívántunk fényt deríteni, hogy az eredeti kibocsátó közeg miként viszonyul ahhoz, hogy ha valaki felsőoktatási tanulmányokba fog és egyetemi tehetséggondozó intézményben részesül. Gyakori közéleti vád a roma közösségekkel szemben, hogy az eredeti közeg kirekeszti azokat, akik magasabb oktatási szintet érnek el, és bár ezt eddig egyetlen általunk vizsgált tanulmány sem erősítette meg, a témában elmélyülve és olvasva nem hivatalos forrásnak minősülő internetes fórumokat is, makacsul tartja magát a laikus feltételezés.

A válaszadók igen egységesek voltak ezen kérdés megítélésében, elmondásuk szerint a család, a tágabb rokonság alapvetően büszke volt rájuk és komoly eredményként élte meg azt, hogy a fiúk/lányuk egyetemre jár. Ugyanakkor elmondták, hogy ez nem minden fiatalabb családtagnak jelent motivációt és vonzó alternatívát, ugyanis ez azzal jár, hogy valamilyen értelemben eltávolodnak a saját közösségeiktől, ritkábban járnak haza, és elmondásuk szerint a roma közösségekben a családtól és a közösségtől való elszakadás néha komoly kihívást jelent. Akkor is, ha nem ritka, hogy a fiatalok viszonylag fiatal korban házasságot kötnek, de jellemző módon a szülőhely közelében maradnak. Ugyanakkor volt olyan interjúalany, aki azt mesélte, hogy a szülei roppant módon féltették attól, hogy az anyagi terheket a család nem fogja bírni. E tekintetben a szakkollégium valóban komoly segítségnek bizonyult.

– *Mit gondol, hogyan járul hozzá a szakkollégium ahhoz, hogy a magyarországi roma közösség hathatósabban képviselhesse saját érdekeit?*

Mint korábban is írtuk, a legjelentősebbnek a roma fiatalok azt tartják, hogy a szakkollégiumok kiegészítő foglalkozásokat, különórákat, magántanárokat biztosítanak számukra. Sokan úgy vélik, e nélkül valószínűleg vagy kiesnének a felsőoktatásból, de legalábbis biztos, hogy számottevően romlanának érdemjegyeik. A másik szakmai jellegű segítség a különböző pályázatokhoz, ösztöndíj-jelentkezésekhez nyújtott intézményes segítség, ajánlólevelek biztosítása.

A válaszadók többsége szakmai segédanyagot vagy tankönyvet is kapott, és egyesek arról is beszámoltak, hogy a szakkollégiumi érdemösztöndíj komoly motivációt jelent számukra.

– *Lát arra esélyt, hogy a roma szakkollégisták közül későbbi politikusok, civil vezetők is kikerüljenek?*

Ezzel a kérdéssel nem azt reméltük, hogy a válaszokból az is kiderül, hogy mennyire van jelen ez a fajta küldetéstudat a roma szakkollégiumokban. Tudvalevő, hogy a magyarországi csúcskarriernek számos esetben kezdődnek valahol szakkollégiumok közelében, főleg a Bibó és a Rajk szakkollégium esetében kiugróan magas a jelentős politikai vagy gazdasági karriert elérők aránya. Várakozásainkhoz képest elég passzív válaszok születtek, a feltételezést mindenki megalapozottnak találta, nem zárták ki, de elbeszéléseik alapján ritkán lelhetőek fel ilyen jellegű motivációik a szakkollégistáknak. Kiemelték ugyanakkor, hogy politikai vélemények a szakkol-

légiumban megfogalmazódnak, de a közéleti szerep nem vonzó karrierút a szakkollégium tagjai előtt. Olyan válaszadó is volt, aki szerint biztos, hogy lesz jelentős közéleti szereplő a jelenlegi szakkollégista társai között.

Ugyanakkor volt aki hozzátette: a szakkollégiumi tagság révén látóköriük olyan mértékben szélesedett, hogy számos kérdésre másképp tekintenek mint korábban, s úgy vélik, egy roma politikusnak úgyszintén rendkívül tájékozottnak kellene lennie.

Melyek azok a társadalmi kérdések, közéleti témák, melyekről sokat beszélgetnek szakkollégista társaikkal, akár informálisan is, mi foglalkoztatja elsősorban Önöket a társadalmi problémák közül?

A válaszadók két csoportot alkottak a téma megjelölésének tekintetében: egyik része úgy vélte, hogy elsősorban a kirekesztettség, a társadalmi esélyegyenlőtlenség, ezek okai és tünetei jelentik a fő beszédtemát. A másik csoport főleg a roma fiatalok megfelelő szocializációjának fontosságát, a romák körében előforduló bűnözés megfékezését tekintette fő témájának, és a példamutatás jelentőségét hangsúlyozta a saját közösség irányába. Látható, hogy a két fő téma olyan kérdéseket érint, melyek kapcsán a többségi társadalom tagjai körében is sokszor heves szakmai és közéleti vita bontakozik ki.

ÖSSZEGZÉS

Dolgozatunkban arra törekedtünk, hogy a társadalmi reziliencia egy olyan példáját mutassuk meg, mely egy akkuttan hátrányos helyzetű csoport esetében kínálhat megoldást az intelligens alkalmazkodásra. Mivel világszerte konszenzus látszik kialakulni az oktatás fontosságában és az oktatás és a társadalmi mobilitás összefüggésével kapcsolatban, úgy véltük, érdemes megvizsgálni egy kvalitatív kutatás révén a magyarországi roma szakkollégiumok helyzetét. Kirajzolódott előttünk egy olyan intézményrendszer képe, mely bár még nem nevezhető tradicionális elemnek, de törekszik arra, hogy tagjait segítse abban, hogy egyetemi tanulmányaikat befejezhessék, és a szakmai ismeretek megszerzésén túl abban is segítséget nyújtson, hogy egyes érzékeny társadalmi kérdések irányába fogékonnyá tegye a tagjait.

Adódik a kérdés, hogy szolgál-e ez valamilyen tanulsággal az erdélyi oktatási rendszer számára. Úgy gondoljuk, az analógiák korlátozottak, hiszen a magyarországi cigányság a romániai magyarokéval nem vethető össze sem számbeli aránya, sem strukturális szerkezete alapján. Azonban a magyarországi roma szakkollégiumok hálózatának az elemzése megmutatja egy lehetséges romániai roma oktatási program jelentőségét. Az erdélyi magyar oktatás kapcsán a csángókról igen sokat hallhatunk, a romák ritkábban kerülnek a szakmai diskurzus középpontjába. Ennek vélhetően az is oka, hogy alig találhatunk olyan magyarokéval roma fiatalokat Erdélyben (valószínűleg az eleve alacsonyabb számú teljes populáció miatt), akik magyarul végzik felsőfokú tanulmányaikat. Márpedig a szakkollégiumi struktúrához egy bizonyos létszámra is szükség van, ami alatt nem érdemes ilyen intézményi struktúrákban gondolkodni, hiszen a tutori rendszer vagy egyéni ösztöndíjak ezt fedezhetik. Azonban ezen intézmények vizsgálata rámutat arra is, hogy a kisebbség tagjai számára mindenhol építhetőek tehetséggondozó intézmények és megfelelő vezetés mellett ezek értékes szakmai tartalommal tölthetőek meg bárhol a világon.

IRODALOMJEGYZÉK REFERENCES

1. Forray, R. Katalin (1999). Cigány kisebbségi oktatáspolitikai. *Educatio*, 1999/II.
2. Luhmann, Niklas (1996). *Soziale Systeme: Grundrisseinerallgemeinen Theorie*, 6. Aufl. Frankfurt/M.: Suhrkamp.
3. Maslow, A. H. (1941). A Theory of Human Motivation. *Psychological Review*, 50, 370–396.
4. Nakane, Chie (1972). *Japanese Society*. University of California Press, Berkeley and Los Angeles, California.
5. Randy, A. John (1995). *Social integration of an elderly Native American population*. Indiana University, Garland Pub.
6. Ringold, Dena (2000). *Roma and the transition in central and eastern Europe: Trends and Challenges*. The international bank for reconstruction and development/The World Bank.
7. Williams, Melissa S. (1998). *Voice, Trust and Memory. Marginalized groups and the failings of liberal representation*. Princeton University Press.

Online források

8. Andreeva, Mina – Bertaud, Natasha – Todd, Jonathan – Dubois, Cécile: Finanțarea UE pentru integrarea romilor. http://ec.europa.eu/justice/discrimination/roma-integration/romania/index_ro.htm (letöltve 2014. 08. 11-én).
9. Bloxham, Andy: Romanian gypsy gang, snatched 200 children from homes to use them as beggars. <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/romania/8027694/Romanian-gypsy-gang-snatched-200-children-from-homes-to-use-them-as-beggars.html> (letöltve 2014. 07. 29-én). MTI: Elfogadták az uniós romastratégiát. http://index.hu/kulfold/eu/2011/06/24/elfogadtak_az_unios_romastrategiat/ (letöltve 2014. 08. 11-én).
10. Ferge, Zsuzsa: A társadalom, amelyben élünk. <http://mindentudas.hu/elodasok-cikkek/item/19-a-tarsadalom-amelyben-elunk.html> (letöltve 2014. 07. 19-én).
11. Forray R., Katalin: Együtt vagy külön? Cigányok, romák, magyarok és az iskola. <http://mindentudas.hu/elodasok-cikkek/item/122-egyutt-vagy-kulon?-ciganyok-romak-magyarok-es-az-iskola.html> (letöltve 2014. 08. 11-én).
12. Fryer, Roland G.: A research associate at the National Bureau of Economic Research. <http://scholar.harvard.edu/fryer/home> (letöltve 2014. 07. 19-én).
13. Holban, Laura: Țiganiii schimbă legea în Anglia. Cazul britanicei a cărei casă a fost ocupată abuziv nu este singular. <http://www.gandul.info/magazin/tiganiii-schimba-legea-in-anglia-cazul-britanicei-a-carei-casa-a-fost-ocupata-abuziv-nu-este-singular-8631031> (letöltve 2014. 07. 29-én).
14. Járóka, Lívia: Elfogadta az EU a roma-stratégiát. <http://www.inforadio.hu/arena/3917/> (letöltve 2014. 07. 11-én)
15. Maslow, H.: Practically all organismic states are to be understood as motivated and as motivating. <http://psychclassics.yorku.ca/Maslow/motivation.htm> (letöltve 2014. 07. 29-én).
16. Răchita, Petrica – Chiruța, Răzvan: Cine e mai puternic decât regele Cioabă? Împăratul, președintele sau directorul romilor? <http://www.romanalibera.ro/special/documentare/cine-e-mai-puternic-decat-regele-cioaba-imparatul-presedintele-sau-directorul-romilor-310633?c=q2561> (letöltve 2014. 07. 12-én).
17. Stiftung, Robert Bosch: Balkan Fellowship for Journalistic Excellence Alumni Initiative. <http://www.balkaninsight.com/en/article/little-to-celebrate-halfway-through-europe-s-roma-decade> (letöltve 2014. 07. 27-én).

ET

SZEMPONT 3

Lazsádi Csilla

Óvodás gyerekek megküzdési stratégiájának és a családjaik szocio-demográfiai változóinak összefüggésvizsgálata¹

A reziliens személyiség protektív mechanizmusainak és a kockázati tényezőinek korai feltérképezése. Térképrészlet

A szociológiai, pszichológiai, pedagógiai kutatások egyetértenek abban, hogy az óvodáskor egy rendkívül fontos időszak a gyerek szociális kompetenciájának alakulása szempontjából. Ebben az időszakban sajátítja el a gyerek azokat az adaptív vagy maladaptív megküzdési stratégiákat, amelyek hozzájárulnak ahhoz, hogy reziliens személyiséggé váljon. A gyerek társas és társadalmi lényé alakulása az őt körülvevő, elsősorban családi, majd óvodai mikro szociális közegben történik, melyek azonban a makro társadalmi tényezők által meghatározottak. A tanulmány egy 3-6 éves gyerekeken végzett óvodai kutatást mutat be (n=126), a protektív faktorokat és a kockázati tényezőket két dimenzióban ragadja meg: intraperszonális szinten a gyerekekre jellemző megküzdési mechanizmusait vizsgálja óvodai situációkban, mikroszociális szinten pedig a család szocio-demográfiai körülményeit elemzi, illetve az óvodai mikroközösség szintjén kitér a kortárs csoportba illeszkedés szociometriai vizsgálatára. A kutatás az egyéni és társadalmi jellemzők kapcsolatainak feltárására vállalkozik, annak érdekében, hogy megtaláljuk, mit tehetünk mikroszociális szinten az óvodásért a holnap felnőttségéért pozitív életminősége érdekében.

Kulcsszavak: megküzdési stratégia, protektív mechanizmus, mikroszociális környezet, társadalmi meghatározottság, család

BEVEZETŐ

A nemzetközi szakirodalom az óvodás korú gyerekek rezilienciáját a magasabb korosztályokénál sebezhetőbbnek véli, részint a gyerek pszichoszociális életkori sajátosságaiból adódóan, másrészt mert az elsődleges és a másodlagos szocializációs közegben sok kihívás éri azon a reaktív képességét, hogy külső hatásokhoz sikeresen adaptálódjék. A reziliencia szempontjából kiemelkedő gyerekeknél hatékony társas készségeket, aktív szociális problémamegoldó stratégiákat figyeltek meg és arra való képességet, hogy mások pozitív figyelmét felkeltsék (Werner 2000). Némely szerzők a rezilienciát a hatékony copinggal azonosítják, de szélesebb körben elfogadott, hogy a megküzdési stratégiákat a szociális készségekkel együtt, a stresszhelyzetben tanúsított rezilienciához szükséges védőfaktorok közé sorolják. A probléma-központú megküzdés hiánya

¹ A tanulmány a Magyar Tudományos Akadémia Domus Ösztöndíjával támogatott kutatás részeredménye.

rizikó-faktornak számít. A gyermekkori reziliencia-kutatások (Dubow – Luster 1990, Nelson-Le Gall – Jones 1991, Werner 2000) felhívják a figyelmet az intrapszichés jellemzők, a családi tényezők és a családon kívüli szocializáló közösségek kölcsönös hatására. Rutter úttörő kutatása (1985) igazolja, hogy a gyerekek kortárs kapcsolatai védő jelleggel bírnak, későbbi kutatásaiban (2000) pedig a protektív faktorok helyett a protektív mechanizmusokra helyezi a hangsúlyt. A kutatók kettős javaslatot tesznek a megelőzésre a korai szocializációban: minél fiatalabb életkorban tetten kell érni és csökkenteni a kockázatokat makro, mezo és mikro szinten, ugyanakkor szükségszerű a gyerekeket védő mechanizmusokkal felvértezni (Darvas és mtsai 2008).

Mollenhauer megfogalmazásában a szocializáció fogalom többlete a fejlődés vagy nevelés fogalmaihoz képest az, hogy kifejezi: a gyermek felnövekedése társadalmilag differenciált alapon történik és számos tényező kölcsönös összefüggésének hatásának eredménye. Ezeknek a tényezőknek van egy szabványos szintje, amely túlmutat az egyénen, a társadalom határozza meg: (1) azok a struktúrák, helyzetek és szerepek, amelyekkel a gyerek a társas mezőben találkozik; (2) azok a normák és értékek, amelyek a társadalmi interakciókat szabályozzák (3) és a gyermeknevelés gyakorlata, mely az előző kettővel szorosan összefügg. Ezekben a szabványokban nem csak a családon belüli viszonyok érvényesülnek, hanem a család külvilággal fenntartott kapcsolatának (munkahely, társadalmi helyzet) is hordozzák lenyomatait. A „szülők nagyobb társadalmi rendszerek és a gyerekek között közvetítenek, ők a »szocializáció ügynökei«, mint a szükségletek kielégítésével kapcsolatos pozíciók birtokosai, s mint olyanok, akik meghatározott társadalmi struktúrában cselekszenek” (Mollenhauer 2003: 131).

Jelen tanulmány a fent idézett híd szerepében vizsgálja a családi környezetet az erdélyi magyar városi óvodások egy mintáján, azokra a protektív faktorokra és kockázati tényezőkre való különös odafigyeléssel, melyek a gyermekek rugalmas ellenállási képességét befolyásolhatják. A nevelési gyakorlat elemzése nem tárgya a tanulmánynak, a családi szocio-demográfiai háttértényezőket néhány kulturális változóval kiegészítve a gyermekek megküzdési mechanizmusainak jellemzőivel kapcsolatban vizsgáljuk, illetve egy almintán kitérünk ezek kapcsolatára a gyermekek óvodai szociometriai helyzetével.

A VIZSGÁLT JELENSÉGEK RÖVID ELMÉLETI MEGALAPOZÁSA

A *megküzdés* fogalom angol kifejezése „to cope” a megterhelésekkel való megbirkózást, a stressz- és konfliktushelyzetekkel szembeni helytállást jelenti. A kora gyermekkori kutatások a szociális kompetencia egyik összetevőjeként említi, mint azon pszichikus komponensek egyike, amelyek megfelelő működése verbális vagy nem verbális formában lehetővé teszi az adaptív viselkedést. Ezek a szociális készségek szituációfüggők és a környezet befolyására alakulnak (Sugai-Horner 2001).

A felnőttkori coping mechanizmusok közismert kutatói Lazarus és Folkman (1984) két alapvető megküzdési típust különböztetnek meg: a problémamegoldó és az érzelmközpontú stratégiát. Az első esetben az egyén a helyzet megoldását tartja szem előtt és a célra fókuszálva keres kognitív megoldásokat. A második esetben az érzelmi reakciók fölülemelkednek a racionális céltudatosságon, a negatív érzelmek leküzdése, enyhítése nyer elsődleges szerepet, ezáltal akadályoztatva a tulajdonképpeni megoldást. Kutatásaik alapján nyolc féle megküzdési stratég-

giát különítettek el: (1) konfrontáció, (2) elkerülés-menekülés, (3) eltávolodás, (4) érzelmek és viselkedés szabályozása, (5) társas támogatás keresése, (6) felelősség vállalása, (7) problémamegoldás tervezése, (8) pozitív jelentés keresése.

A gyermekek megküzdését vizsgáló kutatások szem előtt tartva az említett előljárók eredményeit hasonló kategóriákban tárgyalták/tárgyalják a problémamegoldásban szerepet játszó eljárási mintázatokat. Fabes és Eisenberg (1992) a gyerekek módszeres és hosszú távú megfigyelése alapján hat megküzdési típust különített el társas akadályba ütközés esetén: (1) segítségkérés felnőttől, (2) agresszió kifejezése – fizikai vagy verbális, (3) elkerülés, (4) egyezkedés, (5) ellenállás, (6) érzelmi ventilálás. Gyakori jellemzése a gyerekkori stressz reakciónak a „Harcolj vagy menekülj!” jelige fogalmi köré épül. Leghatékonyabbnak az aktív, egyezkedő, asszertív magatartás minősül, melyekhez olyan jelzők társulnak, mint empátia, proszocialitást. Azok a gyerekek, akik így jellemezhetőek, a kutatások szerint sokkal hatékonyabbak a társakkal való kapcsolataikban, jobb státuszt foglalnak el a kortárs csoportban, iskolai előmenetelük is lényegesen jobbnak mutatkozik azoknál, akik nem involválódtak a problémamegoldásba vagy agresszivitással, érzelmi reakciókkal próbáltak eredményre jutni.

Zsolnai Anikó (2007) a gyerekkori megküzdési készségeket két-két faktorba csoportosította: *proszociális* és *agresszív*, illetve *szociális* és *érzelmi* stratégiákat határozott meg. A *proszociális* stratégiákhoz tartoznak a segítségkérés, egyezkedés, elkerülés reakciók, az *agresszív* stratégia kategóriájába pedig a bántás, az ellenállás, az érzelmek intenzív kifejezése. *Szociális* megküzdésnek minősül minden olyan viselkedés, amikor a másik személy bevonásával történik a problémamegoldás, függetlenül annak jó vagy rossz következményétől, mint segítségkérés, egyezkedés, bántalmazás, továbbá *érzelmi stratégia* az ellenállás, elkerülés vagy ventilálás, ilyenkor az érzelmi állapot megszüntetése nélküli a bármely szintű/formájú együttműködést.

Warden és Mackinnon (2003) az *asszertív*, *agresszív* és *passzív* kategóriákba csoportosítja a megküzdési stílusokat, ahol az *asszertív* gyakorlat a problémamegoldásra fókuszál mások bevonásával, az *agresszív* fizikai vagy szóbeli bántalmazással követeli célját, a *passzív* pedig elkerüli a konfliktushelyzetet.

Számos szociológiai kutatás igazolja az iskolai teljesítmény és társadalmi rétegződés kapcsolatát, azonban a szociális kompetencia témakörébe illeszkedő megküzdési mechanizmusok vizsgálata nagyobb népszerűségnek örvend a pszichológia és pedagógia tudományok kutatásaiban, valószínűleg azon összetett intrapszichés jellemezők miatt is, amelyek kedvezően hatnak a megküzdés sikerére. Figyelemre méltóak azok az interdiszciplináris kutatások, amelyek az iskolai és az azt követő eredményességet a korai szociális kompetencia fejlettségével összefüggésben tárgyalják. Pitzer és munkatársai (2013) az adaptív copingot (pl. segítségkérés, egyezkedés), mint az iskolai reziliencia egyik feltételét vizsgálják. Hawkins és munkatársainak (1999) longitudinális vizsgálata szerint a korai szociális magatartászavarok növelték a serdülőkori kockázatát az iskolai kimaradásnak, a szerfogyasztásnak és agresszióknak. Ladd és munkatársai (1999) szerint azok a gyerekek, akiknek 6 éves korban fejletlenek a társas készségeik, felnőttkorban is több kockázatnak vannak kitéve. Richardson (2000) kutatásai úgyszintén igazolják, hogy a szociális kompetencia fejlődése kulcsfontosságú a pozitív életvitel és az iskolai eredményesség szempontjából. McClelland (2006) megállapítása szerint az óvodáskorban alacsonyabb szociális kompetenciával rendelkező gyerekekkel az iskolában is fegyelmi gondok voltak és tanulmányi előmenetelüket is befolyásolta. Azok a gyerekek, akik nehezen alkalmazkodnak, nem tudják

kontrollálni a negatív érzelmeiket és odafigyelni másokra, rosszabbul fognak teljesíteni társaiknál (Cole M. – Cole S. R. 2006). Az előbbi kutatások jól szemléltetik: a prevenció intézkedés hiányában a társadalmi problémák és egyenlőtlenségek újratermelődnek. A megelőzés annál hatékonyabb minél korábban történik, ám a különbségek annál nagyobbak, minél magasabb iskolai osztályokról van szó (Mollenhauer 2003).

Az oktatási rendszeren kívüli egyenlőtlenség dimenziók: társadalmi háttér, lakóhely, nem, demográfia, anyagi helyzet (OECD 2005) elkerülhetetlenül befolyásolják azokat a társas készségeket és képességeket, amelyeket stresszhelyzetben mozgósítanunk kell. A társas és társadalmi hatások sokféle és komplex utakon hatnak a gyermekekre, de Kósa Éva (2005) felhívja a figyelmet a gyermek és környezete interaktív viszonyára, melyben a gyermek is viszonyai és élethelyzetei alakítója.

Tőkés Gyöngyvér és munkatársai (2012) összefoglalták a szakirodalom által feltárt tényezőket, melyek pozitívan hatnak a hatékony megküzdésre. A teljesség igénye nélkül felsorolunk néhányat: *egyéni szinten* pszichológiai jellemzők, mint jó kognitív képességek, problémamegoldó képesség, hatékony érzelemkezelési stratégiák, pozitív énkép; *családi szinten* a biztonságot nyújtó családi környezet, a jó testvérkapcsolatok, szülők kedvező társadalmi-kulturális helyzete, a szülők világképe és megküzdési stratégiái; *családon kívüli mikroszociális szinten* pl. a kortárs-csoportokkal való viszony; *intézményi és társadalmi szinten* az intézményrendszerek jellege, a gyermekekkel kapcsolatos kormányzati politikák; *kulturális szinten* a hagyományok, kollektív meggyőződések, közéleti és vallási gyakorlatok.

Az egyén lehet „páros lény”, „csoportlény”, de „regionális lény” egy település, tájegység képviselőjeként, „osztálygyén” egy társadalmi osztály tagjaként, fogalmazza meg Somlai Péter (1997), és Alexander-Giesen elméletére hivatkozva a társadalomkutatás feladatának tekinti megkülönböztetni a mikro- és makroszintű jelenségeket, illetve megállapítani azokat az összefüggéseket és hatásokat, amelyek a jelenségek között vannak.

MÓDSZERTAN

A tanulmányban marosvásárhelyi 3-6 éves óvodás gyerekek megküzdési mechanizmusát vizsgáljuk és azon mikrokörnyezeti családi – illetve egy csoport esetén óvodai – mikroszociális tényezőket, amelyek a gyerekek megküzdési és ellenállási képességét befolyásoló szociális készségekkel kapcsolatban lehetnek. A rétegzett mintavétellel kiválasztott 14 óvodából 295 3-7 éves gyereket, szüleiket és 19 pedagógust vontunk be a vizsgálatba. Jelen kutatási beszámoló 126 statisztikai egységre tartalmaz kimutatásokat, a fennmaradt esetekben az adatok feldolgozásának elkezdésekor a szülők még nem töltötték ki a kérdőíveket. Az óvodai kutatás sajátosságai miatt az adatgyűjtés többszörösen akadályokba ütközött: egyrészt a gyerekek szintjén ismételt látogatás folytán sem találtunk az óvodában a teljes létszámot, másrészt az óvónők szintjén, ahol nem minden óvónő kívánt teret adni a kutatásnak, illetve bekapcsolódni a kérdőívek kitöltésével, harmadrészt pedig a szülők szintjén a megválaszolendő kérdőívek begyűjtésében.

A kutatásban három módszert alkalmaztunk, melyek az alábbiakban bemutatásra kerülnek.

I. A megküzdési stratégiák kérdőív negatív, frusztrált helyzetekben méri a szociális és az érzelmi készségek működését. A mérőeszközt Tremblay kérdőíve alapján Zsolnai Anikó és

munkatársai (2007) alkalmazták magyar gyerekekre. A kérdőív gyermek és pedagógus változatát egyaránt használtuk (Cronbach- $\alpha=0,78$), de a válaszok hiányosságai miatt a tanulmányban csak a pedagógus változatot dolgozzuk fel. A gyerekeket, jelen vizsgálatban a pedagógust kilenc képzeletbeli szituációról kérdeztük, például „Mit csinál a gyerek, ha egy kispajtása szándékosan bosszantja?” A gyerek szabad válasza alapján jelöltük be a megfelelőt a megadott viselkedésformák közül, a pedagógus önállóan töltötte ki a kérdőívet papír alapon. Minden válasz egy megküldési reakciónak felel meg. Ez esetben:

1. Szól óvó néninek – (1) Segítségkérés
2. Mondja neki, hogy ne csinálja... – (2) Egyezkedés
3. Veszekedni kezd vele. – (3) Ellenállás
4. Otthagyjá őt. / Elmegy. – (4) Elkerülés
5. Mérges lesz és megveri. – (5) Bántalmazás
6. Sírni kezd. – (6) Érzelmi válasz
7. Egyéb

A kilenc kérdés közül hét olyan helyzetre vonatkozik, amikor a kérdezett gyereket akadályozzák szándéka véghezvitelében társai, másik két szituációban arra kell választ adni, hogy miként cselekszik a gyerek, amikor egy társa kerül konfliktushelyzetbe – ezáltal a segítségnyújtás is bekerül az elemzésbe, mint coping készség. A kérdőív ugyanazon kérdéseket és válaszlehetőségeket teszi fel a gyerekeknek és pedagógusnak egyaránt, a kérdések és válaszok sorrendjét is megtartva. A gyerekeket a független kutató vagy a kutatóasszisztens kérdezi, a pedagógus önállóan kitölti papír alapon.

II. A szociometriai vizsgálatot az Asher és munkatársai (1979), valamint Denham és McKinley (1990) nyomán kialakult óvodai változattal készítettük, ahol a gyermekek társaikat szimbólumok segítségével értékelték: ☺ ☹ ☺

A pozitív, negatív, közömbös jelölések a „Kedvelem, szeretek játszani vele.” / „Nem kedvelem, nem szívesen játszom vele.” / „Kedvelem is meg nem is.” kifejezéseknek feleltek meg, az eredmény pedig a pozitív, negatív, semleges jelölések gyakoriságából adódott. A szociometriai módszer megbízhatóságát előmérésben a Mérei (2004) által kivitelezett rokonszenvi választásokon alapuló komplexebb szociometriai mérés eredményeivel teszteltük ugyanazon csoporton. Mivel a rokonszenvi választások a pozitív és negatív jelölés eredményeivel szignifikánsan megegyeztek ($p<0,05$) óvodai alkalmazásra ez utóbbi, egyszerűsített változat ajánlott.

A szociometriai sajátossága, hogy minden gyerek értékelése szükséges, ugyanakkor az eredmények értelmezése csak az adott csoport szintjén alkalmas. A gyermekek szociometriai értékelése nem minden gyermek esetén volt elérhető, ezért ebben a tanulmányban csak egyetlen óvodai csoportra vonatkozóan mutatjuk be az ezekkel kapcsolatos eredményeket, ahol a csoport minden tagját sikerült megkérdezni kortársválasztási preferenciáiról. A tanulmányban nem célunk a szociometriai módszer és vagy a kiemelt csoport szociometriájának alapos bemutatása, csupán néhány olyan változóra hívjuk fel a figyelmet a megküldési stratégiák és családi háttértényezők jellemzői közül, amelyek kapcsolatban állhatnak a gyerekek óvodai csoportban kialakított státuszával.

III. A családi szocio-demográfiai tényezőket kérdőíves módszerrel tártuk fel, online és papír változatban igény szerint. Szülői értekezleten, illetve levélben kaptak tájékoztatást a szülők a kutatás céljáról, ezt követően a számítógép felhasználóknak online módon juttattuk el a

kérdőívet (ezek közül 89 személytől kaptuk vissza), a többi szülőt (37 személyt) pedig személyesen kérdeztünk meg. A kérdőív tartalmazott (1) a gyermek adataira, (2) életmódjára vonatkozó kérdéseket, információkat kért a (3) szülők szocio-demográfiai adatairól, (4) iskolai végzettségéről, foglalkozásáról, munkavállalásáról, (5) anyagi helyzetéről, lakáskörülményekről, (6) vallásosságáról (7) a családtagok egészségi állapotáról, (8) a házasság, együttélés néhány tényezőjéről (9) kérdezett a család időmérlegéről, szociális környezetéről. A kérdőívek kitöltésére az anyákat kértük fel, a számítógép használat szükségessége miatt azonban némely családokban (22 esetben) az apa válaszolt a kérdésekre.

A bemutatásra kerülő 126 esetben minden szülő válaszolt a kérdőívekre, a megküzdési stratégiákra vonatkozó kérdőívet pedig az óvónők (ha ketten vannak, legalább az egyikük) kitöltötték. Fontos hogy a csoport minden tagjára ugyanaz az óvónő vagy mindkét óvónő külön-külön a teljes csoportra töltse ki a kérdőíveket, mert az értékelő szempontjai szerint megváltozhatnak a válaszok. Az előmérésben ugyanazon csoportra két pedagógus töltötte ki a kérdőíveket, válaszaik két készség kivételével szignifikánsan megegyeztek. Tanulmányunkban minden csoportban csak az egyik pedagógus értékelését dolgozzuk fel.

Az adatok feldolgozása SPSS programban történtek. A leíró statisztikán túlmenően a skálák összehasonlítására korrelációs egyenletet, a kategóriák és a megküzdési stratégiák átlagainak mérésére *Mann Whitney U* és *Kruskal–Wallis H* nem paraméteres próbákat alkalmaztuk, mivel a megküzdési stratégiák változók nem feleltek meg a normál eloszlás feltételének.

EREDMÉNYEK

A mintában szereplő 126 óvodásból 65 fiú, 61 lány, 30 gyerek 3-4 éves, 43 gyerek 4-5 éves, 52 gyerek 6-7 éves volt a kérdezés időszakában (2014. március–június).

A tanfelügyelő által három kategóriába rangsorolt óvodákhoz való tartozás szerint elmondható, hogy 23 gyerek szociális hátrányos körülményről, 26 a város közepes szocio-kulturális adottságú részéről származik, 77 gyerek lakóhelye jó vagy nagyon jó gazdasági helyzetre enged következtetni. Ezt az arányt megközelíti a kérdezettek anyagiakkal való elégedettsége: 71%-uk vallotta, hogy gondok nélkül vagy elfogadhatóan él, 21% azt, hogy beosztással éppen hogy kijönnek, 6%-uk gondokkal küzd vagy nélkülözések közt él.

4 személynek (3%) volt előző házassága. 15 esetben tartózkodik valamelyik szülő (többnyire az apa) távol a családtól több mint 3 napot egy héten külföldi munkavállalás miatt. A megkérdezettek 80%-a magyarnak sorolta be házastársát, 9%-a romának, 9%-a romának vagy más nemzetiségűnek. Önmagukat vallásuk szerint 55%-ban-reformátusnak, 29%-ban katolikusnak, 4%-ban unitáriusnak vallották.

A minta szociális, gazdasági jellegzetességeinek néhány mutatóját az 1. Táblázat tartalmazza. Amint a táblázat adataiból is megfigyelhető, az anyagi jómóddal, a felsőbb iskolázottsággal rendelkező családok felülreprezentáltak, holott a mintavétel során szempont volt a rétegzettség. Amennyiben megvizsgáljuk, hogy mely óvodákból érkezett vissza többnyire a szülők által kitöltött kérdőívek, a minta alakulása értelmet nyer: a tanfelügyelő értékelése szerinti „nagyon jó” óvodákból nyertünk a legtöbb választ. Ezt azzal véljük magyarázni, hogy valószínűleg ezen

szülők számára volt barátságos online módon kitölteni a kérdőíveket, másrészt az értelmiség szülők nagyobb többségben ismerhették be a kutatás értékét és felelősséggel kívántak hozzájárulni, ugyanakkor az óvónők is nagyobb erőfeszítést tettek, hogy felszólítsák többször a szülőket a hozzájárulásra. Azokban a csoportokban, ahol tudtuk azt, hogy a szülők nem rendelkeznek online kitöltéshez eszközökkel vagy készségekkel, személyes kérdéssel fordultunk a szülőkhöz, illetve minden csoportnak felajánlottuk ezt a lehetőséget, de úgy ítéljük meg, hogy az réteg nem élt vele, amely ugyan jó eséllyel képes lenne az online kitöltésre, azonban valószínűleg más prioritások és gondok foglalkoztatják napirenden. Itt további feltételezéseket sorolhatnánk a gyerekekkel való foglalkozás, a szabadidő, gondterheltség stb. változók mentén, de jelen tanulmányunknak nem ez a tárgya. Tény, hogy a további kutatás során meg kell találnunk a módját, annak, hogy a marosvásárhelyi lakosságnak ezt a szeletét is felmérjük.

1. tábla. *A minta szociális-gazdasági mutatói*

Iskolázottság	Munkahely	Társ munkahelye	A társ munkahelyi státusza	Lakás	Gyermeklétszám
55% egyetem v. annál magasabb	77% aktívan dolgozik	109 szem. aktívan dolgozik	27 vállalkozó, ebből 10 tulajdonos	5% 5-9 szoba	36% egy gyermek
13% posztliceum/főiskola	6% GYES	3 GYES	16 vezető pozíciójú alkalmazott	50% 3-4 szobás lakás	44% 2 gyermek
10% elméleti líceum	3% munkanélküli	11 esetben munkanélküli	23 felső v. középfokú végzettségű alkalmazott	28% kétszobás lakás	17% 3-4 gyermek
12% szakmunkásképző	9% egyéb	2 egyéb	34 munkás	11% egyszobás lakás	
8 osztály v. annál kevesebb	5% nem válaszolt	6 nem válaszolt	6 szakképzetlen munkás		

A táblázat oszlopai egymástól függetlenek, nem ábrázolnak kapcsolatot egymás között. A házastárs munkahelye és munkahelyi státusza esetszámmal van jelölve, mivel nem minden válaszadó él társsal a százalékok ezekben az oszlopokban más arányt jelölnének, mint a szomszédos oszlopok.

Bár a kutatási mintánk nem jellemzi reprezentatívan a marosvásárhelyi arányokat, mégis a kutatás erősségének tekintjük átfogó szándékát a normál populációra nézve. Számítalan elemzésben egy-egy szegregált csoport, szélsőség vagy szubkultúra kerül szemlélésre, a szocializáció tekintve pedig szintén a szélsőséges viselkedésminták: agresszió, deviancia vizsgálata népszerű (Mollenhauer 2003), de feltételezzük, hogy nem szükséges szélsőséges hiányhelyzetet vizsgálnunk, ahhoz, hogy a szocio-gazdasági tényezők elég jelentősnek bizonyuljanak.

ÖSSZEFÜGGÉS-VIZSGÁLATOK

1. Kockázati tényezők és védőfaktorok: a szocio-demográfiai változók közötti korrelációk

Az alábbiakban a családi háttértényezők változóinak egymásra hatásában keressük az összetartozó protektív faktorokat és azokat az egymást felerősítő tényezőket, amelyek veszélyeztethetik a gyermek pozitív életminőségét és a helytálláshoz szükséges készségeit.

Családszerkezet és lakáskörülmények

A mintára 74%-ban a nukleáris családszerkezet jellemző 3-4 személlyel. A családok 36%-nak egy gyermeke, 44%-nak két gyermeke, 17%-nak 3-4 gyermeke van. A gyermekek létszáma együtt mozog az apák munkához való viszonyával: a vállalkozó tulajdonos apák háztartásában több gyerek van ($r: -0,228, p < 0,05$). A kitöltő szülők 95% a házastársával vagy élettársával neveli gyerekeit.

Az Eurostat (2013) eredményei szerint a gyermekes családok közül a legveszélyeztetettebbek az egyszülős családok (34,2%), utána a kétszülős, de 3 vagy több gyerekkel rendelkező családok (25,7%). Minél több az egy háztartásban szüleiktől függő gyerekek száma, annál nagyobb a gazdasági kockázat. Az említett arányok az európai unió populációjára érvényesek, néhány országban, köztük Romániában is még nagyobb elszegényedési veszély fenyegeti a több gyerekes családokat.

A háztartások lakáshelyzete egyrészt jólétük, fogyasztási szintjük, másrészt vagyoni helyzetük egyik indikátora. A rossz lakásminőség a lakások zsúfoltságával is összefügg (Medgyesi 2009). A vizsgált mintából összesen 10 gyerek él a nagyszüleivel, 9 gyerek más felnőttel, mint szülőjével vagy nagyszülőjével (pl. a szülő testvére vagy más rokon). 13 családban fordul elő, hogy 5-9 személy él egy fedél alatt. A gyerekek 52%-nak (65 gyerek) van külön szobája. A többi 61 gyermek közül 28 egy személlyel, 16 gyermek 2 személlyel, 3 gyermek 3 személlyel, 6 gyermek 4-8 személlyel osztja meg szobáját. 42 gyerek egy testvérével 7 gyerek 3-4 testvérral osztoznak. A gyerekek 20%-nál felnőtt szobatárs (is) jelen van: 9 esetben egy szülő, valamivel nagyobb többségben anya, 15 esetben két felnőtt, egyetlen esetben 3 felnőtt. Kisebb gyerekek-nél jellemzőbb, hogy felnőttel osztja szobáját ($r: -0,188, p < 0,05$), valószínűleg még az anyai gondoskodás okán. A felnőtt szobatársak számának növekedése azonban már nem valószínű, hogy szabad választás kérdése, általában együtt jár a szűkös életkörülményekkel, ezt igazolják az alábbi adatok: minél több felnőttel osztja a gyerek a szobát, annál inkább csökken a kért elégedettség a lakással ($r: -0,384, p < 0,01$) és az életszínvonallal ($r: -0,186, p < 0,05$). A szűk tér a házastársi kapcsolattal való elégedettséggel is korrelál ($r: -0,244, p < 0,01$).

Ezzel szemben a szobák számának növekedésével nő a testvérek száma ($r: 0,313, p < 0,01$), csökken a felnőtt lakótársak száma ($r: 0,417, p < 0,01$). Ezen a mintán tehát a gyereklétszám a lehetőségek függvényében növekszik jellemzően, nem pedig a szegénységgel és gyakori a nukleáris család két felnőttel, több gyerekkel. A vizsgált esetek 81%-ának a tulajdonában vagy szülei tulajdonában van a lakás, 14%-uk fizet bért. A családok 51%-a magánházaiban lakik udvarral, 40%-uk tömbházban.

Munka és időbeosztás

A kérdőívre válaszoló szülők 44%-a 40-49 órát tölt hetente a munkahelyén, ennél többet dolgozik 13% és kevesebbet 25% és 17% nem dolgozik (ebben benne van a szülési szabadságon levő nők aránya is). A házastársak munkában töltött ideje korrelál a kérdezettével ($r: 0,302$, $p < 0,01$), tehát elmondható, hogy az arányok a házastársnál hasonlóak. Ez azt is jelenti, hogy ha a szülők mindketten sokat dolgoznak, akkor mindketten kevesebbet vannak otthon. A kérdezettek munkahellyel való elégedettsége negatívan korrelál a gyerekek számával ($r: -0,252$, $p < 0,05$). Tekintetbe véve, hogy a válaszolók többségben anyák, a nők arra való lehetősége, hogy részmunkaidőben dolgozhassanak a gyermeknevelés minősége érdekében, ahogy az európai tendenciák szerint alakul, elképzelhetően javítana ezen a negatív kapcsolaton. A nyugat-európai országok egy részében ugyanis adott a nők számára, hogy részmunkaidős munkát vállaljanak, és ezáltal több időt szánnak a gyerekeknevelésre (Eurostat 2013).

A felső vezetők (igazgatók, vállalkozótulajdonosok) szignifikánsan többet dolgoznak ($r: 0,226$, $p < 0,05$), de akik sokat dolgoznak, a lakásukkal is elégedettebbek ($r: 0,280$, $p < 0,01$). A munkával való elégedettség úgy tűnik nem hanyagolható az életminőség szempontjából, ugyanis az életszínvonallal való elégedettséggel két tényező korrelál és ezek közül egyik a munkával való elégedettség ($r: 0,227$, $p < 0,05$).

A lakással való elégedettség az időbeosztáshoz vezet vissza, ugyanis azok családok, ahol a felnőttek száma magas, jelentősen több időt fordítanak a felnőttek TV-t nézésre ($r: 0,375$, $p < 0,01$) és a felnőtt közös szobája a gyerekekkel növeli a gyerekek TV nézési idejét ($r: 0,284$, $p < 0,01$). Akinek van testvére és vele osztja meg szobáját, többet játszik gyerekekkel ($r: 0,219$, $p < 0,01$), többet van szabadban ($r: 0,196$, $p < 0,01$), kevesebbet TV-zik ($r: -0,178$, $p < 0,05$). A felnőttek TV nézésre szánt ideje egyenes arányban együtt tart a gyerekekneveléssel kapcsolatos munkamegosztással való elégedetlenséggel ($r: 0,214$, $p < 0,05$) és a gyakori vitatkozással. ($r: 0,249$, $p < 0,01$).

A gyerek legjobb időtöltését a felnőttek barátokkal való kapcsolattartása szolgálja és viszont. Ha a szülők sokat találkoznak barátokkal a gyerek többet játszik gyerekekkel ($r: 0,229$, $p < 0,05$), jelentősen több időt foglalkoznak vele a szülei ($r: 0,202$, $p < 0,01$), több óvodán kívüli tevékenységben van része ($r: 0,204$, $p < 0,01$), többet van szabadterben ($r: 0,190$, $p < 0,01$).

A felnőttek esetében a tevékenységek közül a mozgás hiánya az, ami a leginkább együtt jár az életszínvonallal való elégedettséggel.

Családon belüli problémamegoldás és elégedettség

A viták nem játszanak közre a gyerekekkel való elégedettségben és a kapcsolat fordítva sem érvényes, azonban a gyerekekneveléssel kapcsolatos munkamegosztással való elégedetlenséggel szignifikánsan korrelálnak ($r: 0,249$, $p < 0,01$). Ez utóbbi pedig együtt jár az életszínvonallal való elégedettséggel ($r: 0,238$, $p < 0,05$).

A felnőttek elégedettségét több szempontból vizsgáltuk, de ezek közül talán a szülőnek a gyerekekkel való elégedettsége érinti direkt módon is a gyerek fejlődését. Az alábbiakban elsősorban a szülőnek a gyermekével való elégedettsége köré csoportosítjuk azokat a változókat, amelyek ezekkel együtt járhatnak. Mivel a szülő elégedettsége a gyerek testi fejlődésével nem mutatott jelentőségteljes kapcsolatokat más változókkal, ezért a szülőnek a gyereke értelmi, érzelmi

fejlettségével és egészségével való elégedettségét mutatjuk be az alábbi táblázatban (lásd 2. Táblázat).

A gyermek értelmi fejlődésének értékelése együtt változik olyan lakhatósági tényezőkkel, mint a háztartásban élők száma és a lakással való elégedettség. Ez utóbbi a gyerek érzelmi fejlettségének értékelésével is együtt jár. A lakáskörülmények a leginkább a gyerek egészségével való elégedettséggel mutatnak összefüggést, ezek a szobák száma, a lakással való elégedettség. Bár az eredmények arra utalnak, hogy az egészséges személyiségfejlődéshez fontos a tér, a gyerek szobatárs száma, vagyis a testvérrel való osztózás a közös területen pozitív kapcsolatban áll a szülőnek a gyermek egészségével való elégedettségével. Természetesen nem ismerjük, hogy a gyerek objektíven mennyire egészséges és hogy esetleg pont a testvér jelenléte fog vissza a szülő aggodalmából, elfoglaltságából. Az egyik szülő gyakori hiánya, a gyerekeveléssel kapcsolatos munkamegosztással és a házastárssal való elégedetlenség hozzájárulhatnak a gyerek érzelmi, értelmi szintjével való elégedetlenséghez is. A gyerekekkel való sok játék határozottan együtt jár az érzelmi fejlődés pozitív értékelésével (lásd 2. Táblázat).

2. tábla. A szülő gyermekkel való elégedettségének korrelációja más családi háttértényezőkkel

	Elégedettség a gyermek értelmi fejlődésével	Elégedettség a gyermek érzelmi fejlődésével	Elégedettség a gyermek egészségi állapotával
A háztartásban élők száma	-0,337**	n. s.	n. s.
Szobák száma	n. s.	n. s.	0,210*
Gyerek szobatárs száma	n. s.	n. s.	0,184*
Elégedettség lakással	0,246*	0,191*	0,246**
Elégedettség saját egészségi állapotával	0,179*	0,317**	0,179*
Valamely családtag 3 nap/hét távol van	n. s.	-0,190*	n. s.
Elégedettség a gyermekneveléssel kapcsolatos munkamegosztással	0,234*	0,221*	n. s.
Elégedettség házasságával	n. s.	0,326**	n. s.
Gyerekekkel való játék		0,231*	
* p<0,05; ** p<0,01; n. s. nem szignifikáns			

A válaszok alapján nem tudhatjuk, hogy a gyerek valóban tízes számmal illethető-e az érzelmi fejlettségét illetően és azt sem, hogy azért elégedetlen a szülő, mert a gyerek több okot ad rá, mint más, vagy azért mert a szülőnek más oka, akár makro társadalmi oka is van az elégedetlenségre. A szülő elégedettsége vagy elégedetlensége mindenképp megerősít mechanizmusokat, hozzájárul az énképhez, a problémák megoldásának bátorságához, a kezdeményezőkézséghez, a gyerek megerősített adaptív vagy maladaptív mechanizmusai pedig visszahatnak a gyerek elégedettségére.

2. A megküzdési stratégiák és a család szociális, gazdasági, kulturális mutatói

Amint a kutatási módszer leírásánál is szerepel, a megküzdési stratégiákat hét típus szerint osztályoztuk, minden kérdésre adott válaszlehetőség megfelel egy megküzdési stratégiának. Az eredmények értelmezésében felhasználtuk a kérdőív szerkesztői (Zsolnai et alii 2007) által ajánlott összevont mutatókat, melyek páronként a következők:

1a. *Proszociális stratégia*: egyezkedés, segítségkérés, segítségnyújtás, elkerülés – 2a. *Agresszív stratégia*: érzelmek kifejezése, bántalmazás, ellenállás készsége;

1b. *Szociális stratégia*: egyezkedés, segítségkérés, segítségnyújtás, bántalmazás – 2b. *Érzelmi stratégia*: ellenállás, érzelmek kifejezése, elkerülés.

Létrehoztunk egy harmadik típusú felosztást is Warden és Mackinnon (2003) modellje alapján, amely 1c. *Asszertív stílus*: egyezkedés, segítségkérés, segítségnyújtás – 2c. *Agresszív stílus*: bántalmazás, ellenállás – 3c. *Passzív stílus*: érzelmek intenzív kifejezése, elkerülés magatartások szerint osztályozza a megküzdési mintázatokat.

Amint azt a nemzetközi kutatások (Smith-Hart 2004, Zsolnai 2008) is igazolták a megküzdési mintázatok *nemenként különböznek*: a fiúk gyakrabban választják a bántalmazást problémamegoldásra ($U=1810$, $p=0,03$), ennek következtében az is elmondható, hogy a lányok többször választanak asszertív stílust ($U=1581$, $p=0,04$), a fiúk pedig agresszívat ($U=1539$, $p=0,02$).

Életkori megoszlás szerint a Kruskal-Wallis H próbaelemzéssel megállapítható, hogy az óvodás *korosztályon* belül vannak eltérések: az egyezkedést a három évesek ritkán használják, negyedik évtől viszont ugrásszerűen nagyobb népszerűséggel gyakorolják az óvodai konfliktushelyzetben ($\chi^2(4)=23,36$, $p=0,022$).

A kutatók gyakran összefüggést tárnak fel az anyák iskolai végzettsége és a gyerekek teljesítményei, szociális készségei között, de az általunk kijelölt mintán a megküzdési stratégiák nem mutatnak differenciálódást az anyák iskolázottsága mentén, sem az a tény nem különbözteti meg a választott konfliktusmegoldó módszert, hogy a szülő egyedül vagy társsal neveli-e a gyermekét/gyermekait. A megküzdési stratégiák választásában nem találtunk szignifikáns különbségeket annak függvényében, hogy van-e testvére a gyerekeknek, van-e külön szobája vagy játszósarka.

A különbségek azonban szignifikánsak attól függően, hogy *dolgozik-e a válaszadó*. Amennyiben dolgozik, gyermeke előnyben részesíti a passzív stratégiát ($U=801$, $p=0,03$), ezen belül az érzelmi és az elkerülés válaszok egyaránt magasak, illetve kevésbé választja a szociális stratégiákat ($U=815$, $p=0,04$). Felmerül a kérdés, hogy a dolgozó szülők gyermekei miért részesítenek előnyben egy kevésbé hatékony, passzív magatartást. Egy lehetséges magyarázat lehet a szülők túl hosszú munkaideje. Amint azt a korrelációs elemzésekből láthattuk a szülők zöme, anyák és apák egyaránt 40–49 órát dolgozik, ez megfelel az országos átlagnak, mely szerint Erdélyben a magyar nők átlagosan 43, a férfiak 48 órát dolgoznak, de magasabb, mint az európai átlag, a magyarországi átlagos munkaidőt is meghaladja. A 21–44 éves korcsoportban, Magyarországon 39,8 órát dolgoznak a nők, 44,4 órát a férfiak (Geambaşu 2009). Az Eurostat (2008) eredményei szerint a Nyugat-Európai országokban egyre gyakoribb a részmunkaidős foglalkoztatási gyakorlat és ez gyermekneveléssel való kapcsolatban mutatkozik. Az Életfordulónk adatai értelmében Magyarországon a csökkentett óraszámú vállalt munka a nők körében tudatos választásnak bizonyult a gyermeknevelési igényekből kifolyólag, Erdélyben a részmunkaidős munka gyakrabban kényszerűség, mint választás, nem függ össze a gyermekvállalással.

Nemcsak a munkába járással, de *az ott betöltött funkcióval* is szignifikáns a megküzdési stratégiák kapcsolata: ha a kérdezett szülő igazgató, akkor gyereke nagyobb valószínűséggel nyújt segítséget egy társának ($U=90,5$, $p=0,013$). Ha a kérdezett társa igazgató, akkor kisebb a vitahelyzetben való ellenállás ($U=521,5$, $p=0,023$). Ha leszűkítjük csak az apákra ezt a változót, akkor statisztikai eredmény szerint a felsővezető apák gyermeke ritkábban alkalmazza az elkerülést társainál ($U=238,5$, $p=0,017$). Nemek szerinti szerepekre a társadalmi helyzet más-más hatást gyakorol, az anya nevelési szerepe az apához képest kevésbé réteghez kötött (Mollenhauer 2003). Azt, hogy örökölt vonások vagy tanult viselkedések vagy a jó életkörülmények járulnak hozzá ahhoz, hogy a felsővezető gyermeke probléma centrikus hatékony megküzdési mechanizmusokat alkalmazzon, ezen egyszerű statisztikai elemzéssel nem magyarázhatjuk, tény azonban, hogy a foglalkozás szerint a legjobb jövedelmű csoportok a felső-vezetők, vállalkozók, értelmiségiek köréből kerülnek ki (Monostori–Veres 2009).

Meglehetősen sok összefüggést mutatnak a megküzdési mechanizmusok *a szülők betegségével*. Azok a gyerekek, akiknek az édesapjuk valamilyen betegségben szenved, ritkábban választják a szociális stratégiákat ($U=370$, $p=0,011$), ezek közül a segítségkérést szignifikánsan kevesebbszer választják az egészséges szülők gyerekeinél ($U=362,5$, $p=0,008$), és gyakrabban alkalmaznak passzív stratégiákat ($U=418$, $p=0,036$), ezen belül az elkerülést ($U=321$, $p=0,002$) és az érzelmi ventilálást ($U=358$, $p=0,008$). Az anya betegségével az ellenállás gyakorlata mutat negatív kapcsolatot ($U=371,5$, $p=0,015$). A magyarázat itt is legalább kétirányú lehet: a gyerek elkerülő magatartása származhat a szülőnek a betegségéből adódó visszahúzóódásából, korlátozott kapcsolati és gazdasági lehetőségeiből, de ha a pszichoszomatikus magyarázóelméletet vesszük alapul, akkor feltételezhetjük, hogy azért is kialakulhatott a szülő betegsége, mert passzív, elkerülő magatartásokat részesített előnyben a problémára fókuszáló, konfrontáló megoldás helyett, és amit átszármatat gyerekének, az ugyanez a mintázat. Az elszegényedett rétegek vizsgálatával foglalkozó kutatók a gyermek megbetegedése és az apa gazdasági helyzete között mutatnak fordított arányú növekedést (Mollenhauer 2003).

A kérdőívben felsoroltunk öt típusú *krízist*, amelyek érhetnek egy családot: költözés más városba, költözés más épületbe, válás/párkapcsolati krízis, haláleset, hirtelen betegség. Ezek közül a haláleset gyakorolt hatást a gyerekek problémamegoldó készségeire. Ahol volt haláleset a családban és befolyással volt a gyerekekre, ott a szociális stratégiák ($U=623,5$, $p=0,006$) gyakrabban kerülnek alkalmazásra ($U=32$, $p=0,043$), ezen belül különösen a segítségkéréshez folyamodnak szívesen, az érzelmi stratégiák pedig ezzel fordított arányban alulmaradnak ($U=654,5$, $p=0,012$). A reziliencia éppen a krízis helyzetekben történő rugalmas ellenállást feltételezi és, bár az esetekről részleteket nem ismerünk, feltételezhetjük, hogy a családi vagy talán a gyermek számára egyéni próbatétel megerősítette a gyermeket a hatékony megoldásokban. A krízishelyzetben egymásra szoruló, együttműködő, egymást segítő családtagok példája is hozzájárulhat a szociális stratégiák igenléséhez, illetve az érzelmi stratégiák egy tartós krízis esetén nem vezetnek megoldásra, de enyhülésre sem.

A szülők szociális hálójáról több kérdéssel érdeklődtünk, megkérdeztük például, hogy a gyerekevelésben kiktől kap segítséget a család. Érdekes módon sem a nagyszülő, sem a dada, sem a szomszédok segítsége nem mutatott kapcsolatot a gyerekek társas problémamegoldásával, csak a barátoktól kapott segítség mentén különültek el a stratégiák. Azok a gyerekek, akik nem részesültek a szüleik barátainak gondozásában, szignifikánsan agresszívebbek stresszhelyzetben,

mint társaik, akik kapnak segítséget ($U=918,5$, $p=0,001$). A szülők barátainak jó hatása több szinten megmutatkozik. Amint az a fentiekben is bebizonyosodott, a barátokkal való kapcsolattartás előnyei megmutatkoznak úgy a felnőttek szintjén, mint a gyerek más gyerekekkel való barátkozásainak, intézményes programokon való részvételének, szabadtéri játékanak minőségében. Azokban a családokban, ahol a barátok szerepet játszanak, számtalan társas helyzethez kell rugalmasan alkalmazkodni, nem csak a szülők jól bejáratott forgatókönyvei szerint szerveződik a gyermek élete. Megvizsgáltuk azt, hogy az *udvar*, a tér és levegő adta lehetősége változtat-e a megküzdési preferenciákon, és azt találtuk, hogy azok a gyerekek, akik *udvar* nélküli házban élnek gyakrabban választanak passzív stílust ($U=1026$, $p=0,023$) konfliktus esetén.

A családon belüli felnőttek viszonyára is kitértünk, arról kérdeztük a szülőket, *hogyan szoktak-e vitatkozni* anyagiak miatt, barátok, szülők, gyereknevelés kapcsán, szabadidő eltöltésén. A viták (kiemelten az anyagiakról és a gyereknevelésről folyó viták) valószínűsítik a gyermek agresszív megoldási metódusait frusztrált helyzetben ($U=681$, $p=0,003$), ($U=666$, $p=0,019$), ugyanezen viták hiánya pedig növeli az egyezkedés ($U=304$, $p=0,023$) és a proszociális magatartás esélyeit ($U=704$, $p=0,039$).

Az megküzdési stratégiák alapján a minta jellemzőit a családi szocio-demográfiai tényezőkkel összevetve az alábbiakban összefoglaljuk.

Proszociális stratégiához tartozó problémamegoldó magatartásokat gyakrabban választottak a négy évesnél nagyobb gyermekek (egyezkedés), felső vezetőik gyermekei (segítségnyújtás, kisebb ellenállás), egy sajátos krízist megélt gyermekek (segítségkérés), azon családok gyermekei, ahol kevés a konfliktus és magas a házastárssal való elégedettség. *Az agresszív megküzdés* metódusait a fiúk részesítették előnyben (bántalmazás), azok, akiknek szüleik nem kapnak segítséget a barátaiktól és azok a gyermekek, akiknek a szüleik sokat vitatkoznak és elégedetlenek a gyermekneveléssel kapcsolatos munkamegosztással.

Szociális stratégiához tartozó reakciót szignifikánsan többször választották a fiúk (bántalmazás), a felső vezetőik gyermekei. *Érzelmi válaszreakciójuk* gyakori volt a betegséggel küzdő szülők gyerekeinek, a sokat (szerintünk) dolgozó szülők gyerekeinek.

Ugyancsak a betegeskedő szülők gyerekei és a dolgozó szülők gyerekei jellemezhetőek passzív stílussal, illetve az *udvar* nélkül felnövő gyerekek sorolhatók ide, az *asszertív* oldalon pedig a lányok állnak.

3. A gyermekek szociometriai státuszának kapcsolata a preferált megküzdési stratégiákkal és a családi rendszer változóival

A szociometriai elemzést egy almintára készítettük el, amelynek minden esete részt vett úgy a szociometriai mérésben, mint a vizsgálat többi részében. A következő eredmények csak erre a csoportra mondhatók el. A csoportot 33 gyerek alkotja, 20 fiú és 14 lány. A gyerekek szociális háttere hasonló, 23 esetben mindkét szülő egyetemet végzett, 31 esetben mindkét szülő dolgozik. A gyerekek szociometriai elhelyezését követően megvizsgáltuk, hogy a gyerek népszerűsége milyen változókkal függ össze a családi szocio-demográfiai változói közül, illetve melyik megküzdési stratégiákkal lehet elismerést kivívni óvodáskorban. Ez utóbbi szempont szerint egyértelműnek bizonyult, hogy a leghatékonyabb problémamegoldó készségeket a proszociális stratégia vonja össze ($r: 0,39$, $p<0,05$), és a legkevésbé vezet eredményre az agresszív stratégia ($r: 0,39$, $p<0,05$). A pozitív stratégiákat alkalmazó gyerekek magas pozitív értékelés kaptak, azaz

sok pajtásuk választotta megjelölésükre a mosolygós arcot, az agresszív megküzdéssel bíró gyermekeket pedig lényeges mértékben negatívan jelölték, a legörbülő száju emotikonnal.

A családi tényezőkkel szignifikáns kapcsolatot a családi viták és házastársi elégedettség mértékével sikerült megállapítani: azokat a gyermekeket értékeli pozitívan a társaik, akiknek a szülei ritkán vitatkoznak otthon gyermeknevelés dolgában ($r: 0,35, p < 0,05$) és házastársukkal elégedettek ($r: 0,38, p < 0,05$), illetve a házastárssal jól leosztják a gyermekneveléssel kapcsolatos feladatokat.

A gyerekek kortárs csoportban elfoglalt helye korai mutatója annak, hogy a gyerekek milyen hatékonysággal tudják mozgósítani szociális készségeiket, alkalmazni a tanult viselkedési modelleket annak érdekében, hogy saját csoportjukban érvényesítsék önmagukat.

KÖVETKEZTETÉSEK

A reziliens személyiség „kedvezőtlen előjelek ellenére is szembenéz és megbirkózik a stressz hatású körülményekkel. Az ilyen képességű ember a statisztikailag kedvezőtlen előrejelzés ellenére és a várakozásokat megcáfolva eredményesen küzd” (Wolin S. – Wolin S. J. 1993: 13).

A fenti képességgel rendelkező felnőtt gyerekkorát éppen a „kedvezőtlen jelek” minimalizálása jellemzi. Az elemzés során olyan változókat emelhetünk ki, amelyek a szakirodalom értelmében is segíthetik vagy hátráltatják a hatékony probléma megoldási képességet.

A prooszociális és az asszertív megküzdési stratégiákba tömörülő coping reakciók *protektív mechanizmusnak* minősülnek, illetve a szociális stratégia elemei is ide sorolhatók, kivéve a bánatalmazást, a proszoszociális megküzdés, valamint az asszertív megküzdési stílus

A protektív mechanizmusokat támogató protektív faktorok azokban a családokban találhatóak meg szignifikáns különbséggel a többihez képest, ahol jellemző a gazdasági jólét, az egészség, a baráti kapcsolatok, a jó házastársai kapcsolat, a jó munkamegosztás a családon belül, a testvérek jelenléte, a tér, az idő, a mozgás és a mindent átfogó elégedettség az életszínvonallal. Kockázati tényezőnek számít az egyik szülő állandó vagy időszakos hiánya, az alacsony társadalmi státusz, a gyerekek számának és az anyagi körülmények jellemzőinek (kereset, munkahely, szobák száma) a fordított aránya, a kis térben való összezártság, főleg több felnőtt esetén, az udvar és mozgástér hiánya. Ezzel szemben a sok TV-nézés, szociális kapcsolatok sivársága, a konfliktusos házastársi kapcsolat, a házastárssal való munkamegosztással és a munkahelyi munkával való elégedetlenség, a betegség.

A fentiekről csupán annyi mondható el, hogy ezen jellemzők mentén az adott mintán a gyerekek szignifikánsan eltérnek a többiek átlagától abban, de a részletek és az összetett intra- és interperszonális, mikro- és makroszintű kölcsönhatási folyamatok ismerete nélkül minden okozati összefüggésekről nem beszélhetünk, a jelenségek azonban felhívják a figyelmünket azokra a tényezőkre, amelyek mentén további kutatásokat érdemes végezni.

PERSPEKTÍVÁK A KUTATÁSBAN

A kutatást több szinten lehet és szükséges elmélyíteni.

Az elemzésben nem térünk ki a változók több szempontú elemzésére. A változók közötti kapcsolatrendszer valószínűleg a feltérképezettnél is sokkal bonyolultabb és árnyaltabb, ezért is neveztük a tanulmányt az alcímben térképrészletnek. A további összefüggések feltárása bonyolultabb statisztikai módszerekkel, mint pl. klaszterképzés, regresszió analízis a kiegészült mintán valószínűleg még több olyan kapcsolatra fog rámutatni, amely beavatkozási szükségletekre is rámutat mikroszociális szinten.

A kutatás távlati célja egy megelőzési terv készítése. Albert-Lőrinc Enikő szerint az adaptációs nehézségek kialakulásának megelőzését abban a fázisban kellene végezni, amikor a magatartás szintjén még nincsenek tünetek. A megelőzés két pillére: megváltoztatni a környezetet és erősíteni az egyén problémamegoldó képességét és biztosítani az erőforrásokat hosszú távon (Albert-Lőrincz 2012).

Adott körülmények között a prevenciót három szinten lehet megvalósítani: családi szinten, az óvodai gyakorlatban, illetve közvetett módon, hosszú távú célokkal a pedagógusképzésben. Családi szinten Mollenhauer szerint főleg alacsonyabb társadalmi rétegekben az anyák azok, akik képzségek segítségével jól „szocializálhatók”. Az óvodák, iskolák intézményi szintjén elsősorban gazdag gyermek és társadalom ismerettel, pedagógiai jó gyakorlatokkal rendelkező pedagógusokra van szükség és olyan nevelés politikára, amely nem rövidíti meg az egyik szocializációs típusú gyereket a másik javára.

„A gyermekkor annyiban speciális szakasza az emberi életnek, hogy egy gyermeknek nincs ideje kivárni a feltételek javulását, neki a számára adott körülmények között kell(ene) egészségesen fejlődnie, a korának megfelelő érzelmi, értelmi és szociális érettséget elérnie.” A rossz életkörülmények között felnövekvő gyermekek azonban „gyakran olyan tartós hátrányokat szenvednek el, melyek alapvetően meghatározzák és behatárolják későbbi lehetőségeiket is” (Darvas–Tausz 2005: 778).

IRODALOMJEGYZÉK REFERENCES

1. Albert-Lőrincz, Enikő (2012). A gyermekek társadalmi beilleszkedési nehézségeinek háttértényezői és a közösségi megelőzés megtervezése. *Erdélyi Társadalom* 1. (10) 23–37.
2. Asher, S. R. – Singeton, L. C. – Tinsley, B. R. – Hymel, S. (1979). A reliable sociometric measure for preschool children. *Developmental Psychology*. (15) 443–444.
3. Cole, Michael – Cole, Sheila R. (2006). *Fejlődéslélektan*. Osiris Kiadó, Budapest.
4. Darvas, Ágnes – Bass, László – Ferge, Zsuzsa – Farkas, Zsombor (2008). *A gyermekszegénység elleni küzdelem állása 2008-ig*. http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/tudomany_es_ismeretterjesztes/strategiai_kutatasok_2008_2009/pages/02_Gyermekszegenyseg.pdf (lejtölve 2014. augusztus 21-én).
5. Darvas, Ágnes – Tausz, Katalin (2005). Az óvoda lehetőségei a gyermekszegénység csökkentésében. *Educatio* 4. 777–786.
6. Denham, Susanne A. – Mckinley, Marcia (1993). Sociometric nominations of preschoolers: A psychometric analysis. *Early Education and Development* 4. (2) 109–122.

7. Dubow, Eric – Luster, Tom (1990). Adjustment of children born to teenage mothers: The contribution of risk and protective factors. *Journal of Marriage and the Family*. (52) 393–404.
8. EUROSTAT (2008). *The Life of Women and Men in Europe*. A Statistical Portrait. EUROSTAT Statistical
9. EUROSTAT (2013). *Children at risk of poverty or social exclusion*. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Children_at_risk_of_poverty_or_social_exclusion (letöltve 2014. szeptember 17-én).
10. Geambaşu, Réka (2009). Nemek közötti egyenlőtlenségek Erdélyben és Magyarországon a 21–44 év közötti népesség körében. In: Spéder Zs. (szerk.): *Anyországi és erdélyi magyarok a századfordulón 2*. KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, Budapest, 243–275.
11. Gresham, Frank M. – Sugai, George – Horner, Rob (2001). Interpreting outcomes of social skills training for students with high-incidence disabilities. *Exceptional Children* 3. 331–344.
12. Hawkins, J. D. – Catalano, R. F. – Kosterman, R. – Abbot, R. – Hill, K. G. (1999). Preventing adolescent health-risk behaviors by strengthening protection during childhood. *Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine*. (3) 153–176.
13. Ladd, Garry W. – Birch, Sondra H. – Buhs, Eric (1999). Children's social and scholastic lives in kindergarten: related spheres or influence? *Child Development*. (70) 1373–1400.
14. Lazarus, Richard – Folkman, Suzanne (1984). *Stress, Appraisal, and Coping*. Springer, New York.
15. McLelland, Megan (2006). The impact of kindergarten learning-related skills on academic trajectories at the end of elementary school. *Early Childhood Research Quarterly*. (21) 471–490.
16. Medgyesi Márton (2009). *Az oktatás társadalmi és gazdasági környezete*. <http://www.ofi.hu/tudastar/jelentes-magyar/1-oktatas-tarsadalmi-090617-1> (letöltve: 2014. augusztus 29-én).
17. Mérei, Ferenc (2004). *Közösségek rejtett hálózata*. Osiris Kiadó, Budapest.
18. Mollenhauer, Klaus (2003). Szocializáció és iskolai eredmény. In: Meleg Cs. (szerk.): *Iskola és társadalom*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 129–147.
19. Monostori, Judit – Veres, Valér (2009). A fiatal népesség rétegződése a vidéki Magyarországon és Erdélyben. In: Spéder Zs. (szerk.): *Anyországi és erdélyi magyarok a századfordulón 2*. KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, Budapest, 219–243.
20. Nelson-Legall, Sharon – Jones, Elaine (1991). Classroom help-seeking behavior of African-American children. *Education and Urban Society* 1. (24) 132–147.
21. ORGANISATION for ECONOMIC CO-OPERATION and DEVELOPMENT (2005). *The Definition and Selection of Key Competences. Executive Summary*. OECD.
22. Richardson, Rita Coombs (2000). Teaching social and emotional competence. *Children and Schools*. (22), 246–251.
23. Rutter, Michael (2000). Resilience reconsidered: Conceptual considerations, empirical findings, and policy implications. In: Shonkoff, J. P. – Meisels, S. J. (ed.): *Handbook of early intervention*. Cambridge University Press, New York, 651–681.

24. Rutter, Michael (1985). Family and school influences on cognitive development. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*. (26) 683–704.
25. Smith, Carolyn – Carlson, Bonnie (1997). Stress, coping, and resilience in children and youth. *Social Service Review* 2. (71) 231–256.
26. Skinner, Ellen – Pitzner, Jennifer – Steele, Joel (2013). Coping as Part of Motivational Resilience in School: A Multidimensional Measure of Families, Allocations, and Profiles of Academic Coping, *Educational & Psychological Measurement*. (73) 803–835.
27. Somlai, Péter (1997). *Szocializáció*. Corvina Kiadó, Gyula
28. Tőkés, Gyöngyvér – László, Éva – Antal, Imola (2012). A romániai fiatalok megküzdése az online veszélyekkel. *Erdélyi Társadalom* 1. (10) 55–79.
29. Warden, David – Mackinnon, Suzanne (2003). Prosocial children, bullies, victims: An investigation of their sociometric status, empathy and social problem-solving strategies. *British Journal of Developmental Psychology*. (21) 367–385.
30. Werner, Emmy (2000). *Through the eyes of innocents. Children witness World War II*. Noulter, Westview Press. (h. n.)
31. Wolin, Steven – Wolin, Sybill (1993). *The Resilient Self: How Survivors of Troubled Families Rise Above Adversity*. Villard, New York.
32. Zsolnai, Anikó (2008). A szociális kompetencia fejlődése és fejlesztése gyermekkorban. *Iskolakultúra Online* 2. 119–140. http://www.iskolakultura.hu/iol/iol2008_2_119-140.pdf (letöltve 2014. március 6-án).
33. Zsolnai, Anikó – Lesznyák, Márta – Kasik, László (2007). A szociális és az érzelmi kompetencia néhány készségének fejlettsége óvodáskorban. *Magyar Pedagógia* 3. (107) 233–270.

Turós Margaréta

Emigrációs kérdőjelek az Erdélyből Magyarországra áttelepült, középkorú értelmiségiek jelenlegi identitásával kapcsolatban

Egy tovatűnő világ emléknymait keresem, azokat a többrétegű szavakat, különös hiányérzéseket, eltéphetetlen gyökereket, melyeket a pesti flasztert naponta koptató, sikeres – a külső szemlélő számára (talán) teljes és gazdag életet élő –, Erdélyből áttelepült, középkorú, értelmiségiek kis mikroközösségének tagjai őriznek magukban. Eredeti romániai és budapesti helyszíneken kutattam egy mikroközösség élethelyzetét, életérzéseit, viszonyát szülőföldhöz, hazához, anyanyelvhez és az emigrációhoz. A prekoncepció és a hipotézis megfogalmazása során egy terminológiai és egy tudományági besorolásból indultam ki. Számomra a legérdekesebb a kulturális antropológia legfiatalabb, gyors dinamizmussal fejlődő tudományterülete: egy adott mikroközösség lelki és csoportpszichológiai jellegzetességeinek vizsgálata, érzékelés bemutatása, dokumentálása. Sérülések, érzékenységek, kötődések tájhoz, nyelvhez, emberekhez, tárgyi kultúrához, hangokhoz, dallamokhoz, szavakhoz, humorhoz és bánathoz, egzisztenciához, közösségi morálhoz. Az engem legjobban izgató téma: a „menni, vagy maradni” dilemmája, az „itt és ott” szorító kettőssége, az „itthon” és „otthon” feloldhatatlan bonyolultsága. A lényegi feszültségforrást jelentő mondatokat erdélyi ismerőseim fogalmazzák meg, egymásnak feszülő, fiktív párbeszédek során. A Kisbácsban élő nyugdíjas már-már Ószövetségi prófétákat idéző, veretes és szigorú értékítéleteit a bölcsen mosolygó Budapesten élő, egyetemi tanszékevezető európai kultúrával mélyen áthatott, praktikus egyszerű, ámde magasabb szellemiséget idéző mondatai oldják, cáfolják. E két központi szereplőt erősítik, árnyalják egy újságíró és egy fiatal egyetemista megnyilatkozásai. Az emigráció politikai vagy gazdasági okokból történő kivándorlás, de beszélhetünk-e emigrációról az erdélyi magyarok esetében? „Ki”-, vagy „bevándorlás” történt-e, „hazajötték”, vagy „elhagyták hazájukat”, nyelvet változtattak, vagy megmaradtak az anyanyelvénél? Mi változott és mi nem? Mit hagytak ott és mit találtak –, ezek mind olyan kérdések, amely egy speciális helyzetben lévő nemzetiség problematikáját vetik fel. A jelen írás szerzője nem tartja fent igényét az objektív válaszadásra, hanem megpróbál részleteket elemezni, s felvázolni néhány olyan pontot, amelyből látható, hogy az emigráció folyamata nem ugyanúgy él az emberek emlékezetében, nem ugyanazt jelenti mindenkinek, és ez nem függ attól, hogy a szülőföldjükön maradtak-e, vagy kivándoroltak, fiatalok vagy idősek, férfiak-e vagy nők.

Kulcsszavak: Erdély, Magyarország, emigráció, identitás, asszimiláció, szülőföld

Egy tovatűnő világ emléknymait keresem, azokat a többrétegű szavakat, különös hiányérzéseket, eltéphetetlen gyökereket, melyet a pesti flasztert naponta koptató, sikeres – a külső szemlélő számára (talán) teljes és gazdag életet élő –, Erdélyből áttelepült, középkorú, értelmiségiek kis mikroközösségének tagjai őriznek magukban.

Eredeti romániai és magyarországi helyszíneken kutattam egy mikroközösség élethelyzetét, életérzéseit, viszonyát szülőföldhöz, hazához, anyanyelvhez és az emigrációhoz.

A prekoncepció és a hipotézis megfogalmazása során egy terminológiai és egy tudományági besorolásból indultam ki. Számomra a legérdekesebb a *kulturális antropológia* legfiatalabb, gyors dinamizmussal fejlődő tudományterülete: egy adott mikroközösség lelki és csoportpszichológiai jellegzetességeinek vizsgálata, érzékletes bemutatása, dokumentálása. Sérülések, érzékenységek, kötődések tájhoz, nyelvhez, emberekhez, tárgyi kultúrához, hangokhoz, dallamokhoz, szavakhoz, humorhoz és bánathoz, egzisztenciához, közösségi morálhoz.

Az engem legjobban izgató téma: a „*menni, vagy maradni*” dilemmája, az „*itt és ott*” szorító kettőssége, az „*itthon*” és „*otthon*” feloldhatatlan bonyolultsága.

A lényegi *feszültségforrást* jelentő mondatokat erdélyi ismerőseim fogalmazzák meg, egymásnak feszülő, fiktív párbeszédek során: egyik a Kisbácsban élő, nyugdíjas, már-már Őszövetségi profétákat idéző, veretes és szigorú értékítéletei, másik a Budapesten élő, bölcsen mosolygó egyetemi tanszékvezető, európai kultúrával mélyen áthatott, praktikusan egyszerű, ámde magasabb szellemiséget idéző mondatai oldják, cáfolják. E két központi szereplőt erősítik, árnyalják egy újságíró és egy fiatal egyetemista megnyilatkozásai.

Az emigráció politikai vagy gazdasági okokból történő kivándorlás, de beszélhetünk-e emigrációról az erdélyi magyarok esetében? „*Ki*”- vagy „*bevándorlás*” történt-e, „*hazajöttek*” vagy „*elhagyták hazájukat*”, nyelvet változtattak vagy megmaradtak az anyanyelvnél? Mi változott és mi nem? Mit hagytak ott és mit találtak? Ezek mind olyan kérdések, amely egy speciális helyzetben lévő nemzetiség problematikáját vetik fel.

A jelen írás szerzője nem tartja fent igényét az objektív válaszadásra, hanem megpróbál részleteket elemezni, s felvázolni néhány olyan pontot, amelyből látható, hogy az emigráció folyamata nem ugyanúgy él az emberek emlékezetében, nem ugyanazt jelenti mindenkinek, és ez nem függ attól, hogy a szülőföldjükön maradtak-e, vagy kivándoroltak, fiatalok vagy idősek, férfiak-e vagy nők.

AZ ERDÉLYI MAGYAROK VÁZLATOS EMIGRÁCIÓTÖRTÉNETE

Az idők folyamán, 1920 előtt Erdély soha nem tartozott a Román Államhoz. 1867-ben része lett az Osztrák–Magyar Monarchiának és 1920-ban, a trianoni szerződés megkötésével, Erdély Romániához került. 1920-ban Erdély területe 102 000 km² volt, a teljes populáció 3,5 millió, ebből 1 664 000 magyar volt. (A 1910-es népszámlálás adatai.)

A 2. világháború alatt Észak-Erdélyt Magyarországhoz csatolták. A Jaltai Konferencia döntése nyomán a román uralom visszaszorult az Észak-Erdélyi területekre.

A kommunista időkben az erdélyi magyarság 1952–1968 időszakban autonómiát élvezett. 1968-tól 1989-ig Ceaușescu román diktátor „*modernizációs politikája*” az urbanizációt erőltette és ezzel egy mesterséges mobilizációt idézett elő. Az emberek a községekből a városokba költöztek, így megsemmisültek a tradicionális kulturális és építészeti értékek, a munkamegosztás megváltozott. Romániában a magyarok többsége Erdélyben él, a Kárpátok koszorúján belül. Az erdélyi magyarság három vallást gyakorol: római katolikus, református és unitárius. Magyarok 16 megyében élnek. Körülbelül 700 000 magyar él Hargita és Kovászna megyében, Románia belsejében és Erdély keleti részén. Elmondható azonban az is, hogy Erdélyben csökkent a magyarok száma.

Az 1910-es népszámláláskor az erdélyi népesség 5,2 millió volt, ennek 32 százaléka volt magyar, de sok magyar elhagyta Erdélyt politikai, gazdasági, vagy történelmi okok miatt. Az etnikai alapon szerveződő magyar párt vezetői azt állítják, hogy 1919 óta 650.000 romániai magyar hagyta el Romániát. A városi lakosság etnikai szerkezete jelentősen változott. 1930-ban a magyar lakosság az erdélyi városokban – beleértve Arad, Temesvár, Brassó, Nagyenyed, Kolozsvár, Nagyvárad, Szatmárnémeti és Marosvásárhely lakóit is – a felére csökkent a legtöbb helyen. Ennek eredményeként ma a románok teszik ki az erdélyi népesség 74 százalékát. A kommunizmus során és különösen azután miután Nicolae Ceaușescu hatalomra jutott 1965-ben, erdélyi románok félték kérni az elszakadást az erdélyi magyaroktól. Az erdélyi magyarság áldozata lett Ceaușescu „*homogenizációs politikájának*”.

A magyarok eleinte tudatosan ellenálltak a „kivándorlási megoldásnak”, ellentétben a németekkel, akik nagy számban kivándoroltak. A magyarokról a hivatalos román politika sokáig úgy beszélt, mint „magyar ajkú románok”-ról, és ezzel csorbították identitásukat. Az 1980-as években a román állam megkísérelte asszimilációt és megpróbálta ráerőltetni a magyarokra a román nép kulturális és nyelvi identitását, például a magyar gyermekeknek román iskolákba kellett járniuk.

Az erdélyi magyarság kényelmetlenül érezte magát, mivel a múltban a kormány számos kellemetlen és váratlan szabályzatot hozott. Ez volt az oka az erőszakos összecsapásoknak március 19–20-án Marosvásárhelyen 1990-ben. A magyarokat megviselték a szélsőségesen nacionalista Gheorghe Funar polgármester nyíltan magyarellenes megnyilvánulásai Kolozsváron és ez a legtöbb keserű emléket hagyta a magyarok szívében. Funar beszédei a magyar-ellenes kijelentések tömkelegéből álltak és Kolozsvár főterén minden padot lefestett a román zászló színeire, Mátyás király talapzatán kicserélte a táblát, miszerint az övéi által vezetett el.

A marosvásárhelyi atrocitások után a Román Nemzeti Egység Párt sovinizta vezetője, George Funar, kéri a kiközösítést és azt állítja, hogy „*az RMDSZ terrorista szervezet*”. A kolozsvári polgármester betiltott minden kétnyelvű táblát a városban, valamennyi magyar plakátot, megtiltotta a magyar Duna TV műholdas adásának terjesztését és kikötötte, hogy az összes közleményt, bejelentést, és hirdetést csak a románul jeleníthetik meg.

Azzal is fenyegetőzött, hogy eltávolíttatja a magyar Mátyás király szobrot és a katolikus Szent Mihály Székesegyházat. (Mindkettőnek erős szimbolikus jelentősége van a magyar közösség tudatában) a város főterén. Egy másik eset a Kolozsváron megnyílt Magyar Konzulátust érinti, ahol a magyar zászlót lopták el, és nem sokkal később Funar polgármester bejelentette, hogy a tolvajok Kolozsvár tiszteletbeli polgárai.

A romániai magyarság jogi státuszának változása az 1989-es forradalom után

Az 1991-es új alkotmány szerint, melyet népszavazás hagyott jóvá (1. cikkely meghatározása): „*Románia szuverén, egységes és oszthatatlan nemzetállam.*” Különösen a cikk tárgya volt a fő jogvita. A Romániai Magyar Demokrata Szövetség (RMDSZ), nem vette kellően figyelembe Románia 16 nemzeti kisebbségének meglétét. A 6. és 16. cikkelyben garantálják a kisebbségek jogait az identitás, oktatás és anyanyelv „*a megőrzésére, fejlesztésére és kifejezésére*”. Az Alkotmány továbbá előírja a képviselők által reprezentált Nemzeti Kisebbségeknek, hogy képviseltessék magukat a parlamentben. A 13. cikkely kimondja, hogy „*Romániában a hivatalos nyelv a román*”. Az 1993-as Nemzeti Kisebbségi Törvény előírja a teljes körű anyanyelvi oktatást az isko-

lákban, legyenek céltartalékos tisztviselők, akik beszélnek az adott nyelveket a kisebbségi településeken, és ahol a lakosság több mint 30%-a kisebbségi, ott a Kisebbségi Önkormányzatok kitehetik a kétnyelvű táblákat.

A magyarok és erdélyi románok közötti viták egyik fő tárgya: az erdélyi magyar nyelvű iskolák sorsa, a másik nagy probléma a Kolozsvári Egyetem volt. A romániai magyarság anyanyelve többnyire magyar, amely a finnugor csoporthoz tartozik, az uráli nyelvcsaládban, valamint az obi-ugor nyelvek, a hanti és a manysi, melyeket Nyugat-Szibériában beszélnek.

A legkorábbi írott szöveg Magyarországon a vallásos irodalmi latin írások, melyek a 11. században íródtak. A 9. században nyelvi reformokat hoztak, amelyek szerint a széles néptömegeknek lehetővé kellett tgyék a magyar olvasást, írást.

A magyarul beszélők legnagyobb része Magyarországon (97%-uk él Magyarországon, amely mintegy 9 964 000), Szlovákia (700 000) Románia (1 720 000) és Jugoszlávia (300 000), valamint szétszórt csoportokban a világ más részein élnek. Emellett vannak a kis magyar kisebbségek Ukrajnában, Szlovéniában, Horvátországban és Ausztriában. A magyar nyelvjárásokat kilenc régióra lehet osztani, három közülük a román területen van: közép-erdélyi, erdélyi széles és a csángó nyelvjárások, dialektusok.

Erdélyben a magyarok mellett van egy másik embercsoport, *akinek a magyar az anyanyelve*: a székelyek. A székelyek (vagy románul: „Secui”) lélekszáma 600 000–700 000, ők külön etnikai csoportot képeznek és főleg Kovászna, Hargita megyében élnek és a Maros mentén. Az 1997-es népszámlálás következtében, a válaszadók székelynek vallhatták magukat, de a legtöbbszörük magyarnak vallotta magát.

A székelyek magyarul beszélnek. A romániai és a magyarországi értelmiség egy része egyetért abban, hogy a székelyek a magyar nyelv legtisztább formáját beszélnek, a székely nyelvbe nem vegyültek román kifejezések és az akcentus is megőrizte eredeti jellegét.

1989-es forradalmat és a rendszerváltozást követően az Erdélyből Magyarországra és más országokba irányuló emigráció vizsgálata során azt tapasztaljuk, hogy „*A kivándorlás ütemének felgyorsulását jelzi, hogy az 1980–1989 között áttelepült 22,5 ezer személy közül 18 ezren az utolsó két esztendőben érkeztek hazánkba.*” (Sík 1992: 76)

„*Román belügyi közlés szerint 1990–1991 folyamán további 18 534 magyar nemzetiségű távozott hivatalosan Romániából.*”¹

„*Még a részleges adatok ismeretében is hihetőnek tűnik a bukaresti népszámlálási bizottság főigazgatójának – ugyancsak a román Belügyminisztérium információira alapozott – állítása, mely szerint tizenöt év alatt több mint 60 ezer magyar hagyta el véglegesen Romániát. E tájékoztatás a népszámlálás előzetes adatait ismertető sajtóértekezleten az MTI tudósítójának kérdésére hangzott el, kiegészülve azzal, hogy a valós szám ennél feltehetően jóval nagyobb; magyarországi források például legalább 120 ezer áttelepült romániai magyar állampolgárról tesznek említést.*” (Vajnovszki 1992: 5)

„*Annyi bizonyosan tudható, hogy a BM Menekültügyi Hivatalának nyilvántartása szerint 1988–1991 között a hivatal helyi szervei és befogadó állomásai 51 682 Romániából érkezett regisztráltak. Legalább háromnegyedük magyar nemzetiségű volt.*”²

1 Hivatalos adatok a kivándorlásról. Népszásg. 1993. március 5. 1. oldal

2 Menekültek Magyarországon (1988–1992). Demográfia, XXXVI, 1993. 1. sz. 49. p.

„Az általános népesedési trendek alapján és egyházi kimutatásokat is figyelembe véve a nyolcvanas években – a nagyarányú kivándorlás, a menekülések, és a természetes fogyatkozás kezdete előtt – a magyarság számát többnyire 2-2,2 millióban valószínűsítették.” (Varga 2009)

„Az elmúlt húsz év alatt mintegy 400 ezerrel csökkent az erdélyi magyar közösség lélekszáma, és meglátása szerint a hagyományosan magyarok által nagy számban lakott megyékben is hatalmas a fogyás – Maros megyében például húsz év alatt 41-ről 25 százalékra esett a magyar lakosság számaránya.”

„Az MPP-elnök ugyanakkor kijelentette: szerinte az erdélyi magyar közösséget a kommunizmus kollektivizálási politikájának, illetve az 1990 utáni korszakban tapasztalható elvándorlásnak be tudhatóan nagyobb veszteségek érték, mint a világháborúban.”

„A Székelyföldön és a Partium északi részén viszonylag kedvezőek magyar szempontból a 2011-es romániai népszámlálás nyilvánosságra hozott adatai, Közép- és Dél-Erdélyben ugyanakkor kedvezőtlenek” – fejtette ki az MTI megkeresésére Kapitány Balázs, a magyar Központi Statisztikai Hivatal (KSH) Népeségtudományi Kutatóintézetének tudományos titkára. Mint részletezte, összehasonlítva a 2002-es népszámlálási adatokat a 2011-es eredményekkel, Hargita és Kovászna megyében a magyarok számaránya stabil, miközben a románok száma jelentősen csökkent, a magukat cigány nemzetiségűnek vallók száma enyhén nőtt.”

Kolozsvár magyar kulturális és oktatási központnak számít. Dél-Erdélyben még rosszabb a helyzet. Ott a városokban a két népszámlálás között eltelt kilenc év alatt jelentős mértékben, 30-35 százalékkal is csökkent a magyarok száma.

Kapitány Balázs hívta fel a figyelmet arra, hogy egész Dél-Erdélyre jellemző, hogy magyar szempontból „*nincs utánpótlás*” a vegyes, magyar–román házasságok nagy aránya miatt. Emellett az elvándorlás is jelentős ebből a régióból.”

„A romániai magyarok száma abszolút értékben csaknem 194 ezer fővel csökkent ez idő alatt (1992-től 2011-ig), számarányuk azonban lényegesen nem változott: akkor 6,6 százalék volt a magyarság aránya, ez most 6,5-re mérséklődött.”

A 2011-es népszámlálási adatok szerint a romániai magyarság létszáma 1 238 000 fő, tehát 193 807-tel (13,6 százalékkal) kevesebb, mint korábban, 10 éve. Így a magyarság számaránya az összlakosságon belül 6,5 százalék Romániában. A legmagasabb a magyarság aránya Hargita megyében (84,8 százalék), majd következik Kovászna (73,6 százalék), Maros (37,8 százalék), Szatmár (34,5 százalék), Bihar (25,2 százalék) és Szilágy megye (23,2 százalék). Akkoriban sokan bizalmatlanok voltak a közzétett számadatokkal kapcsolatban.

Mindezek tudatában megpróbáltam megcélolni az erdélyi értelmiségi rétegnek legkülönbébb képviselőit: egy erdélyi faluban élő nyugdíjas mérnököt, egy Magyarországon élő középkorú nőt, aki egyetemi tanszékvezető, egy Erdélyben élő fiatal, filmszakos egyetemista fiút, egy Erdélyben élő középkorú férfit, aki egyetemi gazdasági vezető, egy szintén Erdélyben élő középkorú újságírónőt és egy Magyarországon élő fiatal pszichológusnőt.

Az ő gondolataikon, reflexióikon keresztül összetettebb képet kaphatunk arról, hogy mit is jelent az emigráció, mi hiányzik abból, amit elhagytak, mit találtak ott ahova jöttek.

AZ EMIGRÁLÁS KÖVETKEZMÉNYEI: ÍTÉLET VAGY ELFOGADÁS?

Hogyan látja a jelenleg is Romániában élő nyugdíjas mérnök az emigrációt?

„– Talán a cári Oroszországban volt egy ilyen törvény, hogy ilyen politikai ügyekben, akiket halálra ítélték, a halálos ítéletet kiválthatták száműzetéssel. Számomra egy halálos ítélet lenne egy kivándorlás... számomra. És aki nem érzi ezt, az el tudja képzelni, hogy akkoriban – és volt akkor, akik ezzel éltek – én úgy tudom legalábbis, az orosz írókat hogy olvastam, hogy kiválthatták a halálbüntetést azzal, hogy elmentek külföldre. És talán-talán voltak, akik el se mentek és kivégezték őket.”

A Magyarországon jelentősnek számító szakmai karriert befutott egyetemi oktató – ugyanerről a kérdésről –, másképp vélekedik.

„– Ugyanabba a nyelvbe kerültem bele, ismertük a magyarországi viszonyokat, sőt nagyobb biztonságérzetet adott, hogy én máshonnan jövök, tehát engem megerősített, nem pedig elbizonytalanított az, hogy kimozdultam otthonról. Tehát itt voltam, nem okozott törést az, hogy máshova csöppentem, hanem azt éreztem, hogy ez is van, plusz még van az otthoni burok is. Nem tudom, de lehet, hogy nem normális dolog ez, de ezt mindig így éreztem. Azt hiszem, hogy ha belegondolok, akkor a velem egyidősek sokkal inkább megdőltek ebben... én nem. Nem, és azt hiszem, hogy nem bírnám ki, hogyha Közép-Európából kellene tovább lépni, vagy Kelet-Európából, tehát én azt megpróbáltam és nem tudtam csinálni és visszajöttem, de az tulajdonképpen mindegy volt, hogy Budapestre jövök vagy Kolozsvárra vissza, de itt evidensebb volt. Tehát addigra azért már idekötött egy csomó minden. Barátok is meg munka is.”

A meglepetés a fiatal egyetemista fiú szájából érkezett, hiszen a fiatalok ma már európai polgárok, a globalizációs folyamat résztvevői. De a fiú kulturális különbségekről beszél.

„– Két teljesen különböző népről van szó. Ma egy nyelvet beszélünk, de azért össze nem hasonlítható a kettő együtt egymással. És nem is tudnak egymással mit kezdeni. Tehát én azt látom, hogy egyik sincs... tisztában vele, hogy mi is a másik, pedig mi elvileg egy nép vagyunk, de nincsenek tisztában vele. Például mondtam egyszer jövök vissza, visszaköltöztem Kolozsvárra, az volt a válasza egyik ismerősömnek, hogy »Jó, hát hozzá! kolbászt!« Nincsenek tisztában, hogy mi van itt. »Itt van mobiltelefon-hálózat?« – ilyet is kérdeztek például. Egy hétre jöttem ide csak egy nyaralásra és azért maradtam itt, mert akkor jöttem rá, hogy én itt érzem magam otthon. Én 11 év alatt soha nem éreztem magamat ott otthon. Soha, soha nem is voltam... nem is éreztem azt ott, hogy az volt otthonom, azt az otthon-érzést. Mindig úgy volt, hogy valahol vagyok.”

Az újságíró toleránsabb az emigráció következményeivel.

„Egyáltalán nem ítélek, szerintem mindenkinek az életútja vagy meg van írva, vagy kikövezi, de az, hogy mikor hogyan döntesz, az a tiéd, és az a helyes döntés. Ha úgy döntesz, hogy kimész, és ott találsz valamit, annak függvényében hozod a következő döntésedet, tehát nincs mit ítélni. Szerintem a személyiségből adódóan dönt így. Ha valakinek így könnyebb túlélni a hétköznapiakat, hogy nem hozza szóba, hogy egy volt kommunista országból származik, akkor az is az ő döntése. Az, hogy bent milyen frusztrációk vannak az meg az ő pokla.”

Az újságíróval ellentétben, a nyugdíjas mérnök elítéli az emigrálást választókat:

„– Rendkívüli módon elítélem őket, ez nem jó senkinek. Erről írtam egy cikket, úgy nagyjából összefoglalom. Osztálytársaim többsége külföldön lakik, akikkel együtt érettségiztem, az érettségi találkozót mindig ők szervezik meg, mert annyira vágynak haza. Minden évben találkozunk, sőt van úgy, hogy egy évben többször is, annyira a vágó hatja őket haza. És akkor történt egy eset, hogy itt beszélgettünk és elírta magát, és mondta, hogy tényleg mindenem megvan, de irtó nagy árat fizettem érte. Nem részletezte a dolgot, de én értettem miről van szó. Ebben a cikkben folytattam tovább, hogy jó ismerőseimnek a gyereke Spanyolországba telepedtek ki ott is élnek, nem is jönnek vissza. Szegény szüleit itt hagyta, akik nyomorogtak, talán néha még pénzt is küldtek neki, de a pénz, az nem megoldás, egy öreg mellett ott kell lenni, egy öreget gondozni kell. Amikor az édesanya meghalt, még hazajött a két gyerek, aztán maradt az édesapa egyedül. Hogy milyen nyomorban és elhagyatottságban élt, arról még beszélni is kegyetlen. Amikor a kórházban meghalt, nem volt aki kivegye és hetekig otthagyták a hullaházban, amíg távolabbi rokonok, barátok és eltemették. A temetésre már el se jöttek a gyerekek. Amikor a temetés, a szertartás folyamatban volt egy asszonyka a faluból megbolondult. Nem kérdeztem rá soha, de neki is csak egyetlen fia van, az is Spanyolországban és ebből a gondolattársításból sokat emészthette magát, mert ő is ugyancsak egyedül, ugyancsak elhagyatottan – ezért mondom, hogy ez borzasztó rossz dolog, hogy elmennek, kínlódnak, amikor akiket ismerek itt a környéken is meglenne, ha kicsit nehezebben is, de élni lehetne. A másik dolog, hogy a szegény szülők itt maradnak és nyomorognak. Ők azt mondják, hogy a jobb élet reményében, de én nem hiszem, hogy a végén jobb élet lett belőle, lehet, hogy nagyobb városban laknak és nagyobb kocsijuk van, de az élet lényege nem ebből áll. Az én értékrendem szerint, nem ez adja meg, hogy mennyi pénz van a zsebemben és mekkora házam van. Egy boldog élet nyitja nem az, hanem a lelki élet, a szeretet, ami körülveszi a családját. De volt egy ilyen kalandosság is, hogy mások mennek, akkor menjünk mi is. És kockáztattak sok mindent, egy kalandorvállalkozás. Egyébként egy közeli rokonom is kiment Svédországba, itt tanárok voltak és ott éveken keresztül segédmunkásként dolgoztak sörgyárba, gumicsizmába, nehéz munkát. Ha itt, az itteni hatóságok kényszerítették volna nem is tudom, hogy lett volna. De azért, hogy ők csak Svédországba kerüljenek és, hogy nagy reményekkel és kalandorságból vállalták ezt a nyomorúságos életet, igaz később kialakult az életük, de az első 5-6 év – az kegyetlen lehetett. Többségük, szinte az összes marad, még aki rosszul is van, nem jönnek haza szegyenükben. Maguk mögött mindent felégettek, és ide már nincs hova visszajönni, eladták a házaikat, kivitték az öreget, vannak olyanok is, akik kivitték őket, hogy gondoskodjanak róluk. Bár azok-

nak a helyzetét sem irigylem, akik öregen kimennek egy tiszta idegen országba, a nyelvet, a kultúrát nem ismerik. Sajnos szomorú, és mondom minden vonatkozásban nagyon rossz, elítélendő, én elítélem magamban, de sajnálom is őket. Vannak, akik már egy kicsit különb embernek képzelik magukat. Lehet, hogy én szerencsés helyzetben vagyok, az én osztálytársaim megmaradtak régieknek, naponta kapok maileket, s van, amikor órákon át beszélünk telefonon, én úgy érzem, hogy karitatív munkát végzek, amikor vállalom ezeket a hosszú beszélgetéseket. Sajnos ennek a sok rossznak, ennek a személyes rossznak, társadalmi és közösségi rossz oldalai is vannak. Itt van a mi falunk, ahol annak idején gyermekkoromban, az mondjuk 50 év, még annyi sem, csak magyar iskola volt és annyira elmentek és nem születtek gyerekek, hogy jelenleg, mondom nincs 50 éve, már csak román iskola van, magyar osztályok már nincsenek is. Elfogyott a falu lakossága, én különösen a magyar lakosságra vonatkoztatom. Űresek a házak, körülbelül olyan 150 házat adtak el, amit megláttak az együtt élő nemzetiségek és ebben a pillanatban 15-20 ház teljesen üres és várják, hogy vevőt kapjanak rá. Szóval szomorú ebben a vonatkozásban is nem csak az egyéni sorsok vonatkozásában, hanem a közösség és mondjuk úgy, hogy nemzet szempontjából is. Az értelmiségnek, hadd ne mondjam, Mózesnek kellene lennie, de mégis egy olyan irányító, tudatosan vagy tudatlanul, azért, hogy az emberek felnézzenek rájuk, hogy, hogy is kell hozzáállni bizonyos dolgokhoz, hogy kell viselkedni. Ez az egyik dolog, hogy nincs akire fel lehet nézni, a másik dolog, hogy a két kezemen megszámlolhatom, hogy Kolozsváron hány magyar orvos van, hogy az ember, aki beteg, szívesebben beszélne az anyanyelvén az orrossal. Én úgy érzem, hogy ez egy árlás lenne, hogy pár ezer dollárért elhagyom a népeimet, én úgy érzem, hogy amikor mi harcolunk – mivel harc az élet – harcolunk a létünkért, akkor ezek elszaladnak és cserbenhagynak minket. Valahogy árulóknak érzem őket, főleg az értelmiségieket, mert rájuk jobban odafigyelnek az egyszerű emberek is, jobban követik a példájukat... és főleg az értelmiségiek mennek el, akik úgy érzik, hogy ők ennél többre érdemesek, és ez nagy baj.”

Emigráció, vagy nem?

Az egyik erdélyi egyetem gazdasági vezetője az emigráció tényét is megkérdőjelezi.

„– Mennyiben igazi emigráció ez? Mert az én fejemben az emigráció az azt jelenti, hogy az ember fogja magát és elmegy egy olyan országba, ahol más a kultúra, más a nyelv és teljesen idegen környezetbe cseppen, ebben az esetben szerintem nem feltétlenül az. Most történetesen 1919 óta többé-kevésbé van egy országhatár eközött a két hely között, az olyan óriási jelentőséggel nem bír. Akik innen elmennek, azok is magyar kultúrán nőttek fel, oda egy olyan helyre mennek, ahol szintén magyar kultúrán felnőtt emberek vannak, akik azt a nyelvet beszélik, tehát kvázi ahhoz hasonlítanám, inkább, mint – amikor mondjuk – a XIX. században valaki vidékről felköltözött Budapestre. Nyilván van egy országhatár, meg nyilván eltelt 40 év, vagy nem tudom mennyi, kommunista berendezkedés. Eltelt egy csomó esztendő, azóta, hogy ez az országhatár létezik, de azért még most sem gondolom azt, hogy ez igazából a tipikus esete volna az emigrálásnak. Tehát itt szerintem kétségtelenül mobilizációról van szó, hogy valaki elindul valahonnan és elmegy valahova. De hát Magyarországra megy, nyilván mert anyaország, és ott mindenkinek más céljai és indítókai vannak.”

Ki az erdélyi? – Az erdélyiség mások szemében

Íme, egy különös kérdés! Ha itt van, és ugyanúgy beszél magyarul, mint az anyaországi magyarok, akkor honnan látszana, hogy erdélyi? De vajon ugyanúgy beszél?

A magyarországi egyetem tanszékvezetőnője így vall erről:

„– Erdélyinek látnak-e mások engem? Ha nem tudják, hogy erdélyi vagyok, akkor miért lássanak erdélyinek? Te nem ismersz fel egy közösségben valakit, hogy erdélyi? Csak hogyha beszél. Ha beszélünk, akkor felismerem persze, de nem feltétlenül. Azt hiszem, van egy bizonyos fajta humorérzékük. De az is csak akkor derül ki, ha mélyebben beszélgetsz valakivel. Milyen ez a humorérzék? Azt hiszem ez az egyszerre több szinten való gondolkodás, ami aztán teljesen lecsupaszodik például. Számunkra Hollandiában ezért volt többek között elviselhetetlen, mert ők azt mondják, amit gondolnak, illetve az van a mondattal, a mondat tartalmával, amit kimondanak a szavakkal. És nem három emeletben gondolkodnak. És lehet, hogy van egy olyasmi bennünk, hogy még egy csavart teszünk arra, ami különben, a közép-európaiságoknak a velejárója. És azt hiszem, hogy bejön egy román csavar is. Tehát, hogy mennyire jó érzés, hogy egyszer csak egy román szót tudsz használni, tehát meggazdagítja a magyar tartalmat azzal, hogy adsz neki egy ilyen román perspektívát. Hát borzasztóan élvezem az öcsémmel például, hogy odaszólhatunk egymáshoz románul.”

Két nyelv – egy lélek?

A „jösztök” ekvivalens a „jöttök”-kel? Ha egy gyermek mondaná egy magyar órán, vajon kiavítaná-e a tanár? Mennyire archaikus az erdélyi magyar nyelv, és hol asszimilálódott a latin szerkezetekkel? Regionalizmusok, vagy átalakulások?

Amikor ideköltöztem Budapestre, a házmesternővel beszéltem fél órát és a végén megkérdezte tőlem, hogy magyarul beszéltem? Értette volna, ha nem? Ám a kérdés olyan kést vágott a szívembe, melynek sebeit csak az idő gyógyította meg.

Ha ugyanaz a nyelv, ugyanaz a nemzet?

Az egyetemi oktatónő elgondolkodik, és őszintesége nagyon megrázza.

„– Egy nemzet-e? Nem. De tudja a fene. Nyilván közös a kultúránk, de azért nagyon... nem emelem a többi fölé az erdélyiséget, de tény, hogy más és nem azért mondom... nem szakadékot érzek, hanem egy más életérzést. Inkább nyitottságot érzek Erdélyben legalább is az én emlékeimben úgy él, mint egy más kultúrára nyitott hely, és ezt Magyarországon kevésbé tapasztaltam. Ott annyira természetes, hogy ha nem is ismertük a román kultúrát annyira. Úgy élünk egymás mellett, vagy élnek egymás mellett románok és magyarok, hogy halvány gőzük nincs egymásról. Hiába élünk egymás mellett, tehát magyar iskolába jártunk, a mai napig az van bennem, ha látok románokat beszélni otthon, hogy nehéz elképzelni, hogy ezek a négy fal között is románul beszélnek. Tiszta nevetséges, hogy milyen reflexek maradtak bennem. Tényleg nem ismerjük a hétköznapiakat, tehát abszolút furcsa idegenként tekintünk egymásra. De ugyanakkor mégis megvolt bennünk az, hogy létezik egy más kultúra, létezik egy más nyelv, ismerjük az irodalmukat, akkor is, ha a hétköznapi életüket nem ismerjük. És ugyanígy voltunk a némettel is, tehát eleve az, hogy háromfajta kultúra egymás mellett élt, azért gondolom,

hogy alapvetően nem is tudatosodott bennünk, de jobban nyitott a világra, mint Magyarország, mint a magyarországi embereknek a világa.”

Mit mond egy pszichológus, aki a lelki folyamatokat elemzi, de nem hagyhatja ki saját erdélyi lelkét?

„– Van ez a fajta nyitottság, azokban, akik egy ilyen többnyelvű kultúrában vagy országban élnek. Az azért jellemzőbb, azt hiszem, hogy itt. Tehát az anyaországban a befogadás, mint olyan az kevésbé tud megjelenni, inkább elfogadás, mint azokban az emberekben, a széleken vagy a végeken élnek beágyazva, egy teljesen más kultúrába vagy nemzetekbe. Ez érdekes Szlovákiában jártam már többször a munkám kapcsán, és annyira érdekes, hogy ugyanaz az élmény volt nekem egy szlovákiai, de magyar nyelvű kisközösségben. Kisebb falvakban voltam, és ugyanaz az élményem volt, mintha hazamentem volna, mintha Erdélyben lettem volna. Ugyanolyan nyitottak voltak, ugyanolyan befogadóak voltak, ugyanazt a természetes küzdelmet éltem meg vagy tapasztaltam meg, mintha hazamentem volna és ugyanaz a biztonságélmény volt kezdettől fogva számomra.”

Az erdélyi nyugdíjas mérnök szerint:

„– Mennyire A betűvel vagy mennyire más kiejtéssel beszél valaki, de a lényeg a gondolatok és nem az, ahogy kimondja, ahogy csendül az a beszéd. Aki a csendülésre, a nyelvjárásra figyel, nem jól csinálja. Szerintem a gondolatra kell odafigyelni. Persze van különbség, sokszor nevetséges, amikor felvidéki magyarokkal találkoztam, olyan furcsának tűnt, olyan á-betűsen beszélnek. De különben székelyszéken is vannak, akik egészen máshogy beszélnek, jópofák, kedvesek gazdagítják a sokszínűséget. Lenézni, vagy hátrább helyezni valakit, mert máshogy beszél, nem lehet.”

Az egyetemi oktató, aki nyelvész, a következőket nyilatkozta:

„– Inkább mondatszerkesztésben, szintaxisban hallok meg a különbséget. Akkor is, ha a szólejtésben nem hallatszik semmi. Amit meg szoktunk hallani: az a székelyszéki és a kolozsvári külvárosi. De az én beszédemben nem is hallották, vagy ha hallották, azért mert idealizálni akarták. Mert hallották, hogy erdélyi jön, és jaj, de érdekes, hallok, ahogy beszélsz. De annyira nem specifikus Kolozsvár, hogy hallani lehessen, csak hogyha külvárosban nőtt fel, ahol valamiféle különös romános intonáció ráragad. Ráragadnak olyan szavak, amiken vihogni szoktunk. Ha összekerülünk csak azért is használjuk őket: a lapítót, meg a csicsonkát, meg a vinetát és örülünk, ha a másik megérti. Az intonációt én néha másokban hallok.”

Otthon vagy itthon? – Haza vs. szülőföld

Hol van az otthon és hol van az itthon? Hol van a haza és hol van a szülőföld? Lehet az ember valaha is itthon, ha elhagyta az otthonát?

Az egyetemi oktató szerint:

„– Nekem a haza az inkább egy ilyen kelet-közép-európai katyvasz, a szülőföld pedig abszolút nyilvánvalóan Kolozsvár és környéke. Nem is a Székelyföld, nem is a Máramaros, hanem a Kolozsvár környéki dimbes-dombos valami. Ha azt mondom, hogy szülőföld, akkor először is egy arc jelenik meg, ami valami absztrakció és akkor Kolozsvár környéke.”

A pszichológusnő jobban elhatárolja:

„– A »szülőföld« az nekem nyilván Erdély, a »haza« pedig Magyarország. Az ország, ahol élek, ahol a mindennapi életemben, a munkámban teszek hozzá ahhoz, hogy nem csak én, hanem a környezetemben élők is eggyel előrébb tudjanak lépni. Tehát ez megfigyelhető, hogy az itthon és az otthon a magyar nyelvben, főleg azon emberek között akik »többlakiai«, valamiért több helyen kell hogy éljenek ez azért differenciált. A szóhasználat mentén lehet valami különbséget tenni abban, hogy mit éreznek valódi otthonnak, hova mennek haza, és hol vannak itthon.”

Az egyetemista fiú radikálisabban vélekedik.

„– Nem az én világom a magyarországi társadalom, az egy eléggé posztmodern társadalom, én nem tudok vele egy hullámhosszra kerülni. Emberség van, emberek élnek itt és nem gépek. Emberek, akiknek van saját szellemük, véleményük, felfogásuk, látásmódjuk, ízlésük, egyszerűen emberek. Ami bennem különösen megmaradt az a »jösztök«, engem kinevettek és megkaptam a magamét. Vagy a »dobigálni« – dobálni.”

A táj varázsa

Mi hiányozhat az otthagytótból? A legtöbben azt nyilatkozzák, hogy a táj.

Az egyetemi tanszékvezetőnő megfogalmazza a különös hiányt:

„– Hiányoztak nagyon a dombok, itt vannak Budán is, de nem ugyanazok, mert tudom, hogy másképp folynak a folyók. De én Hollandiában megszerettem a lapos vidéket is. Itt az ablakomból láttam a dombokat, Kolozsváron nem láttam az ablakomból a dombokat.”

A pszichológusnő hegyek közt nőtt fel, a hegyek hiánya űrt jelent neki:

„– Amikor először jöttünk látogatóba, nem tudom 86-ban vagy 82-ben, ahogy elhagytuk Kolozsvárt és Nagyváradot, közeledtünk, egyre unalmasabbá vált a táj. Nincsenek hegyek, nincs mit nézni. Gémeskút, egy-egy tanya, de nem nagyon lehet látni semmit. Ez elsöre nagyon más, nagyon nagy különbség, nagyon mellbevágó. De ez nem marad meg örökre, és ebben is meg lehet látni a szépséget. Nagyon sokan ki tudjuk szűrni egy-egy fényképen, hogy mik azok a hegyek, amik ott vannak. A Hargita fényképeit az ember kiválasztja százból.”

A nyugdíjas mérnök csak ennyit mondott:

„– Voltam Hollandiában is átutazóban, ahol minden olyan lapály, nem is tudtam tájékozódni. Ott minden lapály, elvesztem.”

Alkalmazkodás – Asszimiláció

Alkalmazkodhat az ember teljesen egy új környezethez, nem hiányzik neki a régi? Az egyetemi gazdasági vezető (férfi) szerint:

„– Van, aki törekszik rá tudatosan, hogy lezárja és minél inkább beilleszkedjen az új környezetbe, és ezt tudatosan el is éri. Más pedig folyton visszajön, visszacsint. Szerintem az a legjobb scenárió, ha már elmenésről van szó, akinek sikerült ott is megteremteni, és a régi hely is megmarad neki, mint hátország, ha vissza akar jönni, a kapcsolatait fel tudja éleszteni ismét, vagy nem is szakítja meg.”

A pszichológusnő árnyaltan fogalmaz és elgondolkodik a nemek alkalmazkodási nehézségein és különbségén.

„– Teljesen mások a nehézségek vagy teljesen máshol keresendők a nehézségek. Ezek a férfi-női szerepekből adódnak, még akkor is, ha ezek manapság már nagyon elmosódnak vagy keverednek. Azért annyira már nem tudunk különbséget tenni. Vannak olyan emberek, akik Erdélyből vagy Székelyföldről jöttek, akik még egy sokkal inkább természetes, archaikus kultúrához kapcsolódnak. A férfiak nehézségei abból adódnak, ha nem tudnak sikeresek lenni a munkájukban, ehhez képest a nők nehézségei inkább abból, ha nem tudják a családi otthon melegét, azt a körbeölelő melegséget biztosítani, amit otthon tudnának.”

Külső és belső emigráció

Az emigráció mindig egy külső és egy belső emigráció. A külső emigráció térhez kötött, a belső időhöz. Az emigráció objektivitása az elszakadás ténye, szubjektivitása, az a láthatatlan határ, ami az otthagyt-én és az új-én között húzódik.

A politikai emigráció súlyosabb szakadék az egyén és a múltja között. Aki politikai okok miatt kellett elhagyja az országot, nehezen bocsát meg az őt ért sérelmekért, nem mindig vissza akar térni arra a helyre, amit már nem tekint hazájának. Ezt a lelki repedést talán soha sem tudja teljesen feldolgozni az ember, hiába a Rodostó, ha el nem felejtheti Zágont.

Az erdélyiek emigrálása azért is különösen érdekes, hiszen ugyanazt a nyelvet beszélik a szülőföldön, mint a befogadó országban, ugyanazt a kultúrát ismeri a két nép, egy régi közös házához tér vissza.

Azt találja-e, amire vágyott – ki tudja! De már nem tud visszafordulni.

*„Nincs hová, soha visszatérni
Elmentem rég, hogy meg ne halljak itt.
Fagyaszt és elfogyaszt:
Elszabadult erő mozgatja vágyaim.”*
(Balla Zsófia)

IRODALOMJEGYZÉK
REFERENCES

1. Horváth, István (2002). A romániai magyar kisebbség Magyarországra irányuló mozgása. *Korunk*, 2002/2. 31–47.
2. Horváth, István (1995). Az 1992-es népszámlálás kisebbségi adatai. *Korunk*, 1995 nr. 7, 98–103.
3. Horváth, István (2004). *Az erdélyi magyarság vándorlási vesztesége 1987–2001 között*. In: Kiss, T. (szerk.): *Népesedési folyamatok az ezredfordulón Erdélyben*. Kriterion, Kolozsvár, 61–91.
4. Horváth, Réka – Gergely, András (2004). Szoft montázs – Elméleti közelítések az antropológiai filmhez. *Etnoregionális Kutatóközpont „Munkafüzetek”* (99.) Budapest. <http://mek.oszk.hu/02400/02433/02433.htm> (letöltve 2013. július 1-jén).
5. Sík, Endre (1992). *Menekülők, vándorlók, szerencsét próbálók*. MTA Politikai Tudományok Kutató Intézete Nemzetközi Migráció Kutatócsoport. Budapest, 11, 76.
6. Vajnovszki, Kázmér (1992). Kétségtelenül többen vagyunk. *Erdélyi Napló*. II, 1992. 23. sz. 5.
7. Varga, E. Árpád (2009). Erdély magyar népessége 1870–1995 között. *Regio*. XX, 2009. 3. sz. 121–166.

Fekete Deák Ildikó

A családi környezet szerepe az egyén reziliens alkalmazkodásának kialakulásában

A reziliencia, vagyis az egyéni intelligens alkalmazkodás képessége, a személyiség külső és belső tényezői közötti dinamikus kapcsolatot feltételez. Ha valaki sikeresen megküzd egy kihívással, az az eredményes külső és belső adaptáció együttes eredménye. A hosszú távú tervezésre, kapcsolatokra képes személyiség kialakulása csak a fejlődő gyermek alapvető pszichológiai feltételeit biztosító családban mehet végbe.

A hatékony alkalmazkodás képességének kialakulása már a korai gyermekkorban elkezdődik, a szocializáció által a családi közeg biztosítja mindazokat a feltételeket, amelyek ezen képesség kialakulását eredményezik. A családi nevelés légköre, az anya-gyerek kapcsolat, a korai kötődési minta, a család, mint rendszer működése mind-mind hozzájárul az egészséges személyiség fejlődéséhez és az egyéni adaptív alkalmazkodás kialakulásához.

Kulcsszavak: reziliencia, adaptáció, családi szocializáció, személyiségfejlődés

A reziliencia vagy az intelligens alkalmazkodás képessége egy gyűjtőnév, amelybe mindazon pozitív lelki tartalmak, erőforrások, erények tartoznak, amelyek által az egyén hatékonyan megküzd a számtalan kötelező és egyéni traumával, hatással, belekapaszkodik az életbe, és a nehézségek ellenére megmarad a pozitív hozzáállása önmagához és az élethez (Jávor 2001).

Hogyan alakul ki a személyiség reziliencia képessége?

Thomas Gordon definíciója szerint a személyiség rezilienciája nem csak magából az egyénből fakad. Olyan viszonyfogalom, amelyben az örökölt biológiai és pszichológiai adottságok és a környezeti tényezők (családi hatások, családszerkezet, szociális, kulturális meghatározottságok, környezeti feltételek) együttese váltja ki az adaptív reakciót, és határozza meg a reziliencia mindenkor mértékét, vagyis az élet nehézségeivel való megbirkózás sikerességét.

Masten és szerzőtársai a belső és külső tényezők közötti dinamikus kapcsolatra hívják fel a figyelmet az egyéni reziliens alkalmazkodást illetően. Szerintük, ha valaki sikeresen megküzd egy kihívással, az az eredményes külső és belső adaptáció együttes eredménye. Úgy vélik, hogy még az olyan esetekben is, amikor kizárólag belső folyamatok eredményének tűnik a megküzdés (pl. felépülés egy trauma után), figyelembe kell venni a komplex külső hatásokat, amelyek a felépülésben szerepet játszottak. Ugyanakkor a környezetben elérhető erőforrások önmagukban haszontalanok, ha azt az egyén nem képes felismerni és saját boldogulásának szolgálatába állítani (Masten et alii. 2008).

Jelen írásomban megpróbálom körüljárni mindazon családi hatásokat, amelyek mentén az egyén reziliens, adaptív viselkedése kialakul, illetve csorbát szenved.

A család kutatások azt bizonyítják, hogy minden nevelő hatás közül a legjelentősebb a család hatása. Egyrészt azért, mert a család a gyermek legkorábbi élményeinek a forrása, másrészt mert a család a legtartósabb érzelmi egységet biztosítja az egyén számára.

A CSALÁDI SZOCIALIZÁCIÓS TÉNYEZŐK SZEREPE A SZEMÉLYISÉG ÉS AZ ADAPTÁCIÓS KÉPESSÉG KIALAKULÁSÁBAN

Kopp Mária és Skrabski Árpád is rámutattak arra a tényre, hogy az érett, hosszú távú tervezésre, kapcsolatokra képes személyiség kialakulása csak a fejlődő gyermek alapvető pszichológiai feltételeit biztosító családban mehet végbe. (Kopp-Skrabski 2001)

Bagdy Emőke szerint a személyiség harmonikus kialakulása, fejlődése szempontjából négy fontos szülői-nevelői tényező meghatározó jelentőségű. Ezek a következők: a gyermek iránti szeretet és bizalom; a biztonságnyújtó, követelményeket és oltalmat egyaránt biztosító szülői magatartás; a szülők összehangolt és egyetértő nevelésmódja; a nevelésmód nyitottsága, gyermek személyiségéhez igazított rugalmassága.

A családi szocializációs hatásokban keletkező zavar a személyiségfejlődés zavarához vezethet, amely megnehezítheti az egyénnek a környezetéhez való megfelelő alkalmazkodását (Bagdy 1986).

A család számos funkciója közül talán egyik legfontosabb az, hogy a társadalmi követelményeket és normákat is közvetít a gyerekekhez. Ez a szűrő szerep különösen a gyerek erkölcsi magatartásának kialakításában jelentős. Akarva-akaratlan a saját szemléleti és cselekvési módját adja át a gyerekeknek, a gyerek pedig átveszi a mintát. Így tehát a társadalmi igények és a gyermek viselkedése közé két módosító tényező ékelődik. Az egyik maga a család, amely közvetlen és közvetett eszközeivel építi a gyermek személyiségét, a másik maga a gyermeki személyiség, amely sajátos, egyedileg reá jellemző módon éli át a család által hozzá közvetített élményeket azokra sajátosan és egyedileg reagálva – alakítja önmagát. A jó család felerősíti a tágabb környezet pozitív, fejlesztő tendenciáit, és csökkenti vagy kiszűri a károsítókat. A diszfunkcionáló család viszont éppen ellenkezőleg hat: a negatív hatásokat erősíti fel, gyengítve a kedvezőek hatékonyságát. Így a gyermek személyiségformálódása, adaptációs képessége kialakulásában sorsformáló, hogy a család milyen érzelmi élményeket, értékeket, normákat közvetít a gyerek felé (Gáti 1982).

Az anya-gyerek kapcsolat jelentősége a személyiség fejlődésében

A családi nevelés légkörének letéteményese az anya. Kétségtelen, hogy az anya alakja és funkciója az ember lelki életébe megkülönböztetett bensőségességgel és szilárdsággal épül be.

John Bowlby, a korai kötődés elmélet kidolgozója szerint az a gyermek, akinek élete legkorábbi szakaszában nincs alkalma kialakítani gondozójával a biztonságos kötődést, később sem lesz képes sikeres, boldog életet élni. Az anyával való kapcsolat történéseiben az emberi érzelem- és kontaktus-születés folyamatát ragadhatjuk meg. Különbféle tapasztalatok, megfigyelések, kutatási eredmények arra mutatnak rá, hogy az anyával való kapcsolat folyamatában (időfolyamatában) és nem egyes elemeiben vagy epizódjában hat a személyiség fejlődésére. A csecsemő számára az anya a külvilágot képviseli. Így olyannak ismeri meg a világot, amilyenek az anyai közvetítéssel érkező benyomások és tapasztalatok. Az emberi lélek soha többé nem gyűjt be annyi tapasztalatot ennyi idő alatt, mint az első életévben (Bagdy 1986).

Az anya-gyermek kapcsolat átélése a csecsemő legelső olyan élménysora, ami meghatározza egész későbbi személyiségfejlődését adaptációs képességét. A rossz minőségű kötődés súlyosan károsító hatása átível a serdülőkorra, és a felnőttkorra egyaránt. A legnagyobb ártalom egy gyer-

mek számára, ha az anyja érzelmileg elutasítja őt. Ennek hátterében többnyire az anya vágyainak, reményeinek, kívánságainak meghiúsulása áll, ami miatt frusztrációt él át és emiatt elutasítja gyermekét. Mindez komoly károsodásokat okozhat a gyermek személyiségének fejlődésében.

Veszélyt jelentenek azok az anyák is a gyermekeik lelki fejlődésére, akik túlzott kötődéssel kapcsolódnak gyermekükhöz, és nevelési hibáikat ezért követik el. A házasságukban boldogtalan, személyi ambícióikban csalódott, lélekben elmagányosodott anyák szokták azt mondani: „most már mindenem csak a gyerek”, így kárpótolják magukat a más területeken elszenvedett frusztrációk miatt. A túlkötődés érzelmileg megköti a gyermeket és egyúttal akadályozza őt a lelki fejlődésben.

Azok a gyerekek, akik a kívánatosnál szorosabb anyakötöttségben élnek, mégis jobban járnak, mint a nem szeretettek. Az eddigi kimutatások szerint e gyerekek esetében nagyobb eséllyel alakulnak ki hatékony megküzdési és adaptációs képességek, mint azoknál, akiknek tartósan érzelmi elutasításban volt részük (Gáti 1982).

Az apa hatása

Az apai hatás közvetlenül is, és az anya érzelmein keresztül is érvényesül, valamint a család fenntartásáért és ellátásáért érzett – tettekben is megnyilvánuló – felelősségben. Emellett közvetlenül a gyerekekkel és anyjával való érzelmi kontaktusban és kötöttségben is megnyilvánul az apa hatása. Igazán fontos szerepe az apának a gyermek érzelmi fejlődésében az én-fejlődés időszakában van. Ebben az időszakában az apa szerepe éppen olyan fontossá válik, mint korábban az anyáé volt. Ez kiegészül azzal, hogy korunkban általában az apához fűződnek a magatartási normákat meghatározó, korlátozó és ellenőrző szociológiai szerepek is, amelyek különösen fontosak a nagyobb gyermeknél válnak. A fiúgyermek számára a rossz apamodell sorsdöntő; különösen abban az életkorban, amikor az anyától való érzelmi leválás kezdődik, és a társadalmi beilleszkedés jó modelljeivel kellene megismerkednie.

Ahhoz, hogy a gyermek helyesen tudjon alkalmazkodni a környezetéhez, szüksége van a nemének megfelelő minták elsajátítására, amit szintén a családi szocializáció során alakul ki és fejlődik.

A CSALÁDRENDSZER SZEREPE AZ EGYÉNI ALKALMAZKODÁS FEJLŐDÉSÉBEN

A család mint rendszer megfelelően és hibásan egyaránt működhet. Hibás működésekor a belső diszharmonia a gyermeknek megmerevedett ítéleti viselkedési mintákat közvetít, így azt személyisége fejlődésében későbbi alkalmazkodó képességében negatívan befolyásolja (Buda 1986).

A családi légkör rejtett vagy nyílt zavarai indíthatják el azokat a hibás irányú személyiségfejlődéseket is, amelyek vagy már gyerekkorban manifesztálódó lelki zavarokban, illetve alkalmazkodási problémákban, vagy a későbbi, felnőttkori alkalmazkodás zökkenőiben és töréseiben mutatkoznak meg. A családnak azok a szerkezeti hibái, amelyek a gyermeki fejlődést gúzsba kötik vagy megzavarják, csaknem mind a disszonáns, egyenlőtlen házastársi és szülői viszonyokban gyökereznek. A családi kontaktusminták torzulása miatt, azok beépítésével vagy azok átvételével a hibás, kedvezőtlen viselkedési készségeket rögzítik (Goldenberg 2008).

A családi hatások tehát nagyon szorosan befolyásolják a személyiség fejlődését, az adaptációs képesség kialakulását és fejlődését.

Ahhoz, hogy az egyén boldoguljon, gyarapodjon, érlelődjön, kompetenciáját növelje, szükség van egy „elég jó” családi környezetre, amely biztosítja számára személyisége megfelelő fejlődését, és ez által a környezethez való reziliens alkalmazkodás képesség kialakulását.

Klinikai pszichológiai kutatások erősítik meg azt a felvetést, hogy a rezilienciának pozitív és protektív hatása van a stresszel szembeni ellenállásban. Ezzel ellentétben, a reziliencia alacsony szintje kapcsolatba hozható a sérülékenységgel, a jóllét alacsony szintjével, pszichológiai zavarokkal, maladaptív megküzdési viselkedéssel.

A SZOCIÁLIS SZERVEZŐDÉSEK HATÁSA AZ EGYÉNI REZILIENCIÁRA

Klinikai pszichológiai kutatások erősítik meg azt a felvetést, hogy a rezilienciának pozitív és protektív hatása van a stresszel szembeni ellenállásban. Ezzel ellentétben, a reziliencia alacsony szintje kapcsolatba hozható a sérülékenységgel, a jóllét alacsony szintjével, pszichológiai zavarokkal, maladaptív megküzdési viselkedéssel. Nemcsak az egyéneknek, a szociális szerveződéseknek is van saját rezilienciájuk. Ez alapján beszélhetünk családi, iskolai, intézményi és társadalmi rezilienciáról. Ez azt is jelenti, hogy a család, az iskola vagy a társadalom is egy-egy rendszert alkot, amelynek rizikó helyzet esetén meg kell védenie belső egyensúlyát, alkalmazkodnia kell a változásokhoz. A családi és a tágabb környezeti rezilienciák egy időben két irányba hatnak: a saját homeosztázisuk, identitásuk fenntartása mellett az egyén külső reziliencia faktoraként hatnak, vagyis támogatják vagy csökkentik az egyén belső, személyes rezilienciáját.

Ezt bizonyítja egy 2012-ben végzett kutatás is, amelynek során a személyes, a családi és a társas támogatás protektív tényezőit és azok szerepét vizsgálták átmeneti otthonban elhelyezett anyáknál (Kiss-Poják 2013). A vizsgált személyek csoportját olyan édesanyák képezték, akik különböző okok miatt hátrányos helyzetbe, krízisbe kerültek, és egyedül maradtak gyermekeikkel és problémáikkal, így átmeneti otthonba kényszerültek. Az átmeneti otthonba való helyezés lehetőséget biztosított arra, hogy a bekerült családtagok anyagilag, fizikailag és pszichésen is megerősödjenek. A kutatásban felmérték az egzisztenciális és szociális alapfeltételek hiányának pszichés következményeit, illetve egy longitudinális vizsgálatban azt is nyomon követték, hogy az átmeneti otthon nyújtotta védelemnek fél évvel később megjelenik-e a hatása a lelki immunrendszer erősödésében. A kutatás keresztmetszeti részében összesen 183 fő vett részt, közülük az ország több településén lévő 17 átmeneti otthonból 105 fő, míg a kontroll csoportot képező teljes családban élő anyák közül 81 fő töltötte ki a kérdőíveket. A hosszmetzeti vizsgálatban 36 fő anyaotthonos vizsgálati személy fél év különbséggel felvett eredményeit vizsgálták meg és elemezték. Az eredmények szerint az átmeneti otthonba élő anyák szignifikánsan gyengébb pszichés immun-kompetenciával, továbbá a külső kontrollosság mellett alacsonyabb lelki ellenálló képességgel, önértékeléssel és én-hatékonyssággal rendelkeztek. Fél év elteltével tendenciaszerűen csökkent a különbség a két csoport között minden protektív faktor esetében. Mindez az anyaotthonok pozitív hatásának tudható be.

A kutatás összegzéseként elmondható, hogy a megfelelő intézményi támogatás mellett erősödött az egyének lelki immunitása, és mindez egy érettebb, reziliensebb személyiség kialakulását segítette. (Kiss-Poják 2013)

A reziliens alkalmazkodás szempontjából alapvető kérdés, hogy vajon mit tud tenni az a felnőtt egyén, aki az eredeti családból hozott negatív lelki tartalmakkal, erőforrások hiányában nehezen küzd meg, vagy erejét veszítve képtelen megküzdeni az élet hozta problémákkal, nehézségekkel. Véleményem szerint elsősorban arra van szükség, hogy belássa problémáit, kezébe vegye sorsát, felelősséget vállaljon önmagáért, valamint átdolgozza azokat a negatív lelki tartalmakat, amelyek gátolják a megküzdésben. Ez egy önismereti munkát feltételez. Már a tudatosítás, a szemléletváltás is sokat segíthet.

Fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy a viszonylag „normális” személyiségstruktúrával rendelkező egyéneknek is szükségük van adaptációs képességeik folyamatos karbantartására a hétköznapi krízisek, illetve az élet velejárójaként bekövetkező nagyobb nehézségek leküzdése érdekében. A pozitív pszichológia nézetei szerint a céltudatos, önirányító élet, az együttműködő, toleráns magatartás elsősorban személyiségjegyeink függvénye, de tanulható. A reziliens alkalmazkodáshoz szükség van erősségeink ismeretére, a túlnyomóan pozitív érzelmek folyamatos megélésére, de a negatív érzelmek elfogadására is.

IRODALOMJEGYZÉK REFERENCES

1. Bagdy, Emőke (1986). *Családi szocializáció és személyiségzavarok*. Tankönyvkiadó, Budapest.
2. Buda, Béla (1986). *A személyiségfejlődés és nevelés szociálpszichológiája*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest
3. Cloninger, C. Robert (2006). *Psychobiology of Well-Being in Recovery from Addictions*. s. n., h. n.
4. Gáti, Ferenc (1982). Nevelési ártalmak a családban. In: *Gyermekvédelem az iskolában*. Tankönyvkiadó, Budapest.
5. Goch, I. (1998). *Entwicklung der Ungewissheitstoleranz. Die Bedeutung der familialen Socialization*. Roderer, Regensburg
6. Goldenberg, Herbert – Goldenberg, Irene (2008). *Áttekintés a családról*. Animula, Budapest.
7. Javor, Livia (2001). Reziliencia a Lost Childhood című konferencián Budapesten tartott előadás kézirat, 6–10.
8. Kiss, Enikő Csilla – Polyák, Lilla (2013). Sztómaterápiás eszközök befolyása az életminőségre, életvitelre és a lelki ellenálló képesség tényezői, ILCO Konferencia, Konferenciakötet, Budapest.
9. Kopp, Mária – Skrabski, Árpád (2001). Magatartás és család. *Új Bioetikai Szemle*, 7. 4. sz. 1–25.
10. Kósa, Éva (2005). Szülői nevelői attitűdök: a szülők gyermeknevelési eljárásai. In: Vajda, Zs. – Kósa, É. (szerk.): *Neveléslélektan*. Osiris, Budapest.

11. Masten, A. S. – Herbers, J. E. – Cutuli, J. J. – Laffavor, T. L. (2008). Promoting Competence and Resilience in the School Context. *Professional School Counseling*, Dec. 2008, Vol. 12 Issue 2, 76–84.
12. Thomas, Gordon (1990). P.E.T. *A szülői eredményesség tanulása*. Gondolat Kiadó, Budapest

ET

RECENZÍÓK

4

Berszán Lídia

**Șerban Ionescu (szerk.):
Értekezés a támogatott rezilienciáról**

ȘERBAN IONESCU (SZERK.): *ÉRTEKEZÉS A TÁMOGATOTT REZILIENCIÁRÓL.*
[TRATAT DE REZILIENȚĂ ASISTATĂ] TREI KÖNYVKIADÓ, BUKAREST, 2013.

Serban Ionescu szerkesztője, de két alfejezet erejéig szerzője és 6 alfejezetben társszerzője is a rezilienciáról írott értekezésnek. 12 szerzőtől, több országból gyűjt össze írásokat a kötetben, s minden szerző kutató és gyakorló szakember is, ezért az az elmélet, amivel bevezetik tanulmányaikat szervesen a gyakorlatba ágyazott. A kiadvány egyik nagy érdeme a multidiszciplinaritás: a rezilienciát nemcsak szociológiai vagy pszichológiai, de neurológiai, lingvisztikai, kontextuális, gazdasági, művészeti (art-terápiás), ökológiai és történelmi szempontból is tárgyalja.

A megjelentetett anyag három nagy fejezetté szerveződik: I. Általános problémák; II. Egyéni és családi jelenségek; III. Kollektív traumák.

Kötetet indító *Általános problémák* c. fejezet a reziliencia fogalom lehetséges meghatározásait veszi számba és kialakulásának történetét járja végig. Értékes betekintést nyerünk magának az *asszisztált*, vagy *támogatott rezilienciának* a genezisébe is, és abba a folyamatba, ahogyan az intervenció szemléletű segítő-segített viszony eljutott az erősségekre koncentráló, funkcionalista eredetű partneribb, támogató, kísérő kapcsolatig. A támogatott, vagy asszisztált reziliencia új irányt nyit mind a kutatás, mind a klinikum területén. Sem a reziliencia facilitálására tett törekvések esetén, sem magának a jelenségnek a vizsgálatánál nem válik be a lineáris kauzalitás követése. A reziliencia lényege éppen ez: ugyanazon kiváltó okok másféle kimenetelt eredményeznek.

A rokon terminusok tisztázása sok szempontú és szakmailag is izgalmas alfejezet. Az első olvasásra akár a reziliencia szinonimáinak tűnő, csak árnyalatnyi különbségeket sejtető *rekupe-rációs képesség*, *poszt-traumás fejlődés*, *ellenálló képesség* (robustetęea), *én-erő* v. *pszichikus erő* kifejezések rezilienciához viszonyított meghatározása meggyőzően bizonyítja, hogy nemcsak egy hangzatos és divatos újítás a *reziliencia* szóhasználat bevezetése. A rokon kifejezések egymásmellettisége nem torkollik tautológiába, hanem egy szakmailag precíz fogalmi keretet teremt.

A rezilienciamérések komoly kihívás elé állították a gyakorló szakembereket: operacionálizálni kellett azokat a finom, sokszor nehezen tetten érhető és megfogalmazható változásokat, amelyek a pozitív adaptáció nemegyszer bűvópatakszerű folyamatát kísérik. Mindez interdiszciplináris erőfeszítést is igényelt, minthogy a reziliencia maga is sohasem csak egyéni vívmány, hanem soktényezős interaktív eredmény.

A rendszerszemléletű családterápia és a reziliencia összefüggései már a legelső alfejezetekben nyilvánvalóvá válnak. A fogalom válfajainak a bemutatásánál az egyéni rezilienciát rögtön a családi követi, de olvashatunk iskolai, karrierépítési, öngyilkossággal szembeni rezilienciáról is.

Lingvisztikai és narratológiai kérdésekre is kitér az *Írás és reziliencia* címet viselő alfejezet. Mint kiderül, az írás egy olyan titokzatos lehetőség, fegyver, vagy sokkal inkább pajzs, ami a nehéz helyzetekkel, csapásokkal, traumákkal való megküzdésben kiemelt jelentőségű. Legyen szó *önéletrírásról*, *naplővezetésről*, a terápiás folyamat részeként használt *trauma-leírásról*, *biblioterápiáról* vagy *narratív gyakorlatról*, mind a reziliencia támogatásának az eszközei lehetnek.

A második fejezet témája az *Egyéni és családi adverzítások*. Adverzításként definiálják a szerzők mindazt a balszerencsét, bajt, csapást, megpróbáltatást, amelyet egy személy egyszeri traumaként vagy krónikusan átélhet, és amely későbbi személyiségfejlődésére és életútjára is döntő befolyással lehet. A reziliens személyek adaptív magatartást tudtak/tudnak kialakítani az átélt negatív hatások ellenére is. A definícióhoz még hozzátartozik, hogy a reziliencia egy interaktív folyamat eredménye a személy, család és a környezet között. A gyermekkorban elszenvedett elhanyagolás, abúzus, betegség, szülők pszichikus betegsége vagy halála tartoznak a legerősebb és legnehezebben megküzdhető adverzítások közé.

A pszichikusan beteg vagy fogyatékos családtagok jelenléte és az állapotukból adódó problémák ellenére is kialakítható reziliencia sok kutatásnak tárgya az utóbbi évtizedekben. Ezekből a kutatási eredményekből kiindulva építettek fel a második fejezet szerzői lehetséges rezilienciát facilitáló és támogató modelleket, amelyek a gyakorlati esetmunkában hasznosak lehetnek.

A szuicidum és addikciók esetében elsősorban prevenciós rezilienciatámogatásról olvashatunk. De ez a fejezet az öregedéssel való megküzdés lehetséges támogatásához is ad nemcsak ötleteket, de kutatási tanulságokat és kipróbált, alkalmazható modelleket is. A nyugdíjas időszak tudatosabb tervezése, az életút retrospektív leltára, a megbocsátás-elengedés, a jövő pozitív anticipálása mind ennek a lehetséges repertoárnak a mozzanatai.

A fejezet a művészeteknek a rezilienciával való összefüggéseivel zárul. Az art-terápia olyan indirekt, a szakember támogató-kísérő attitűdjével jól összeegyeztethető lehetőség, amely igazoltan segít a legkeményebb adverzításokkal való megküzdésben is. Beszámolókat olvashatunk bántalmazott nők vagy fogyatékos gyermekek egészséges testvéreivel való sikeres art-terápiás munkáról, ahol a kreativitás a traumából való kivezetés eszközévé vált. Olyan projektekből is ízelítőt nyújt a szerző, Silke Schauder, amelyben például 5-13 éves, a cunami miatt traumatizált Sri Lanka-i gyerekeket rajzterápiás módszerrel segítenek az átélt sokk és a kialakult biztonságvesztés feldolgozásában és a reziliens megküzdés esélyének a támogatásában.

A harmadik fejezet a *Kollektív traumák* címet viseli. A szerzőpáros, Michele Vitry és Clara Duchet elemzi a nagy katasztrófák egységesíthető jellemzőit és feltárja az egyéni és a közösségi reakciók egymásra hatását. A krízisintervenció majd a későbbiekben a traumák kezelése és a reziliencia támogatása szükségessé teszi a rizikófaktorok előrelátható pszichopatológias következményeinek az ismeretét. Sok vita folyik a szerzők szerint arról, hogy a „rezisztencia” (ellenállás) és „reziliencia” milyen viszonyban állnak egymással a traumák esetén. „A reziliencia lényege abban rejlik, hogy az egyén és közösség képes-e sorsszerű traumatikus eseményeket olyan metamorfózisnak, átértelmezésnek vetni alá, amelyben elismerik, hogy az életük már soha többé nem lesz olyan, mint a trauma előtt, de keresnek, találnak egy új célt ennek a megváltozott életnek a folytatására.” (Ionescu 2013: 432–433)

A munkanélküliség, nacionalizmus, genocídiummal foglalkozó rész magyarázó és intervenciós modelleket is bemutat a reziliencia támogatására, de esterészleteket is közöl ezek illusztrálására. A *Reziliencia és diktatúra* alfejezetet két romániai szerző: a kötetet koordináló Ionescu és

Ana Muntean jegyzi. A kommunista hatalom visszaéléseinek néhány konkrét történetét bemutatva elemzi a diktatúra bizarr játszmáit. A családi és kisközösségi szolidaritás, a mindennapi túlélési praktikák megtalálása, a hit és kultúra gyakorlása és a kollektív humor szerepe meghatározó volt annak az időszaknak a reziliens feldolgozásában.

Ajánlom ezt a könyvet mindazoknak, akik szakemberként szeretnék érteni és támogatni az egyéni, közösségi, társadalmi megküzdést, mert jól dokumentált, gyakorlatba ágyazott, s mégis olvasmányos segítséget kapnak ehhez. De ajánlom minden olvasni szerető embernek, aki élt már át olyan életeseményeket, ahol könnyen elsodródhatott volna. Ezt a kötetet böngészve felfedezheti és tudatosíthatja azokat a kapaszkodókat, amelyekre lehet és érdemes számítani.

Csepeli György, Murányi István, Prazsák Gergő megjelent könyve az *Új tekintélyelvűség a mai Magyarországon* címet viseli. Alcíme: *Társadalmi csoportok hierarchiájának látásvizsgálata*. A könyv az ELTE TáTK és a Debreceni Egyetem munkatársainak 2010–2011-ben végzett kutatását mutatja be a tekintélyelvűségről. Hasonló kutatást a XX. század első felében végzett Adorno és munkatársai Németországban.

A szerzők kérdőíves, fókuszcsoportos és kvalitatív kutatásuk eredményét teszik közzé. Céljuk a XXI. század világában megvizsgálni, milyen mértékben jellemzi tekintélyelvűség a mai magyar társadalmat, Adornóék korához képest változott globális helyzetben. Akkor a társadalom a hagyomány alapján szerveződött, ami a tekintélyre alapozott. Ez az új kutatás a kelet-európai társadalmi viszonyok légkörében vizsgálja a tekintélyelvűség helyzetét. A szerzők véleménye szerint egy új tekintélyelvűség figyelhető meg, céljuk pedig ennek tüneteit, lehetséges magyarázatait ismertetni a hozzárendelt gondolkodásmód vizsgálatával mennyiségileg és minőségében.

A szerzők egy olyan Európában végezték kutatásuk, ahol gond a család fogalmának alkotmányba foglalása, az kritika tárgya, az államfogalom pedig a nemzetállam, és föderális állam fogalma között keresi értelmezését. A polgárok egy asszertív Európát remélnék. Az EU-ba kíváncszó magyarok ellenben csalódtak. Gyógyírkeresésük¹ létező állapot! Következménye a magyaroknál, akárcsak más kelet-európai polgároknál, a II. világháború után, a háborúval és kommunizmussal megszakadt demokratikus fejlődés reprodukálása, annak jellemzőivel. Az emberek a maguk eltévedt bizonytalanságában fogódzót keresnek. Nem mindenki képes tárgyilagosan tudomásul venni (még huszonöt évvel a rendszerváltás után sem) a felelősséget is, a jogok mellett. A nagyszülők világához visszacsatolás állapotában pedig kézenfekvő a másságot okolni minden nehézségért. A könyv megírása utáni időben jelentkezett egy új, ezen állapothoz mellérendelt kérdés: Nyugat-Európa polgárai is miért radikalizálódnak, miközben a kelet-európai, tekintélyelvűség felé fordulokat kritizálják?²

Az említett választási eredmények csak megerősítik a szerzők intuícióját! A könyvben vizsgált tekintélyelvűség vizsgálata időszerű. A szerzők ennek két típusát különböztetik meg. A korábbi, Adornóék idejéből az ún. klasszikust, ami a II. világháború egyik táptalaja volt, valamint az „új tekintélyelvűség”-et. A kutatás a magyar nemzeti tudat változásaira is rávilágít. Különösen odafigyelnek a szerzők a cigányokkal és a zsidókkal foglalkozó előítéletekre és sztereotípiákra. Három mintát elemeznek. Egy 1000 fős minta az ország felnőtt lakosságára volt

1 Magában hordozza a tévedést, mert csak az csalódik, aki rosszul mérte fel a kiindulási helyzetet. (bm)

2 Lásd a 2014 május 25-én lezajlott EP-választások eredményét. (bm)

reprezentatív, míg további 100-100 fő egy nemzeti radikális és egy civil környezetvédő szervezet tagjaiból került ki.

A zárt gondolkodás (Kruglanski 2005), az előítéletek (Csepeli 1998) alapvető fogalmak a tekintélyelvűségek tárgyalásában. Az előítélet az oka a különböző másságok elutasításának. A zárt gondolkodású egyének előítéleteket gyártanak valamilyen megfontolásból, aztán azok ellen nyilvánulnak meg, akik ellen az előítéletek megfogalmazódtak, elfelejtve az előítélet születésének körülményeit (Csepeli 1998)³ Gordon W. Allport 1977-ben megalkotta a „fokozatossági” modellt, amely szerint az előítéletekesség öt egymásra épülő fokozata különböztethető meg: 1. szóbeli előítéletekesség; 2. elkerülés; 3. hátrányos megkülönböztetés, elkülönítés, kirekesztés; 4. fizikai agresszió; 5. üldözés és kiirtás. Allport szerint ezek a gondolatok a mindenkori személyiség érzelmi és motivációs világában jelen vannak. Az 5. fokozat miatt, már csírájukban, kezelni kell az előítéleteket, amikhez társul a szterotípia (Hunyady 1997), és a szociális kategorizáció (Tajfel 2006) A szerzők kutatása a kezelés első lépése. Feltárják a helyzetet.

Magyar viszonylatban számtalan előzménye van az előítélet-kutatásnak. Heller Ágnes 1966-ban megjelent könyvében, a *Társadalmi szerep és előítélet*ben elméletileg visszahozta az előítéletek témáját. Szerinte mindennapi praxis, tehát társadalmi probléma is (Heller 1996).

Fábián Zoltán szerint már a nyolcvanas évektől megfigyelhető volt a tekintélyelvűség, az autoritarizmus témájának feleledése a társadalomtudományok különféle területein. A politikai kultúra magában hordozza a történelmet. A közép-európai régió a kommunizmus évei után demokratizálódna, de nincs hozzá demokratikus szocializálódott kultúrája. Státustalanság, identitásvákuum, gazdasági esélytelenség, új szabályozón, norma perturbáció vált általánossá. Régi magatartásformák éledtek fel, amik a szovjet rendszer korában rejtve maradtak. (Fábián 1999).

Márkus Mária *Büszkeség és előítélet* című tanulmányában (1967) a Bogardus-féle társadalmi távolság skálát használta. Már évtizedekkel ezelőtt magyar nacionalizmusról írt. Józsa Péter szintén Bogardus-skálával dolgozott 1979-ben. Hankiss és Manchin 1976-os eredményei szerint főként a vizsgált segéd munkásoknál volt megfigyelhető előítéletes gondolkodásmód.

Az előítéletek rendszeres tanulmányozása a rendszerváltás után kezdődött meg Kelet-Európában, országonként eltérő hangsúlyokkal.

A Csepeli, Murányi, Prazsák könyv kilenc részből áll. Elméleti úton közeledik a tekintélyelvűséghez. A család és az állam fogalmától indulva tárgyalja a tekintélyelvűség és a szociális környezet befolyását az előítéletek ébredésére. A freudo-marxizmus által a XX. század első felében leírt elmélet értelmében a társadalmi meghatározottság a családban formálódik belső meghatározottsággá. Így magyarázzák a „tekintélyelvű” és a „demokratikus” személyiségek kialakulását.

A „család” csoportszerű fontosságát az állam megjelenésétől számítják. A szerzők Arisztotelész a *Politika* című művével érvelnek, a városállam működésére hivatkozva. Szerintük az állam minden családba betelepül azzal, hogy az államnak a kicsinyített képe a család, amelyik meg akar felelni a neki hátteret biztosító államnak.

3 Az előítéletek egyik amerikai vizsgálata (Horowitz 1947) szerint az 1936-os lakosság 10%-a kimutathatóan negatívan megkülönböztetett volt. (bm)

A modernizációt Európában indítják, a versenyhelyezethez kapcsolják. Ez meglepő. A keresztény hagyományokra épülő Európa, hogy lett versenyelméletre alapozó?

Hová lettek a bibói szabadság kis körei? Kérdések, amikre a civil világ épülhet, amikre érdekes magyarázatokat kap az olvasó.

Bibó István gondolataival „közösségi históriaként” írnak a szerzők a nemzeti közösséget ért megrázkódtatásról. Nem ez zajlik ma Magyarországon, vagy Görögországban ahol még megalapozottabb? Vagyis: „illuzionizmus, bűnbakkeresés és az elégtétel hajszolása. (...) E virtualitás felismerését azonban lehetetlenné teszi a közösségi históriát fenntartó társadalom kommunikációs szerkezete. A magot a nyilvános kommunikációt uraló vak, ádáz, korlátolt és öncsaló személyek képezik, akik monopolizálják a közönség figyelmét (Bibó, 1986). Az illuzionista, vágyteljesítő, öncsaló üzenetek befogadására eleve fogékony közönség tagjainak fogékonyságát fokozza a „hallgatás spirálja”, melynek hatásaként a közönség tagjai a valóságosnál nagyobbban észlelik a histórikusok józanokhoz viszonyított arányát (Angelusz 2000).” (konfliktuskutato.hu)

A két tekintélyelvűséget bemutatják a szerzők a könyvben, ahol a meghatározás mellett, helyet kapnak a következő elméletek: Wilson-Patterson Konzervativizmus Skála (Wilson-Patterson Conservatism Scale), a Rettegéskezelés elmélete (Terror Management Theory), az ambivalens előítélet (rasszizmus) amerikai elmélete, az értékelméletek közül kiemelhető a Rokeach elmélet. A kutatott mintáknál foglalkoznak a magas rituális sűrűséggel, a zárt csoportos életformával, a szociális dominanciával, a rendszerigazolással.

Az autochton tekintélyelvű rendszerek létalapja (úgy nemzeti, mint birodalmi államban) és a globalizáció viszonya is érdekes gondolat a könyvben, hasonlóan a *Gemeinschaft* értékek megújulásához.

A könyvben olvasott gondolatok végkicsengése hogy a tekintélyelvűséggel számolni kell. Az emberek közösségekben biztonságosabban érzik magukat.

– *Miért?! – A válaszadás egy megfigyelő, helyzetismertető survey vizsgálatnak nem feladata. – Ez jó vagy nem? – A jó és a rossz viszonylagos helyzetfüggő fogalmak, és a szerzők – sem valamikor Adorno, sem ma Csepeli, Murányi és Prazsák – viszonyítási alapot nem jelölnek ki. Céljuk bemutatás, elemzés. Az olvasók döntése mire használják a kapott információkat, ami a helyzethez képest, – amelyikben használják az információt – lehet jó, vagy lehet rossz.*

A borító képe indulásból azt sugallta, katonásdit játszó nőkről lehet majd olvasni a könyvben. Sőt, némi aggódás kötődhet a borító térképéhez, a zászlóhoz! Megjegyzéseket, a revizionizmustól félők rosszallását válthatja ki, pedig a lapokon éppen az alapul szolgáló előítéleteket bontogatják, elméleti síkon. Harcos feministákról sincs szó, inkább támasz-, közösség-, hovatartozás keresőkről.

A hagyományos család krízise következményeiben rajzolódik ki. A szerepét betöltő, egyedet elindító családról jelentkeznek gondolatok az oldalakon, a nyugati kultúrkör fogalmait használva.

Hiányzanak a visszakapcsolások a menedzsment elméletek fele. Nincs ismételt pontosítva mire szükséges a tekintély az adott struktúrákban. Arra sincs részletes leírás, milyen viszonyban vannak a megfigyelt helyzetek a jogrenddel. Nem is szükséges a könyv szemszögéből. A feminizmus gondolatvilágához kapcsolás során jelentkeznek az előbbi hiányok, mert a feminizmus is sokkérdéses. Függetlenül a tárgyalt kortól, a hozzá tartozó társadalmi rétegződéstől, kultúrától. Ak-

kor válik nevesített irányzattá, amikor a demokratikus jogállamok kezdnek kialakulni, a jogalkotás pedig *megfelelkezik* minden *hegemon férfi* típustól eltérő személy jogokba helyezéséről.

Csepeli–Murányi–Prazsák *Új tekintélyelvűség a mai Magyarországon* című könyve ijesztő hasonlatokra vezet rá a figyelmünk, az Adornóék kutatása és a mai kutatás párhuzamos tárgyalásával. Remélhetőleg az Adornóék idejében létező német kultúra és gazdasági erő hiánya, a szócstaták szintjére szorítja a mai tekintélyelvűség negatív részeit, ezeknek sikerül „védőoltási lázként” elmúlniuk.

A könyv bemutatja a kommunista zsákutcai út megtevése utáni magyarországi polgárok tekintélyelvűséghez viszonyulását a minták alapján. A kutatás eredményei számomra azt mondják, a társadalom tehetetlenségi ereje nagyobbnak bizonyult, mint ahogy 1990–ben az EU országok becsülték. Bár kapcsolódtak a volt szocialista országok, nem képesek egy autonóm egyedekre épülő, demokratikus társadalmi, gazdasági szerveződésre. Az átvett demokratikus fogalmakat nem képesek a nyugatiakhoz hasonlóan megélni, szükségük van a helyettük gondolkodó tekintélyt viselő támaszra. Az már csak ráadás, hogy a nyugati állampolgárok is ehhez az állapothoz közelednek⁴.

IRODALOMJEGYZÉK

ALLPORT, Gordon W.

1977 *Az előítélet*. Gondolat, Budapest.

CSEPELI, György.

1998 *Előítélet és antiszemitizmus*. József Műhely Kiadó, Budapest.

FÁBIÁN, Zoltán

1999 *Tekintélyelvűség és előítéletek*. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest.

HANKISS, Elemér – MANCHIN, Győző

1976 Szempontok az élet „minőségének” szociológiai vizsgálatához, In: KÖRÖSI, J. (et alii): *Valóság*. 1976. június, Hírlapkiadó Vállalat, Budapest, 20–35.

HELLER, Ágnes

1966 *Társadalmi szerep és előítélet*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

HOROWITZ, Eugene A.

1947 Development of attitudes towards Negroes, *Readings in Social Psychology*, Henry Holt and Company, New York.

HUNYADY, György

1997 A nemzeti identitás és a sztereotípiák görbe tükre. *Új Pedagógiai Szemle*, 10. sz. Budapest, 45–49.

JOST, John T.

2003 *Önalávetés a társadalomban: a rendszerigazolás pszichológiája*. Osiris Kiadó, Budapest.

4 Érdelklődéssel hasonlítanám össze a magyarországi mintákhoz hasonló eredményeket, más országokban észlelt egyidejű eredményekkel. Kelet- és Nyugat-Európa államaiban egyaránt érdekes lenne a témában *survey* kutatás. (bm)

JÓZSA, Péter

1979 *Ideológiai áramlatok városi ifjúságunkban II.* Világosság a Tudományos és Ismeretterjesztő Társulat 20, 3, Budapest, 173–181.

KRUGLANSKI, Arie W.

2005 *A zárt gondolkodás pszichológiája.* Osiris Kiadó, Budapest.

MÁRKUS, Mária

1967 Büszkeség és előítélet. In: HERMANN, I. (et alii): *Valóság* 1967. április, Hírlapkiadó Vállalat, Budapest, 63–66.

TAJFEL, Henri – BILLIG, M. G. – BUNDY, R. P. – FLAMENT, C.

2006 Social categorization and intergroup behaviour. *European Journal of Social Psychology*, Volume 1, Issue 2, John Wiley&Sons Ltd, 149–178.

Vita Emese Moszkva tér, végállomás?

RECENZÍÓ PŐCZE FLÓRA (2014) *A MOSZKVA TÉR GYERMEKEI* C. KÖNYVÉBŐL
(LIBRI KIADÓ, BUDAPEST)

„A hajléktalanná válásnak rengeteg oka lehet (gyermekkorai traumák, társadalmi izoláció, drogfüggőség, alkoholizmus, elmebetegség stb.), az okok mögött egyéni életutak állnak. Ha megkérdezel az utcán egy csövest, hogy került oda, valószínűleg nem azt fogja válaszolni, hogy „testvérem, társadalmilag izolálódtam”, hanem a múltjáról fog mesélni.” (Pőcze: 2014: 49).

Pőcze Flóra második, bővített kiadásban megjelent könyve, mely a szerző szakdolgozatának alapjául is szolgált a Moszkva téri hajléktalan emberek egy csoportjának mindennapjaiba kíván betekintést nyújtani. Szerzőnk nemcsak Roki, Butyi, Bea, Max, Pluss, Tüsi, Kera, Dava, Rasztás és a többiek élettörténetébe avatja be olvasóit, hiszen mint írja, e történetek és szereplők bár változnak, a sémák ugyanazok a Moszkván, a Blahán, a Kálvinon és egyáltalán ahol összeszokott nagyvárosi galeri él. A könyvben leírt történetek tehát alkalmasak a hajléktalan létéről való általánosabb összefüggések megállapítására, és reflektálnak a jelenség egészére, azaz nagy valószínűséggel mondhatjuk, hogy a Moszkvásokéhoz hasonló normák és szabályrendszerek alapján szerveződnek más városi hajléktalan közösségek is.

Pőcze az Eötvös Lóránd Tudományegyetem társadalmi tanulmányok szakos hallgatójaként vállalkozott arra, hogy *résztevő megfigyelő*ként két hónapon át etnográfiai kutatást folytat a téren ahhoz, hogy megértse és megismertesse a galeri normáinak működését, annak szabályait, kapcsolathálózatát, valamint a csoporttagok küzdelmét az életben maradásért, miközben próbálja leépíteni a hajléktalan emberekkel szembeni előítéleteket.

„Társadalomtudósként egyre inkább kíváncsivá tett az itt élő közösség: szerettem volna kideríteni, hogyan, milyen normák alapján épül fel, hogyan tartják/tarttatják be egymással a tagjai a szabályait, milyenek a baráti-családi kapcsolatok, miként jellemezhető a csoporton belüli kapcsolathálózat” (Pőcze 2014: 7).

A bevezetőben a szerző munkájának célja mellett röviden utal az általa használt módszertanra, valamint a tér lakóinak történetiségére. Ezt követően a galeri tagjai által belakott főbb helyszíneket mutatja be, melyek közül mindenkinek megvan a maga saját funkciója, még a metróépület oldalában sorakozó kis ki- és beugróknak is, amelyek tárolásra illetve fekvőhelyül szolgálnak. Ezen kívül a tarhálásnak,¹ az italozásnak és beszélgetésnek, az alvásnak is mind megvan a maga helye. A csoport tagjainak egyik fő bázisa a téren álló ringlófa, találkozóhely és

1 Kéregetést jelent.

külön szabályok vonatkoznak rá, mint pl. hogy az ott tárolt italkeverésre használt műanyagüvegeket, szemetet zsákba gyűjtik, a fa tövében senki nem végzi a szükségleteit és a fa környezet rendszeresen felsöprik egy árustól kölcsönként seprővel.

Az *Első nap a Moszkván* című fejezetből részben megismerjük a kutató terepre való belépésének körülményeit és a befogadás kezdetleges fázisát. A szerző már az első pillanattól fogva világossá tette, hogy ki ő, és miért van ott, a továbbiakban pedig nem számolt be arról, hogy beilleszkedése során nehézségekbe ütközött volna. Munkájában segítségére volt egy punkkoncertekről ismert barátja, aki kapcsolatban állt a Moszkva téren lakókkal, akik kint léte alatt nemegyszer féltő gondoskodással vették őt körül, pl. nem engedték koldulni („a rengeteg átjáró ember miatt a galeri tagjai soha nem engedtek a szökőkúthoz” 22. o.). Kierkezéséről és fogadtatásáról a következőket írja:

„(...) csendben leültem Norbi (közvetítő személy – megjegyzés tőlem) mellé, aki elkezdett nekem mellékes, hétköznapi dolgokról mesélni. Nem nagyon merem megszólalni, a többiek pedig nem vettek tudomást arról, hogy leültem a közelükbe. Egyszer csak Rasztás leguggolt mellém, és azt mondta: „Te vagy a Flóra? Norbi mondta, hogy szeretnél tőlem valamit.” Kedvesen mosolygott, én pedig gyorsan elmeséltem a tervemet, meg hogy mi a résztvevő megfigyelés, és hogy miért is vagyok itt. Vártam a reakcióját. Legnagyobb megdöbbenésemre azt mondta, nagyon szívesen válaszol minden kérdésemre.” (Pöcze: 2014: 30).

A könyv további részében Pöcze Flóra nekilát szereplői meséltetésének, és ő maga is mesél, 165 oldalon keresztül, egy olyan világról, amelyben a hősök egyben antihősök, ahol semmi sem fehér vagy fekete, jó vagy rossz, „mert minden pusztán nézőpont kérdése” (147. o.). Alapértékek természetesen vannak, ezek betartását segíti a formálisan vagy informálisan elfogadott vezető léte, aki gondoskodik arról, hogy a gyengébbeket ne érje jogtalan sérelem és mindenki egyformán részesüljön a közösen megszerzett dolgokból – ez rendszerint az ital, a bor és kóla, melynek napi beszerzése közösségi érdek. A személyes konformitás, az ennivaló és a szer beszerzése már magánügy.

A mindenkori résztvevő megfigyelő számára nagy kihívás kutatói kívülállóságának, objektivitásának megőrzése, különösen, ha olyan közeli viszonyba kerül kutatót alanyaival, mint szerzőnk, aki osztotta a közösség tagjainak a punkfilozófiáját és életérzéseit.² További jó példa erre, hogy a szerző nyelvhasználatban is osztozik a Moszkva tér gyermekeivel, melyhez eligazodást kötet végén található szlengszótár nyújt.

Mindezek ellenére Pöcze Flórának sikerült felülkerekedni személyes érzésein, így korántsem idealizálta a galeri tagjairól alkotott képet, és ha nem is tudott minden helyzethez objektíven viszonyulni, törekedett több nézőpontból bemutatni ezeket a situációkat.

A könyv gördülékeny stílusa révén széles olvasói réteg számára lehet élvezhető és elgondolkodtató olvasmány, viszont, aki alapos tudományos kultúrantropológiai munkából kíván dokumentálni, az ne a Moszkva tér gyermekeiben keresgéljen. Ugyan találunk benne olyan dokumentarista leírásokat, melyek a tudományosság igényét tükrözik, a könyv összességében

2 Bővebben lásd: Élni fog, él, élt c. fejezet.

inkább a visszaemlékezés, a memoár vagy a kötöttségmentes (terep)napló jegyeit hordozza magán. Egyrészt férnek el benne a dokumentumszerű leírások, a szerző szereplőjéhez címzett, főszövegbe ékelt kiszólásai, valamint Butyi félelmes és fájdalmas veresei. Nyelvezete könnyed, humoros és ironikus, olykor nyers életszaggal átítatott: „Az alkohol öl, butit és nyomorba dönt – ez az alaptézis, de mi van akkor, ha már kapásból nyomorban élsz hajléktalanként?” (57. o.) Egyrészt erőssége, hogy képes visszaadni a hajléktalanság életérzését a maga kötöttségeiben és szabadságában, másrészt, hogy olyan közel visz kutatásának alanyaihoz, ahol a stigmán túl az olvasó könnyűszerrel behelyezheti magát az egyes szereplők törékeny sorsába, miközben a szerzővel együtt éli át mennyire relatív a jó és a rossz, és mennyire nehéz egyértelmű ítéleteket alkotni.

Pöcze Flóra könyve rendkívül aktuális kiváltképp olyan időkben, amikor a társadalmi periferiára szorulók száma egyre növekszik, és a már periférián élők helyzete egyre sivárabb, kilátástalanabb s a társadalmi elidegenedés, és közömbösség felülmúlja a változást serkenető előítéletek levetkőzését és a szolidaritást.

English Abstracts

ENIKŐ ALBERT-LÓRINCZ

SIGNS OF COMMUNITY RESILIENCE HIDDEN IN SYMBOLS AND NARRATIVES – IN PERCEPTIONS OF HELPERS

This paper undertakes to present one phase of a multi-stage study. In its first part, we shall place emphasis on community resilience and community prevention. We shall also favor this section in terms of breadth, since the comprehensive presentation of the pertaining information and the linking of community prevention and resilience is the result of the conceptualization done with regard to our research data. In the present case, the research data serve to support the theoretical section, and present the features present in the signs of community resilience.

Our intrusive research has several goals: gathering data about the relationship between the young and the local communities, revealing resources, as well as – with the help of the queries posed during data collection – calling attention to community resources.

We have brought the messages of the community, carriers of competency-value cognitive and affective contents, recessed into the subconscious or the preconscious, to a conscious level by analyzing narratives and symbols. By analyzing community narratives and symbols pertaining to the community gained from one hundred Transylvanian caregiver professionals and students in their twenties, we would like to indicate the signs of resilience that can be found in the community narratives analyzed and the metaphors (symbols) that symbolize the community. Becoming aware of these would, on the one hand, constitute an internal resource for the caregiver, and on the other, serve as a guideline in the context of prevention through community, since it points to attitudes and a repertoire of methods that had once assisted dealing with challenges and could be useful once more.

Keywords: illustrative representation of communities, community narratives, community resilience

LÍDIA BERSZÁN

COPING AND RESILIENCE? WHEN LESS IS MORE

In 2003-2004 during a research about of the families taking care of disabled children or adults, we have created the criteria of coping successfully. Interpreting through this filter the resulting data and the responses a coping profile has outlined. Ten years later, we repeated the survey and found, that during the interpretation of the data, the coping criteria from the first research is not sustainable. To better understand this phenomenon, we have performed in-depth interviews and we have added a CHIP (Coping Health Inventory For Parents) questionnaire that provides insight to coping behaviors used by parents. The results we have obtained further highlighted our suspicion that the factor of successful coping from the first period of facing disabilities has significantly changed through the years.

This phenomenon can be interpreted not only in terms of the life of individual families, but also shows the overlaps and differences between the meaning of the term “coping” and “resilience”, and the professional challenge brought by the supported resilience in the ‘overseeing’ of these families.

Keywords: coping, supported resilience, families with disabled children, resilience supporting model

RENÁTA BOTHÁZI – ELŐD BALÁZS – CSABA DÉGI L.

A DYNAMIC TEAM’S TEN YEARS ON THE FIELD REPORT ON THE DECADE-LONG ACTIVITY OF INDEPENDENCE ZONE

In Romania, the abuse and consumption of drugs has increased in significance as social illness, a problem which is fought with a lackluster arsenal. The diplomacy of the country is mainly employed with restrictive punishments; including the lack of medical treatment available for prisoners. The lack of services available in drug-rehabilitation and psychological de-toxication is making most of the users to turn away from distrusted sources. Furthermore, the efforts aimed at the containment of peril are under attack. The situation of efforts directed towards drug prevention is in the same conjecture. Hitherto the Independence Zone, which is an initiative based in Cluj-Napoca, has performed its’ activities in the area which has been upper-mentioned, for ten years. Focusing on the most dangerous group, the activity of IZ, since 2004, has taken place during the main festival that youths attend in Transylvania, subjecting its’ sharing of a multitude of prevention-efforts as well as the results of field work in order to provide useful guidance and council for pedagogues and main audience. In this article we present the main achievements since its ten year inception of the IZ, the prolific professional achievements, as well as highlighting a few of the insightful data from the research provided by the fieldwork performed at several festivals.

Keywords: drug prevention activities, drug policy, youth festivals, fieldwork

BOTOND DÁNIEL – ENIKŐ DEÁK

THE EXAMINATION OF LOCAL SOCIAL SERVICES NETWORK FROM THE PERSPECTIVE OF COMMUNITY RESILIENCE IN THE TOWN OF GHEORGHENI

The article studies the local network of social services in Gheorgheni, Romania, from the perspective of community resilience, mainly through the services provided for families with disabled children. The empirical base of research were the results of two surveys done among the local social services, the statistical analysis of the database of social environment studies realized by the local government, as well as interviews with families with disabled children and social service providers. The results show that the local network of social services in Gheorgheni in addition to the large number of social services, show other positive signs of resilience. These are mainly the diversity, the viability and the social embeddedness of the services. The frameworks of cooperation are built for years, the organizations have their own goals and a positive outlook, but in the same time they lack real cooperation, the exchange of experiences, common vision and strategies on the level of the network.

Keywords: community resilience, social services, local network of social services

ILDIKÓ FEKETE DEÁK

THE ROLE OF FAMILY ENVIRONMENT IN THE EVOLUTION OF THE INDIVIDUAL RESILIENT ADAPTATION

Resilience, the ability of individual intelligent adaptation/conformity presupposes a dynamic relation between the external and internal factors of the personality. If one tackles a challenge successfully, it is the result of the external and internal adaptation. The evolution of a personality who is capable of long-term projection/planning and relationships is possible only in a family which ensures the basic psychological conditions of the child. The evolution of efficient adaptation ability begins in early childhood; through socialization, the family environment ensures all those conditions that result in the formation/evolution of this ability. The ambience of the family education, the mother-child relationship, the early attachment pattern, the family as a system: all these contribute to the evolution of a healthy personality and of an adaptive conformity.

Keywords: resilience, adaptation, family socialization, personality development

ANDRÁS CSABA GYÖRBÍRÓ – MÁRIA DALMA HÁMOS – NÓRA GYÖRBÍRÓ – KINGA BORZÁSI

INNOVATIVE ATTEMPT TO INCREASE RESILIENCE IN THE CASE OF ROMA COMMUNITY: THE JESUIT ROMA COLLEGE AS THE PIONEER OF THE ROMA ELITE EDUCATION – EXPERIENCES AND APPLICABLE LESSONS FOR THE TRANSYLVANIAN EDUCATIONAL SYSTEM.

Special colleges are a Hungarian specialty in the sense that, although higher educational institutions for students with special skills exist worldwide, the social awareness and responsibility of Hungarian special colleges in addition to their professional profile is a their special characteristic, obviously because of their historical and political background as well. Special colleges have considered the problems of Roma communities and the detrimental socio-cultural indexes in which the proportion of the Roma is extraordinarily overrepresented within the entire population an important social problem, but no comprehensive program has been implemented in this respect apart from scientific research and some casually achieved civil initiatives.

Resilience in the case of the Roma would mean, in my opinion, the successful education of a Roma intelligentsia with a diverse scientific background which could indeed become the voice of the community and offer authentic answers for the rightful needs of the Roma community that would help finding the middle way between keeping their cultural identity and sufficient social integration. The European Union's resilience policy hardly focuses on the most vulnerable groups, since these social groups are indeed on the edge of breaking off, and resilience for them is not further development but the precondition of their survival as a community.

My paper is a case-study treating at scientific standards the operation and experiences of the Jesuit Roma Special College, both on the basis of the literature, and interviews with the leaders and undergraduate and graduate college students.

Keywords: Roma communities, professional profile, policy of resilience

CSILLA LAZSÁDI

CONNECTION ANALYSIS BETWEEN THE COPING STRATEGY OF THE KINDERGARTEN CHILDREN AND THE SOCIO-DEMOGRAPHIC VARIABLES OF THEIR FAMILIES. THE MAPPING OF THE EARLY MECHANISM AND RISK FACTORS OF THE RESILIENT PROTECTIVE PERSONALITY. PARTIAL PRESENTATION/MAPPING

The sociological, psychological and pedagogical research studies all agree that kindergarten education is a remarkably important period in the development of the social competences of children. In this period the child acquires the adaptive and maladaptive struggling strategies which contribute to their resilient personality. The child becomes a social and societal being in the family and later on in the micro-social medium of the kindergarten, which is defined by macro-social factors. The study presents the research made on 3-6 years old kindergarten children (n=126), and it analyses the protective and risk factors in two dimensions: at the intrapersonal level it analyses the struggling mechanisms in kindergarten situations, and at micro-social level it defines the socio-demographic condition of the family, and at micro-social level of kindergarten it presents the analyses of the sociometrical integration in the peer group. The research undertakes the relationship of the personal and social features in order to find out what is to be done for the kindergarten child at micro-social level so that the adults of tomorrow have a positive quality of life.

Keywords: coping mechanism, protective factors, micro social environment, social determinants, family

BOTOND DÁNIEL – ENIKŐ DEÁK

THE EXAMINATION OF LOCAL SOCIAL SERVICES NETWORK FROM THE PERSPECTIVE OF COMMUNITY RESILIENCE IN THE TOWN OF GHEORGHENI

The article studies the local network of social services in Gheorgheni, Romania, from the perspective of community resilience, mainly through the services provided for families with disabled children. The empirical base of research were the results of two surveys done among the local social services, the statistical analysis of the database of social environment studies realized by the local government, as well as interviews with families with disabled children and social service providers. The results show that the local network of social services in Gheorgheni in addition to the large number of social services, show other positive signs of resilience. These are mainly the diversity, the viability and the social embeddedness of the services. The frameworks of cooperation are built for years, the organizations have their own goals and a positive outlook, but in the same time they lack real cooperation, the exchange of experiences, common vision and strategies on the level of the network.

Keywords: community resilience, social services, local network of social services

DEZSŐ MÁTÉ

IDENTITY CONSTRUCTIONS OF THE RESILIENT ROMA

According to my hypothesis the majority of Roma/Gypsy intelligentsia has been exposed to the selective and discriminative system of educational institutions. In their case, rapid social mobility occurred. The objective of this research is to explore the mechanisms of resilience among the Hungarian Roma/Gypsy graduates born after the 1980s. My aim is to examine the successful processes, the evidently flexible adaptations that have taken place in their case. My

research question focuses on the changes in the social resilience of the generation mentioned above. How and in what ways are they able to set new goals for themselves and what kind of new transformations are the results of the incidental failures/ traumas in the life of the individual? The public education system expects certain performance levels of the students and doesn't take into consideration the ways in which they are learning and the extent to which they acquire the knowledge and competencies required of them throughout the years; it only places input and output requirements in front of them. In these situations, the resilient person learns the curriculum despite the fact that they are often not aware of its meaning. The absence of the person's various competencies is amplified due to their own fault, since the school bases its work on the formal values. However, in their case, the change of their status which has taken place through social mobility foreshadows the expectations of the social stratum they are heading for. What does the new, higher social stratum expects of them and what type of things it requires of them that they have previously not experienced? In their case, the continuous pressure of proving themselves and meeting the expectations of others creates a new identity regardless of their own intentions.

Keywords: Roma graduates, mobility, resilience

SORINA POLEDNA

EXPERIENȚA MATERNITĂȚII CA RESURSĂ DE REZILIENȚĂ PENTRU FEMEILE PRIVATE DE LIBERTATE. EXPERIENCE OF MATERNITY AS A SOURCE OF RESILIENCE FOR INCARCERATED WOMEN

Among the key elements that contribute to the explanation of gender differences related to crime are both gender organization referring, among others, to relational concerns, the differences related to moral development and social control, and crime motivation.

In our opinion in an analysis of the capacity of resilience for women in prison both aspects need to be addressed, especially if we consider the experience of the maternal role a potential source of resilience. We will bring arguments regarding this issue, some reflections on recent research.

Keywords: gender organization, crime motivation, maternal role, resilience

BÉLA SZABÓ

RESILIENT CITIES

Many diverse scientific approaches, concepts and political programs have been issued to make cities stronger, less vulnerable and more reactive towards socio-economic requirements regarding the challenging issues. The most important and relevant concepts today are presented in the article. The concepts encompass the individual level of the citizens, the level of living standards or environmental issues and the broader aspects of economic challenges as well as strategies in regard of diverse crises.

Living conditions in modern European societies are more and more characterized by essential changes due to the recent (economic) crisis. Economic uncertainty, job migration and social exclusion are just some of the challenges individuals have to face. This leads to an increasing lack of confidence, trust and solidarity among European citizens and at the same time highlights the urgency of supporting European cities to become more resilient and sustainable in order to cope with economic and social crises. Hence, social protection and inclusion policies are

undergoing continuous reform in the light of financial pressures and governance changes. However, while some cities are financially prospering, others have to face deep depression and a decline of citizens' quality of life. After portraying a series of city-models, a certain concept will be presented, which tries to discover these local differences through which the resilience of a city can be raised.

Keywords: resilient cities, healthy cities, competitive cities, smart cities, cities of learning, **cohesive cities**, assessing city resilience

MARGARÉTA TURÓS

IMMIGRATION QUESTION MARKS REFERRING TO MIDDLE-AGED INTELLECTUALS' RECENT IDENTITY AMONG IMMIGRANTS FROM TRANSYLVANIA TO HUNGARY

I have been preparing for years to conjure up reconstructed memories, that would require to shoot in a number of locations in Romania and Hungary, across various seasons. In a strictly anthropological context, I'm looking for traces of memory of a fading world, those multi-layered words, strange emotions of lack and unbreakable roots guarded deeply inside the members of the micro-community of middle-aged successful intellectual women who moved once from Transylvania to Budapest – living a (maybe) full and wealthy life, for an outsider. I invoke a micro community's situation, feelings of life, their relationship with land of birth, homeland, mother tongue and the status of expatriate, in original locations in Romania and Budapest, by using anthropological tools. The starting point of formulating the hypothesis and preconception was, in both cases, a terminological and disciplinary classification. That is – based on my actual knowledge of literature – the youngest and most dynamic area of cultural anthropology: the study of spiritual and group psychology characteristics of a micro-community, its presentation. Grievences, sensitivities, ties to landscape, language, people, material culture, sounds, melodies, words, humor and sorrow, existence, community morale. The central theme of both productions is the “go or stay” dilemma, the stressing duality of “here and there”, the irresolvable complexity of “here-home” and “there-home”. The rigorous judgments (a retired person living in Kisbács) that almost quote Old Testament prophets are mitigated or confuted by the wisely smiling (university Head of Department, living in Budapest), whose words rather simple, but deeply pervaded by European culture suggest a higher spirituality.

Keywords: immigration, identity, Transylvania, Hungary

BERSZÁN LÍDIA

Egyetemi docens, a Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Magyar Szociológia és Szociális Munka Intézet, Szociális Munka Tanszék oktatója. Kutatási területei: szociális munka idősebbekkel; a fogyatékos személyek társadalmi integrációja; segítő kapcsolat, segítő beszélgetés; a speciális igényű családokkal való munka. Elérhetősége: lberszan@yahoo.com

DÁNIEL BOTOND

Szociológus, óraadó tanár a Babeş–Bolyai Tudományegyetem Magyar Szociológia és Szociális Munka Intézetében. Doktori tézisét a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetemen magyar nyelven végzett szociális munkások munkaerőpiaci elhelyezkedéséről, szakmai életpályájáról írta. Kutatási területei: nonprofit háttérű szociális szervezetek; friss diplomások munkaerőpiacon való elhelyezkedése, karrierútjai; szociális munkások életpályája. Elérhetősége: danielbotond@gmail.com

DEÁK ENIKŐ

Szociális munkás, magiszteri hallgató a Babeş–Bolyai Tudományegyetem Szociológia és Szociális Munka Karának Tanácsadás a szociális szolgáltatások területén című mesteri programjában. Szakdolgozatában a sérült gyereket nevelő családok igényeit és a helyi szociális ellátórendszer válaszait vizsgálta Gyergyószentmiklóson. Elérhetősége: deak77eniko@yahoo.com

MÁTÉ DEZSŐ

Tudományos segédmunkatárs, Magyar Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Kutatóközpont. Elérhetősége: mate.dezso@tk.mta.hu

SORINA POLEDNA

Egyetemi docens, a Babeş–Bolyai Tudományegyetem Szociológia és Szociális Munka Intézetének oktatója. Kutatási területei: a szociális munka módszertana egyénekkal és családokkal; bűnelkövetők társadalmi reintegrációja.

SZABÓ BÉLA

Egyetemi docens, a Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Magyar Szociológia és Szociális Munka Intézet, Szociális Munka Tanszék oktatója. Kutatási területei: társadalmi problémák; a közösségekkel való szociális munka módszertana; a szociális szolgáltatások menedzsmentje, szociálpolitikák.

ALBERT-LŐRINCZ ENIKŐ

Egyetemi tanár, a Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Magyar Szociológia és Szociális Munka Intézet, Szociális Munka Szak oktatója. Kutatási terület: egészségmagatartás; iskolai és társadalmi beilleszkedési problémák; drogfogyasztás megelőzése; csoportokkal való munka módszertani kérdései. Elérhetősége: e.albert-lorincz@gmx.net

ALBERT-LŐRINCZ CSANÁD

Ügyvéd, a Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Szociológia Doktori Iskola végzős hallgatója. Érdeklődési terület: közigazgatási jog; kiskorú páciensek jogai; uniós alapjogok. Elérhetősége: alcs@gmx.net

BOTHÁZI RENÁTA

Jelenleg Csíkszeredában a Gyulafehérvári Caritas Ki-ÚT Programjának munkatársa, illetve a budapesti Eötvös Lóránd Tudományegyetem Szociális munka szakának mesterképzős hallgatója. BA szintű tanulmányait a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem Római Katolikus Teológia Karán végezte

Teológia és szociális munkás szakon. A 2012-ben beadott BA diplomadolgozatának címe *Család mint befolyásoló tényező a függőség kialakulásánál*. A drogrehabilitáció és -prevenció kutatási területénél maradvá mesteri diplomadolgozatának témáját drogrehabilitációs központok összehasonlító vizsgálata adja. Önkéntesként 2011 óta állandó munkatársa az Independence Zone nevű erdélyi drogrehabilitációs szakmai együttműködésnek.

BALÁZS ELŐD

Jelenleg a Hargita Megye Tanácsának keretében működő Elemző Csoport munkatársa. Tanulmányait a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem Szociológia és Szociális Munkásképző Kar mesterképzős alap- és mesterképzős szakán végezte, a szociológusokat tömörítő Max Weber Szakkollégium tagja. Fő kutatási területe a sportszociológia, azon belül a futball világának társadalmi vonatkozásai, amely MA diplomadolgozatának központi tematikája volt. Az életminőség és drogrehabilitáció kérdéskörével 2013 óta foglalkozik, azóta egy pszichológiai életminőség-vizsgálatról született tanulmány társszerzője.

DÉGI L. CSABA

A kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem Szociológia és Szociális Munkásképző Kar docense. Alap- és mesteri képzését szociális munka szakon végezte, a Ph. D. fokozatát a klinikai pszichológia területén szerezte. 2001 óta a fiatalok, azon belül is elsősorban a kamaszok drogfogyasztási kockázatával és HIV fertőzött gyerekekkel foglalkozik. A speciális gyakorlati és kutatási tapasztalataival néhány preventív programot is elindított és koordinált, részt vállalt a preventív szakmai hálózat kiépítésében.

GYÖRBÍRÓ ANDRÁS

A nagyváradai Partiumi Keresztény Egyetem, Bölcsésztudományi Kar Társadalomtudományi Tanszék oktatója, a Janus Pannonius Szakkollégium tudományos vezetője. Szakterületei: oktatáspolitikai, közpolitikai, gazdaságpolitikai, EU, szolgáltatói szektor, idegenforgalom.

LAZSÁDI CSILLA

Egyetemi tanársegéd a Babeş–Bolyai Tudományegyetem Pszichológia és Neveléstudományok Karának Pedagógia és Didaktika Intézetében a Marosvásárhelyi Kirendelt Tagozaton, doktoranduszhallgató a Szociológiai Doktori Iskolában, Kolozsvárott. Kutatási területe: az óvodáskori szociális kompetencia és mikroszociális befolyásoló tényező; érdeklődési területei: a mese és a drámatechnikák alkalmazása a személyiségfejlesztésben, játékterápia.

TURÓS MARGARÉTA

Végzett filozófus, vizuális antropológus. 1989–1994: Babeş–Bolyai Egyetem Természettudományi Kar – kémia–fizika szak (Kolozsvár) 1999–2003: JATE Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar – filozófia szak (Szeged) 2011–2013: Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Kar (Miskolc) – Kulturális antropológia szak. Egy budapesti középiskolában tanít fizikát és kémiát. Kutatási területe: emigrációs népcsoportok identitási problémái.

FEKETE DEÁK ILDIKÓ

Pszichopedagógus a csíkszeredai Nagy Imre Általános Iskolában. A Debreceni Egyetem Humántudományok Doktori Iskola, Szociológia és szociálpolitika PhD képzés I. éves doktorandusa. Kutatási terület: családpszichológia. Érdeklődési terület: családpszichológia, családterápia, mentálhigiéné.

VITA EMESE

A Babeş–Bolyai Tudományegyetem Szociológia és Szociálmunkás-képző Karán végzett szociológia alapképzésen, jelenleg végzős hallgató a Településfejlesztésben alkalmazott szociológia mesterszakon. Korábbi kutatási témái: internet- és Facebook-használat, középiskolások értékrendje és az egyházi oktatás értékrendre gyakorolt hatása, az értékrend és párkapcsolati formák összefüggései, valamint a roma szegregáció. Elérhetősége: emese_v89@yahoo.com.